

\$6.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

לחודש תשרי תשפ"ז

חלק שני

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

גירסת PDF להורדה חינם

להביא את אור "לוח היומי" לבית שלך
להאיר לכל המשפחה

בקראון הייטס: ניתן לרכוש הלוח בחנויות
היודאיקה ובמכולות.

בארצות-הברית: ראה פרטים באתר

www.daytodayguide.com

היה שותף אתנו בהוצאה לאור של
הלוח היומי
באחד האופנים דלמטה

Zelle, Paypal

rabbicampus@yahoo.com

CashApp

347.268.3299

Credit Card

bit.ly/guidegive

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי' וזוגתו מרת חנה שתחי'
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת-שבע שיחיו
מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
ר' חיים דניאל וזוגתו ומשפחתו
שיחיו פיקרסקי
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח דוד ארי'ה בן אברהם שלמה הכהן
ומרת שרה נחמה בת שמואל מרדכי
יארמוש

לעילוי נשמת
ר' אברהם ע"ה בן ר' אליהו ע"ה

לזכות
הרה"ח ר' משה זאב וזוגתו מרת רבקה
(ולשנת הצלחה – לרגל יום הולדתה
בי"ד תשרי)
ובתם שרה גאלדא (ולשנת הצלחה –
בכ"ה תשרי)
שיחיו באליונסקי

לזכות
הרה"ח הרה"ת הרב צבי הירש שי' בן
גיטל לאה לרגל יום הולדתו
כ"ג תשרי – שמחת תורה
לשנת הצלחה
ולזכות זוגתו טויבא בתשבע תחי'
בת הינדא ומשפחתם שיחיו
להצלחה בכל ובשורות טובות
תמיד כל הימים

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת ר' צבי הירש
בהרה"ח ר' בן ציון ז"ל שפריצער
נלב"ע ז"ך אלול ה'תש"מ
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י ולזכות בניו הרה"ת ר' שמואל ויעקב
מרדכי שיחיו שפריצער
ובתו מרת גיטל לאה שתי' סטאליק
ומשפחתם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח השליח הרב יוסף יצחק בן
הרה"ח הרה"ת הרב מאיר ע"ה איטקין
נפטר ו' טבת תשפ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחודש תשרי ה'תשפ"ז

חלק שני

ערב חג הסוכות - ר"ח חשוון

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכא"א יעניין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

ו	כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה	רצפה / נוי סוכה / מבצע סוכה
י	פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים	אתרוג / לולב / ערבות / הדסים / כבוש
יג	יום ועש"ק, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות	
טו	עירוב חצרות	הכנת הלולב / הכנת הסוכה
כ	ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות	המותר והאסור בתוך הסוכה / אושפיזין / דיני ישיבה בסוכה
לא	יום שבת קודש, יום א' דחג הסוכות	תפילת שחרית / סעודת יום טוב
לט	מוצאי שבת קודש, ליל ב' דחג הסוכות	ערבית / איסור הוצאה ביום טוב / קידוש
מב	רחיצה ביו"ט	מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה
מד	יום ראשון, ב' דחג הסוכות	נטילת לולב / תפילת שחרית / סעודת יום טוב / מוצאי יום טוב
נד	חול המועד	סוכה ניידת / שמירת ארבעת המינים
ס	ליל ששי, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה	
סד	יום ועש"ק, כ"א תשרי, יום הושענא רבה	הכנות לחג
עג	ליל שבת קודש, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת	הקפות / סעודת יום טוב
פה	יום שבת קודש, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת	
צ	מוצאי שבת קודש, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה	ערבית / סעודת יו"ט
צד	יום ראשון, כ"ג תשרי, יום שמחת תורה	
צט	יום שני, כ"ד תשרי, אסרו חג	
קא	יום רביעי, כ"ו תשרי	
קא	יום חמישי, כ"ז תשרי	
קא	יום ועש"ק פרשת בראשית, כ"ח תשרי	
קב	ליל שבת קודש, כ"ט תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון	
קג	יום שבת קודש, כ"ט תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון	
קד	מוצאי שבת קודש, ל' תשרי, א' דר"ח חשון	
קה	הלכתא למשיחא – נספח	
קו	מילואים	
קכד	קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא	
קלט	מקורות וצינונים לטבלא דיני שכחה וטעות	
קנא	מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי	

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו – מטעם הבד"צ – קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי חלק ב' הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'סא יש לכתוב 1061), ואז בעזר"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.
לפרטים נוספים באופן העריכה – ראה בפתח דבר ללוח תשרי ח"א.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון¹.

מערכת "לוח יומי"

ו' תשרי תשפ"ז

ברוקלין נ. י.

(1) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה

אף שמעיקר הדין יכול לאכול בסוכתו של חברו, מה טוב שישתדלו שתהא לכל אחד סוכה משלו². ומפני מצב הפרנסה הדחוק דרוב בני ישראל – נהגו בכמה מקומות שיש סוכה אחת לכמה וכמה משפחות.

מיקום הסוכה: אין לעשות סוכה בקרקע של חברו שלא מדעתו וכן בקרקע של רבים כגון ברחוב העיר וכיוצא בו מקום שהרבים עוברים שם. וכן במקום שסוכתו גורמת לנזקי שכנים כגון שמאפיל על חלונות חברו [ויש שכתבו ללמד זכות על המקילים לעשות סוכות בקרקע של רשות הרבים בכמה אופנים (ראה בהערה³)], וכמובן – שגם להמקילים, זהו רק בתנאי שאינו מפריע לעוברים ושבים (ואינו סותם כל דרך הרבים)]. עבר ועשה שם סוכה אין לברך עליה⁴.

כל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל. עשה סוכה במקום שידוע לו שיצטער אחר כך, כגון שעשה ברחוב⁵ שאי אפשר לו לישן שם בנחת מחמת מורא הגנבים והליסטים הרי זו סוכה פסולה, ואינו יוצא בה אפילו באכילה, אבל מי שאינו מתיירא לנפשו לישן שם בלילה אע"פ שמתירא שלא יגנבו כלי תשמישו שבסוכה הרי זו כשרה⁶.

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד, אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשויה גם לאוצר, או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע, או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית⁷.

הדפנות

בונים הדפנות לפני הסכך⁸.

(2) דמכיון שתשבו כעין תדורו, צריך להיות לכל אחד סוכה בפני עצמו, בדוגמת מה שכל השנה דר בדירה שלו. ובפרט שגם עשיית הסוכה היא מצוה [שמברכין עליה שהחיינו, אלא שנפטר בשהחיינו שבקידוש], ומצוה בו יותר מבשלוחו.

ולמעשה (נוסף להנעתק לעיל ובפנים מלק"ש וכו') שיש שפי' בדעת הראשונים (ס' הפרדס לרש"י סי' קפז וס' האורה סצ"ו. ועוד) שמדינת צ"ל סוכה לכא"א – ראה בפי"ל ח"ג סתרכ"ה סק"א. ס' בית השואבה ס"א. כה"ח סתרכ"ה סק"ז. אולם, אין הכרח גמור להעמיס כוונה זו בדבריהם. אבל להעיר מדעת הגאונים (שבה"ל סדר חגה"ס ששמ"ז. רי"ץ גיאית הל' סוכה. שיע"ת סת"ט. ועוד) שאא"פ לצאת יד"ח (לגמרי) בסוכת ביה"כ. ואכ"מ.

(3) כשקבילו – או יכולים לקבל – רשות משר העיר (כיון שעיקר הטעם משום גוים שאינם מוחלים), בשטח המצומצם שלפני ביתו שחייב משום דינה דמלכותא בעניני נזיקין וכו'. ועוד ועיקר, כדלקמן, באופן שאינו מפריע לבני רה"ר והוא בצדי רה"ר.

(4) וראיתי למי שכתב ללמד זכות, באופן שבנה אחר הסוכה ברה"ר והזמינו לשם, ועפמ"כ במג"א סתרמ"ט סק"ב ואדה"ז שם ס"ו ביאוש ושינוי רשות בלולב הגזול, שלא רק שה' כשלו ממש, אלא גם מותר לברך עלי' שלא ע"י עבירה באה המצוה לידו. ואף להחולקים (ראה משנ"ב שם סק"ז ע"פ הט"ז סכ"ה סק"ד. משנ"ב שם סק"ח) הלוקח מהלוקח יכול לברך, מ"ש במשנ"ב סכ"ה סק"ד.

איברא, שבמשנ"ב סתרמ"ט סק"ח הביא שבמג"א שם סק"ו (ובמחה"ש לשם) משמע בנוגע לסוכה גזולה ממש (כבסוכה בראש העגלה או הספינה), שגם אחרים לא יצאו. (ובבה"ל שם ד"ה לא יצא מפסק בזה, שהרי א"צ לכס דהא גם שאולה כשרה, וא"כ באחרים שלא עשו עבירה מ"ט פסול. וכבר כתבו לבאר מחמת שואל שלא מדעת. ואכ"מ. וראה באתרא דרב דלקמן). ועוד ועיקר, שבסוכה שבקרקע חברו או ברה"ר, דלאו מדין גזולה אתינן עלה, שקרקע אינה נגזלת, ובחזקת בעלי' עומדת, ורק שלכתחילה לא ישב שם שאינה נקראת שלו ממש (אדה"ז ס"א), וכן אינו יכול לברך לפי שבגזילה באה לידו, הרי אדרבה גרע טפי, שגם באחר שיושב בה אינו יכול לברך, שהרי גם אצלו באה בגזילה לידו (וכן לא ישב בה לכתחילה שאינה כשלו ממש).

ועדיין י"ל, שהרבים מקפידים רק על העמדת הסוכה אבל כשכבר נבנתה אחת היא להם אם ישבו בה או לא. ועוד, שהרי מותר לו לשהות ברה"ר כשאר בני רה"ר, ורק מי שבנה סוכה שם, מפריע מבני רה"ר להשתמש בדרך שימושם. וכש"כ במי שבנה סוכה ומרשה לכל בני רה"ר להשתמש שם (ראה בחזו"א או"ח סי' קנ סקנ"ב. אבל בעיקר דבריו, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לבקסט).

(5) ולכתחלה אין לעשות ברחוב, כמו שנתבאר.

(6) ראה בסוף הקובץ במילואים (א).

(7) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יתקעח, בנוגע סוכות העשויות למצוה.

(8) ובדיעבד – יש לנענע השכך קצת. אבל אם כבר נכנס החג יש לסמוך על המקילים (ראה מג"א סתרמ"ה סק"ד. ברכ"י סק"ב. ערוה"ש ס"ה. וז"מ קצת בח' הצ"צ (שבס"ס פס"ד ח"ג כו. ג. במהדו"ח – בחי' עה"ש ח"ב) סוכה רפ"א. עיי"ש).

ועוד להעיר, שלכמה דעות בב' דפנות סגי (כ"מ בט"ז שם. וכ"ה בחי' הצ"צ שם. וראה שד"ח סוכה ס"ב סק"ב. ושי"ו. ובפמ"ג במ"ז שם סק"ה ר"ל להכשיר במחיצה א' לחוד. אבל עיי"ש בחי' הצ"צ).

ובדפנות שזוות ברוח (ראה להלן) יש להקל אף כשלא עשה מחיצות קנים או חבלים ("מחיצות לבד") לפני הסיכוכ, שד"כ יש עכ"פ טפח אחד שאינו מתנדנד, וסגי בטפח דופן שנעשה לפני הסיכוכ (וא"צ דוקא טפח סמוך לסכך. ואכ"מ).

נהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות כי אין הכל בקיאיין בדין המחיצות. ומנהגנו לעשות ארבע דפנות.⁹

אין נכון לעשות הדפנות [ואפילו מחיצה אחת] מיריעות, אפילו קשרן [כי לפעמים מתנדנדות באמצע¹⁰, ואפילו קשרן] בטוב¹¹, כי לפעמים מתנתק מבלי שישים לב, וממילא דינן כמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה. והרוצה לעשות סוכה בסדינים, טוב שישים מחיצות של קנים במשך עשרה טפחים מהקרקע, עם ריוח פחות משלשה טפחים בין כל קנה וקנה¹². ולכתחילה יזהר לתקן קנים בכל ד' הדפנות, או לעשות מחיצות של "לבוד" בשת¹³ וגם בערב¹⁴.

גוד אסיק ולבוד: גם כשאין הדפנות מגיעות לגג הסוכה כשרה, לפי שאומרים בזה גוד אסיק מחיצות אלו, והרי הם כאילו מגיעות לגג. ובלבד שיהא הגג מכוון כנגדן ממש, אבל אם אינו מכוון ממש, אפילו יש אור רק פחות מג' טפחים, י"א שהסוכה פסולה, שאם אינו מכוון צריך לומר גוד אסיק ולבוד במקום אחד, וכולי האי לא אמרינן. ויש להחמיר לכתחלה כסברא זו, להיות הסכך מכוון ממש.

נכון שעכ"פ חלק הסיכוך יעשה בעצמו¹⁵.

טוב לזהר לכתחילה שלא לסכך ע"י אשה או גוי. וכל שכן ע"י קטן (שי"א שפסול לסכך). בדיעבד, אם סיכך ע"י קטן, ראוי שינענע הסכך לשם צל¹⁶. ובכל אופן, אחרי הסיכוך יש לחדש בה דבר לשם החג, דהיינו שיניח סכך חדש לשם החג ואפילו אין בסכך המחודש אלא טפח על טפח מרובע או שאורך החידוש הולך על פני כל אורך הסוכה או לרוחב הסוכה. ואם רוצה הקטן לסייע קצת בהנחת הסכך, יכול לעשות כן באופנים מסויימים – ראה בהערה¹⁷.

(9) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(10) בשיעור הדנדנד לפסול – ידוע שיש שחידשו שהוא רק באופן שהמחיצה נפסלת שמתנדנדת ג"ט ויצא מדין לבוד. וראה פמ"ג שש"ב א"א סק"א (לענין לחי המתנדנד) עד"ז [וראה שו"ת מגדל צופים ח"א סי"ט שרצה לדחות]. וכע"ז כבר כתב בתוס' שש"ב סק"ט. וראה גם כה"ח (לענינו) סתר"ל סקע"ג. ולהעיר מל' הקרית ספר סוכה פ"ד.

אבל סתמת הראשונים והאחרונים שלא חילקו בדבר משמע (כ"כ כמה אחרונים לדייק. וראה גם שו"ת אבן ישראל ח"ט על משנ"ב סתר"ל סקמ"ח. הליכות שלמה מועדים פ"א ס"ז. ועיי"ש מש"כ לזכר באו"א. וצ"ע) דבכל גווי מפיסל, כיון שבמתנדנד אינו בגדר מחיצה (ראה שו"ת משכנות יעקב סי' קכג ד"ה וכן. ובספרו קהלת יעקב לסוכה כד, ב. שו"ת בנין עולם או"ח סי"ג. ומש"כ להוכיח מפי"מ להרמב"ם – כבר העירו שהיא הוספת המעתיק, ולא נמצא בל' ערבי במקורו. אמנם, כן העתיק במאירי סוכה כב, ב). ומכיון שמדובר בספק ביטול מ"ע דאורייתא, אא"פ להקל. וראה בארוכה שו"ת יבי"א ח"ט סי"ט.

אמנם, עכצ"ל בדנדנד פורטא באמצע לא איכפת לו, שכן בקשרן בטוב הוא רק חשש לכתחילה דזימנין דמינתקי, ולא פסול גמור, אף שלא ימלט שמתנדנדת קצת. וצ"ל שנדנד מועט ביותר במקומה לא איכפת לו, כל שאינו ניכר שהמחיצה הולכת ובאה, או שברובה עומדת, או בנדה רק באמצעייתה ולא בצדדים, סגי. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"מ. ובכללות הענין, ודיוק ל' הראשונים וכו' וליקוט דעת האחרונים – ראה בארוכה מקראי קודש הררי סוכות פ"ג סל"ו. וש"ג. ואף שסתיתם כמה ראשונים דבכל גווי מפיסל – כבר הביאו ראיות גם לאידך גיסא (וראה שו"ת מים שאל ס"ב פ"ג. גל' האוצר תשרי שנה זו (תשפ"ז). אלא שקשה לבנות ולהוכיח, שכן הכל תלוי בפירוש הפותר, ומצ"ע משתמע לתרי אנפי. ואכ"מ.

(11) ולכאורה בקשר ע"י אויזונים מלמעלה ומלמטה אין לחוש כיון שאא"פ שיתנתקו. וראה בתוס' שש"ב סק"ו עד"ז.

(12) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

(13) בפמ"ג שש"ב ב"מ"א סק"א דמהני מחיצת ערב לחוד כשיש בצד שתי. והב"ד (בנוגע להפכו) במשנ"ב שש"ב בשעה"צ סק"ב. אבל יש חולקים. וגם הפמ"ג עצמו נשאר בצ"ע.

[אבל ראה בב"ח ח"א פ"א סק"ג, שמש"כ הפמ"ג דצ"ע היינו באחד אבל בשנים ושלשה חוטי שתי שפיר מקרי מחיצה גמורה. וצ"ע מקורו. וראה בחזו"א סע"ז סק"ד שהקשה שבכל מחיצות ערב מוכרח שיהא עמודי שתי מהצדדים. וראה גם שבה"ל ח"ז סמ"ו. ואכן, המשנ"ב לא הביא ד"ו. ויש שכתבו לחלק. וראה בשו"ת שבה"ל ח"ט סקל"ט, דלדעתו דברי הפמ"ג יש להם מקום, דעם קנה אחת של ברזל מתקיים טובא והיא מחיצה בריאה לאורך שנים].

(14) ש"י דלא מהני אא"כ בעושה ד' דפנות של לבוד, אבל בעושה רק ג' דפנות לא מהני מחיצות אלו מד"ס, כיון שהם מחיצות גרועות. ואפ"ל אם ב' הדפנות הם שלימים רק מחיצה ג' עשו' בענין זה לא מהני, ויש להחמיר כסברא זו.

(15) וכן מעשה רב (מפי השמועה). ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ בלק תשל"א ש"כ אדמו"ר מוהרי"צ אע"פ שאגד הלובב בעצמו, לא סיכך בעצמו מחמת דהין שפרנס על הציבור אסור במלאכה. והוא דלא כשע"ת סתרי"ה ועוד. אבל כן מוכח בב"מ – ראה גם הנסמך בבירור הלכה זילבר חו"מ סתכ"ז.

(16) נת' בארוכה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" חוברת ז'.

(17) אם הסכך שסיכך הגדול צלחה מרובה מחמתה, וגם מרובה הרבה מהסכך שסיכך הקטן. ובתנאי שהסכך שמסכך הקטן חמתה מרובה מצלתה, או שיש כ"כ הרבה סכך שסיכך הגדול שאם ינטל מהסכך שסיכך הגדול כשיעור הסכך שמסכך הקטן תהא הסוכה צלחה מרובה מחמתה (ע"פ שו"ע אדה"א סתר"ו ס"ה ואילך). ועוד אופן: כשסכך שמסכך הקטן אינו מעורב עם הסכך שמסכך הגדול אלא כל אחד ואחד מונח על הסוכה בפני עצמו זה בצד זה, שאז א"צ רוב בסכך שמסכך הגדול כנגד סכך שמסכך הקטן אלא אפילו מחצה על מחצה

"אין מסככין אלא בדבר שהוא צומח מן הארץ והוא תלוש מן הקרקע ואינו מקבל טומאה". יש המדקדקים להשתמש בענפי אילן דוקא (ובפרט ענפי דקל) [ונתנו טעם לדבר, שסוכה בגימטריא אילן], אך כמובן שע"פ הלכה אינו מוכרח¹⁸, וכן גם בנוגע למחצלאות – הכשרים – שאין בהם שום חשש¹⁹.

להיזהר שהסכך יהא עמיד ברוח מצויה²⁰ במשך כל ימי החג²¹ (ונוגע במיוחד במחצלאות שאינן עומדות ברוח מצויה²² ולכן יש להוסיף עליהם סכך או להניח עליהם קורות עץ). אין לחזק²³ את הסכך בדבר המקבל טומאה (כ'אזיקונים' מפלסטיק וכדומה²⁴). ניתן להשתמש בקורות עץ או לקשור בחוטים המיוחדים לשם כך, הכשרים לסיכוך). חשוב להדגיש שאין חשש במה שהסכך נוגע בברזל, ומספיק שעיקר עמידת הסכך אינו מחמת דבר המקבל טומאה. בדיעבד שהעמידו הסכך בדבר המקבל טומאה מותר לישב שם אפילו לכתחילה.

במענה לשאלת רבים: בנוגע להמצאה לסדר סכך ממחצלאות של במבוק באופן שהגשמים אינם יורדים לתוכה, מצד אופן הנחת הקנים, וסמכו (בין השאר) על שיטות הראשונים להכשיר בכגון דא – ראה בהערה²⁵.

מנהג רבותינו נשיאנו שהיו מרבים בסכך והדגישו הדבר גם באמירה בדיבור, שהיו אומרים שיוסיפו עוד סכך ועוד סכך מבלי לדאוג לכך שצריך שיהיו כוכבים נראים מתוכה. ובודאי מצאו עצה שיוכלו גם לראות הכוכבים, ובפשטות – עי"ז שלוקחים מקל ותוחבים אותו בעובי הסכך, וככל שירבה הסכך יעשה בו נקב קטן עכ"פ שדרכו יוכלו לראות הכוכבים.

הפסק אויר בסכך: ריוח אויר בסכך של שלש טפחים בין באמצע בין מן הצד לפעמים פוסל את כל הסוכה²⁶. ובכל אופן, אין לשבת תחתיו. אם יש הפסק אויר פחות משלש טפחים הסוכה כשירה, אבל אין יושבים תחתיו אם האויר הולך על פני כל הסוכה או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו או רובו (אבל בלא זה מותר, שהרי אין סוכה שאין בה נקבים נקבים).

הסוכה כשירה, והוא שלא יהי' ארבעה טפחים במקום אחד מסכך שמסכך הקטן. בסוכה גדולה או שלשה טפחים בסוכה קטנה (שם ס"ח. שם סתר"א ס"י).

(18) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'שכ.

(19) ראה שם סי' א'רנז.

(20) ויש שהרחיקו לכת (ראה שו"ת בצה"ח ח"ה סמ"ג. ועוד) לחשוש (עפ"ד המג"א סתר"ל סקט"ז **בנוגע לדפנות**, וכ"ה בשו"ע אדה"ז ק"א סכ"ה ק"ג. וראה שו"ע אדה"ז ששט"ו ס"ג ממג"א שם סק"ג) בדבר השכית טובא, בסוכה העומדת בחצר ומוקפת בכתלי הבתים שמסביב, ולולא הבתים היו רוחות מפילות הסכך (ועד"ז) בסוכות שבמרפסות של בנינים גבוהים, ומחמת קירות הבנין שמלמעלה נמנע הרוח), שצריך לשער חוזה הסכך כאילו עומד במקום פרוץ. ולפ"ז מהנכון לחזק הסכך הדק היטב שלא ינוע ברוח כלל. איברא שאי"ז מוכרח – ראה חזון אבי סוכה ע' פג. שו"ת פלגי מים לפישטין ח"ב סל"א. ובסגנון פשוט, שבדפנות שאני שאינה בגדר מחיצה, אבל בסכך ה"ט שאינה ראוי' אפי' לדירת עראי, משא"כ כשעומדת ברוח מצוי' במקומה. וה"ה שאין לחשוש אם הסכך נע ונד קצת (כבדפנות – ראה בהערה לעיל), ורק כשנופל לגמרי.

(21) ואם אינה עמידה מצד עצמה במשך כל החג – יש לחשוש גם בשעת עמידתה משום סוכה שאינה ראוי' לשבעה (כמפורש בריטב"א סוכה כג, א. ואכ"מ).

(22) ולהעיר בדבר השכית, כשהמחצלת עפה ברוח והוחזרה ע"י הרוח, יתכן לפעמים חשש פסול, שהסוכה נעשית מאל', וצריך לחזור ולהניחה לשם צל (ראה שו"ת שבה"ל ח"י סי' ק סק"א. ועוד). וכבר העירו עפ"ז בנוגע לעלים שנופלו ע"י הרוח אם פוסל סכך שמתחתיו כסכך פסול כיון שלא נעשה לשם צל. וראה בארוכה דברות מנחם פוקס סוכה ס"י-יב. ומשם תדרשנו.

(23) שגם קשירה בגדר מעמיד, כפשוטו, ראה מג"א סתר"כ ט סק"ט, שו"ע אדה"ז סתר"כ ט ס"ג. ודלא כמי שטעה בהז.

(24) ובשעת הדחק, כשאמ"פ בע"א, או כשיש חשש שבלא"ה לא יהא הסכך עמיד – יש להקל מכ"כ טעמים. ולא גרע מבדיעבד. וראה גם בארוכה בס' ללקוט שושנים בחבטו ח"ג פרש ג שאסף איש טהור כמה צדדי קולא בנרד"ז.

(25) הנה לשון אדה"ז (בשו"ע סתר"א ס"ה) "אם ה' הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד לתוכה פסולה, לפי שאין נקראת סוכה אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד אבל אם מגינה גם מן המטר אין נקראת סוכה אלא כמין בית היא זו", ומדבריו משמע שפסולה מדאורייתא. (וראה פת"ז סתר"א ס"ג. סתר"ל ס"א מש"כ לחלק בהז). ועוד ועיקר (גם את"ל ולחלק באופן שהמבנה רעוע ומה שאין הגשמים יורדים היא מסיבה חיצונית (כמ"ש חלק מהמתירים)), שלדעת אדה"ז (סתר"כ ס"א) "אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד וכי' אבל אם היא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית". וראה גם שו"ע אדה"ז סתר"כ ס"י. וראה שו"ת אבני"ז אר"ח סתע"ד. פת"ז שם. (ודלא כמ"ש בקובץ תשובות אר"ח סס"א). וראה בלקוטי שיחות (חל"ב ע' 142) בדעת אדה"ז "זוהו תנאי בכל סוכה, ועד שכונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם צל בלבד", בלי תעורבות של כוונה אחרת וכי' אפילו שתהי' גם "למחסה ולמסתור מזרם וממטר" וכי' אין זה אחד מתנאי הסוכה אלא זהו גדרה של סוכה".

(26) ראה פרטי דינים בשו"ע אר"ח סתר"ב ס"ב ובגנ"ב.

סכך פסול: בסוכה גדולה²⁷, אם הוא באמצע פוסל בארבעה טפחים, אבל פחות מארבע טפחים הסוכה כשירה ומותר לישון תחתיו. אבל אם הוא מן הצד אינו פוסל אלא בארבע אמות, אבל פחות מארבע אמות כשירה²⁸, אבל אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים.

סוכה קטנה: אפילו אם הסוכה גדולה הרבה, אם במקום אחד יש קרן אחד משוך לפנים שאין בו שבעה על שבעה טפחים אסור לישב שם, כיון שהמקום צר לו לשבת שם.

מי שהיה ראשו ורובו (או אפילו כולו) בסוכה, ושולחנו בתוך ביתו או חוץ לסוכה ואכל הרי זה אסור²⁹ וכאילו לא אכל בסוכה, עד שיהיה שולחנו בתוך הסוכה, גזירה שמא ימשך אחר שולחנו, ואפילו בסוכה גדולה. וכן הדין גם אם שולחנו נמצא תחת סכך פסול [כגון תחת הבליטה מהגג או תחת גגון שע"ג חלק מהסכך]. ואם מקצת שולחנו עומד בסוכה מותר (וי"א שצריך שיהא רוב שולחנו בסוכה). ואם אין לו שולחן לא בסוכה ולא בבית רק הפת בידו ואוכל מפתו שבידו, או שאינו לוקח מהמאכלים הערוכים על השולחן מבחוץ, יצא ידי חובתו.

רצפה

אין מנהגנו לעשות רצפה מיוחדת לסוכה, אלא אם סוכתו ממוקמת בגינה, שהרי טוב שלא לאכול כלל בגינה בשבת ובחג אם ישתמש שם עם מים מפני שבקושי יוכל ליהזר שלא יפול שם מעט מים [ויגרם לצמיחה].

נוי סוכה

אין מנהגנו בנוי סוכה. מדיני נוי סוכה (להמניחים) – אסור להסתפק מהם כל ימי החג, ואפילו אם נפלו מהסוכה, ואסורין גם בטלטול בשבת ויו"ט שהרי אינן ראויים לכלום כל ימי החג. יש ליהזר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים³⁰.

מבצע סוכה

בשיחת י"ג תשרי תשל"ז (מסרט הקלטה): וואס דאס איז בפשטות ובסיכום און אין פשוט'ע אותיות³¹, אז דער מבצע סוכה דארף באשטיין אויך אין דערויף בנוגע צו לילה הראשונה בפשטות, על דרך זה אבער אויכעט בסוכות תשבו שבעת ימים, און אויכעט אין גלויות – דער ענין פון ביום השמיני, יו"ט שני, אלץ יו"ט שני של גלויות, אז משתדל זיין זיך, אז אידן ארום אים זאלן עסן אין א סוכה. האבן זיי א סוכה משלהם – דארף ער זען אז זיי זאלן נוצן איר אויף אכילה שתי' וכו'. אויב מאיזה סיבה שתה' האבן זיי נאך ניט קיין סוכה משלהם, זאל ער זען אז זיי זאלן עסן בסוכתו, בסוכת חבירו, בסוכת של ביהכ"נ וכו' וכו'.

(27) שיש בה יותר על הסכך פסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר.

אבל בסוכה קטנה שאין בה שיעור שבעה על שבעה טפחים סכך כשר, פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלושה טפחים. אבל בפחות משלושה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור.

(28) שאומרים דופן עקומה, שרואים כאילו הכותל נעקם, וייחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל.

ודוקא בסוכה שהדפנות מגיעות לסכך. ויש חולקים ואומרים שאפילו אין הדפנות מגיעות לסכך נמי אמרין דופן עקומה. ויש להחמיר. ואם מן הדפנות עד הסכך הוא פחות מג' טפחים יש להקל שאומרים לבדו דופן עקומה.

(29) וגם באכילת פירות יש להחמיר. וכן הנשים שאין להן לברך כששולחן בתוך הבית, לפי שתקינן בגדר מצות סוכה שיהא רק כששולחן בתוך הסוכה.

(ובפרט להדעות שתיקנו שלא יצא מדאורייתא. ולא פלוג. ומתאים גם בדיוק והוספת ל' הרמב"ם "עד שיהא' שולחנו בתוך הסוכה", דמאי קמ"ל בהוספה זו. וי"ל כ"ל. וכ"כ בשירת המועדים סוכות קרויזר ס"י. וענין ראי' מעובדא דר"י החורני במשנה (סוכה כח, א) שא"ל זקני ב"ש לא קיימת מצות סוכה מימך, אף שבדאי אכל פירות. ועוד שבכ"מ גרסו "שחלה" (ראה תוד"ה דאמר – סוכה ג, א. אבל ראה ערו"ג שם), וחולה פטור מהסוכה. (אבל בבאר אברהם להגר"א אבלי ברכות יא, א (ע' קט) מפרש "א"כ היית נוהג" כשהיית בריא "לא קיימת וכו'". וכ"כ לפרש בברכת ראש ברכות שם (בדפי הספר – ט, ד). מנחת שמואל מדולהינוב ברכות שם (בדפי הספר – מ, ד). קהלת יצחק (רייטבארד) עה"פ א' אמור בפרחי ניסן קד, א. נטעי חמד ווייס עירובין יג, ג (ע' קצב). גם יל"ד דחולה שאני שבעצם חייב. ודוחק. ועוד, שגם באשה שאין חשש שאם תימשך שתבטל מצות סוכה, מ"מ יש לחוש שברכתה לבטלה. אלא שאין הכרח שתיקנו בדבר.) ויש מאחרוני זמננו שכתבו להקל בזה.

(30) באופן מדידת ד' טפחים – לרוב האחרונים מודדים מתחילת הנוי, שכל שתחילתו תוך ד' טפחים אף שמשלשל למטה כשר. וראה הגהות איש מצליח סוסי' תרכ"ו וש"ת שערי יושר תנ"י ח"ב ס"ע שהוכיחו כן מדר' הראשונים. (אבל יל"ה"ע משיטת גדולי הרבנים שבמאירי סוכה י, ב. וכ"ה בשיטת ריב"ב שם. ויל"ד, דהיינו רק לשיטתם בפי' הגמ').

(31) ראה שם בארוכה לפנ'.

פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים

לוודא שהד' מינים כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים³², ולקנות רק ממוחזקים ליר"ש. אין לסמוך על מכתבי המלצה שפג תוקפן או כשהממליץ אינו בר-סמך, כפשוטו. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון [ובשנה זו שחל בשבת, עבור] יום השני של חג. נכון לשלם בכסף מלא ולא לקבל במתנה³³.

קטן היודע לנענע כדניו אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות. ואף שרבים אין נוהגים כן – בזמנינו שד' מינים מצויים בשפע, כדאי לקנות ארבעת המינים כשרים כהלכתם לבנים היודעים לנענע, החייבים מדין חינוך. ולפחות שבכל בית יהיה סט של ד' מינים מיוחד לילדים³⁴. והדבר נוגע במיוחד ליום הראשון [ובשנה זו שחל בשבת, נוגע] ליום השני של חג [כדלקמן].

אתרוג

מברכים על אתרוג מקאלאברי³⁵.

בנטיעת שתילי אתרוגי קלברה באה"ק ת"ו, אינו בדומה לאתרוגי קלבריה עצמן, ורק שסר בזה הענין דהרכבה.

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יצטרכו לפעמים לצאת לחוץ לארץ, ולדוגמא – להביא אתרוג מקלבריה. ובפרט שיצטרכו ריבוי אתרוגים בשביל ריבוי בני ישראל מכל הדורות. ובודאי לא יסתפקו באתרוג של הקהל, אלא לכא"א יהי' אתרוג משלו³⁶.

(32) פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה"ט.

(33) ומכמה טעמים – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב כד'תשד.

(34) שקטן שהגיע לעונת הפעויות יכול להקנות מדברנו ומהני לחינוך קטנים שהוא גם מדרבנן.

(35) קבלה בדיניו מאדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע – להדר אחר אתרוג קאלאברי – יאנאווע "מטעם הידוע לו". ואמר: כאשר אמר הקב"ה למשה ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו' הושיבו שלוחים על ענן ושלחום להביא אתרוגים מקאלאבריא (ספר המנהגים חב"ד ע' 65). ובכ"מ במעלת אתרוגים אלו (נוסף ל"טעם הידוע לו"): מחמת המסורת (ראה ס' המנהגים שם), שהם משמני הארץ ובגדר כל חלב לה', ומפי השמועה בשם אדמו"ר מוהרש"ב נ"י, כיון שאין יהודים גרים שם בבחינת ובקשתם משם.

וידועה הקושיא, שהרי איטליא נעשתה רק בימי שלמה, כמבואר בשבת נו, ב, שכשנשא שלמה את בת פרעה גבראל נעץ קנה בים ועליו נבנתה איטליא של יון. והאריך בזה בכ"מ.

ולהעיר שבאג"ק ח"י ע' צד מבואר בנדונו גופא בפ' משמני הארץ, שלא הי' בעולם. וראה גם רשימות חו' יט.

גם צ"ע שבמגילה ו, ב שצדו אחד ים וצדו אחד הרים וגבעות וצדו אחד מחיצה של ברזל וצדו אחד חולסית ומצולה. ובמציאות מוקפת בים מג' רוחות.

וכבר הוכיחו מאיסר האיטלקי ריש קדושין שהוא מימות משה, ראה תוס' שם. ערוך ערך איטלקי. וכן מנה האיטלקי – שביעית פ"א מ"ב בפ' הר"ש והרע"ב. ומדת הלח יושב באיטלקי, ראה בפ' הרע"ב כלים פ"א מ"א. ולענין ב סודר ומורה שחייב ביין האיטלקי בסנהדרין ע, א. ואזוב רומי הי' בזמן מ"ת – ראה חולין סב, ב. (אבל ראה תפא"י פרה פ"א אות כ). ובפירוש"י ס"פ וישלח, שאלוף מגדיאל היא רומי (והביאו לענינו בשו"ת התעוררות תשובה דלקמן). והרגישו בזה המפרשים שם. וראה רמב"ן שם. רא"ם גו"א ובאר בשדה שם. אברבנאל ישע"י כג, ועוד. (אבל ראה ב"ר פ"ג, ד. וראה יפ"ת הארוך שם). ור"ג זו פרס. ויש שהביאו שכתים ודודנים היינו בני רומי. וראה שו"ת נופת צופים סל"ז. ובמדרש ילמדנו וילקוט ת"ת בראשית קנב שבנאו צפו ב אליפז. וכן באברבנאל שם. והובא ברמב"ן ויחי מט, לא, בשם ספר יוסיפון. וזה הי' בשו"ת פרשת שמות. רבינו בחיי פרשת ויחי שם. והובא גם בסדה"ד ב'שיג – נד, ב, שם ב'תתקל (בסוף אלף השלישי) ד"ה רבו של שלמה. וצ"ע במש"כ שם ב'לקנ. וראה פ' מהרז"ו ב"ר פס"ג, ו עה"פ משמני הארץ. ועוד. [להעיר מהידוע דב' רומי איכא – ראה סדה"ד ערך ר"י בן קיסמא. מראית העין ע"ז י, ב. והאריך בסדר עיירות מזרחי ערך רומי. וש"נ].

וכמה אופנים בדבר: שאינו כפשוטו, וראה אהבת איתן לע"י שבת שם. בן יהוידע סנהדרין כא, ב. ובפשטות, מדרשות חלוקות הן.

וה"א שהכוונה שלא הי' מקום ישוב. והדברים עתיקים.

אוי' ששטח האדמה נשטף, ראה ירושלמי שקלים פ"ו ה"ב. ב"ר פכ"ג, ז. והובא לענינו באג"ק חז"ן ע' קמח.

ולפי פשוטו, אין הכרח לפרש שבאותה שעה נוצרה כל ארץ איטליא, ואין ראי' רק שהשרטון הי' כדי בנינו של הכרך גדול של רומי, ולא נתבאר מה היה שיעורו והיקפו. אבל בחדא"ג מהרש"א שבת שם, שהיא תחילת ישובו של רומי.

ויש מהחוקרים המשערים שאיטליא של יון היינו קושטא והביאו ראיות לדבר. אלא שלפ"ז ליכא מעלת משמני הארץ בשל איטליא דימינו. וראה קובץ הערות וביאורים גל' א'כד. וראה הנסמן בדף על הדף שבת שם.

ונפק"מ לענין ברכת עושה מעשה בראשית בהרים הגבוהים ברומי (ראה שלחן מלכים בואינו סרכ"ח סק"א. ושם: מ"כ כ"י). והובא מכת"י בשמו בזכר נתן לרנ"ג מקורונל דיני ברכת הימים ס"א. והב"ד באהלך באמיתך פט"ז סט"ז ובתורת הדרך פ"ד. וכהדעות שגם בנתהווה בידי שמים לאח"ז אינו מברך – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' יז'תטו). וכן לענין קריאת מגילה במקומות המוקפות חומה שם (ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סתפ"א). ואכ"מ.

(36) ר"ד נח תשמ"ט.

מראה האתרוג צ"ל געה"ל (כמראה שעוה)³⁷.

חזית ושינוי מראה: פסולי חזית³⁸ הם רק אם כשנראים לעין כשאווחז האתרוג בידו³⁹ ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם. וכן כל שינוי מראה אינו פוסל אלא אם כן נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה⁴⁰. אין החזית ושינוי מראה פוסלים אלא אם כן נולדו מעצמות האתרוג⁴¹.

חסר: חסר מגוף האתרוג⁴² אפילו משהו, כשניכר ונראה שיש בו בגומא זו חסרון מגוף בשר האתרוג, הרי זה פסול ביום הראשון⁴³ (וביום השני בחוץ לארץ – מספק). אבל כל שאין ברור לנו שיש חסרון מגוף האתרוג יש לסמוך על הסברה שכל שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסור אע"פ שיש בו חסרון אינו פסול, אא"כ ברור לנו שהגיע הנקב עד חדרי הזרע.

לולב

לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים – קנעפלאך).

לכתחלה מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם.

מנהגו להקפיד לכתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחוברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", "קארע" או "פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד⁴⁴. והרוצה לבדוק העלה העליון שבלולב יזהר שלא

(37) ואם התחיל להצהיב קצת מן הדין כשר. אבל הרבה פוסקים מחמירים שצ"ל צהוב לגמרי (דס"ל שהפסול מחמת הדר ולא מחמת חסרון בגמיר פרי. ויש החוששים גם משום גמר פרי, שרק בהצהיב כולו או רוב הניכר ה"ז גמר פרי, שגמר הפרי הוא בסיום ההבשלה). ויש שכתבו שבעל נפש יחוש לכך. ובס' המנהגים חב"ד ע"ד 65 משמע קצת שכן מנהגו להחמיר בזה. (אלא ששם נזכר רק גוף הענין שצ"ל געהל, ובא לשלול דעת המקובלים ש"מדקדיקן שיהי' מקצתו גרין").

ואפשר להצהיבו ע"י תפוחים (ולא כמחמירים בזה. וי"א מפי השמועה במעשה רב שהקפיד בזה. ואיני יודע אם בר סמכא היא. ואם כנים הדברים, יתכן שלא רצה בהם טעמים אחרים. וק"ל), והיינו להניחו בקופסה, ובתוך הקופסה יניח ליד האתרוג תפוח שיש לו ריח, שהריח גורם להצהיב האתרוג, וישאר אותם סגורים בקופסה כשלשה ימים מבלי לפותחה (ובמקומות לחים וחמים – בערך כיום וחצי), ויזהר שלא להצהיב האתרוג יותר מדי, שזה גורם לנפילת העוקץ. גם לא יצהיב האתרוג זמן רב לפני החג, שאם מצהיבו כחודש יותר לפני החג יהא מראהו בחג בצבע כתום.

(38) מין שחין, שתופש בגוף קליפה העבה של האתרוג (בבשר ירוק שבו אבל א"צ שיגיע עד הלבן), כמו שחין שע"ג עור האדם שתופש ג"כ בבשר. משא"כ כשהוא רק איזה שינוי ע"ג העור לבד ואינו נוגע כלל בבשר שאינו ענין לשחין (חי' הצ"צ סוכה פ"ג מ"ו).

שחור שאמרו שדינו כדן חזית אין אלו הנקודות השחורות המצויות כיום, אלא היינו שחלק מבשר האתרוג גופו שחור הוא. ומה שיש לחוש בנקודות השחורות הוא רק משום שינוי מראה.

(39) לבדק עליו, ראה מנחת פתים בהגהותיו למג"א סתרמ"ה סקט"ז. והיינו שהוא מרחוק, וגם אין כוונתו לבדוק אלא ראו' בעלמא – ראה הערה הבאה.

(40) ותרתי קאמר ולקולא, שפוסל א' רק אם נראה מיד בהשקפה ראשונה ללא הסתכלות ועיון, וב' רק אם ניכר מרחוק כשאווחז בידו. ופוסל כ' כשנראה להדיא לרוב בני אדם. אבל נקודה בעלמא לית לן בה אפילו ממראות הפסולות.

(41) ולכן אם מחמת שעוקצים אותו קוצים נעשו בו מקומות אדומים כשר. ולכן, שינוי מראה הנקרא בעלעטל (בלעטל, בלאט פלעק) הנגרם כתוצאה מחיכוכים באתרוג בעודו גדל על העץ (אם מחמת חיכוך ב' ענפים זה בזה, או חיכוך בעלים או באתרוג אחר), לאו כלום הוא, ששינוי מראה אינו אלא מה שנעשה שינוי מעצמותו. [וענין אחר הוא באותן חזיות שקורין בלא"מ מ"ל, שכנראה הם כמו חזית ושחין בתוך האתרוג, ולא רק בעור, שיש להכשיר טעם אחר, אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במישוש היד שהן נבוחין מהאתרוג, לפי שהן נחשבו ג"כ מראה אתרוג, מאחר שרגילות הוא להיות כך בהרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול. ועפ"ז, כתבו לצדד להיתר בנקודות השחורות והחומות המצויות ברוב האתרוגים, שבדואי רגילים בו, והוא בגדר מכת מדינה]. ומ"מ מהודר יותר אתרוג נקי ומפואר.

נקודות שאפשר להסירן אינן מגוף האתרוג. וגם כשבמציאות אי אפשר להסירן מחמת שהם במקום עמוק, או שנדבקו היטב, הרי זה דבר זר ואינו פסולות. אבל בנקלף ונשתנה מראהו פסול שנחשב קלקול בגופו.

(42) אם החסרון בגוף הפרי בשר האתרוג, שהוא הלבן שבאתרוג, והוא הקליפה העבה, אבל אין הקליפה הדקה (המקפת את העבה ויש בה טעם חריפות כשאוכלים אותה) בכלל הבשר. ואם נחסר רק מהירוק כשר.

(43) אבל י"א להחמיר גם בשאר הימים לכתחילה משום התנאה לפניו במצות (שו"ת תורת חסד או"ח סל"ו סק"ב ע"פ תמים דעים להראב"ד סר"ל). מקראי קודש ח"ב סל"ו ע"פ מאירי סוכה לו, ב' ממדת חסידות. וראה גם מנן אבות למאירי ע' קמא. ולכאורה כ"ה לדעות הראשונים שהוא משום הדר, שעכ"פ אינו מהודר. ולכא"כ כ"מ בשו"ת תרו"ד ס"ב (שהב"ד בחלקם ברמ"א סתרמ"ט ס"ה), ממשי"כ שנראה ומוסבר לכל שאין מום גדול באתרוג ממה שהוא שבור ומחוסר, וה"ט שכשר משום דשיירי מצוה הוא ובא מן הכשר. וכבר העירו שברמב"ם נכלל בהדי הפסולים מחמת מומים. ובה"ח סתרמ"ט סקט"ו שאפשר שכ"ה ע"פ הסוד שצריך שיהי' שלם כל שבעה. ולהעיר משו"ת כפי אהרן ח"ב או"ח סוס"א. והא דר"ח מטביל בה ונפיק בה – ראה מאירי שם, שהרבה אתרוגים היו לפניו, ושלם נאמר ד"ל אלא לחסידים שהי' לולב ואתרוג בידם כל היום, וכשהי' מברך עליו בשלם ה' מברך. ובעורלו"ג שם איפכא, שכבר נחסר לפי"ז, ולא היה לו מינים אחרים שלמים. ובספרו בכורי"ט סתרמ"ט סקט"ט, שלא חתך לכתחילה ע"מ לצאת בו רק שסבר שיקבל אח"כ אתרוג שלם).

ומ"מ, נראה פשוט שאין טעם להחמיר רק בניכר ונראה חסרונם להדיא, וכל שהוא פחות מכאיסור, לית לן בה.

(44) ראה עוד מזה להלן בלוח לחוה"מ בדיני שמירת הדי' מינים.

להפריד העלים זה מזה אלא יכול לבדוק אותו בראיה בעלמא, וכל שרואה שם דיבוק ע"י דבר אדום וכיוצא לא יגע בו כדי שלא להפריד העלים הדבוקים.

לולב היבש פסול. ופירוש לולב היבש – כשיבשה רוב שדרתו או רוב עליו⁴⁵, ושיעור היבשות – כשכלה כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו.

לולב שאין שני עלי התימות, העלה העליון האמצעי שכפול לשנים, מסתיימים בשוה, ועלה אחד גבוה מחבירו, כשר. ורק אם מתחלת ברייתו אינו כפול ברוב ארכו⁴⁶ – הרי זה פסול ביום הראשון (וביום השני בחוץ לארץ מספק).

לולבים שבימינו הטבולים בדבק – כשרים⁴⁷.

שיעור אורך שדרו של הלולב אין פחות מארבעה טפחים כדי שיהיה שדרו של לולב יוצא למעלה מההדס וערבה טפח כדי נייענוע⁴⁸. וכל שארוך יותר מהודר יותר ובתנאי שאינו ארוך יותר מדי⁴⁹.

ערבות

הערבות האמריקאיות כשרות למהדרין ללא כל פקפוק⁵⁰.

הדסים

לכתחילה מצוה לחזר אחר הדס שכולו עבות, דהיינו שכל הקינים של העלים היוצאים בכל אורך

(45) ואם יבשה רק העלה העליון האמצעי, כשר (א"כ ביבשות גמורה שנפרך בקלות, ונראה לעין, שיש מחמירים).

(46) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתרמ"ה ס"ט לגבי רוב העליון למ"ד הכי. ומסתמית לשונו, משמע שכו"ה גם למ"ד בס"י דקאי רק אעלה העליון האמצעי. ומש"כ בס"א לגבי מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שכפול "מראש עד מקום שעליו יוצאים משם" – קאי לענין נחלק. ור"ל שכפול מראשו צ"ל כולו סתום, ותו לא. ואף שבשו"ע רבינו מוכח בכ"מ דדין נחלק וסליק בחד הוצא כי הדדי ניהו (עיין היטב בלשונו בס"י) – מ"מ לא מצינו לשום ראשון שישבור שדין סליק בחד הוצא בתימות הוא במשהו, כבנחלק (ובנחלק הטעם משום שדרו ליפתח כולו ע"י הנענועים משא"כ בסליק בחד הוצא). ומ"ד שפסול נחלק במשהו – וס"ל דסליק בחד הוצא קאי אתימות – איהו לא ס"ל פסול משהו. והדעות שפסולים במשהו בנחלק – אינהו ס"ל דחד הוצא הוא משום הדר.

וקצת ראי', מהשקט"ו בפוסקים בנקטם אחד משני עלי התימות אם הוא בכלל נקטם ראשו, ול"כ לפסול משום סליק בחד הוצא.

אבל באמת יותר נראה בדעת אדה"ז שכמו שבנחלק התימות כתב ששיעורו בכל ארכו (אף שלגבי נחלקו רוב העליון כתב שהוא ברוב ארכו), הה"נ לענין סליק בחד הוצא, דלמ"ד שהוא ברוב עליון הוא ברוב ארכו, אבל למ"ד שהוא בתימות הוא רק אם הוא עד השדרה. וה"ט, דלא שוו בשיעוריהו, לפי שאינם שווים בגדר הפסול, שלגבי תימות הוא מדין לקיחה תמה, ואילו לגבי רוב העלים הוא מדין הדר. ולפ"ז מתפרש "ואם לא הי' כפול מתחילת ברייתו" שאינו כפול כלל, ושהפסול דסליק בחד הוצא הוא רק בכל התימות. אלא שהדברים אינם מוכרחים לגמרי. ולכן סתמו ככפנים. ומה גם שגם בנחלקה התימות יש שר"ל בדעת אדה"ז במש"כ "בנחלק בכל ארכו" דאפשר שהכוונה לרוב, שהרי סיים ע"ה בס"א "אבל אם לא נחלק אלא מקצתו כשר" ומשמע דרובו ככולו. (אבל אינו עיקר. ובפרט שבס"י הוסיף וכתב "דהיינו מראש עד מקום שעליו יוצאין משם").

וגם למי שכתב להחמיר בדבר – הוא רק כשההבדל ניכר היטב, אבל כשאינו ניכר לעין אינו בכלל. ויש שכתבו להחמיר לכתחילה כשיש הבדל ביניהם בשיעור טפח.

וכשאחד העלים בתימות רחב מחבירו, אם העלה הצר מכסה רוב העלה הרחב, וגם אם מכסה רוב רוחבו של עלה הרחב רק ברוב ארכו, והיינו שבמיעוט אורך התימות מכסה העלה הצר רק מיעוט הרוחב, כשר.

(47) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' מה'תש"ה. וש"נ.

(48) ראה להלן בדיני הכנת הלולב.

(49) ראה שו"ת באתרא דרב ס' מ'קצב.

(50) וראה שו"ת באתרא דרב ס' א"רד.

(51) אע"פ שאין כל השלשה עלים יוצאין מעוקץ אחד, כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשוה בעיגול אחד.

וא"צ לבדוק בשרשי העלים אם יש מרחק משהו, אלא על העלים מבחין אם נראים שוים. (ויש המחמירים שהכל תלוי בשרשי העלים, ושצריך שיהא קו הנפגש בין שרשי עלה א' לעלה ב' וכן בין עלה ב' לעלה ג'. אבל א"צ שיהא קו הנפגש בין ג' השרשים, גם בין עלה א' לעלה ג'. והאריך מזה בקונטרס חוט המשולש לידיו הגר"ח אשכנזי שליט"א. וראה בדחיית דבריהם בס' ארבעת המינים המהודרים בנספח לסט"ז. וראה גם ירחון האוצר תשרי תשפ"ו. ועכ"פ, עיקר השילוש לכו"ע (אף) בעלים. ומצויו שאף שעוקצים שוים אך העלים אינם שוים אלא א' גבוה וא' נמוך, ולפי רה"פ והרמב"ם ושו"ע צריך שהעלים עצמם יהיו שוים בעיגול. והאריך בכ"ז, ובראיות מדברי הראשונים, בהלכות חג בחג ארבעת המינים פ"ה ס"ד ובהערות).

ולהעיר שכבר נתקשו ליישב עם דין הדס שיבשו רוב עליו, ונשאר קן אחד ויבשו בו ב' מתוך ג' שבחד קינא, שהעלה ג' מורכב על שניהם, והוא הנקרא ראשו ובו תלוי ההדור, ולכן צריך שישאר אותו לח (דעת י"מ, והוא הרא"ש, בעשו"ע סתרמ"ו ס"ה. ולא קייל"ן הכי) – דלכאורה ה"ז הדס שוטה ממש. ועמד בזה בהגהות רעק"א שם בשם קרבן נתנאל (וליתא לפנינו). ונמצא מזה בכפ"ת סוכה לג, א ד"ה תת"ר (וייבש עפ"י מהר"ק שהדס שוטה הוא רק כשהעלה הג' למטה מהם, ולא כשהוא מעליהם. וכ"כ ליישב בת' קמא בבגדי ישע סתרמ"ו ס"ח. וכן בבית השואבה הדס ס"ח. אבל לא קייל"ן הכי. וכה"ק בהגהות רעק"א. ערו"ג סוכה לג, א. וראה משנ"ב בשעה"צ סק"ח לדחות דברי בגדי ישע ע"ז. וראה שו"ת בית אפרים יו"ד ס"ז שתמה מטעם אחר). פמ"ג שם במ"ז סק"י (ושם, דדוחק לומר דמיידי שבראשו יש כן, ובשאר אורך הדס הם שלשה בחד קן ממש ויבשו. ונשאר בצ"ע. וכתירוצו כתב במשנ"ב סק"ו. ועיי"ש בשעה"צ סק"ט

שלשה טפחים, יש בכל קן וקן שלשה עלים, כלומר שיוצאין שלשה עלים (או יותר) סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו⁵¹, ונכון⁵² שיהיו העלים חופים⁵³ את עצו, דהיינו שראש כל עלה יגיע למעלה מעוקצה של העלה שלמעלה⁵⁴.

גם הדסים שעליהם גדולים ביותר כשרים לכתחילה⁵⁵.

אין מוסיפין על שתי ערבות אבל מוסיפים על ג' הדסים⁵⁶, ולפחות עוד ג' הדסים, וכל המרבה הרי זה משובח⁵⁷.

כבוש

אתרוג הכבוש – שנשרה מעת לעת במים או בשאר משקים – פסול. ויש מחמירים גם בשאר המינים. ולכן ראוי שלא להשהות אגודת הלולב במים ליותר מ24 שעות, באם לא נשאר כשיעור (4 טפחים בלולב, 3 טפחים בהדסים וערבות) מחוץ למים. והרבה מקילים לעטפם במטלית רטובה, אפילו כשהיא בגדר טופח על מנת להטפח (ואכ"מ).

כדאי לרשום את השם על נרתיק הלולב (על מדבקה וכיו"ב) שלא יוחלף עם מישהו אחר.

אין מודקדים לשלם בעד ארבעת המינים קודם החג דוקא.

עוד פרטים בנוגע לארבעת המינים – ראה להלן בחול המועד דיני שמירת ארבעת המינים.

יום ועש"ק, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות

להכין חלות עגולות (להנהוגים בחלות עגולות עד (וכולל) הושענא רבה)⁵⁸.

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה⁵⁹.

שאינו דוחק. ולא ביאר טעמו. ונוסף להדחוק, פשטות לשון הרא"ש סוכה פ"ג ס"י שכן דרך גדולם, וצ"ב טובא. ואולי משו"ה כתב שדוחק הוא. וקושיא זו תפול גם על תי' הכפ"ת ודעמי'.

וכמה אחרונים כתבו ליישב (ראה כפ"ת שם בגדי ישע שם. שו"ת בית אפרים שם. ערול"ג שם. בכור"י סק"י ח"ו יט. פתה"ד על העיטור צ, ג. כה"ח סקנ"ב. שו"ת להורות נתן ח"א סוס"י מט), שאין כוונת הרא"ש שהעלה הלח גבוה למעלה מחבירו, אלא שיוצא מהם בשורה אחת ובקו שווה, אלא שעומד באמצע כלפי חוץ ומחפה עליהם מן הצד, או שיוצא בשוה עם השנים אלא שהוא ארוך יותר ועולה למעלה מעליהם, ומשום שהוא נראה יותר נקרא "ראש" ו"מורכב" (וראה בבכור"י ש"כ"מ בר"ו תולדות אדם נ"ח ח"ג ואגור סתתקצ"ד. ולהעיר מפירוש"י סוכה לב, ב ד"ה תרי וחד, דנקט לגבי הדס שוטה לשון "עולה ורוכב", אף דקאי בעלה שלמטה מהשנים).

ובשו"ת שואל ונשאל ח"ו סנ"י (אלא שכתב שבלשון הרא"ש משמע טפי כפי' הבכור"י), וכן בשו"ת אול"צ ח"ד פל"ג, כתבו ליישב דשאני הדס שוטה שניכר בבירור שאינם בקו אחד, משא"כ במורכב על שניהם שבלא התבוננות רבה נראים העלים שווים (אבל ראה שם שלמעשה אין להכשיר בכנון דא).

ועלה מזה שגדר משולש אינו בדקדוק גמור, שגם כשעלה הג' עולה במקצת למעלה מחבירו בכלל משולש הוא ואינו שוטה (ומ"מ מציל על השאר. וי"ל). וראה עמודי הוד קליין לולב הגזול ס"ז. וא"ש גם בלשון זח"ב קפו, ב: דא בסטרא דא ודא בסטרא דא וחד דשליט עליהו. ונתקשו בזה טובא (ראה רבינו בחיי פ' אמור. יפ"ל סתרמ"ו סק"א בדעת הזהר). ודוחק לומר כפי' הבכור"י שמסכה אותם מהצד. אבל להנ"ל היינו שעולה ומיתמר מעט על גבי חבריו. ושבו י"ל קובץ אבקת רוחל תשרי שנה זו (תשפ"ז), ושם כתב ידידנו הרה"ח הר"י שליט"א שרגא ככל הנ"ל.

(52) בקיצור שו"ע סי' קלו ס"ב: "וצריכין". אבל ראה להלן בהערה.

(53) ואם העלים ראויים לכסות רוב העץ אלא שתלויים למטה – כשר.

(54) שאם הקנים עומדים סמוכים זה לזה, וגם העלים עומדים זקופים, עד שכמעט נתכסה כל העץ אז הוא נאה ביותר, אבל אינו מעכב רק שהעלים יעמדו בעיגול אחד, ואפילו העלים נוטים למטה והקנים רחוקים זה מזה עד שאין עליו חופים את עצו, מכל מקום כשר. וי"א שהוא לעיכובא (וכ"ה בס' הבהיר, נדפס בהשמיטות לזח"א רסו, ב, שאם אין ענפיו חופין את רובו אינו כלום). ובדעת אד"ה (אף שהעתיק ברס"י תרומת הגמ' אין הכרח שמעכב. ובכלל, יתכן לפרש שחופיו את עצו היינו בהיקף ולא בגובה, שע"י שהעלים עומדין בהיקף בשוה ג' ג' עליו, ואין אחד נמוך וגבוה מחבירו, הם מכסים כל היקף עובי העץ. וכ"מ בלשון הרמב"ם לולב פ"ז ה"ב והשו"ע סתרמ"ו ס"ב ואד"ה"ז שם, עייש"ה. וראה חיים וברכה סנ"ט. שו"ת אול"צ ח"ד סל"ג ס"ב ובשו"ת דברי נחמי' סמ"ח ועוד כתבו שענפיו מחופים היינו רק הגדרת המין, ושכן מפורש בר"י נ"ח ח"ג. (וראה ח' הגרא"מ הרוויץ סוכה לב, ב בדעת ס' הבהיר. ובכל אופן, אי"ז לדינא. וי"ל בפשיטות, דאיהו נמי קאי על המין. ובכלל, יש שכתבו שיותר נראה שצ"ל "חופין את עצו", וא"כ יותר מתפרש דקאי על המין. וגם אפשר לדחוק בלשון ס' הבהיר, שכונתו בהיפך שאם אינם חופים אין בכך כלום).

(55) גם כשהוא כשני צפירי אגודל (ראה לקו"ש חל"ז ע' 207). וכש"כ כשהוא רק יותר מכצפורן אגודל (ראה בארוכה בס' ארבעת המינים המהודרים סי"ז ובנספח לשם). ויש מחמירים שלא לקחת הדסים שעליו גדולים ורחבים ביותר. אבל כל הפוסקים לא הביאו ד"ז. וראה לקו"ש שם.

(56) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' התשצד.

(57) למספר ההדסים – ראה שו"ת באתרא דרב יא"ר.

(58) ראה בשו"ת באתרא דרב ס' יתשט. שם סי' כג'תצנז.

(59) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמינו. ואכ"מ.

לפזר מעות לעניים ולהרבות בצדקה בערב סוכות⁶⁰. [וכן בכל ימי חוה"מ⁶¹]. לספק צרכי החג בהרחבה לעניים.

הלכתא למשיחא: הנהגת נתינת צדקה בערב סוכות תהי' גם לעתיד⁶².

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו. . . ושמחה כזו קלון היא להם. . ."

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמח? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים⁶³ הנשים קונה להן⁶⁴ בגדים ותכשיטים⁶⁵ כפי ממונו. [ואנשים כדלקמן ביום א' דחג הסוכות].

הלכתא למשיחא: מצות ערבה הלכה למשה מסיני. שלוחי בית דין יורדים למוצא (מקום למטה מירושלים) וקוטפים ענפי ערבה בנות 11 אמה.

מצוה על האדם לגלח בערב יום-טוב, שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול⁶⁶ [ומפני טעם זה אסרו לגלח (בחול ה)מועד]⁶⁷. ומותר להסתפר כל היום, גם אחר חצות היום. ואנשי מעשה מדקדקים לגלח

(60) וברבינו שיחות קודש נזכר עד"ז, ושומבא גם בדא"ח (סידור עם דא"ח רנז, א. ועוד. וראה גם סד"ה ציון במשפט בלק"ח פ' דברים), אף שלא ראינו כן אצל רבותינו נשיאנו. (אבל להעיר שבשיחת שבת חוה"מ תשכ"ד הובא בקשר לזה שרב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק ממו"ל דרב כהנא).

(61) ראה שיחת י"ג תשרי תשל"ז (ע"ד הצחות. וראה ר"ד בעת הסעודות ליל א' דחגה"ס תשל"א). וכן בכל הימים בין יוה"כ לסוכות – שיחת י"ג תשרי תשמ"ה.

(62) שיחת שחווה"ס תשכ"ד. בנוגע צדקה בכלל לעת"ל – ראה אצלנו בלוח לפורים בדיני מתנות לאביונים.

(63) ובסד"ה תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120)) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים ומגדנות. ועיי' עוד (הע' 119) [לענין חג הפסח]: ופשיטא – לא לרגל עליהם, ח"ו, היתכן שכשאר מדרגים אודות ענינים הכי נעלים, יצ"מ כו' זקוקים הם ל'קליות ואגוזים'! אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ יסביר להם עניני יצ"מ וכו'.

(64) דיוק לשון "קונה להן" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהבלבישה (ולא מהקנין) – י"ל, דאשה בעלה משמחה (ראה כס"מ ולח"מ ריש הל' חגיגה. אבל ראה ר"ק ולח"מ מעה"ק פ"ד הי"ד. וראה שיחת ש"פ נח תשמ"ה. לקו"ש ח"ז ע' 237. ח"ט ע' 368 הע' 51. חל"ג ע' 66 הע' 37. שיחת ו' תשרי תשכ"ח. וכבר העירו מרמב"ם ע"ז פ"ב ה"ג. פיה"מ קדושין פ"א מ"ז. ולג' הרמב"ם (בסהמ"ז דלקמן) בפסחים קט, א: חייב אדם לשמח בניו ובנותיו – משמע שבאשתו היא עצמה חייבת. ולהעיר מפסקי רבינו אשתרוק דבלשן לפרק עירוב פסחים (נדפס מכת"י בקובץ ישורון ג' מ – נוסח תשע"ט): והייב ג"כ לשמח הבנים בשמחתו. וראה שיחת ב' דחגה"ס תש"ב. ש"פ ויקהל תשמ"א. נשא תשמ"ג. ולהעיר מסה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 הע' 138. וראיתי למי שר"ל, שלכו"ע תרתי חיובי איכא, חובת הבעל לשמח אשתו מדין ושמחת אתה ובינך (ראה סוכה כז, א), ונוסף לזה חובתה בשמחת עצמה מדין ושמחת בחגך. ואכ"מ).

ומש"כ בכ"מ (ס"מ) להרמב"ם מ"ע נד. חינוך מ' תפח. ועוד) ללבוש בגדים חדשים – התם קאי על חובת הבעל בשמחת עצמו (ולהעיר שבסהמ"צ ז' חינוך ג' בנוגע לנשים "חילוק מיני מתיקה"), וכבגמ' פסחים עא, א שמשמחו בכסות נק'. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתק"ט ס"ז, שבגדי יו"ט הוא מדין שמחה.

אבל באר"ח ה' חוה"מ ס"ל: נשים שמחות בבגדי צבעונין. וי"ל.

(65) בירושלמי פסחים פ"ה ה"א: נשים בראו להן כגון מסנין וצוצלין. וראה קה"ע ופנ"מ שם, דמסנין היינו מנעלים. ובפ"י הפנ"מ מצייין לכתובות סד, ב (במשנה): מנעלים ממועד למועד. ופירש"י: מנעלים חדשים לכל שלשת רגלים. ושם (בגמ') סה, ב: בנתיניהו ניהלה במועד כי הניח דניהו לה שמחה בבוייהו. וראה מהר"ם ש"ף שם. ובאגודה פסחים פ"י שלכה"פ יקנה מנעלים. וכ"ה במהרי"ל הל' יו"ט, הובא בא"ר סי' תקכט. וראה חכמ"ש שם. ולהעיר משיחת ר"ח שבט תשמ"א (מסרט הקלטה): "משמחה מיט נעלים און שמלות ובגדים יפים איז דאס א מ"ע מה"ת".

[ולכא"ז מקום לומר, שאינו חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש, כ"א שיהיו בגדים מיוחדים ליו"ט, ויפין יותר משל חול ושל שבת, ולכל היותר – שיהא חידושן ניכר, וכבגדים מנוהגים לבני א"י. וקמ"ל שגם כשאין ידו משנת לבגדים מיוחדים ליו"ט, יוצא יד"ח במנעלים חדשים, אף שבלא"ה צריך לקנותם כמ"פ בשנה, כיון שמתקלקלות במקום הרים, כבגמ' כתובות שם. ואכ"מ].

(66) שו"ע אדה"ז סי' תקכט.

(67) **הלכתא למשיחא, והוראה נפלאה בענין "אחכה לו בכל יום שיבוא"**, בטעם התקנה לגלח לפי שמהרה יבנה המקדש ויצטרך לגלח על מנת ליכנס לעזרה אסור ביו"ט, בשו"ת בנין שלמה ס"י, וז"ל: וגראה שהטעם שחייבו חכמים לגלח ערב הרגל, כל עצמו של תקנה זו לא נתקן רק בזמן הבית, דהוי חיובין ברגל בראיית פנים בעזרה כו' שאסור לכל אדם כו' להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא כו' פרוע ראש דרך ניוול כו', דבשביח זה חששו חז"ל והזהירו לגלח ערב הרגל, כדי שלא יבא מניעה בשביל זה לבטל מ"ע דאורייתא של ראיית פנים, או ידכנס כשהוא מנוול לעזרה ויעבור על עשה דמקדשי תירא, ותקנה גדולה תקנו בזה כו' (וכיון דנתקן אז תקנה הראשונה לא זזה ממקומה, משום דמהרה יבנה ביהמ"ק כו', וכמו דחייבים האידנא לטהר את עצמו ברגל, ואף דהאידינא ליכא קרבנות ראי', וע"כ דהטעם משום דמהרה יבנה המקדש כו'. ואין לדחות כו' לכאורה גם לענין ישראל נמי י"ל דאם יבנה ביהמ"ק ויצטרך

קודם חצות⁶⁸.

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע⁶⁹: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם⁷⁰: כל ישראל מזהירים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים.

טומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל⁷¹.

עירוב חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצירות.

יש לסדר היום עירוב חצירות, עבור הטלטול מבית לחצר בשבת שבתוך החג, באם הסוכה ממקומת בתוך חצר המשותפת ליותר מבית אחד [וכן כשבדרך מהבית לסוכה נדרש לטלטל בתוך בנין מגורים המשותף לכמה בתים] (כמובן, רק באם לא נעשה העירוב, כנהוג, בערב פסח לכל שבתות השנה). [הסוכה עצמה בחג אינה חשובה דירה לאסור⁷²].

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה⁷³.

כפשוטו, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו⁷⁴.

וצריך לברך עליו ברוך אֱתָהּ אֱדִינִי אֶלֶּהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרֹוב. ואומר: בְּדִין יְהִי שְׂרָא לָנָא לְאַפּוֹקִי וְלַעֲיּוֹלִי וְלַטְלֹולִי מִבֵּית לְבֵית וּמִחָצֵר לְחָצֵר וּמִחָצֵר לְבֵית וּמִרְשֻׁת לְרְשֻׁת בֵּין בְּשֶׁבֶת זוּ וּבֵין בְּשֶׁאֵר שִׁבְתוֹת הַשָּׁנָה לָנוּ וְלָכֵל הַדָּרִים בְּשִׁכּוּנָה הַזֹּאת. ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל וכו'..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו⁷⁵.

לעלות לרגל ולהתראות פנים בעזרה יספר אז ועייל כו' – דהכא עיקר חיובא ביום ראשון הוא, ואז אסור להסתפר מחמת שהוא יו"ט, ועוד כו' (ד'אין שייך לסמוך ע"ז בכל ישראל דיספרו עצמן).

(68) ראה פמ"ג סתקל"א במ"א סק"א (ע"פ מג"א סרג"א סק"ה בשם כוונות (ראה פע"ח שער השבת פ"א)). מט"א סתרכ"ה ס"א. אג"ק חט"ז ע' ערב. ח"ח ע' תקס. שיחת ליל כ"ט אלול תשכ"ב. וראה בארוכה במקורות ועיונים להלכה יומית אות תצא. וש"נ.

(69) אחש"פ תש"א – הנהגה נדפסה בשבועון בית משיח כ"ח אייר תש"ס ע' 45 (ושבו, בתשורה גארדאן-רייניץ שבט תשע"ח).

(70) הובא ונתבאר בלק"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

(71) רמב"ם מטמאי מו"מ פ"א ה"ט – ממשנה וגמ' חגיגה כו, א. ונת' בלק"ש חל"ז ע' 20 ואילך.

(72) וראה להלן בליל א' דח"ה ע"ה הוראת כ"ק הרה"ק רלו"צ נ"ע שניאורסאהן.

(73) ראה בשו"ע אדה"ז סשס"ו ואילך.

(74) ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

(75) מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות. ובפשטות, היינו בדיעבד (וד"ז תליא בפלוגתא בפ"י ד' המג"א ואדה"ז אם לכתחילה אפשר לסמוך לברך אחר הזיכוי מטעם הנ"ל).

והנה, בסידור, בסדר עירוב תבשילין, הזיכוי הוא קודם הברכה. וכבר העיר מזה בקצה"ש סי' קה בבדה"ש סק"ז.

אבל כבר כתבו כמה אחרונים (בדעת השו"ע) שיש לחלק בפשיטות – ראה ערך ש"י ששצ"ה. פני אפרים בומבאן סתק"ז סי"ב. שו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס"ו. קובץ בית ועד לחכמים שנה ד ח' ה-ו ע' ד. חמדת אברהם ח"ב ס"כ. והאריכו בזה בכ"מ. והרבו להקשות עמש"כ במשנ"ב סשס"ו בבה"ל סט"ו ד"ה בשעה. וראה קובץ העוב"ב י"א ניסן תשע"ג. ואכ"מ. [וזהו נוסף לכך, וג"ז עיקר, שבהנהגת הארז"ל מצינו להדיא לברך קודם הזיכוי. ומש"כ במג"א סשס"ו סק"ב דקאי בע"ת – הנה, בכתהאריז"ל שלפנינו מוכח דקאי בע"ת, ממש"כ "בכל ע"ש". ויתירה מזו, מפורש בשעה"כ מנחת ע"ש דמייירי בע"ת. ומפורש יותר במ"ח מס' יום השישי פ"ו מ"ג. וכ"ה בסידורי הארז"ל לדש"ר ולר"א. וראה יד אהרן ששצ"ה. ברכ"י ששצ"ד. שעת"ש ששצ"ד. ערוה"ש ששס"ו סכ"ה. נימוקי אור"ח סק"א. כה"ח סשס"ו ס"ק קלד. כה"ח סתק"ז

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [והרבה נוהגים במצה שנשמרת] משלו [בשיעור כגורגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית⁷⁶], ואם הם יותר מ'ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גורגרות, שהם כששה ביצים [פת] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחן] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן (ששלוהו של אדם כמותו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו). וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

משכיר: בעל הבית שהשכיר בית לאחרים או שהשאלם (לזמן בענין שאינו יכול לסלקם תוך הזמן בעל כרחם) צריך לערב עמם ואסור לטלטל מביתו לבתיהם עד שיערבו.

ואם יש לו שם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם⁷⁷, נעשו כאורחים אצלו והם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב.

הדר עם גוי באותו חצר או בנין: הדר עם הנכרי בחצר ויש ב' ישראלים דרים בשני בתים הצריכים לערב יחד, אין עירובם מועיל עד שהנכרי ישכיר להם רשות שבחצר⁷⁸.

אבל ישראל אחד הדר עם הנכרי בחצר אינו אוסר עליו⁷⁹.

אסור לאכול⁸⁰ פת או מזונות משעה עשירית (לערך 3:49 אהה"צ) כדי שיאכל כזית פת בסוכה לתיאבון. גם משאר מינים לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם.

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוטו⁸¹.

הכנת הלולב

מצוה מן המובחר לאגוד הלולב עם ההדס והערבה באגודה אחת משום נוי מצוה.

מהדירין⁸² לאגוד הלולב בסוכה ובערב יום טוב [=היום⁸³]. המהדרים – מאגדים בעצמם⁸⁴.

אם אגדו גוי כשר. אבל לכתחילה לא יאגדנו⁸⁵, שכל שאינו מחוייב בדבר אינו רשאי לתקנו, ומטעם זה גם אשה לא תאגוד הלולב לכתחילה. והוא הדין קטן פחות משלש עשרה שנים. ואם אגדו, אם אפשר יתירו ויאגדנו שנית.

סקע"ז (וצ"ע שהרי הו"ע כתב בדעת האר"ז דקאי בע"ח). ואיך שלא יהי', הרי בע"ת בריירא לן בסידור דעת אדה"ז לזכות תחילה. והנה, לא נעלם ממני שכמה ראשונים (ראה אבודרהם הל' ברכות סדר ע"ח. אור"ח הל' עירובין. ועוד) כתבו להדיא לברך אחר הזיכוי, וכ"ד כמה אחרונים (וראה שו"ת מגידות סי' קנד ובפי' מגד יהודה שם. חלק לוי סי' קכד. וראה נחלת צבי שס"ו סק"א. בני ציון ליכטמאן סק"ב). אבל אגד אגד דעת אדה"ז קיימין השתא. ואין סיבה לנטות ממש"כ בשו"ע ללא ראי' ברורה. ובסידור ש"ל לאחרונה עם הוראות והדרכות כתבו לברך אחר הזיכוי. וטעמם נפלא ממני. אמנם, בקצוה"ש שם כתב ללמוד מסתימת רבינו בסידור בנוגע לע"ח שדינו כע"ת. וצ"ע.

(76) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם. וכ"ה בפ' רבינו יהונתן עירובין פ. ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. ב"ד. ה"ז) משמע לחלק בין שיתוף מבואות לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תו"ט עירובין פ"ז מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח סש"ח סק"ד.

(77) והיינו כשנמצאים שם חפצי בעה"ב שאין השוכר משתמש בהם כלל.

(78) מפני שחששו חכמים שמא ילמדו הישראלים ממעשה הנכרי כשידורו בחצר אחת ובקשו עילה למנוע דירת הישראל עם הנכרי ולכן אמרו שאין עירוב מועיל במקום נכרי ואין ביטול רשות מועיל בנכרי עד שישכיר והנכרי לא ידצה להשכיר מפני שיחוש לכשפים ויקשה בעיני הישראל דירתו עמו מפני איסור טלטול ויצא משם.

(79) לפי שאינו מצוי שידור ישראל אחד עם נכרי בחצר מפני שיחוש לעצמו שמא יהרגו כי הנכרים חשודים על שפיתך דמים לכן לא הוצרכו לאסור עליו הטלטול משום דירת הנכרי כדי שיצא משם.

(80) מותר לאכול בסוכה בערב החג ואין צורך בל תוסף (או נראה כמוסף) אם סוכתו עריבה עליו, וכוונתו רק מחמת מזג האוויר או העדר מקום אחר מתאים – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'כט.

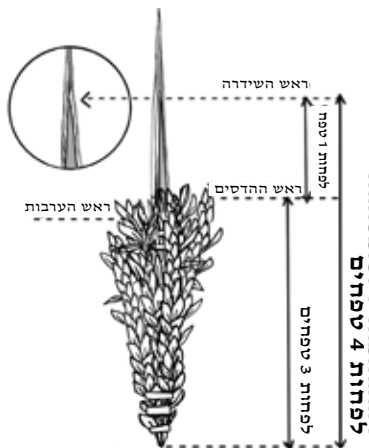
(81) וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. (וראה גם בכת"ק שנתפרסם בקובץ יחי המלך גל' תרגם ע' 14: "הרי בעש"ק זה אינו כ"א בערב דסיום וכו"). אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

(82) ונת' ב"ד. ה"ה נשא את ראש תשמ"א שזוהו ענין "לעשות סוכה", התחלת עשיית הסוכה לדירה, כיון שהוא דבר שרגילים לעשותו בבית. ועיי"ש שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע סיפר [סה"ש תש"ד ע' 13] שאביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע חניך אותו כשהי' בגיל טף שיעמוד על ידו ויאחז הלולב ומיניו וכו'.

(83) אחרי חצות. ויתירה מזו – אחרי מנחה (אף שאפשר גם בליל ערב יו"ט) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לח'תצב.

(84) להעיר משיחת ש"פ בלק תשל"א.

(85) ודוקא באגד התחנות, ששם אוגד כל המינים ביחד דשם עיקר מצות אגד. אבל במה שאוגדים למעלה בזה אין קפידא.

מכנינים חמש טבעות מעליה⁸⁶ לולב⁸⁷ לפני שמתחילים לאגוד את הלולב.

נוהגים לעשות האגד בדרך זה, שכורכים סביבות שלשה מינים אלו עד שיהיו מהודקים היטב⁸⁸, ותוחבים ראשי הכרך לתוך עיגול הכרוך סביב שלשה מינים אלו. ויש מחמירים וקושרים ב' ראשי הכרך בב' קשרים זה על גב זה.

להסיר מכשול: כשמסדרים הלולב צריכים לוודא שהשדרה של הלולב תהיה גבוהה מהדסים וערבות⁸⁹ לפחות טפח (בין 8 ל 9 ס"מ / 3.5-3 אינצ'). הרבה נכשלים בזה, ולכן צריך להיזהר לחתוך⁹⁰ מלמטה⁹¹ את ההדסים והערבות (לא יותר מדאי, כדי שישאר שיעור ג' טפחים), בכדי ששדרת הלולב עצמה תבלוט טפח מעליהם⁹² (השדרה מסתיימת במקום

(86) אף שמותר לאגוד אפילו בחוט ובמשיחה, המנהג עתה לאגוד השלשה מינים בעלי הלולב וכן ראוי לעשות (רבינו מנוח הל' לולב פ"ד הי"ב). וראה כפות תמרים סוכה לב, ב' יש סדר למשנה סוכה פ"ג מ"ח. ובכ"מ בראשונים, שאין אוגדין הלולב אלא במינו, אף דלא קייל"ן הכי. וע"ד הסוד - טור ברקת סתרנ"א סק"ד).

(87) יש מחמירים שלא להשתמש בעלים מלולב שהשתמשו בו למצוה עבור האגד, עכ"פ לא ללולב אחר. וראה דע"ת סתרנ"א ס"א. חיים וברכה אות ח' וגם במקו"ח רס"י תרסד משמע שההיתר רק לאותו לולב, ולהעיר ממאירי סוכה לו, ב: שאסור לדעת המתירים בהדס ובערבה בקטימת ראש לעשות מאחת שתיים כדי להשתמש בשתיים. אבל למעשה נהגו להקל, וכל שנהגו הו"ל כהתנו כבמקו"ח שם. ולדעת אדה"ז סתרנ"ט ס"ב הותר מהשיעור לא הוקצה למצוה. (וגם בתוך השיעור, הרי העלים שחותך אינם נצרכים לכשרות הלולב, כל שרוב השדרה מכוסה בעלים. וגם להחולקים בנוגע ליותר מהשיעור באתרוג - י"א שבלולב לכו"ע מותר. אבל י"א בהיפך, שבלולב שאינו עומד לאכילה או להריח לכו"ע הוקצה כולו, ראה שו"ת קנין תורה ח"ה ס"ע).

(88) ובבכור"י סתרנ"א סק"ח החמיר שיעשה הקשר מהודק שפיר מהודק שלא יכול להוציא ולהכניס הדס וערבה מבלי התרת הקשר. אבל בכ"מ משמע שתוחבים הלולב לתוך האגד. ומפורש בגמ' סוכה לו, ב, שאין חשש לתחוב הלולב מחמת נשירת העלים, לפי שאינה חציצה. ואף שיש חללק בין לולב להדסים וערבות (ראה אוצר ארבעת המינים בבירורים ספ"ג), הנה במג"א סתרנ"ז סק"א ובשו"ע אדה"ז שם ס"ה, מפורש גם כן בערבה. אלא שצריך לזהר שלא ישירו רוב העלים. וכן עולה מדברי הא"ר סתרנ"א סק"ה ובא"ר סק"ו. וכן כל הפוסקים הזהירו רק מחמת נשירת העלים. וראה גם ערוה"ש סתרנ"ד ס"ב. ועוד.

אבל בכור"י סתרנ"ד סק"ד והב"ד במשנ"ב סק"ה הוסיף מד"ע, שיש"ל דלא מיקרי אגד כהלכתו. אמנם, בא"ד מפורש שלא כדבריהם. ומפורש הוא בירושלמי סוכה פ"ג הל' פ"ה קה"ע, שר"ז ה' קושר הלולב ואח"כ תוקע ההדס בתוכו (וראה פ' הגרוח"ק שם. אבל בקה"ע שם פ' ג' גם באו"א. וראה גם פ"מ מתא דירושלים והנהגות הירושלמי להרה"צ ממנוקאטש שם). ובכ"ז סוכה טז, א ד"ה והשתא, שלר"י שולוב צריך אגד, אסור לתחוב המינים לתוך האגד ביו"ט משום מתקן מנא. ומוכח, שמצ"ע אין חשש בתחיבה. (וראה באו"א במשנת אליהו מישקובסקי סוכה סוס"י כב). גם בראב"ד ממרים פ"ד ה"ב, הובא בחידושי הר"ן סנהדרין פח, א, דחיש"ל לא משום תולמ"ה, כשמוסיף מין לתוך האגודה מבלי להתירו (עיי"ש לענין ב"ת). וראה שו"ת אבנ"י או"ח ח"ב סתס"ו. מנחת אפרים פדווא או"ח סי' קמב. דברות מנחם פוקס סוכה ס"ח סק"ו. ולפלא דאיתתמיט ל' דברי ראב"ד בשיעורים וכתבים סוכה יא, ב - ע' צז). אבל לא מחמת חסרון בגדו הקשר. וגם לדבריו, פשוט דקאי רק לר"י שולוב צריך אגד (וראה גם מקראי קודש לבעל הר צבי סוכות ח"ב סכ"ג בהרי"ק קודש. אבל ראה בשם הגר"ן מבריקס בהרי"ק קדם ח"א סי' קמו סק"ד. אבל מכל הנ"ל מוכח דל"ל לכן. וראה מש"כ בשו"ת תשעה"ן ח"ז סע"ח סק"ב. ולא העיר מכל הנ"ל).

והאריך בס' זכרון נר יחיאל עמ"ס סוכה ע' ריג ואילך. דברות מנחם פוקס ארבעת המינים ס"ד סק"ד ואילך.

(89) ולכאורה צ"ל טפח מעל ראש העלה העליון ולא מהעץ. וכן עולה מפמ"ג סתרנ"ג במ"א סק"א (אף ששיעור ג"ט שבהדסים וערבות הוא בעץ עצמו - ראה פמ"ג שם. וכ"כ בערוה"ש שם ס"א. שפ"א סוכה לב, ב, וכ"כ כבר בריטב"א סוכה כט, ב ד"ה נקטם, הובא במשנ"ב שם סק"א). ודאלו כבכור"י שם סק"א).

(90) ואסור לחתוך ביו"ט, שה"ת תיקון מנא. ויתכן לאסור גם משום מחתך. [ואין לומר שאי"ב משום תיקון כלי, כדן אוכלי בהמה, שהרי מפורש שבהדס שענינו מרובות מעליו אסור למעט משום מתקן מנא. וכנראה ז"ח המט"ר סוס"י שכב, הובא בכה"ח שם סק"ב, לאסור לקטום ביו"ט בדי הדס לתקנם ללולב. ועיי"ש שחילק בין קשים לרכים. ובשו"ת דברי דוד טהרני ח"ג או"ח סמ"ב הביא כמה סברות להיתר. ולא נהירא כלל. וכאשר העיר בסתירת דבריו בס' ולקחתם לכם רז ח"ב ס"ד הערה 9. ובדברי דוד ח"ג או"ח סכ"ד נדחק להעמיד דבריו הראשונים. והעלה חסר בידו. אמנם, מה שהביאו ממאירי סוכה לו, ב, לאסור לעשות מאחת שתיים - קאי מדין הוקצה למצוה, ולא מדיני תיקון מנא ביו"ט].

(91) וצריך לזהר מאוד כשהבדים של ערבה ארוכים יותר מדאי ורוצה לקצצם שלא יקצצם בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברים להענף.

(92) ופשטות ד' הפוסקים שזהו לעיכובא, גם כן(אפי' חלק מן ההדסים והערבות ארוכים משיעור ג"ט. וכפ"ס השו"ע ואדה"ז סתרנ"ג ס"ב). וראה כה"ח סתרנ"ג סק"ט. החיים והברכה ס"ק קמא (אלא שלדעתו עיקר ד"ז לחומרא לחוש לדעת הר"ן. אבל אגן לא קייל"ן הכי).

וגם כשאי"ב תחתית הדסים והערבות שיש גם הלולב ולכן אין שדרת הלולב עולה טפח אף שמצ"ע ארוכה מהם בטפח (כ"ה ע"פ הטעם שבגמ' כדי לנענע. וכ"מ ברבינו מנוח לולב פ"ה הל"ח. וכ"כ בגור ארי' (גרמון) שם).

ולאידך גיסא, יל"ע אם מועיל מה שמוזר הדסים והערבות למטה מתחתית הלולב שהרי י"ב כדי לנענע. אבל להטעם שהלולב צ"ל מצ"ע גבוה יותר (ראה פירש"י סוכה לב, ב ד"ה עד שיהא ובמפרשים שם. רבינו מנוח שם), לכא"ר אי"מ. וכ"מ קצת ברבינו מנוח שם (במכ"ש מזה שאי"מ גם כשלקחם שלא באגודה. וראה יצחק ירנן על מאה שערים לר"צ גאיות (ע' קלב) להחמיר גם בנטלם זאח"ז).

שאינ עוד עלים היוצאים ממנה, אלא היא הופכת להיות העלה האמצעי). כמו כן, אין לעשות קשר בטח העליון של שדרת הלולב⁹³.

אופן האיגוד: ג' הדסים – אחד בימין שדרת הלולב, וא' בשמאלו, וא' באמצע השדרה נוטה קצת לימין. ההדסים הנוספים מתחלקים גם כנ"ל. שני בדי ערבות – א' לימין וא' לשמאל. [והערבות קרובות יותר ללולב מההדסים]. על הלולב עצמו עושים שתי כריכות. משתדלים ששתי הכריכות תהיינה מכוסות בההדסים וערבות. גם כריכה העליונה, מקצתה על כל פנים. מדייקים שקצותיהם התחתונים של הלולב ההדסים והערבות יהיו מונחים בשוה זה ליד זה ושהלולב לא יבלוט מלמטה. נוסף על שתי כריכות הנ"ל [ולאחרי כריכות הנ"ל] – אוגד הלולב ההדסים והערבות ביחד על ידי שלש כריכות. שלש כריכות אלו הן במשך טפח אחד. – נמצא סך-הכל חמש כריכות⁹⁴. נוהגים להגביה ההדס בתוך האיגוד למעלה מן הערבה מעט. ומשתדלים שהערבות לא יראו כל כך.

לא להשרות הלולב במים במשך כל המעת לעת דשבת קודש, אלא אם רק החלק התחתון שרוי במים ויש שיעור מלא שאינו כבוש במים.

מבצע ד' מינים. לזכור להצניע ארבעת המינים במקום משומר לפני כניסת שבת. הלולב ההדסים והערבות אסורים בטלטול בשבת מדין מוקצה⁹⁵, אבל האתרוג אינו מוקצה לפי שמותר להריח בו⁹⁶.

הכנת הסוכה

באם אפשר, כדאי להימנע מלכנות הסוכה בערב שבת אחר חצות היום⁹⁷.

93) ראה שו"ע אדה"ז סתרנ"א סי"א: וצריך לזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העליון טפח כדי נענוע. (ולשונו צ"ב קצת במה שדימה לסתר"ג לענין טפח למעלה מההדסים וערבות. וי"ל. ואכ"מ). א"ר שם סק"ו. פמ"ג במ"ז סק"א. בכור"י סק"י. מקו"ח סתר"ג. וראה מנחת פתים סתרנ"א.

94) נת' בסה"ש תרצ"ט ע' 298. לקו"ש ח"ד ע' 1368.

95) וגם בשנה זו שיי"ט הראשון חל בשבת (אף שהוא לפני זמן המצוה ולכאורה ל"ש הוקצה למצותו) – ראה פמ"ג סתרנ"ח במ"ז סק"ג. שם שש"ח בא"א סק"ב. בכור"י סתרנ"ג ס"ד. ובלולב, בלא"ה גם לולב ההקצאה למצוה, ה"ה כאבן שאין עליו שם כלי והו"ל מוקצה מחמת גופו. ואדרבה, רק המצוה משוי לה לכלי. וכ"מ גם בכס"מ לולב פ"א הכ"ה (לענין לולב שא"ר כללים). וראה ט"ז סתרנ"ה סק"א ובנו"כ שם. אבל רזה"פ חלקו על הט"ז. וראה בפמ"ג פתיחה להל' יו"ט ח"ב פ"ג. צפע"ז על הרמב"ם לולב פ"א הכ"ה. ויש שביארו מחמת הסברה שקיום המצוה עדיין איכא בשבת (ראה דרוש וחודש לרעק"א מערכה ח לענין שופר), אף שהזמנה לאו מילתא. וראה בארוכה לאיש שלום הירשמן לולב ע' קצח ואל"ך. שמעתתא דשבת מוקצה (עטרת שלמה) ע' שח ואל"ך.

96) ואף ששוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פ"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א (סתרנ"ח סק"א. רס"י תרגו. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ כן מסתיימת הל' בסדר ברה"ג שם. וכדעת החולקים. ואכ"מ). וכש"כ בשבת שבתוך החג (מג"א שם. וכ"כ בא"ר שם סק"א, אף שלדעתו אינו מבורך גם שלא בשעת מצותו. אבל בפמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"א שלדעת הט"ז גם בשבת אין להריח בו). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתרנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד.

ומש"כ בשש"כ פכ"ב הע' סב (וראה ערוה"ש שש"ח סי"ז. וסותר למש"כ בסתרנ"ח ס"ו. שבילי דוד כללי מוקצה סכ"ט. ובא"א באלף המגן סוסי' תרגו בהגה בשו"ג. ולענין לולב שאינו פרי – פמ"ג שש"ח בא"א סק"ב בשם התו"ש שם סק"ב. חיי"א כלל סו בנשמ"א סק"ב) – הנה, סתיימת הפוסקים מוכיחה שאינו, שהרי גם בזמנם קפדי. ועוד, שמה גופא שאינו מקפיד שלא להריח מוכח דל"ה ממח"כ. ועוד, שלדעת אדה"ז (שש"ח ס"ד) ל"ש מוקצה ממח"כ בכשמל"ה. [ובדאי ל"ש לומר דדינו ככשמל"ה מחמת גזירת שמא יעבידנו, שהרי מלאכתו לאכילה ולהריח, וגם אם אינו עומד לאכילה מחמת איסור אכילה – עומד לריח שלא בשעת המצוה. ועד ש"א שבשעת המצוה גופא עבידא לריח, שיש להריח בו, ראה ב"ח או"ח סרט"ז ד"ה ופירושו. (ומש"כ במג"א שם סק"ב שהוא דרך דרש – היינו שבנטלו למצוה אין לקיחתו לריח, שעיקרו למצוה, וממילא יש למנוע מחמת ספק ברכה, אבל בודאי הדרך כך להריח בו).

(וגם ל"ד לשופר שאין איסור שבות בנטילת אתרוג כבשופר משום עובדין דחול). ובט"ז סתרנ"ח סק"ג (וראה הגהות חת"ס שש"ח למג"א סק"ט) קאי בלולב דייקא. ולא מצינו בשום מקום למיסר סברא שהאתרוג בגדר כשמל"ה, וכדמוכח מזה שסתמו הדבר).

97) כ"ה ע"פ הפמ"ג סתרנ"ה בא"א סק"ב. (והעתיקו גם המשנ"ב סק"ב). והקשו כו"כ ע"ז מהמבואר בבי' ולבוש סרנ"א להתייר לצורך מצוה. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם סוס"ג דלצורך מצוה לעצמו או לחברו בחיים שרי, דכיון שהוא דבר מצוה הרי זה כלצורך שבת. (משנה"ק בתוספת ביכורים על אתר מזה שגם במוצ"ש ויו"ט א"ר סימן ברכה, ומ"מ המדקדקין מתחילים במוצאי יוה"כס' ובע"ז דמצוה שאני – אינו, דהתם קאי לפני הבדלה דוקא). וכמה ישובים נאמרו בדבר. ועיקרם: לחלק בין מלאכה גמורה וקבועה כבניית סוכה (וראה עד"ז בשו"ע אדה"ז סתס"ח ס"ח – אף דפשוט שיש לחלק טובא. וראה בית השואבה סתרנ"ה סק"ז), או שבסוכה אפשר לאחר זמן (לפעמים), או שהוא רק הכשר מצוה. והראשון עיקר (שבכולם יש לפקפק, וגם בטעם הא' צע"ק ונדלקמן). ויש לדייק גם בל' המחבר "דרך לימודי". (אלא שאדה"ז השמיטו, ולא זו בלבד אלא שהוסיף גם "לאחרים"). וראה פתה"ד סרנ"א סק"ד בארוכה. ומ"מ כיון ששערי תירוצים לא נעלו (ובדאי לא נעלו הל" מהפמ"ג), ולדידך נראה פשוט שמעיקר הדין מותר, נכתב בלשון "כדאי להימנע".

לסדר את כיסוי הניילון לסוכה בצורה שיהא מותר לכסות את הסוכה ביום טוב, לעת ירידת גשמים. מותר לפרוס את הניילון על גבי הסכך בשבת ויום טוב, אם הוא באופן שלא יהא חלל טפח בין הניילון לסכך. אבל אם יש חלל טפח בין הניילון לסכך, או באם הניילון נפרס מתחת לסכך אפילו אין חלל טפח ביניהם, **אסור**. ורק אם היה הניילון פרוס כבר טפח (לא כולל החלק המגולל) מבעוד יום, מותר לו להמשיך לפרוס הניילון בחג.

הלכתא למשיחא: סוכה בעזרה עבור אכילת לחמי תודה וכיו"ב, וכן בכלל בנוגע שאר ענייניהם (משא"כ אכילת קדשי קדשים וחולין) - ראה בהערה⁹⁸.

במקום צורך גדול, מותר להפעיל מכשיר בייביסיטר מערב יום טוב בחדר התינוק, שיוכלו לשמוע בשעה שיושבים בסוכה אם התינוק בוכה. ויש לזהר בשבת וחג לא לדבר כששוהים בחדר התינוק או לכסות את הרמקול⁹⁹.

י"א שאין לכסות השולחן במפה בשבת ויום טוב בבית כי אם בסוכה. אבל אין המנהג כן. ולדין שמנהגנו לכסות כל השולחנות אף על פי שאין אוכלים עליהם אין קפידא לכסות השולחן שבבית גם בחג הסוכות, ואדרבה הוא כבוד שבת ויום טוב. וכשאשתו ובנותיו אוכלים בבית ולא בסוכה ודאי צריכין לכסות השולחן בבית במפה.

מנחה: בקביעות שנה זו אומרים הודו, פתח אליהו, וכו'.

צדקה: צדקה עבור שני ימי החג.

מצוה על כל אדם שיממשש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הלכתא למשיחא: ממלא חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה עבור ניסוך המים של שבת.

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט¹⁰⁰. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש-מאש להדלקת הנרות לליל ב' דחג הסוכות.

אסור לחמם נר ביו"ט כדי להדביקו במנורה, ולכן יכין הנרות עבור ליל ב' של יו"ט מערב יו"ט.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית בערב יו"ט [ומותר לעשות כן, ואין חשש¹⁰¹ גרם כיבוי בנותן מעט מים¹⁰²] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה - ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

98) שקו"ט באג"ק ח"ב ע' ח. וראה הנסמן בירחון האוצר גל' כ בארוכה.

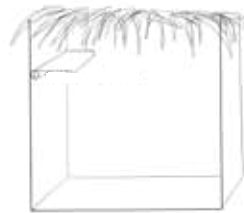
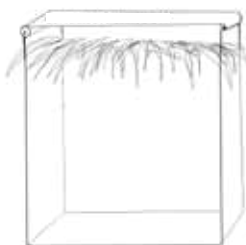
99) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תשלג.

100) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

101) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

102) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שו"ע"ר סי' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.

וראה שו"ת מראה יחזקאל או"ח ס"ז.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב (ובשנה זו – נוגע ליארצייט שחל ביום טוב שני), עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)¹⁰³.

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות¹⁰⁴

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה¹⁰⁵ (מקום האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה 6:29 (18 דקות לפני השקיעה¹⁰⁶). מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של שבת ושל יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלוש מאש דולקת.

קרוב לכניסת החג נכון לבדוק שוב את מצב הסוכה וכשרותה (באם יש גג – 'שלאק' – מעל הסוכה יש לוודא שהוא פתוח וכו').

ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא.

ערבית: מעריב לשלש רגלים עם ההוספות של שבת. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום השבת הזה ואת יום חג הסוכות הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו'". דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי שמונה עשרה אומרים "ויכולו"¹⁰⁷, ברכת מעין שבע

103) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

104) **הלכתא למשיחא:** לענין תקיעות בערב יו"ט – ראה הלחן הושענא רבא בהערה. ובשנה זו, ה"ז גם ערב שבת.

105) המנורה בשעה שהיא דולקת צריכה להיות בתוך הסוכה (אא"כ בנר של חרס). אם הסוכה קטנה בענין שיש לחוש שמא יתקרב הנר לדפני הסוכה או להסכך ותאחז בהם האור ותישרף וסוכתו צריך להניחה חוץ לסוכה (אפילו היא של זהב). ויעמידנה אצל חלון הבית שיאיר לו לתוך הסוכה.

אם אינו מאיר לו לתוך הסוכה, אין לברך על נרות שבבית במקום שיש חשמל, אא"כ אוכלים גם שם (כגון שהנשים ובנות אוכלים שם). 106) וגם ביו"ט שחל בחול, נוהגים להדליק בערב יו"ט – מט"א סתרכ"ה סל"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

107) וכל עיקר אמירת ויכולו בשבת אחר התפלה משום יו"ט שחל בשבת הוא שאין אומרים אותו בתוך התפלה (טושו"ע סרס"ח ודאדה"ה סי' ז'סי"ב).

אמנם, בכ"מ שמע שכוונה בדבר לאומרו ג"פ דייקא (כמו שהובא בראשונים בשם המדרש – ראה ראב"ה ח"א סי' קצו. כלבו סל"ה. או"ח ח"ב סי' כ.ב. הגמיו"ה ל' תפלה פ"ט סק"ד. שם הל' שבת פכ"ט סק"ט. רוקח הל' שבת סמ"ט. שו"ת בנימין זאב סי' קעג. וברי"ו נ"ב ח"כ, והב"ד בא"ד סרס"ח סק"ב, לפי שיש חזק בג"פ. ובפסקי ר"י חלאווה (בספר קידוש והבדלה (שטרן) סי') שהוא בדרך ע"פ ג' עדים יקום דבר. וראה תו"ש בראשית ב' ד, וז"ה ע"ד הסוד (ראה מט"מ סתכ"ח בשם צרור המור. סידור תפלה למשה להרמ"ק ש"י סי'. של"ה מס' שבת תו"א ס"פ במהדו"ח. ועוד. וראה או"ה על הסידור ע' שלח. שער הכולל פ"ז סכ"ו. וראה בארוכה בשו"ת ויצבור ויסק בר ח"ב ס"ט. וש"ג. והביא גם מכ"מ ע"ד הפשט), ובפרט ע"פ הארז"ל, בשביל המשכת המוחין ג"פ, מנה"י מחג"ת ומחב"ד לנוקבא (ראה פע"ח שער השבת פ"ג (מהחברים). שעה"כ ענין ערבית ליל שבת דרוש ב (ע, א). כה"ח סרס"ח סק"ג. ועוד). ולפ"ז צ"ע במה שביו"ט שחל בשבת אין מקפידים לומר ויכולו ג"פ, שהרי אין אומרים בתפלת העמידה. וכבר נתקשה בזה באוצר מכתבים (אלתר) ח"ב סרנ"ו סק"ד. ועוד. ובדוחק י"ל בחלק מהנ"ל שנתכוונו לומר שלמעשה במציאות אומרו בשבת ג"פ (מחמת הטעמים שבפוסקים), ולא שיש הכרח בדבר. ואכתי תיקשי ע"ד הסוד איך נעשית המשכת המוחין ביו"ט. גם צ"ע ביו"כ שחל בשבת שאומרו רק פ"א. ולהעיר מיפ"ל סרע"ג סק"א. כה"ה שם סק"ד.

(מגן אבות כו'). קדיש תתקבל. "מזמור לדוד". חצי קדיש. ברכו. "עלינו". קדיש יתום.

מאחלים איש לרעהו: גוט שבת, גוט יום טוב¹⁰⁸.

בכמה שיחות קודש ע"ד איחולי "גוט שבת" גוט יום טוב" ג' פעמים ובקול. ובשיחת ליל א' דחגה"ס תשמ"ח שבכל פעם מגביהים הקול יותר (ע"ד המנהג באמירת כל נדרי)¹⁰⁹.

ובר"ד משיחת ליל א' דחגה"ס תש"נ (שחל בשבת כקביעות שנה זו) בברכה לאורחים בביקור בסוכה: נוסף על ההכרזה "גוט שבת גוט יום טוב" שהיתה בבית הכנסת, הרי כשנכנסים לסוכה, מקום חדש, עם היותה בצדו של בית הכנסת, ראוי להכריז עוד הפעם, ולכן לא אמתין אלא אכריז בעצמי, "גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב".

אם לא הספיק לומר קידוש לבנה, יקדשנה הלילה¹¹⁰.

המותר והאסור בתוך הסוכה

כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה. כל שבועת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע. כיצד היו לו מצעות נאות¹¹¹ וכלים נאים מעלן לסוכה, וכן כל כלי שתיה הצריכים לו יהיו עמו בסוכה¹¹².

כלים שמשוהים בהם קמח והעריבות וכלים של מים אינם צריכים להיות בסוכה¹¹³. כלי אכילה לאחר אכילה כגון קדירות¹¹⁴ וקערות שאחר האכילה הן מאוסין צריך להוציאן מן הסוכה¹¹⁵. וכן דלי או כד ששואבים בו מים לא יכניסם לתוך הסוכה¹¹⁶. וכן לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה¹¹⁷ כגון¹¹⁸

וכדוגמתו – להעיר מתוה"ג שע"ת סק"ו כשאין סעודה בליל שבת.

וצ"ל שביו"ט נעשית המשכת המוחין מנה"י מאליו ללא מעשה התחתונים. וכ"כ לבאר בדברי שלום עפנין סתצ"ד ס"ט. ואכן, מצינו בשל"ה (שם ספ"א), שרמז לדבר ע"פ שנים או שלשה עדים, והיינו שבאמת ביו"ט יש רק ב' עדים. וכ"מ בפע"ח שם. וראה גם אור לשמים פ' שופטים ד"ה על פי. (אבל בסידור תפלה למשה שם פי' בפסוק הנ"ל שאומרים ג"פ בכדי לעשות שלשה כשנים, עיי"ש הסוד שבדבר). ומצאתי במנהגי ק"ק אשכנזים במנטובה (נכתב בשנת תק"נ לערך, ונדפס מכת"י בקובץ מן הגזנים גל' ו' ע' קכח), שבקביעות כגון דא, אמרו ויכולו לפני תפלת העמידה (עם אמירת ושמרו ויודבר משה – כמנהג העולם), וכנראה מה"ט – ראה גם בהערת המהדיר לשם. אבל אין המנהג כן.

(108) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

(109) עיי"ש בפרטיות.

(110) ואם אפשר, יקדים קידוש לבנה לפני תפלת ערבית. ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ב בשו"ת באתרא דרב סי' א' דצט.

(111) ונהגו שגם בבית מכסין השולחן ומציעות נאות לכבוד החג, ואפילו בחוה"מ מכסין השולחן.

(112) כדרך שהן עמו בביתו בכל השנה.

(113) שאף בכל השנה אין דברים אלו רגילים להיות עמו בבית דירתו אלא בית יש להם בלבדם.

(114) והעולם נזהרים שלא להכניס קדרות אף קודם אכילה. ובמקום שאין דרך לערות מקדרה לאכילה בחדר שאוכלים בו, אסור להכניס קדרות גם לפני האכילה. וכן מי שנוהג שגם בביתו אינו מביא קדרה לחדר האכילה רק בחדר אחר, ולחדר האכילה מביא בקערה – יעשה כן גם בסוכה (ראה פמ"ג סתר"ט בא"א סק"ג. מ"ק ח"א ס"א. בכור"י סק"א). וראה האוצר תשרי שנה זו (תשפ"ז) שהאריך בכמה צדדי קולא.

(115) ואין צריך להוציאם עד שיגמור סעודתו. ומותר לפנותם בסוף היום ואין חשש הכנה מיום טוב לחבירו או לחול, כיון שנועשה רק מחמת כבוד הסוכה כעת. (ויש שכתבו ללמד זכות על מנהג העולם שאין נזהרים להוציא הקערות לאחר אכילה, שכיון שגם בביתו לפעמים מניחים אותם בחדר אינו נחשב בזיוז כ"כ, שהכל הולך אחר הרגילות. אבל במג"א סתר"ט סק"א ואדה"ו ס"ב משמע דלא ס"ל הכי).

(116) והאחרונה והולד מצוה שיעמדו בסוכה אף אם הלולב עומד בכלי במים. כלי מיחם וקומקום חשמלי במקום שדרך להשאירם בחדרי אוכל מכובדים, מותר להכניס לסוכה.

(117) ואם יש דופן עקומה סמוך לסכך, נכון להחמיר גם שם אא"כ הוא מכוסה באופן שאינו נראה בסוכה.

וראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

(118) אין להשתין בסוכה (ויש מקילים במקום צורך גדול). וכן אין לשחוט, להחליף חיתולים (ויכסה הקטנים שלא יהיו ערומים בסוכה), להכניס בלטה או כירה חשמלית, לעשות מנגל, או להכניס פח אשפה. אבל מותר להכניס פח בשעה שמנקים את הסוכה ולהוציא מיד אחר כך. אבל אין להעביר את האשפה דרך הסוכה כדי להביאו לחצר (כ"מ מבכורי" שבהערה הקודמת), אא"כ אי אפשר באופן אחר. ומותר להפחית בסוכה. (ויש שכתב שטוב שלא ליטול ידיים בסוכה. ואין המנהג כן. וגם לדבריו, בכיור שהמים יוצאים מיד חוץ לסוכה שאני. ויש שהקפידו לא לירוק בסוכה. אלא שגם בביהכ"ז מותר. וכן המנהג. ובשו"ת לב חיים ח"ג סי' קמ, וכן בספרו מל"ח ס"כ ס"ד, כתב שלא לשטוף בלטה השוריים במים כדי לנגבם. ובסוכה י, ב, דמנימין עבד' דרב אשי איטמישא ליה כתונתא במיא ושטחי' מאחלתא (וראה פמ"ג סתר"ט ב"מ"א סק"ג) – התם הוא ד"ג הסכך, וחוצץ לסוכה. ויש שכתב שלא ליתן מנעילים בסוכה).

משחקי ילדים שרגילים לשחק בהם גם בסלון מותר להכניס לסוכה (וראה להלן בפנים בנוגע לקדושת הסוכה). אבל משחקים שמקפידים שלא להכניסם לחדרים מכובדים (כגון אופניים) אין להכניס לסוכה.

והנה, יש מאחורני זמננו שכתבו להחמיר שלא לעשות קפנדריא בסוכה (ע"פ דברי הרי"ץ גיאת במאה שערים הל' סוכה ע' עב). והועתק בכמה ספרי מלקטים. וכבר נתברר שהדבר בטעות, ושאינן בזה שום חשש.

שטיפת קדירות וקערות¹¹⁹. אבל מותר לשטוף כלי השתיה כגון כוסות וצנצנות בסוכה. כללו של דבר, כל שאינו עושה בחדר שאוכל בו כל השנה לא יעשה בסוכה, וכן כל דבר שלא היה משהה בביתו בחדר הנאה שבו, לא ישהה דבר זה בהסוכה.

אין מנהגנו לנשק את הסוכה בכניסה וביציאה.

מותר לכנוס ולישב בסוכת חבירו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו. אמנם במצב שנראה שבעל הסוכה מקפיד על הכניסה (כגון שיש שם קישוטים נאים או שצריך לעבור דרך חדרי הבית וכדומה) אסור להיכנס לשם. ואם נכנס שם לא יכרך.

אושפיזין

אין מנהגנו לומר נוסח ההזמנה לאושפיזין שבכמה סידורים¹²⁰. וטוב לקבוע שיחה נאה בדברי תורה מענין האושפיזין דבר יום ביומו. נהגו להזכיר בסוכה את הבעש"ט, המגיד וכו'. [=האושפיזין החסידיים, כדלקמן].

סדר האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד. (ולדעה אחת ע"פ הזהר¹²¹: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן, דוד). אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע גילה שבנוסף לאושפיזין הכלליים ישנם גם אושפיזין חסידיים: הבעש"ט, המגיד ממעזריטש, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר מהרש"ב. בכמה שיחות נוסף שבשמיני עצרת הוא האושפיז של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. בשמחת תורה – מתגלה שייכותם של האושפיזין "לעיני כל ישראל". בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב נאמר אופן נוסף, ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן.

בראש האושפיזין: אברהם איבנו והבעש"ט.

בביאורי הזהר¹²²: לענין הסוכה שיה' האדם אושפיזין לאושפיזין עילאין זהו ע"י שיעשה תשובה על פגם הברית כו'.

באגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע¹²³: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צוקללה"ה נבג"מ זי"ע באחת משיחותיו הקדושות ברבים באחת הועידות בשמחת בית השואבה תרנ"ט הואיל לבאר כי

(והתם קא"י עלה מדין ביטול מחיצה שכשיש ב' דפנות וטפח ועובר דרך צוה"פ נראה כמבטל המחיצה. וגם בזה כתב בשם רה"ג שהוא רק מנהג להחמיר. והוא עצמו סובר שאין לחוש. אבל לא משום קפנדיא. ומפורש הוא שם ע' צב, עיי"ה. וכן מוכח שם ע' עג. ולהעיר, שלדברי רס"ג שהובא שם ע' עג, הביא במש"ב סתר"ל סק"ח, וכ"ה גם בסידור רס"ג ע' רלג, שצ"ל סתומה מו' רוחות' ולא יהא פתוח רק מקום הפתח בלבד – הרי ל"ש במציאות שתהא קפנדיא. וכ"ה בפמ"ג סוסי' תרמג שהסוכה לפני הבית ונכנסים מסוכה לבית. ויש מהמלקטים שהביאו בשם הפמ"ג שאין לעשות קפנדיא. ואיפכא הוא. אמנם, בסוכה שלפני פתח הבית שאינו עושה לקצר דרכו אלא להיכנס ולצאת מביתו. ולמעשה, כיון שדין הסוכה כביתו, וכעין תדורו, אין טעם להחמיר. ובברכות סג, א שבביתו קפיד איניש אקפנדיא – היינו מאנשים שאינם בני ביתו שלא יעברו דרך ביתו לקצר דרכם. ואף למש"כ בספרים שהיא כמעט כקדושת ביהכ"נ – פשוט שאין הכוונה להשוות לכל מילי. והרי טעם איסור קפנדיא בביהכ"נ לפי שאין ליכנס שם אלא לדבר מצוה, משא"כ בסוכה אדרבה מקיים בשעת מעשה ישיבה בסוכה. וגם אם הטעם בביהכ"נ משום בזיון, שאני בסוכה שמותר אפילו לאכול ולישן. וכן מותר לנשק בניו או לעשן בסוכה (ודלא כמי שכתב להחמיר גם בזה). ובכלל, כל דיני ק"ר בביהכ"נ הם מחמת הקדושה, אבל בסוכה איסור תשמיש בזוי הוא שלא יהיו מצוות בזויות. וגם בביהכ"נ, אם ה' הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת מותר).

(119) כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

(120) בטעם מנהגנו – ראה סה"ש תש"ח ע' 168 בשם הצ"צ: אז זיי זיינען דא איז נאכוואס דארף מען זאגן?! אז מען זעט זיי ניט – דארף מען זאגן, זיי צו פארבעטן, אבער אז מען זעט זיי – איז נאכוואס דארף מען זאגן?! הוד כ"ק רבינו הזקן – האט זיי יע געזען. ער האט מיר [הצ"צ] געפרעגט: דו זעסט זייל האב איך גענטפערט: ניין. ואמר רבינו הזקן: אה, אז מען דערהערט ווי מען זעט, זעט מען. [וראה שם המשך הסיפור שאדה"ז נתן דיו על ראש הצ"צ, ושהצ"צ לא סיים יותר]. ועוד שם, שכשסיים הרו"א לספר לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"ז, אמר אדמו"ר מוהרש"ב: דער זיידע – הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ – האט געזען און האט אונז מנחיל געווען. ונתבאר שם, שפי' "זען" – ראיית השכל, השגת המהות.

ובשיחות קודש נתבאר, דייניו בדיבור דוקא, אבל הענין קיים ברוחניות בתקופ, והרי לומדים אודות זה, וגם רבותינו נשיאנו דיברו כמה פעמים אודות האושפיזין, ובמיוחד נשיא דורנו, וציה לפרסם וכו'. ובר"ד משיחת ליל ה' דחה"ס תנש"א, בטעם הזכרת האושפיזין (בשיחה) ע"ד "להזכיר זכות אבות" שבחברון.

ובגוף הענין – ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

(121) ח"א רסא, סע"א. שם ח"ג שא, סע"ב.

(122) להצ"צ פ' אמור ע' תלו.

(123) ח"ט ע' תמב ואילך.

רבותינו הבעש"ט והרב המגיד ממעזריטש והודו כ"ק רבינו הזקן והודו כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים לדורותיהם הן המה די חב"ד חסידישע אושפיזין און זיי – הודו כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים – גייען מיט אין דעם גלות בירור'דיקן קארהאד מיט יעדער חסיד וואס געפינט זיך אין דעם ווייטסטן ווינקעל וועלט.

האכילה בסוכה צריכה להיות בשעה שהוא כבר לילה ממש. ואם אירע¹²⁴ שהשלימו ערבית מבעוד יום צריך להמתין עם הקידוש¹²⁵ עד שיהיה לילה ממש¹²⁶.

בקביעות שנה זו, ששמיני עצרת חל בשבת, אין לבצוע על הפת של עירובי חצרות בשבת זו, הואיל ומשתמש בו בשבת הבאה להתיר הטלטול (אלא אם כן יערב מחדש בערב שבת הבאה).

שכח ולא עשה עירובי חצרות, הורה כ"ק הרה"ק רלוי"צ נ"ע שניאורסאהן¹²⁷ שבאם כל בני החצר אוכלים בסוכה אחת בשבת, אין צורך בעירוב מפני שהם כאנשי בית אחד, והסוכה עצמה מערבת. כשאין אוכלים בסוכה אחת, יש לשאול רב מורה הוראה איך להתיר הטלטול¹²⁸.

בקביעות שנה זו, אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא¹²⁹ – בלחש¹³⁰.

בקידוש: נוסח אתקינו ליו"ט¹³¹. יום הששי, בורא פרי הגפן, ומזכיר של שבת במקומות המתאימים, וחותרם מקדש השבת וישראל והזמנים, לישב בסוכה¹³² (ומביטים בסכך), שהחיינו. [ברכה זו עולה גם למצות ישיבה בסוכה. וכן לעשיית הסוכה¹³³, וא"צ לכוון על עשיית הסוכה שאין מקום לכוונה על מה שה' כבר, וגם שעשיית הסוכה טפילה למצות ישיבה בסוכה שהיא עיקר המצוה¹³⁴]. טעה בקידוש או בברכת לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש¹³⁵.

(124 חולה או זקן שאי אפשר לו להמתין עד הלילה, אם יכול להמתין עד אחר שקיעת החמה, ימתין עד אז ויקדש, ויברך שהחיינו על החג, ויאכל בסוכה. אבל לא יברך לישב בסוכה, לפי שהוא עדיין ספק לילה. ואם נמשכה סעודתו עד שנעשה לילה ודאי, אם יכול לאכול עוד כזית פת בסוכה, יאכל ויברך לישב בסוכה. אבל שהחיינו לא יברך שנית. ואם אינו יכול להמתין עד אחר השקיעה וצריך לאכול קודם לכן, יאכל פת חוץ לסוכה, ולא יקבל עליו קדושת יום טוב מבעוד יום, כדי שלא להיכנס לספק ברכות. ובליילה יקדש ויאכל כזית פת בסוכה, ויברך לישב בסוכה. וחולה שצריך לילך לישן קודם השקיעה, ויש לחוש שמא לא תעורר בלילה, יקדש מבעוד יום ויאכל סעודתו בסוכה, אלא שלא יברך לישב בסוכה, וכשיתעורר בלילה יאכל כזית בסוכה ויברך עליה.

(125 ראה מג"א סתור"ט סק"א. [נצ"ע, בפמ"ג בא"א סתע"ב סק"א שפ"ה רק לט"ז סתע"ב סוסק"א. ואילו למג"א שם סק"א – וכוותי' נקט אדה"י שם ס"ב – רק הכזית פת צ"ל בלילה, שהרי במג"א סתור"ט שם נת' שאין לקדש קודם הלילה מטעם אחר. ויל"ל].

(126 ראה הנסמך להלן בדיון ברכת שהחיינו לנשים בקידוש אחרי שבירכו בהדלקת נרות. וראה שושנת ישראל קנר סוכות פ"ה ס"ז.

(127 וכ"ה במאירי ערובין ע"ג, א. וראה צדיק למלך ח"ז ע' 240. וראה כת"י שנדפס באוצרות ליובאוויטש גל' כ', כ"מ"א תשפ"א. והאריך בזה בס' נתיבים בהלכה ומנהג סמ"ה.

(128 ראה בשערים מצוינים בהלכה לאאזמור"ר צ"ל סקל"ה בקו"א.

(129 הארננו בכינוס תורה לחה"ש (תשפ"ה). ולהלן עיקרי הדברים:

לכאורה, הכוונה לומר בלחש עד מגירא, עד "לסעידא בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח לליל א' דר"ה שנה זו). ואח"כ אומר אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב דלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות זו. וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ו)).

(130 בלחש – כ"ה הלשון בס' המנהגים ע' 28. וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ה שחל בשבת). וכ"ה היר"ג ע"ה בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (בקידוש לר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). וכ"ה (לענין שבת חוה"מ), בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבחמזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תש"י (נדפס בסה"מ תש"ז ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת): בלחשיה. וראה למען ידיעו (שוטטערמאן) ע' 97 שב"ק אדמ"ר מוהרי"צ נ"ע תיקן בכת"ק וכתב: בלחשיה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (בכמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכת"ק.

(131 בהטעם לומר אתקינו ליו"ט – ראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ו).

(132 וכתב השל"ה (מס' סוכה) שראוי לומר ברכת לישב בסוכה בקול ובמשיכה ובנינו, שינגן אותה כשאר ברכות של קידוש, דלמה יגרע, ואדרבה היא עדיף וכו'.

(133 וגם אם הסוכה אינה שלו, יכול לברך שהחיינו שם ועולה לו גם למצות עשיית סוכה. ולהעיר משו"ע אדה"י סתרמ"א ס"ב בסופו (אף דהתם קאי אמצות ישיבת סוכה).

(134 ראה אג"ק חט"ו ע' מ.

(135 ראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

וכ"ה גם כשמקדשת בסוכה שיוצאת שהחיינו בשעת הדלקת הנרות בסוכה [או באיש המדליק שטעה ואמר שהחיינו בהדלקה בסוכה], אף שעדיין לא הריג זמנה, וע"ד שהחיינו בעת עשיית הסוכה. (וכמו בשהחיינו בקידוש בסוכה בליל א' בעת הגשמים, דמהיג גם למ"ד שפטור מהסוכה. וכן כשבירך שהחיינו כשהמכסה פרוס על הסכך (בכור' סתור"ט סק"מ). והארננו בדיון שכחה וטעות שבסוף הלוח). וראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

בנוגע לענייני אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בענייננו, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה.

טענה וברירה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

באם אפשר, נכון לסדר מקום נטילת ידים בסמיכות להסוכה, מצד ההפסק בין קידוש לסעודה [וכשאי אפשר, בהליכה לצורך הסעודה, יש להקל שאינו הפסק¹³⁶]. וגם בחול המועד – מצד ההפסק בין נטילת ידים להמוציא¹³⁷.

הלילה¹³⁸ יש חובה¹³⁹ מן התורה לאכול¹⁴⁰ בסוכה פת בשיעור כזית¹⁴¹ (בזמן של 'אכילת פרס'. כמה דעות בזה, ולמיחש מיבעי לשמועה שהוא 3 דקות¹⁴²). ויזהר לאכול קודם חצות לילה (12:47). ובנוסף לכך, חייב לאכול עוד פת, וכבכל סעודת יום טוב שחובה לאכול יותר מכביצה¹⁴³.

ואכ"מ.

136) ראה משנ"ב סרע"ג סק"ד. קצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"י. אבל ראה תהל"ד סק"א. ולהעיר מתוד"ה רב אשי – פסחים קד, ב. וראה שו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ה. וכמה חילוקים בדבר: כשרואה מקומו הראשון (שו"ע אדה"ז סרע"ג ס"ב), כשאור החצר מפסיק בין הסוכה לבית, כשמחיצות הבית מפסיקות וכו' (שו"ע אדה"ז סכ"ה). ואכ"מ.

137) ואף שההליכה אינה חשובה הפסק כיון שהיא צורך הסעודה, לכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר – שו"ע אדה"ז סקס"ו ס"א. לשיעור הילוך כ"ב אמה – ראה בקצוה"ש סל"ז בבדה"ש סק"א (כ-14 שניות). ופורת לא דק. אבל ראה צ"ח ברכות ט, ב. ד"ה היכי מצי. כה"ח סקכ"ח סקמ"ז. ואכ"מ.

138) בנוגע לשמחת יו"ט – ראה להלן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – כ"מ ברשב"ם ותוס' פסחים קח, ב ד"ה יד, וראה שו"ת שאג"ח סס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבט חוהמ"ס תשי"ט. אבל ראה שו"ת ס' תקכת סק"ה שהוכיח ממג"א ס' תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז או"ח ס' תכג. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמחת תשכ"ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשנות יין בכל סעודה. [ושק"ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונגוע לחגה"ש, שיש שנהגו בחלב) – ראה דרכ"ט ספ"ט סק"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מח, א דבחדא מנייהו – ביום או בלילה (סג).]

139) ונשים פטורות גם בליל ראשון (כ"ה בפשטות הגמרא סוכה כח, א וקדושין לד, ב. (וראה אור הגנוז לתל' הרשב"א קדושין שם. לבוש סתר"מ ס"א. המקנה קדושין שם). וכ"כ בפ"י הרע"ב סוכה פ"ב מ"ח. פמ"ג סתר"ט במ"ז סק"י. סתר"מ במ"ז סק"א (וראה בארוכה בביאור דבריו קובץ מורי' תשרי תשע"א ע' קכד ואילך). וראה גם סתר"ל בא"א סוסק"א. בכורי' סתר"מ סק"א. מרומי שדה סוכה כא, ב. וכן עולה משו"ת רעק"א ס"א (לגבי יעו"ש שהזכיר רק ליל א' דפסח. וראה בהשמטות לשם. וראה שו"ת כסא שלמה מאזוז או"ח סנז"ד ד"ה ואני). וראה מש"כ בזה במט"א סתרכ"ה באלף למטה סקצ"ח, ומשה"ק עליו בשו"ת משנה שכיר או"ח סקפ"ה. וכיון לחלק מדבריו בקובץ תפארת ישראל רוזין ח' ז' ע" 22 ואילך, עיי"ש. וכ"ה גם לסברת מהרש"ל סוכה נו, א דעמ"ל שחייב ליל א' הוא דין באכילה ולא משום מצות סוכה. וכמה אופנים בביאור הענין. וראה הערת המהדיר לתוס' הרא"ש קדושין לד, ב. ועוד להעיר מקיצור חל' מועדים דבליצקי פ"ב הע' יג, שר"ל שקיבלו ע"ע רק מצות סוכה ולא מצות ליל א'. וראה זה פלא בשירי מנחה שימאנדל (לתל' החת"ס) שבט קלא, ב, שלבאי חייבות בליל א'. (או) וכמה אופנים בטעם שאינן חייבות מחמת ק"ח הן היו באותו הנס (דענין הכבוד או דסוכות ממש), אם להדעות דשיין רק בדברגן (או) כשחייבות גם במ"ע מה"ת בשעת מעשה (כבד' כוסות), או רק כשעיקר הנס על ידן, או רק בנס הדצלה מסכנה ממש, או שהלמ"מ להדיא לפטור. ועוד למ"ד סוכות ממש, דל"ש בנשים דלאו בנות מלאכה או לאו בנות כיבוש – ראה בכ"ז בהנשמן באנצ"ת ערך ישיבת סוכה ע' פח ואילך. נופת צופים (קוק) סוכה ס"ג. קובץ דגל ירושלים חו ע' קלה ואילך).

ומסתבר שאוכלים מבורכין רק ביותר מבכיה (ראה סוכה ח"ח שו"ת חקי חיים ח"ח סצ"ג. אגודת ישראל זלוטניק ח"ב פ"ג הע' יט. זכר שמעון (דרשן) ס"ז. ארח המועדים ע' רעג. וכו"ה מבכיה הגריש"א בגל' עומקא דפרשה ענהג"ס תשע"ח ע' 8).

140) בלע – ללא לעיסה – יצא. ואעפ"כ יש לו לחזור ולאכול ע"י לעיסה (סידור עמודי שמים דיני ליל א' ס"א. מט"א סתרכ"ה סנ"ב, עיי"ש טעמו באלף למטה). ולא העתקתי מש"כ שם לבדלו אחד – שאפי' במצה מצינו שלא נהגו כן (ראה א"ר סתע"ה סק"ב וסק"ז). ובכ"מ, וחומרא יתירה היא. ואף שכה"ה אף בכל אכילת בתורה (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה ס"ד – לענין מורו. שם סכ"א – לענין ב' הכיתות שבכור. ואפי' בפרוסת המוציא בכל השנה – שם ס"ז סק"ד), ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הג"ל (זולת לענין ד' כוסות – ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה בפסח שותה). ובסידור אדה"ז בהגש"פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא – כתב אדה"ז שם שהמנהג שא"צ אפי' לחלק שיעור כזית, וההשמיט סו"ד המוג'א שם סק"ז להחמיר לכתחילה). ובימינו יתכן דלאו דרך אכילה היא. וראה גם ח' חת"ס חולין קג, ב. עד – ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

וה"ל דאדבריה אין הנותנת, שכיון שדמיא אכילה בכלל קאמתינן עלה, ולא מצד גדר מצות אכילת מצה מ"ע – אי"ז שייך לנדוד"ד, דל"ש לילפוטא דט"ו, כיון שאינה מגדיר מצות מצה. וכש"כ אם נאמר, שכזית בליל א' אינה מצוה דאכילה כ"א מחובת דיור בסוכה, והאכילה היא רק בכדי לקבוע אופן הדיור בסוכה (כדלקמן בהערות). ועוד ועיקר, שגם את"ל שיש כאן חובת "אכילה" בסוכה, ה"ט שצ"ל בלינה בב"א לא שכי"ה גדר אכילה בתורה (שכ"מ בפירש"י חולין קג, ב ד"ה מהו, הובא לענינו במג"א סתע"ה סק"ד). וראה מחה"ש שם. ובמקרא קודש פסח ח"ב ס"ב כתב ב"ה הענין למבטלות חיל כפשטי' דקרא, ובנדוד"ד כ"ב אכילה בקרא. ועוד, שחובת אכילת כזית בסוכה אי"ז מצוה בהחפצא דהלחם דהנאכל, כ"א המצוה היא במעשה האכילה בעצמה, ושיעור כזית בכדא"פ הוא רק לפי שכך צורת ואופן האכילה. (ולפ"ז, א"ש גם למש"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סוס"י רצז, דנקט בגדר בלינה בב"א דמדין שיעור קאמתינן עלה, שכשחמלקו ה"ז חכ"ש (אלא שבדיעבד יוצא ע"י צירוף), ולא מחמת גדר ושמ אכילה – שבנדוד"ז השיעור אינו בהחפצא הדפת).

141) ויוציא ידי חובה ומברך בלשון בסוכה בכזית (אבל בשאר הסעודות מברך רק באוכל יותר מכביצה).

142) והיינו, זמן הבליעה ולא הלעיסה. והארכנו בלוח לחגה"פ.

143) וצריך שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס, והזיתים תכופים זל"ז. (ראה גם סדר נט"י לסעודה ס"ח. שו"ת צ"צ שעה"מ ס"ט ובמהדו"ח – או"ח ס' קח. קצוה"ש סל"ה בבדה"ש סק"ה והועתק בתורת מנחם לסדר נט"י שם. שם ספ"ב בבדה"ש סק"י. (ונת' היטב בשו"ת שרה"מ ח"א סנ"א). קובץ הערות הת' מנשסתר ג' תמוז תשנ"ט). ובקצוה"ש שם דחה מש"כ במט"א סתרכ"ה סנ"ב שצריך לאכול כל הכביצה בכדא"פ (וכ"כ בככורי' סתר"ט סק"ג (אבל ראה חוט שני סוכות פ"א סק"ט, שאין הכרח מדבריו ואפשר דכוונתו שיאכל כל כזית בכדא"פ). כה"ח

צריך כל אדם לכוון¹⁴⁴ בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים¹⁴⁵ מצות הקב"ה שציונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים¹⁴⁶. ובליל ראשון – יכוון גם לקיים מצות אכילה בליל ראשון¹⁴⁷. בליל זה, אם אכל בלא כוונה לקיים מצות סוכה¹⁴⁸ יחזור ויאכל בכוונה¹⁴⁹.

גם אם יורדים גשמים, הלילה חובה לקדש בסוכה ולברך לישב בסוכה ושהחיינו, ולאכול כזית פת בסוכה¹⁵⁰. ומנהג חסידים ואנשי מעשה להמשיך ולאכול בסוכה גם בשעת ירידת גשמים. והרצוה לעקור לביתו יברך ברכת המזון לפני כן, אלא אם כן היה בדעתו לגמור הסעודה בבית ולאכול שם פת בשעה שבירך המוציא. פסק הגשם, צריך לחזור ולאכול בסוכה כזית פת (ואין לברך שוב לישב בסוכה).

יש מחמירים שבאם נראה שהגשם עומד להיפסק, צריך להמתין כשעה או שתיים, אבל לא ימתין עד אחר חצות.

תלמידי הבעש"ט דור אחר דור נהגו לישב בסוכה בכל ז' ימי החג גם אם ירדו גשמים. גם בשעת ירידת גשמים שע"פ דין מותר לאכול בבית, נמנע אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מלאכול חוץ לסוכה. בשנת תרצ"ג היה גשם שוטף יותר משיעור דשולחן ערוך¹⁵¹ ואדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אמר: לישב בסוכה צריך לברך. וכן עשה. וכן היה מעשה רב בהתוועדות בשנת תשכ"ז¹⁵².

סקנ"א. שו"ת בנין שלמה סי"א. וראה פת"ע סקנ"ח סק"ה, והובא בכה"ח שם סק"ט, גם לענין נט", ואישמיתותי דברי אדה"ז בסדר נט"י שם. ומש"כ שם בשם שנות חיים סרל"ט – ליתא שם. ואדרבה. גם בתהל"ד סקנ"ח סק"א כ"כ, והביא כן מסידור אדה"ז. וכבר העירו דשם כתב רק שהכזית צ"ל בכדא"פ. ואפשר שלא דייק בלשונו, אף שכ"כ הוא בעצמו לאחמ"כ בספרו שיעור'ת ס"ג סק"ט בסופו (ע' קפו. ור"ל שם, דל"ד לנט"י. וראה גם קיצור הלכות משו"ע אדה"ז במילואים (ב) לסעוד"ה. קונטרס אמרי שפר (רוקח) לר"ה ויוכ"פ פ"ב ס"ה ע' צו). וכבר הקשו שאפ"ל שצ"ל אכילת כביצה בכדא"פ, וכדמוכח ביומא פ, ב (שאף שמצינו גם שיעור כדא"פ ביותר מכזית, כגון באכילת כחצי פרס לפסול את הנו"ל (כריתות י"ב, ב. ורובנאי דס"ל שם י, א, שצ"ל כל כזית בכד"פ – איתותב. וז"ל ביומא שם), וכן בשתיית רביעית – מ"מ משמע ביומא שם שבכלל כשהשיעור גדול יותר צ"ל שהשי" יותר (וטומאת גוי' שאני דמדברגן היא, וכותבת שאני משום יתובי דעתי, כביומא שם), והצירוף ע"ג שיעור כזית בכד"פ. ויש שכתב ליישב דשאני דין קביעות אכילה שצ"ל כדא"פ. וצ"ע). וגם העירו, דלכאורה לאו דרך אכילה הוא, וקרבן לאכילה גסה היא, ובעינינו כעין תדורו וליכא. וראה ראשית בכורים לג, א. שלמי מועד להגרש"א ע' קיט. ועוד. וכן מדויק בהגהות רעק"א סתרל"ט ס"ג, ממש"כ שבבילה הראשון צ"ל בכדא"פ. ומשמע, דדוקא בבילה הראשון ששיעורו בכזית צריך בכדא"פ משא"כ בשאר ימים שהשיעור ביותר מכביצה. ויתר על כן, במשנ"ב שם סק"ב, שהביא שלכתחילה יאכל גם בבילה הא' כביצה, והזהיר רק על הכזית שיהא בכדא"פ. ובדבריהם אפ"ל גם שא"צ גם בכזית הב' כדא"פ. אבל בכה"ח שם הב' דרעק"א, וכתב שלמ"ד שצ"ל כביצה – צ"ל בכדא"פ. ובאמת, גם במט"א וכה"ח קאי רק בליל א', אלא שדוחק לחלק.

144 ואינו מקיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה (שא"ל מידי דאכילה, שהמצוה בשאר הימים בישיבה, זולת להסביר שבמצוה קיומית ושואפשר ליפטר מצוות אצ"כ – ראה פמ"ג ס"ד במ"ז סקט"ו. אבל בר"ה כח, ב משמע שמצ"כ גם בסוכה. ואכ"מ).

ולהעיר מהסביר באחרונים (ראה (בכיו"ב) מנ"ח מ' שכה סק"י. משנ"ב ס' ס' בבה"ס ס"ד דה"ו וי"א. שערי יושר ש"ג ס"ט. שו"ת בית שערים או"ח סר"ל. מנ"ח ש' קמא ס"א. חזו"ע סוכות ע' צח) שבאוכל בלא כוונה, כיון שלא קיים המצוה (וראה לקמן בהע' לגבי ליל ראשון), ה"ז גם כאוכל חוץ לסוכה. אמנם מקום לומר, שלהאומרים (ראה מנ"ח שם. אתון דאורייתא כלל יא – בדעתו) שהמצוה היא רק בהשלילה שאם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה (כל' אדה"ז סתרל"ט ס"ז). והארכנו במק"א (ל"ש חובת כוונה, וגם ללא כוונה לא עבר על מ"ע. אלא, שבביל ראשון שאני, שהמצוה היא בהחיוב.

145 וענין מיוחד במצוה זו, לא רק זכרון אלא גם ידיעה, "למען ידעו" – ראה אנ"ק ח"ד ע' יד.

146 בכמה אחרונים שיש חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבת סוכה גם שהיא זכר לענין הכבוד. אבל ראה לקו"ש חל"ב ע' 146 בדעת אדה"ז, שדוחק לומר שכוונתו שיוכוון בעת ישיבתו או בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענין הכבוד, דהול"ל כן בפירוש. אלא שהוא דין בעצם ההפצא והסוכה שחייבים לעשות סוכות העשויות לצל, כיון שהיא זכר לענין הכבוד שהקיפם בהם לצל, אבל אינו ענין של כוונת המצוה. וראה שם ע' 141 בדעת המחבר. [מש"כ בלקו"ש חט"ו ע' 40 הע' 52 במשמעות שו"ע אדה"ז – היינו בענין הכוונה בכלל, ולא בהפרט שהוא לצל].

147 מורה באצבע להחיד"א ס"ט סר"ג. שמחת הרגל (להנ"ל) שבהע' הבאה. מט"א סתרל"ה סנ"ג.

148 אבל הכוונה דוכר לצי"מ אינה מעכבת – ראה בהערה הבאה.

149 ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

150 ואין לישב בסוכה תחת מטרי' ואפילו בחול המועד – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כד"ג. וש"נ.

151 ראה שו"ת אדה"ז סתרל"ט סכ"א.כב. ושם סעיף כ"ג כל הפטור מיישיבת הסכה ואינו יוצא מהסוכה – אינו מקבל שכר על אותו ישיבה, ואינו אלא מן ההדיוטות. וראה בשו"ת באתרא דרב ס' מ'תשצג.

152 וראה סה"ש תש"ד ע' 23.

וכבר הובא לעיל דעת ר"י (תולדות אדם וחווה נכ"ב ח"ב) שמברך בעת הפטור כנשים המברכות על מעשהזמ"ג. והובא בא"ר סתרל"ט סקנ"ז לענין גשמים. (וגם מלשון ר"י משמע שענין כללי הוא ולא רק בחתן. ונבונה לחתן – כתבו בכ"מ מזה. אבל ראה נשמ"א כלל קמז סק"ב). וראה מקו"ח סתרל"ט הלכות ל"ג לגבי חיוב הראשו במחמיר ומברך.

אמנם, לדינא קול"ן שאינו מברך לישב בסוכה (ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט ס"ז), דל"ד לטלית שאולה ומעשהזמ"ג (ראה ברכ"י ביו"ד ס"א במח"ב סקט"ו. שם ששל"ג סק"א), א"כ מטעם שבאמת אינו מצטער בדבר (ראה בית מועד וחס"א בהגהותיו ללבוש סתר"מ סק"ג, הב"ד בברכ"י סתרל"ט סק"ח. ועד"ז הוא בחכמת שלמה שם (אבל רק לגבי ליל א'). וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב סל"ו. וכבר העירו מסוכה כה,

כשיורד גשם, מותר לפתוח הגגון (או מכסה) שעל הסוכה, אף שעל ידי הפתיחה יפלו מים על הדשא והצמחים, כשאין כוונתו להצמיח, ובתנאי שהמים נופלים תחילה על הבטון ואחר כך על הדשא, או כשיורדו כבר גשמים שם (או שהשקו הצמחים מבעוד יום), וריבוי המים מפסידים הצמחים¹⁵³.

כמו כן, מותר להעמיד קופסה על צידה ולהניח האוכל בתוך הקופסה, ואין בזה חשש בניית אוהל¹⁵⁴. אבל אסור לפתוח שולחן אחר ולהניחו על גבי שולחן האכילה¹⁵⁵.

ביום טוב דחג הסוכות טובלים פרוסת המוציא בדבש¹⁵⁶.

הרגילות היא שהשומעים את הקידוש אינם מכוונים לצאת ידי חובה בברכת לישב בסוכה של המקדש, ועל כן מברכים בעצמם ברכת לישב בסוכה על פרוסת המוציא¹⁵⁷. ונוהגים העולם לברך ברכת לישב בסוכה **אחר** ברכת המוציא. וגם הנשים נוהגות כן, ואין חשש הפסק. בירך לישב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם אחר ברכת המוציא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נשים פטורות מן הסוכה ואם ירצו לישב בסוכה ולברך הרשות בידן, ומקבלות שכר¹⁵⁸. מצוה על האיש שיושב בסוכה לישב עם אשתו ובני ביתו. נשים השומעות קידוש בסוכה ואחר כך הולכות לבית לאכול, יזהרו שתיכף אחר קידוש יאכלו כזית פת¹⁵⁹ בסוכה, משום קידוש במקום סעודה¹⁶⁰.

בנוגע לזמירות לשבת, ביו"ט שחל בשבת – ראה בהערה¹⁶¹.

בברכת המזון: רצה ואח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (לשבת), הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט),

ב, לענין אבל, דמשמע שגם במצטער אי מייטבא דעת' חייב. ואינו סותר לדין הנ"ל, דהתם קאי ביושב בסוכה מחמת החשש דרמאי עלי' חובה בליל ב', ומשנ"ה מספק אינו מברך, ולא כשמגלה דעתו שאינו מצטער, ואדרבה – צער אצלו לצאת ולא ינצל מהצער בבית, ראה פי' עצי עדן ספ"ב דסוכה. (ועוד).

והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' מ'תשצג, קחנו משם.

ובאמת, אפשר שהנפסק שאינו מברך לישב בסוכה אינו מדיון ברכה לבטלה אלא מדיון ברכה שא"צ, וכדיוק לשון הלבוש סתרל"ט ס"ד, ראה מזה בקובץ היכל הבעש"ט דלקמן. וראה בארוכה הנסמך בס' פני אברהם שפי"א ס"ב. קובץ היכל הבעש"ט גל' לט ע' קז ואילך ובהשלמות להנ"ל (י"ל בפ"ע).

(153) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב יז'נט.

(154) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'רסה.

(155) הן מצד דיני בניית אוהל והן מצד דיני ישיבה בסוכה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא'מח.

(156) ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

(157) ולמרות מש"כ אדה"ז ססרי"ג ס"ו. ונתבאר בארוכה בכינוס-תורה דאסרו חג סוכות תשע"ג, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב". ובכלל, התם מייירי שכולם אכלו ולא בישיבה גרידא. ועוד להעיר מדיוק ל' אדה"ז שהביא דוגמא זו דיישיבה בסוכה אחת בפ"ע ולא כללה עם שאר הדוגמאות. ולהעיר שבשו"ת למלד להויעיל ח"א סכ"ד הבין בדעת אדה"ז שאם רצו כאו"א מברך לעצמו לישב בסוכה.

ואף שאפשר להוציאם בברכת לישב בסוכה, וגם לנשים כשמברך לעצמו (ראה מג"א סתר"מ סק"א) – אולי טעם המברכים בעצמם (נוסף לזה שרוצים לברך בעצמם בברכה הבאה מזמן לזמן), לפי שאין שותים כשיעור מכוס הקידוש (ובפרט למנהגנו שגם ביום מברכים לישב בסוכה בקידוש, והיינו שסיבת הברכה מחמת ששתיית יין היא בגדר קביעות הסעודה, אף שגם המקדש א"צ לשתות רביעית), וממילא ל"ש לומר שהיא התחלת הסעודה, ובפרט שרגיל שיוצאים אח"כ ליטול ידים ולא קבעו עצמם עדיין בסעודה – ראה בארוכה קובץ בית אהרן וישראל גל' קצו.

(158) ובתנאי שאוכלת כשיעור – יותר מכביצה – בסוכה, ויכולה להמשיך שאר הסעודה בבית (ודלא כברכת הבית שנ"ב סכ"ז ובשע"ב לשם, והב"ד בקצה המטה סתר"ה סק"ו, שצריכה לגמור הסעודה בסוכה, ואל"כ אסורה לברך. וכ"כ גם במשנת יעקב סתר"מ ס"א. אבל מוכח מדבריו שבאוכלת כשיעור בסוכה סגי. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ד סרמ"ח. שמועות משה סתר"מ סק"א. שו"ת מנחת דוד סע"ו ואילך. ועוד).

(159) אזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, או רביעית יין.

(160) שכשאוויר החצר מפסיק בין הסוכה לבית אינו מועיל מה שה' דעתה מתחילה לאכול בבית, וצריכה לחזור ולקדש. וגם כשאינו כן, לכתחילה טוב שלא לעשות כן.

(161) בנוגע לזמירות לשבת – אומר בשבחין וכו' – ביו"ט שחל בשבת, וכן בשבת חוה"מ, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנהוגים לאומרים בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. (וראה מט"א סתקפ"ג ס"א. אבל בקצה המטה פי' דקאי ברה"ד דוקא. וראה בבא"ח ש"ב בראשית סל"א שחילק כך. אלא שכתב שגם בליל פסח א"א, ושואין לו טעם מספיק לחלק בין פסח לשאר יו"ט. אבל אלא אצלו בשו"ת רב פעלים ח"ד בסוד ישרים סי"ג. ובקצה המטה הביא מלקוטי מהר"ח שאין המנהג כהמט"א. וראה שפתי צדיק לפסח אות עב בנוגע שבת חוה"מ. מנהגי קומרנא אות רפו).

לאידך, ראינו לפעמים מעשה רב, וברבים, לומר (בניגון) "בני היכלא" (נוסף להתוועדות הדשלתמה ליו"ט"ש כשבשבת שובה ושבת בראשית שלמחרת ר"ה ושמח"ת, גם) בהתוועדות דיו"ט שני כשחל בשבת (כן נהגו באחש"פ תנש"א. ונוכר בהערת המ"ל בסה"ש תנש"א ח"א ע' 466. וכן בשוהמ"ס תשכ"ח). ואפשר שבס"ג שאני, שאינה שייכת מעיקרא ליו"ט – ראה זהר חי לוח"ג צד ב, וילע"נ.

הרחמן הוא יקים (לסוכות). טעה או שכח רצה או יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.
שכח לברך לישב בסוכה עד שגמר סעודתו יברך אח"כ בעודו בסוכה.

דבורים בסוכה: כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצער בלבד¹⁶², כגון צירעה וזבוב ויתושים ופרעושים וכיוצא בהם, אסור לצודם. אבל אם הוא עוקצו כבר, מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו. וכן אם עוקצתו צירעה וכיוצא בה, מותר ליטלה בידו ולהשליכה אם אי אפשר להפריחה. ואם הוא על בגדיו, אם הוא בענין שאין לחוש שיעקצנו, שהוא על בגד העליון מבחוץ, אסור לתפסו שם, אבל מותר להפילו מעליו ע"י ניעור. ואם הוא על חלוקו, אפילו הוא מעל חלוקו מבחוץ, כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ועקצנו, אם הוא לבוש בבתי שוקים וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה, הסומך להקל לצוד הפרעוש לא הפסיד. אבל אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד, יש לעשות כן, אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים. וכל זה לענין צידת הפרעוש, אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו¹⁶³.

דיני ישיבה בסוכה

מברכים לישב בסוכה רק על פת או תבשיל מחמשת מיני דגן יותר מכביצה. הנכנס לסוכה אחרת – שלא בירך בה היום לישב בסוכה על אכילה¹⁶⁴ – מברך לישב בסוכה גם על טיול בסוכה¹⁶⁵. מי שלא אכל בסעודה, לא ישתה יין כי יש שאלה על ברכת לישב בסוכה בשתיית יין. ונכון שלא לקבוע עצמו בשתייה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך לישב בסוכה¹⁶⁶.
גם האוכל בעמידה מברך¹⁶⁷ לישב בסוכה¹⁶⁸.

יצא מן הסוכה לאחר האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתיים¹⁶⁹, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

מותר למי שכבר בירך לישב בסוכה לברך שוב עבור אחרים שאינם יודעים לברך בעצמם. אבל לא יחזור ויברך כדי להוציא את הנשים¹⁷⁰. ובשביל קטנים כבן חמש או כבן שש, כל חד לפום חורפיה,

162 ואם היצירה או הדבורה נמצאות בקירבת אדם שידוע שהוא רגיש לארס שלהן ועקיצתן מסכנת אותו מותר לצודן.

163 ויש שדנו להתיר להורגן ביו"ט (מש"א"כ בשבת) במקום צורך היום. אבל לא לצודן. ולמעשה יש להחמיר.

(וכבר כ"ב בס' הנייר הל' שבת ע' כא שמוותר כיון שהוא צורך הנאת גופו, אלא שיש ש"החסידי ה' אוסר כמו בשבת". ובביאור סברת המקילים, משום מתוך שהותרה שחיטה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך כל שיש בו צורך היום קצת. אלא שיש להנזיז בזה טובא, דנוסף להדעות דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה ובהבערה, וגם שבכ"מ מוכח שצורך היום היינו צורך חיובי ולא הסרת דבר המונע (ראה אצלנו שו"ת באתר דרב ס' כ"תקסט), וגם דל"א מתוך מאו"ג למכשירין, ועוד שכמ"פ אפשר מעיו"ט, וגם שיכול לצאת מהסוכה (ומן הדין פטור מסוכה במצער), ובמכ"ש מכיבו שהותר רק כשישירך ביתו ולא יח' לו מקום לאכול, וגם יכול להבריחן, עוד זאת ועיקר, שבהריגה עובר גם על מלאכת צידה (ראה ראב"ה ס' קצד. מנחת סולת על המנ"ח מ' לב סק"ח (ע"פ הירושלמי שבת פ"ז ה"ב). או"ש שבת פ"א ה"א. וראה שו"ת מנח"ש תניא ס' ס' סק"ח. שלמי ניסן עמ"ס שבת ע' קצה. ולהעיר ממשנ"ב שש"ז בבה"ל לס"ב סד"ה או חולה. לאידך, יש לצדד קצת, שהוא משא"ל¹⁶⁴, ואין במינו ניצוד, ואינו מחוסר צידה, ובמקום צער. אלא שמפורש בה"ל שבת שאסור להרוג פרעוש גם בעוקצו). ועוד סברא דל"ש מתוך כשד"ז גופא ל"ש שיהא לצורך או"ג (ראה ספר יהושע או"ח סט"ז). מהר"ש ענגיל ח"ה סכ"ג. מקום בינה על בינה לעתים יו"ט פ"א סק"ד. והאריך בשו"ת דברי אור ח"א סמ"ו סק"ב ואילך). ויש שדן מצד מוקצה, שהוא בגדר השתמשות במוקצה ואסור, כשחיתת מדבריות דל"א מתוך (הליכות אבן ישראל ע' רסג. ולהעיר שאד"ז סתצ"ח ס"ה סתם לאיסור, ולכ"כ שלרמ"א סתצ"ח ס"ד שפסק להתיר מוקצה ביו"ט מותר לשחוט מדבריות, ודלא כמשנ"ב סתצ"ח סקט"ז). וקצת רא"י משו"ת הרדב"ז ח"ב סתשכ"ז שמותר להרוג זבובים בחוה"מ, והובא בברכ"י סתקל"א סק"ב ובמשנ"ב סק"ב וכה"ח סק"ט ועוד. ומשמע קצת שבי"ט אסור. ויל"ד. ובשם הגרמ"פ (מסורת משה ח"ג ע' קמה) שלמרות הטענה להיתר, ד"ז ה' צ"ל נזכר בספרים).

164 שאם אכל בה "ברכת לישב בסוכה שבידך על אכילת שחרית היא פוטרת את השתיה של כל היום וכן היא פוטרת את השניה וטיול בסוכה כל היום שאין צריך לברך עליהם (ש)אפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושניה וטיול וכו' ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה אין צריך לברך" (שו"ע אדה"א סתרט"ל ס"ב. ובאמת, מפורש כן כבר בראשונים – ראה רא"ש ברכות פ"א ס"ה. רשב"א ברכות יא, א. תוס' ר"י שירלאון ברכות שם).

165 בגדר טיול בסוכה – ראה אצלנו בשו"ת באתר דרב ס' ט"תקסט. ושנ"ת.

166 בנוגע ברכת לישב בסוכה על היין – ראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

167 כמפורש ברא"ש סוכה פ"ד ס"ג. רמב"ן פסחים ז, א. וה"ט, שאין מצוה כלל לישב ממש, שתשוב הוא לשון תתעכבו.

168 ולכתחילה ישב ע"פ עד שיאכל יותר מכביצה (בכור"י סתרמ"ג סק"ד). ובכלל, לכתחילה אין ראוי לאכול ולשתות מעומד.

169 ותלוי באורך סעודתו ע"ד הרגיל – ראה אג"ק ח"ג ע' רכג. וראה אצלנו בשו"ת באתר דרב ס' לח"דלו.

170 שכיזון שאין הנשים חייבות בברכה זו הרי זו ברכה לבטלה.

מותר לברך להם, אף על פי שהוא כבר יצא¹⁷¹.

היה יושב ואוכל וירדו גשמים ופרס הגגון על הסוכה, ושוב פסקו הגשמים, ופתח את הגגון, אינו חוזר ומברך לישב בסוכה.

קטן שאינו צריך לאמו, דהיינו בן 6 שנה (ובקטן חכם וחרף – בן 5 שנה), חייב בסוכה. ואם אוכל חוץ לסוכה [מאכלים המחויבים בסוכה], אביו חייב לגעור בו ולמחות בידו ולהכניסו בסוכה. [בנוגע לאמו – ראה בהערה¹⁷²].

בספר המנהגים חב"ד: המהדרים – גם מים אין שותים חוץ לסוכה¹⁷³.

סוכה שאינה מרוצפת אסור לטאטא אותה בשבת וחג משום אשוויי גומות [אבל במרוצף אין לגזור משום שאינו מרוצף¹⁷⁴, בימינו שרוב בתי העיר מרוצפים. ואף גם במקום שהחצרות אינן מרוצפות, והסוכה היא בחצר – הרי הסוכה אינה בגדר חצר, כ"א בכלל בית¹⁷⁵].

מצות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה וישן (אפילו שינת עראי) ויטייל ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. צריך לקרות וללמוד בסוכה אלא אם כן לומד בבית המדרש. והכל לפי הענין. עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצות. ומנהג חב"ד שאין ישנים בסוכה, ונתבאר באריכות בלקו"ש חכ"ט בשיחה לחג הסוכות.

המתפלל אם יש לו מנוחה בסוכה שיוכל להתפלל שם בכוונה צריך לכנוס לסוכה ולהתפלל¹⁷⁶. ואם אפשר לו לילך לבית הכנסת ילך ויתפלל בציבור¹⁷⁷.

כתבו בספרים ששבעה צדיקים באים ויושבים בסוכה, ועל כן צריך לשבת בה באימה וביראה בבושה וענוה. ויזהר מאד שלא לנעוס בסוכה, שכל זה בזיון לסוכה וקדושתה, וצריך לישב בה בדרך ארץ כמו שיושב בפלטין של מלך. וראוי ונכון שלא לשווח שום שיחה בטילה בסוכה רק בדברי תורה וקדושה, ומכל שכן בשעת הסעודה, ולא בדברים של הבלי הבליים¹⁷⁸, וכל שכן שיהא זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים, כי מצות סוכה קדושה גדולה היא¹⁷⁹. אבל אם צריך לספר עם חבירו יספר עמו בסוכה, שבישיבתו שם אף בעת דיבורו מקיים מצוה.

שמחת החג מתחילה מליל ראשון דחג הסוכות.

בספר השיחות תש"ד¹⁸⁰: אין יאר תרנ"א האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פארבראכט די ערשטע נאכט אין סוכה זייער לאנג ביים טיש און אויך נאכ'ן בענטשן איז מען געבליבן פארברענגען א לאנגע צייט און מ'האט גענומען א סך משקה. ארויסגייענדיג פון סוכה האט די באבע הרבנית רבקה נ"ע

171 ראה בשו"ת באתרא דרב ס' לא'קמו.

172 אף שאמו "אינה חייבת לחנוך במצות והרי היא אצלו ככל אדם" (שו"ע אדה"ז סתר"מ ס"ד), מכל מקום, מובא בנוגע לדין זה (ספר השיחות תש"נ ח' ע' 455. ועד"י בכ"מ), ש"נוסף לכך שהחיווך והנהגת הבנים והבנות (ובפרט הקטנים והקטנות) בפועל ממש תלוי במדה רבה ועיקרית בהדרכת האם, עקרת הבית, ובדרך ממילא נעשה עיקר החיווך על ידה, הרי, ידוע מ"ש השל"ה ש"הנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית כו". ולא עוד אלא שיש יתרון בהחיווך והתוכחה דנשים לגבי אנשים". וראה גם הלכות ת"ת לאדה"ז פ"א ק"א סק"א.

173 כמובן, במקום שאפשר. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'דעג.

174 כ"מ בפמ"ג סתר"מ ג' במ"ז סק"ד.

175 ובנוגע לחלק החצר שמחוץ להסוכה – ראה שש"כ פכ"ג הע' י. וראה חוט שני פ"א ע"א צו שנסתפק.

176 שהרי בשאר ימות השנה כשאנו מתפלל בבית הכנסת הוא נכנס לביתו ומתפלל.

177 ראה שו"ת באתרא דרב ס' לא'קפח.

178 וכתב במטה אפרים סוסי' תרכה: אבל מי שהוא יושב ודומם לגמרי אין לו שכר טוב בשביל זה כי זה גורם בטול מצות שמחת יום טוב שעל יד זה בני ביתו הם יושבים ודוממים כאבלים ומנוודים ומצטערים כי פה להם ולא ידברו. ואם הם המדברים והוא כאלם לא יפתח פיו דומה לאבל בין החתנים והרבה חשו חכמים למניעת שמחת יום טוב. וגם כי אין לו לעלות במעלות ומדות של חסידות אם אינו מאנשי השם בענין שהוא נראה כגבר יהיר, אלא יאחז מדה כמדדת הכל לפי מה שהוא אדם, ועל כיוצא בזה אמרו כל השם ארחותיו זוכה ומקבל פני השכינה.

179 ובכמה ספרים הזהירו שנכון להימנע מלהכניס לתוכה גוי, וכשבא לסוכה, לא ירבה עמו בדברים בתוך הסוכה, אלא ימשכנו החוצה שלא יתעכב במקום קדוש, ומכל שכן שלא לאכול ולשתות עמו בצל קדוש חניית סוכה. אמנם, בבא לנקות הסוכה אין קפידא, והוא לכבוד הסוכה, ואין הכוונה לכבד הגוי. ואדרבה. ופשוט, שכשיש גוי בסוכה, אין למונע עצמו מלישב בסוכה ולקיים מצות סוכה.

180 ע' 12.

געפרעגט, וואס איז די מער, פארוואס איז מען געזעסען אזוי שפעט אין סוכה, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: מארגען ביינאכט איז דאך שמחת בית השואבה קען מען דאך אריינפאלן ווי א יון אין סוכה, דערפאר האט מען היינט פארבראכט צו מאכען א הכנה אויף מארגען. וענתה כבוד אמי זקנתי הרבנית נ"ע: דער שווער – הכוונה על אדמו"ר הצ"צ – האט אמאל געזאגט, אז א יון איז א הויכע מדריגה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט דאן אנגעהויבן לערנען דעם ווארט, יון איז א הויכע מדריגה. אויב א יון מיט א ו"ו איז דאס נאר ניט קיין מדריגה, נאר די כוונה איז "יבן" מיט א ב' און אין הבנה איז דאך דא כמה מדריגות זו למעלה מזו און דאס איז דער פירוש פון דעם ווארט "א יבן אין סוכה". הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאן צוריקגעגאנגען אין סוכה און פארבראכט ביז 3 פארטראג אין דעם ביאור פון דעם ענין אז די מדריגה אין הבנה איז נאך אלץ קיין הבנה, און די מדריגה איז נאך אויך ניט קיין הבנה וכו'.

בשיחת ליל א' דחגה"ס תש"נ (כקביעות שנה זו)¹⁸¹: דער ערשטער טאג פון סוכות (חמשה עשר בתשרי) בשנה זו איז חל ביום השבת – יום שמחתכם אלו השבתות – וואס דאס גיט צו נאכמער שמחה אין דעם ערשטן טאג סוכות, וועלכער איז אויך די פתיחה צו אלע טעג פון סוכות, ובפרט זייענדיק שבת וואס מיני' מתברך כולה יומין – אז זיי זאלן אלע האבן נאך מער א תוספת שמחה.

ולחוסף אז אין דער קביעות קומט אויך אויס, אז דער שיעור חומש פון דעם ערשטן טאג סוכות איז פון שביעי ביז סוף פ' ברכה – דער סוף פון גאנץ חמשה חומשי תורה. וע"פ הכלל אז עושין שמחה לגמרה של תורה – ווי מ'טוט עס בשמחת תורה (ווען מ'פארענדיקט חמשה חומשי תורה) – איז מובן, אז ביום זה איז דא מעין השמחה פון שמחת תורה.

הלכתא למשיחא: החליל [שמחת בית השואבה עם כלי שיר וכו'] אינה דוחה שבת ויום טוב. אלא, שבשיחת ערב חג הסוכות ה'תשנ"ב נאמר, שלאחרי הגאולה האמיתית והשלימה לא שייכים אז כל עניני גזירות וכי"ב, וממילא עורכים שמחת בית השואבה מיד בלילה הראשון¹⁸².

שמחת בית השואבה¹⁸³ מתחילה בזמן הגלות בכמה ענינים מיד עם שטורעם כבר מליל הראשון¹⁸⁴. כל ימי החג מתועדים בשמחת בית השואבה ובריקודים. שמחת בית השואבה ברחובה של עיר [ההנהגה הנ"ל החלה בשנת תשמ"א. ומני אז התחיל כ"ק אד"ש בהנהגה דאמירת שיחה בכל לילה מלילות החג]. נוהגים לשורר, לספוק כף ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת.

בר"ד משיחת ליל ד' דחגה"ס תנש"א (מסרט הקלטה): אע"פ וואס שמחת בית השואבה איז דער חלק וואס איז פארבונדען מיט זאגען לחיים, אדער פארבייטען די מזונות וכי"ב, עאכו"כ דער מאכען קידוש, איז דאך פארבונדען דוקא מיט כניסה בסוכה – איז דאך אבער דער תכלית בזה אז ס'זאל זיין ניט נאר אין דער עזרה וואס דאס איז געווען מחוץ לקדה"ק און מחוץ להיכל, ומחוץ לפנים ביהמ"ק בכלל, ולכלים שבו, נאר ס'ווערט אויכעט, ביז אין אן אופן אז דער גאס דארף מיט טאנצען.

בר"ד משיחת ליל ג' דחגה"ס תשמ"ז (מסרט הקלטה): דער אויפטו פון שמחת בית השואבה אין חוץ לארץ ובזמן שאין ביהמ"ק קיים¹⁸⁵ איז אז אויכעט בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו, כל ישראל, און כל נשי ישראל, און כל קטנים וקטנות שבישראל, קאנען נעמען אנטייל אין דעם, במילא דארפען

181) סה"ש תש"נ ע' 47. ועיי"ש בארוכה הביאור בזה.

182) ועד"ז בשיחת ש"פ האזינו (התועדות ב) תנש"א (ושם, גם לגבי זמן בית ראשון. וכ"ה לגבי בית ראשון בכ"מ – ראה לקו"ש חכ"ד ע' 247 הע' 17. שם ע' 251 הע' 43. שיחת שמחת בית השואבה תשט"ו. ר"ד דסעודות יום א' דחה"ס תשכ"ח. ליל א' דחה"ס תשמ"ט. ועוד). ולהעיר מהשקו"ט עד"ז בנוגע לתק"ש לעת"ל ברה"ה שחל בשבת – ראה בלוח במקומו. ואכ"מ.

183) בנוגע השתתפות בשמחת בית השואבה לאבל – מותר להשתתף אבל לא לרקוד. ובחזה"מ כשיש כלי זמר – מותר להשתתף רק אם מניעתו תתפרש כאבלות בפרהסיא – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יא' שגנ. וש"נ.

184) כ"ה בכז"כ שיחות קודש. ואדרבה, בלילה הראשון צריך להיות בשמחה גדולה ביותר, מפני שהוא ה'פתיחה' לכל שמחת בית השואבה של השנה, ומכאן הולכת השמחה ומשמעת על כל השנה.

ולהעיר מארץ צבי מועדים סוכות תרפ"ח.

185) משא"כ בזמן המקדש, שלא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמע.

ובכמה שיחות קודש (ראה לדוגמא שיחת ליל ב' דחזה"ס תשט"ו) נתבאר, שקלקלתנו זוהי תקנתנו, שכיון שאין אנו נמצאים בביהמ"ק, כך שאין אצלנו החיוב דמקדשי תירא, יכולה להיות השמחה יתירה אצל כל בני ישראל

וראה בשיחת ליל שמח"ת תשל"א, בגודל החשיבות שגם הנשים יראו וישמעו, שהרי בדרך כלל לא היו משנים מאומה בבנין ביהמ"ק, שהי' באופן ד"הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ואע"כ בנו גוזזטרא מיוחדת כדי שגם הנשים יוכלו לראות ולשמע.

זיי נעמען אנטייל אין דעם, טאקע יעדערן לפי ענינו: בנוגע צו אנשים – איז אויכעט דער ענין פון ניגון בפה, בנוגע לנשים – איז דער ענין פון מטפחין בידיים וכיו"ב. עד"ז בכל שכן וקל וחומר בנוגע לניגונים, וואס קול באשה איז אין איין אופן, משא"כ קול באנשים איז דאך דאס אן ענין פון קול הוי', בחמשה קולות ניתנה תורה וכו'.

בכמה שיחות קודש נתבאר, שלאחר שכבר עברו ריבוי שנים שבהן חוגגים שמחת בית השואבה, מובן מאליו שעל השמחה ללכת ולהתעלות משנה לשנה, בהתאם לכלל של "מעלין בקודש", עד שבכל שנה צריך להיות מורגש עילוי חדש הן בכמות והן באיכות. וכן אין להסתפק במה שהיה אתמול, אלא שבכל לילה תהיה הוספה על הלילה שלפניו, עד להוספה באופן של חידוש ממש. ולכן, החל מהלילה השני, צריך להיות "כפלים לתושיה", הן בכמות והן, ובעיקר, באיכות, באופן שהשמחה של היום תהיה שלא בערך גדולה יותר מזו של אתמול. ואחת הדרכים לכך היא הוספת "פנים חדשות", כלומר, לפעול על יהודי נוסף שעדיין לא השתתף בשמחת בית השואבה שיבוא וישתתף בה, שהרי עצם הצטרפותו מוסיפה שמחה לכל המשתתפים. ולא זו בלבד, אלא שכל אחד מהמשתתפים צריך להיות בעצמו בבחינת "פנים חדשות", בכך שיתעלה בעבודתו ויהפוך למציאות חדשה, ומתוך כך תבוא גם שמחה חדשה, חיות חדשה והתלהבות חדשה.

ויש להתחיל בשמחת בית השואבה תיכף ומיד בתחילת הלילה, אפילו לפני קידוש וסעודת יום טוב, ולאחר מכן לעצור לזמן קצר כדי לקדש על היין ולאכול סעודת יום טוב בשמחה, ומיד לאחר מכן להמשיך בשמחה. ולמעשה, מלבד הזמנים הקבועים לתפילה, לסעודת החג, להכנסת אורחים ולשאר עניני החג, יש לנצל כל הזמן לשמחת בית השואבה, ש"מצות היום בשמחה". ומכיון שהעיקר הוא השמחה, אין צורך לחשוש שאם יקדיש האדם יותר זמן לשמחה יתמעט מעט באכילת בשר ודגים או אפילו בשתיית יין, שהרי העיקר הוא שהשמחה תהיה גדולה ולמעלה ממדידה והגבלה. ולאחרי ההתחלה מיד בתחילת הלילה – יש להוסיף ולשמוח במשך כל הלילה, עד כדי כך ש"לא טעמנו טעם שינה". ואף על פי שאין הכוונה כפשוטה שלא לישון כלל, הרי שהשמחה צריכה להיות כל כך גדולה עד שהיא מבטלת את טעמה של השינה, ואפילו כאשר האדם מוכרח לישון, השמחה יכולה להמשיך עמו בכך שהוא חולם על ענייני חסידות, על שמחת בית השואבה ועל הגאולה האמיתית והשלילה.

ואין הכוונה לשמחה הנמצאת רק בתוך הלב, אלא לשמחה שיוצאת מן האדם בפועל ממש: בשירה בפה, במחאות כפיים ובריקודים ברגליים, עד ש"כל עצמותי תאמרנה", ומתוך כך שהשמחה פורצת גבולות המקום היא יוצאת גם לרשות הרבים, עד שהרחוב עצמו כביכול רוקד יחד עם השמחים.

ומכיון ששמחה אמיתית אינה יכולה להישאר אצל האדם בלבד, הרי שכאשר יוצאים לרחוב יש לפעול שגם יהודים נוספים, אפילו כאלה שרק עוברים במקום, ירגישו את השמחה ויצטרפו אליה, וע"י שמדבר עמהם בעניני תורה, מצוות ואהבת ישראל אפשר לעורר בהם שמחה, עד שגם הם יפעלו על יהודים אחרים לשמוח.

ואין לדחות השמחה או להמתין שמישהו אחר יתחיל, אלא "כל המקדים לשמוח הרי זה משובח, וכל הזרזי הרי זה משובח, וכל המרבה הרי זה משובח". ומאחר שלא כל המשתתפים נמצאים באותה דרגת שמחה, יש לדאוג גם לאלה שמשותתפים רק כדי לצאת ידי חובתם ואינם שמחים באמת, ולפעול שגם אצלם תתעורר שמחה פנימית ואמיתית, ולא להסתפק בשמחה חיצונית בלבד. ולשם כך, צריך כל אחד להרגיש שזו אינה שמחה של מישהו אחר שהוא רק שותף בה, אלא שזו ממש השמחה שלו, ולכן אין להתייחס אל עצמו כאל מי שנמצא מן הצד, אלא אדרבה, עליו להשתדל להיות הרוח החיה של השמחה. ועליו להתבונן, שאינו רוקד לבדו, אלא עומדים סביבו ארבעה עשר הצדיקים, שבעת האושפזין ושבעת האושפזין החסידיים, ורוקדים עמו בשמחת בית השואבה ומביטים בו לראות כיצד הוא שמח, וכאשר מתבונן בכך באמת, יעורר בו שמחה גדולה ביותר.

גם נתבאר, ששמחת בית השואבה היא זמן מסוגל במיוחד להתקשר עם ענינו של דוד מלכא משיחא, שהוא אחד מן האושפזין, ולפעול על יהודי נוסף, ל"תפוס" אותו ולקרב אותו, שהרי בכל יהודי יש ניצוץ של משיח צדקנו. ואין להסתפק באלה שכבר נמצאים בבית הכנסת או בסוכה, אלא יש לחשוב במיוחד על יהודים שנמצאים במקומות שבהם חסרה להם שמחה, ובפרט אנשים הסובלים מחוסר בריאות בגוף או בנפש, ולבוא ולבקר אותם במוסדות שבהם הם נמצאים, לשמח אותם עד שייראה חיך על פניהם, ולא להסתפק בחיך בלבד אלא לפעול שתהיה בהם שמחה של ממש, עד שגם הם יוכלו לשמח אחרים. וכאשר פועלים על עוד יהודי ועוד יהודי להצטרף לשמחה,

מאחדים למעשה את בני ישראל כולם בשמחה אחת. ומכאן מובן שגם כאשר יש חילוקים בין יהודים בענינים שונים, הרי שבשמחת בית השואבה צריכים להדגיש את הצד המאחד – היות כולנו בני ישראל וכמציאות אחת, "כאיש אחד בלב אחד". ויתר על כן, לא רק שהוספה בשמחת בית השואבה במקום אחד משפיעה על שאר המקומות, אלא אפילו הוספה בשמחה של יחיד אחד פועלת על כלל ישראל, מכיון שכל יהודי הוא "חלק אלוהה ממעל ממש", וכאשר נוגעים בחלק – נוגעים כביכול בכל העצם. ואם מסיבה כל שהיא אדם נמצא לבדו וחוגג שמחת בית השואבה ביחידות, אף שזו אינה הדרך הרצויה וצריך לפעול לבטל מצב כזה ולהביאו לשמחה בציבור, גם בינתיים אין לו לוותר על השמחה, אלא עליו לשמוח כפי יכולתו ולדעת שגם שמחתו האישית יכולה לפעול על כלל ישראל.

בתורת שלום¹⁸⁶: כמו שבר"ה ויוהכ"פ והימים שביניהם הנה כאו"א מישראל הוא טרוד בעבודה וכו' כן בחג הסוכות צריך להיות טרוד בשמחה מען דארף זיין כסדר פריילעך און אין דעם דארף מען זיין פארנומען.

יום שבת קודש, יום א' דחג הסוכות

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:45.

אין נוטלים לולב בשבת. הלולב ההדסים והערבות הם מוקצים מחמת מצוה.

אסור להוסיף מים ללולב בשבת.

מצות לולב להינטל ביום ראשון בכל מקום ובכל זמן ואפילו בשבת¹⁸⁷. אבל המקומות הרחוקים שלא היו יודעים בקביעות ראש חודש לא היו נוטלין הלולב בשבת מספק, גזירה שמא יוליכנו בידו ארבע אמות ברשות הרבים¹⁸⁸. משחרב בית המקדש אסרו חכמים ליטול את הלולב בשבת ביום הראשון, ואפילו בני ארץ ישראל שקדשו את החדש¹⁸⁹.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים, יום טוב של ראשון של חג דוחה שבת אף בגבולין. ובכ"מ, שכן יהי' גם לעתיד לבוא¹⁹⁰.

מבואר במאמרי דא"ח¹⁹¹, שמה שיו"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת אין לולב דוחה שבת כי נטילת לולב הוא בכדי להמשיך בחי' המקיף (דסוכה) בפנימיות לכן בשבת שאז מאיר המקיף בבחי' פנימיות (מצד ענין השבת) אין צריך (כ"ב) לנטילת לולב, ולכן מספיקה הגזירה דרבה לדחות נטילת לולב. ומה שבזמן ביהמ"ק היו נוטלין גם בשבת, הוא לפי שיש כמה מדרגות במקיפים, ועי' נטילת לולב בזמן הבית המשיכו בחי' מקיף עליון יותר מבחי' המקיף שנמשך בשבת מצד עצמו (מה ששבת מיקדשא וקיימא) וגם בחוץ לארץ (בזמן הבית).

(186) שיחת א' דחומה"ס עדר"ת (ע' 264).

(187) משא"כ שופר שאין תוקעין במדינה אפילו בזמן שביהמ"ק קיים.

והטעם, שלולב קל יותר לפי שאינו אלא טלטול בעלמא אבל שופר הוא מעשה חכמה. ועוד שיום ראשון דלולב ידוע בגבולין, אבל בר"ה לא הי' ידוע בקביעות החודש רק בירושלים – תוס' רפ"ד דר"ה ורפ"ד דסוכה. ובעל המאור סוכה שם, כתב שבשופר יש גם תקיעות מדרבנן, ולכן החמירו גם בתקיעות דאורייתא, אבל בלולב כולו מה"ת. ובראב"ד תירץ, שאין לשופר עיקר מפורש מן התורה בגבולין, ומדרשה אתי, אבל בלולב יש לו עיקר מה"ת ביום ראשון גם בגבולין. ועי' דא"ח – ראה הנסמן להלן.

(188) ולא גזרו גזירה זו ביום הראשון במקומות שידעו בודאי שיום זה הוא יום החג, מפני שביום הראשון היא מצוה מן התורה ואפילו בגבולין.

(189) מפני בני הגבולין הרחוקים שאינן יודעין בקביעות החדש, כדי שיהיו הכל שווין בדבר זה ולא יהיו אלו נוטלין בשבת ואלו אין נוטלין, הואיל וחייב יום ראשון בכל מקום אחד הוא ואין שם מקדש להתלות בו. וגם בזמן הזה שהכל עושים עי'פ החשבון נשאר הדבר כמות שהי'. וחמור יותר משופר, שמשחרב הבית אין נוטלים בכ"מ, אבל שופר תוקעין בכ"מ שיש ב"ד. והטעם, ששופר לא רצו לבטל לגמרי לפי שהוא להעלות זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים – תוס' שם. ובריתב"א תירץ, ששופר לא חששו לגזירת שמא יעבידו במקום שיש ב"ד, לפי שאחד תוקע לכולם, אבל בלולב כל אחד נוטל לעצמו. ועוד כתב, וכ"כ הר"ן, שלא רצו שתשתכח מצות שופר מישראל, אבל בלולב יש זכר בשאר הימים. ועי' דא"ח – ראה הנסמן להלן.

(190) ולהעיר מהמסופר אצל א' מגדולי ישראל בס' ארח דוד אות רסה: כבשא אברך אחד בשאלה על אתרוג אמר לו שיש פסול של חסר באתרוג, ואמר לו האברך הרי השנה חל יום א' דסוכות בשבת וחסר כשר בשאר ימי חוה"מ, ונחרד ואמר לו אינך מאמין בביתא המשיח, והלא כשיבנה בית המקדש יטלו את הלולב ביום הראשון שחל בשבת ואתרוגך יהיה פסול. וכבר מצינו בבעי"ז בשו"ת בנין שלמה (תיקונים והוספות סכ"ט) למאן דס"ל להקפיד לשלם על הד' מינים קודם החג (ואין כן מנהגנו), שיש להדיר כן גם בשנה שיום א' דסוכות חל בשבת, כיון שמצפים לימות המשיח ויטלו גם ביום א' שחל בשבת, וכן שבביהמ"ק כל שבעה צ"ל לכם.

(191) ראה לקו"ת דרושים לר"ה נז, ב. סד"ה לולב וערבה תרס"ו. והנעתק בפנים הוא מד"ה בסוכות תשבו תשל"ו (סה"מ מלוקט ח"א ס"ע קפא ואילך). וראה גם בסידור עם דא"ח שער התקיעות ד"ה להבין המשנה (רמז, ב). ועוד.

הלכתא למשיחא: בכל יום מימי החג (ובשבת – ממלא מערב שבת) עם שחר יוצאים הכהנים והעם לשאוב מים ממעיין השילוח בצלוחית של זהב המכילה שלשה לוגים (כחצי ליטר). לאחר השאיבה, מגיעים לשער המים בבית המקדש, תוקעים ומריעים ותוקעים. ומנסך המים על גבי המזבח.

התמיד קרב בשבת שבתוך החג בשנים עשר כהנים (התמיד עצמו – בתשעה, ושנים בידם שני בזיכי לבונה של לחם הפנים, וביד אחד – צלוחית של מים).

בכל יום ויום משבעת הימים (לבד משבת א"כ חל שביעי להיות בשבת) זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (ו"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או בערבה) פעם אחת, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא. ובאים העם ולוקחים ממנה ונוטלים אותה¹⁹².

בזמן הבית, אין מצות ערבה דוחה שבת. אבל יתכן שלעתיד לבוא כשיתבטלו כל עניני גזירות יקיימו מצות ערבה גם בשבת¹⁹³.

תפילת שחרית

שחרית לשבת וזו"ט. תפלת העמידה לשלוש רגלים עם ההוספות של שבת.

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור **ההלל** ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל. בסוכות, מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג לפי שכל יום הוא חלוק בקרבנותיו מיום חבירו ומיום טוב הראשון והרי כל יום הוא כמועד בפני עצמו.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע¹⁹⁴.

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור**¹⁹⁵ מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש¹⁹⁶. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחר גמר הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד¹⁹⁷.

(192) כ"כ הרמב"ם לולב פ"ז הכ"ב. ובכמה כת"י ל"ג לה. וראה רבינו מנוח שם. ושק"ט מזה בכ"מ. וגם בזמן הזקיפה, הנטילה, וההקפה. ואכ"מ. וראה הנלקט בס' מנחת יוסף ברנשטיין פרק מצות ערבה.

(193) ולהעיר מהמענה בקשר עם שיחת ליל ג' דהח"ס תשמ"ח – נדפס בריש ס' מעייני הישועה הוצאה חדשה.

(194) היינו לקדיש – אמן יהא שמ' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על האל-הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנוחן לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמרו עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרא בתורה כשאינו בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברך ודעם. ראה בשו"ת באתרא דרב ס' לט'תתקד.

(195) וברמב"ן עה"פ מקראי קודש (אמור כג, ג) "כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל". ולהעיר מבעה"ט אמור כב, לב. וראה פמ"ג סת"צ במ"ז סק"ב. ובכ"מ. ובחתן סופר שער התפלה, דתפלה לאו דוקא, והכוונה רק להלל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' יח'רכח. שם ס' לז'רצה. וש"נ.

(196) ח"י"ז ע' סז.

(197) היום יום ל' תשרי. ס' מהמנהגים ע' 36. ולהעיר מפר"ח סתע"ט סק"א (אבל קאי בגוף אמירת הודו במקומו, ולא מה שחזרו ואמרו אח"כ). ודלא כערוה"ש סתכ"ב ס"ט. ובקובץ העו"ב גל' א'רפט העמים הכותב בכוונת הדברים בהיום יום שהכוונה שיחיד יקרא לשנים לומר עמו ראשי פרקים (כברמ"א סתכ"ב ס"ג). והוא היפך פ' הפשוט, והעיקר חסר מהספר.

השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים¹⁹⁸ עונים אחריו הודו גו' יאמר¹⁹⁹ גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר גו', ועונים אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנה ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח²⁰⁰.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה²⁰¹. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים²⁰² עם ברכת יהללוך, חוזר ומברך²⁰³.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים²⁰⁴.

הלל שלם. בשבת אין מקיפים וגם אין אומרים הושענות. קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

בנוגע קריאת קהלת (בשנה זו שיום ראשון חל בשבת) – ראה להלן בלוח לשמיני עצרת.

פתיחת הארון: אין אומרים י"ג מדות ו"רבונו של עולם"²⁰⁵ בשבת.

מוציאין שני ספרי תורה וקורין בספר תורה ראשון – שבעה גברי בפרשת אמור שור או כשב. אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה²⁰⁶ [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה

(198) ולא הש"ץ (ולא שנה מיחיד שכופל הודו רק אחרי הג' פסוקים יאמר נא), ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגרוו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העיר"ב גל' תשצב. גל' תתית. קובץ שערי אור ע' 149.
וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים (לפני פסוקי יאמרו נא בית אהרן ויאמרו נא יראה ה') המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה (וכמו שהיחיד אומר הודו). וראה קובץ העיר"ב גל' תתרפ"ח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן-מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א ס"ב.

(199) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראה ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעים מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומח"ש סת"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ. ובסדה"י סדר נטילת לולב משמע שהוא מטעם אחר, שכאו"א יאמרו כולו – ראה שם, שיגמרו את ההלל מלה במלה שלא יחסר דבר לקיים ברכתו שבידך לגמור דמשמע כולו ואפילו כש"צ אומר יאמר נא ישראל וכו' והקהל עונים אחריו הודו לה' וכו', יש מודקדים שאינם מעלים זה בזה אלא הם אומרים בלחש יאמר נא יאמרו נא וכו' וכן ראוי).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"ץ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים (כמו שר"ל בלקוטי מהר"ח סדר הנהגת ר"ח. ועוד). שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, או לאומרו כולו בעצמו, כנ"ל].

(200) כבפנים, כ"ה בהגש"פ ד"ה הודו. ונתחבטו כמה במה שנכפל הדבר שוב, שהרי כבר נזכר לפני"ז.

וכמה אופנים נכתבו בכוונת הדברים:

א. שר"ל שצריך לסיים כל הפסוק גם תיבות כל"ח (ראה מח"ש סת"ב סק"ח).

ב. לומר שגם הש"ץ חוזר ועונה עם הקהל הודו.

ג. לומר שגם האומר הלל ביחיד חוזר ואומר הודו גו' אחר הפסוקים יאמרו גו' (כנ"ל בפנים).

וכולם דחוקים ביותר, ולא בא לשתום אלא לפרש. ומחירוותא בפשיטות, שכיון שזכור רק ע"ד אמירת הודו אחר הודו ויאמר, מבהיר שכ"ה גם אחרי פסוקי יאמרו. ובפרטיות: שבתחילה מפרש הסדר בכללות, ואח"כ מפרט.

(201) המקורות ושקול' בזה – ראה בבסוף הקובץ במילואים (יב).

(202) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

(203) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה"ר. ושנ"ל.

(204) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"ג שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כע"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי"ד וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה ב, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קי"ל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו להילל. ובפרט לדעת אדה"ר בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלת דרחמי ניהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

(205) פשוט. וכו' בלוח כולל חב"ד. וכו"ה ההנהגה הפשוטה בהנרשם בסידור אדה"ר במקומו: בשלש רגלים כחל בחול בשעת הוצאת ס"ת קודם בריך שמי' יאמר י"ג מדות ואח"כ יאמר תפלה זו. וכן יש ללמוד ממש"כ בסידור תורה אור אחרי תפלת שחרית לשלש רגלים: "בשלש רגלים כחל בחול יאמר י"ג מדות רבע"ע". והעיקר, שכ"ה להדיא בשיחת ליל הושענא רבה תשנ"ב (מסרת הקלטה). [והנרשם בס' התוועדות במקומו להיפך – אינו בהקלטה. אלא שלפנ"ז בהקלטה באו הדברים סתומים קצת. ויש ללמוד הסתום מהמפורש].

עוד מקורות וטעמים בזה – ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

(206) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכמה מקומות. (ובאיהוה מקומו רשום שכן נהגו כמ"פ ב-770, ומפי השמועה שה' ע"פ הוראה.

על השולחן שלא יסיחו דעתו מן המצוות^[207], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון²⁰⁸. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון²⁰⁹], [שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה²¹⁰]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום וגו'. הגבהה וגלילה לס"ת השני. הפטרה. מזכירין שבת וחותמין בברכת הפטורה "מקדש השבת וישראל והזמנים". טעה בברכת הפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. ביחיד, יש לומר גם את הפטורה הקשורה עם פרשת השבוע, והיינו – הפטורה לפרשת ברכה²¹¹. יקום פורקן. אין אומרים אב הרחמים. אשרי.

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ²¹² הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהלל²¹³ כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו²¹⁴.

וכ"ז דלא כשו"ת משנ"ח ח"ג סכ"ב – להניח לצד הקורא (שלמנהגנו כהיום עומד משמאל) מצד אמה"מ צ. אבל בפשטות ליכא משום אמה"מ צ. שהרי בשעה שפותח הס"ת לקרוא איך שרץ ספר אחד לפניו. ועוד טעמים. אמנם, ראה להלן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוסטערמאן בעל הקריאה ב-770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. והעירוני, שבפשטות נהג כך רק כשהס"ת השני ה' הס"ת הקטן הידוע. ותמוה לומר שלא ידע/זכר הוראה הנ"ל).

ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יאה אלא דרך ימין. (ויש להוסיף בדרך אסמכתא, בהקדם מש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהר"ל שבה"ע הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדון מקבל המלא ומחזיר הריקן, שלא יהיו ידי הש"צ פנויות מהמנוצות. ובמה"ל שבה"ע הבאה, שהריקן תופס בשמאל ומקבל המלא בימינו. וכן י"ל שהנחת הס"ת השני צ"ל ג"כ מימין. ואם אין ראי' לדבר זכר לדבר איכא. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ בפוסקים (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותך למדני ח"ו סכ"ז. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ולש"כ כ"כ לעניינו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום הכללות מימין. והעירני ח"א, שבבד"ד אולי תלוי באיזה פינה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי שיש בפאות' האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ גרילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהכלל דכל פנות כו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

(207) ע"פ או"ח ח"ב סמ"ח, והובא בד"מ או"ח סי' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר סי"ז, והובא במהר"ל הל' קרה"ת סי"ז (ראה ביהג"א סי' קמז סק"ג שהשווה לדין שברמ"א דלקמן). הגמ"ז טירנא הל' ר"ח סק"ז בשם הרא"ש שהביא מרבינו יונה (וראה במג"א שם סק"א). ונפסק ברמ"א שם ס"ח. לבוש שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד. (ובפרטיות, כמה ביאורים בדבר: שהשולחן לא יאה פנוי, מחמת היסה"ד הציבור, מחמת הש"צ כו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סע"ה. קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז. ועוד. וכבר העירו מכיו"ב במנחות צט, ב גלבי לחה". וראה עוד טעם מחודש להמנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פ"ג הט"ו.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שא"ז מנהגו, ושמהגנו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'. וידוע שרבותינו נשיאנו לא התערבו במנהגי ביהכ"ס.

ואף שלא להבחין בדבר, שמעתי מעידים שכמ"פ ראו איך קודם הגבהה ס"ת הראשון ה' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנה"ש שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בהשני כשיאה באמצע הבימה. ועוד, שמהגגם להגב"י לפני קריה"ת, ולש"כ כ"כ היסה"ד. וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"י ע"פ מג"א שם. ובאחרונים האריכו בקושיות המג"א, וכולם קיימו המנהג. וראה פמ"ג, חמד משה, ומה"ש, מנן גבורים בשל"ט ג, שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ז ה"א].

(208) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגנו שלאחרי הגבהה ס"ת חזרו ומניחו, נמצא שלא נשתלק הראשון לגמרי בשעת הגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד לפני שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

(209) עד שיגמר הספר ליגלל מכל וכל, כולל הלכשת הכתר – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מט"ב. וש"נ.

(210) הובא בשם מהר"ם בכ"מ – אחרות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. לכוו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"מ שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. ובכ"מ – נסמנו בשו"ת באתרא דרב שם.

והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב סי' ג. ובביהג"א שם סק"ג, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם.

(211) כ"ה בר"ד משיחת ליל הושע"ר תשמ"ה (מסרת הקלטה): "מנהג ישראל וואס נשיא דורנו האט ארויסגעגעבען, אז בשבת ראש חודש, אדער על דרך זה בשבת חול המועד, וכיוצא בזה, וואס בגלוי זאגט מען דאך מערניט ווי דער הפטורה פון חול המועד סוכות, אדער דער הפטורה פון ראש חודש [והיינו, הפטורה של] "מדי שבת בשבתו", בנוגע אבער פאר זיך זאל מען אויכעט זאגען די הפטורה פארבונדען מיט פרשת השבוע. אף על פי וואס די משנה זאגט אז מפסיקין – איז דאס אבער בנוגע צו קריאה בציבור מפני טירחת הציבור, וואס פאר א סיבה ס'זאל ניט זיין, בהנוגע אבער לעבודת כל אחד ואחד קען מען דאך זאגען ביידע זאכען".

ובדוחק י"ל דקאי רק להמנהג שאומרים שמו"ת גם בע"ש ערב יו"ט – ראה לעיל בלוח לע"ש בהערה.

(212) הש"ץ למוסר או המגב"י. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תתקה.

(213) א"ע אף הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז"רפה. וש"נ.

(214) שם ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח סי"ב.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו', אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו וכו' את יום השבת הזה ואת יום חג הסוכות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה כו' (וכולל פסוקי שבת "וביום השבת", ושל סוכות "ובחמשה עשר יום". ומנחתם ונסכיהם). ישמחו במלכותך, וסמוך לחתימה אומר שבת ומועדי קדש, וחזרתם "מקדש השבת וישראל והזמנים".

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום 13 פרים, 2 אילים, 14 כבשים וכולם עולות. ושעיר לחטאת. בכל יום מימי החג הקריבו כנ"ל, אלא שהפרים פוחתים מדי יום. ביום השני – 12 פרים. בשלישי – 11 פרים וכו'. וזאת בנוסף למוסף שבת בקביעות שנה זו. [וזוהו, בנוסף לקרבנות²¹⁵ הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג: עולת ראיה²¹⁶ (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון, ובקביעות שנה זו, בלאו הכי אינו דוחה שבת), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבתו פעם אחת במשך החג – כתשלומין ליום הראשון. כשיום ראשון של יו"ט חל בשבת, כבשנה זו, שאין שלמי שמחה דוחים שבת, יוצא יד"ח שלמי שמחה – לדעת הרמב"ם (שא"צ זביחה בשעת שמחה) – בשלמים ששחטם מערב יום טוב)].

"יום [ה]מרובה" – "יום טוב ראשון של חג שחל להיות בשבת", שאין לך יום שמקריבין בו הצבור קרבנות מרובות יותר מיום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, והיו הנסכים בו מאה וארבעים לוג²¹⁷ שמן וכמותם יין²¹⁸.

ביו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ה' שם מנחת נסכים של מוספין ושל תמידין ששים ואחד עשרון ולא היו מערבין אותו²¹⁹.

כל שבעת הימים החליל מכה לפני המזבח. חליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת.

בחנוכת בית השלישי יקריב הנשיא קרבנות (7 פרים 7 אילים לעולה ושעיר לחטאת) כמפורט ביחזקאל. ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה²²⁰ מפי הכהנים²²¹. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותצרני". ונכון שהכהנים יאריכו בניגון בכדי

215) כולל נסכים – ראה מנחות ז, ב. רמב"ם מעה"ק פ"ב ה"ג. וזכור שם רק עולת רא' ושלמי חגיגה. אבל מלשון הגמרא כל הבא במועדיכם משמע דקאי גם אשלמי שמחה. וכ"ה בהגהות הב"ח לפירש"י שם ד"ה ומאי. ותלוי בחילוקי גירסאות בפירש"י. ושקו"ט בכ"מ בטעם השמטת שלמי שמחה כאן (וכן בכ"מ). ויש שכתבו לפי שאפשר להקריבן קודם הרגל. ואכ"מ.

216) מן הבהמה – חגיגה ז, א ובפירש"י שם. אבל ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. וראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' שז.
217) שקרבנות חובה שבאותו יום הן ב' כבשי תמידים, ב' כבשי מוסף שבת, י"ג פרים למוספי החג וי"ד כבשים וב' אילים, ועוד שעיר חטאת שבמוספין (רק שאין נסכים לחטאת), והנסכים הצריכים להקרבנות הללו הם ה' לוגין שמן וז' לוגי יין לכל פר, וג' שמן וג' יין לכל כבש, וד' לכל איל, הרי לכולן ק"מ לוגין שמן וק"מ לוגין יין, נמצא שאותו היום מרובה בנסכים מכל השנה.

218) מנחות קו, א – במשנה. רמב"ם מעה"ק פ"ז הט"ו.

219) מנחות קג, ב – במשנה. רמב"ם תמידין ומוספין פ"ה ה"ד. וראה מה שפירש בזה בחוקת היום בדרגת ח"א מעה"ק פ"ה ה"ו.
220) היינו ברכת כהנים.

אבל על ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עונים הציבור אמן גם לפני שכלתה ברכה מפי רוב הכהנים. ונוהגים בברכת כהנים שמברכים יחד ויש מקצר ויש מאריך והעולם עונים אמן אחר ברכת כאו"א (מט"א סתרכ"ה באלף למטה סק"פ). ואם מסיימים כל אחד תוך כדי דיבור לחבירו, יענה אחר הראשון או האחרון ויעלה לכולם (ראה עד"ז שו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ח. משנ"ב סנ"ה סק"ד).

ונכון שייסיימו כולם הברכה ביחד (לקט הקמח החדש סק"ח סקע"ב). וראה בארוכה בלוח לר"ה, קחנו משם.
221) ולא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

שיוכלו העם לשמוע תיבות הברכה. נכון מאד שיתנו הכהנים דעתם על זה שיאמרו כולם התיבות בשוה. ובפרט סופי הפסוקים שעי"ז נעשה בלתי סדר בענייני אמן והתחלת הש"ץ, וזה ביד הכהנים ועליהם המצוה לשמור זאת. אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו ישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר ישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מענייני אמן.

שיעור תהלים היומי אחר עלינו. ואח"כ²²² אומרים "ולקחת סולת"²²³ ושש זכירות.

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

סעודת יום-טוב

קידוש: גם בקידוש היום מברכים לישב בסוכה אחר הקידוש (ולא אחר המוציא)²²⁴.

סדר הקידוש: אומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש²²⁵. אתקינו ליו"ט²²⁶. אלה מועדי. סברי מרנן. בורא פרי הגפן. לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס²²⁷. אלא שצריך לברך תוך הסוכה כדי לפטור גם את הסוכה.

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה²²⁸ מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט²²⁹.

(222) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כה' רצו.

(223) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

(224) וגם במקדש על חמר מדינה. (הנה, בסה"ש תרצ"ט ע' 295 בטעם הדבר, שהיין עושה קביעות. וכ"מ בסה"ש תרצ"א ע' 142, ממש"כ שם, שבקידוש היום מברך לישב בסוכה "על היין". ולכאורה, תיבות הג'ל מיותרות. וכן מפורש שם להדיא, לגבי הבדלה על השכר. אבל טובא יש לחלק. וראה לעיל ע"ד הסברא לברך בכ"פ על יין.

אבל בהיום יום ט"ו תשרי, וכן בלקוטי מנהגים בסה"מ תש"ד ע' 59 ותשי"א ע' 73, ומשם לס' המנהגים ע' 67, הלשון הוא כבפנים. ומשמע בפשטות, שכלל גווני מברך בשעת קידוש. והוא כדעת הפמ"ג סתר"מ"ג במ"ז סק"ג, שהקידוש התחלת הסעודה ומינכרא קביעותו. וכ"כ בשכנה"ג סוס"י תרסא, והובא בבאה"ט שם סק"א. וראה ס' המנהגים טירנא. מט"מ סתתק"א. לבוש סוס"י תרס. ברכ"י סתר"מ"ג סק"ה. מאמ"ז שם סק"ה. ערוה"ש שם סק"ג. כף החיים סק"ח. והנרשם כסה"ש תרצ"ט – הוא מהנחת השומעים. ואפשר, שהטעם שם לרווחא ומילתא. כן להעיר שאם מצד היין הרי גילגל ששותים פחות מרביעית).

(225) כ"ה בס' המנהגים (במנהגי ר"ה) ע' 57 בהערה (לגבי ר"ה). וכ"ה בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח ובלוח כולל חב"ד (לגבי כל יו"ט). ובכולם נתפרט, שאומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן – בלחש. (וראה בהערה בסעודת הלילה).

(226) ראה בהערה בסעודת הלילה.

(227) ראה הנסמן בלוח לר"ה.

(228) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"ז מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מה, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

אמנם, בס' דברי שלום מסטראפקוב (ע' פט – במהדורת תשע"ג) בשם הגר"א הרחיק לכת (יתר על הנוכח בפנים), שהחייב מוטל אקרקפתא דגברא בכל שמונת ימי החג להיות שמח וטוב לב בכל הימים ובכל הלילות בלי שום הפסק רגע ואסור להניח בכל אותו הזמן להעלות על לבנו שום מחשבות והרהור של דאגה בשום ענין שבעולמושוזו היא המצוה היותר קשה בקיומה מכל מצוות התורה. והוא בסתירה לפיה"מ לרמב"ם אבות פ"ב מ"א ששמחת הרגל היא מצוה קלה.

(229) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יריאים סרכ"א. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח. ב. שו"ת מנחת יהודה (לר"ל ברי' הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב. ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשעטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ז קו"א סק"ב. שם סתק"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

(230) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדון שמחה, כפשטו]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא על' משום שכרות, ועכ"ל שהוא ברביעית. וראה ר"ד בעת הסעודה יום שש"פ תש"ל. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהע" הבאה. וכ"מ בפסחים קה, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשטות היינו שגם בכוס אחד יצא (שהרי ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק ה"י שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא ה"י שותין לרוות גופו (ראה רמב"ם אבל

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית²³⁰] יין²³¹ (כל יום – גם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש (או במשך היום בכלל)²³². כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה של יום טוב וחול המועד²³³. **והקטנים** נותן להם **קליות ואגוזים** [וכיו"ב] משום שמחת יום טוב.

בשר אין חובה לאכול²³⁴, ומכל מקום מצוה²³⁵ יש באכילת בשר²³⁶ ביום טוב²³⁷.

ויש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחות²³⁸. ולכן נהגו להרבות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת²³⁹. שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

ברכת המזון כדאמול.

פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד סע"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכר ריש"י. ובפשטות, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשרות רק לרוות. ואף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"ה ה"ו. תוד"ה ויודע – תענית ז, א. מג"א (ושו"ע אדה"ז ס"ט ס"ק א' (ס"ב)) – אהני ל' במקצת עכ"פ, ויוצא יו"ד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קכה, "דאינו משכר דקאמר התם היינו דאנו דודו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שה' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נ"כ במנחה. וראה פירש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א סי"ח. אבל ראה סמ"ק סי' קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"ק פ"א ה"ג. כה"ח סי' קכח ס"ק רכח).

(231) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאין ערב לו, כדמוכח מסה"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יע"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראו לו (כר"י בר אילעי שה' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמוזקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

(232) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ ברשב"ם בתוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכא"ו לא שנה משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעשר]. ובגד"ד אף שחייב מצד קידוש]. וראה שיחת אחש"פ תשמ"ט.

ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן בפנים. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשנ"ז בתחילתה (שמנהג ישראל לשתות יין ביו"ט גם בתוך הסעודה משום שמחת יו"ט (ו"ד משיחת יום ב' דחה"ס הג"ל. ולא רק משום עונג יו"ט, דלקמן). וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ס תשכ"ו. ליל א' דחה"ס תשכ"ט.

(233) ד"ה שיר השירים תשכ"ה.

(234) בזמן הזה, כיון שאין לנו בשר שלמים.

(235) קיומית ומדברגן (ראה שו"ע אדה"ז סתק"ט ס"ז. דרכ"ת ספ"ט סקי"ט (בסתירת דברי המג"א סתק"ט סק"ג וסתרצ"ו סקט"ו. וראה סתקע"ב סק"ה. רמ"ט סק"ו). שבילי דוד סתרצ"ו סק"א (וכנ"ל) משנ"ב סתק"ט בבה"ל ס"ב ד"ה כיצד. וראה קו"א לשו"ע אדה"ז סרמ"ב סק"ב. וראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחה"ס תשמ"ז).

[ולהעיר שיע"א (נ"פ הרמב"ם ועוד) שגם בזה"ז חייב בבשר, אלא שעיקר השמחה ביוין, או שהחייב בבשר משום ספק. ועוד אופנים בדבר. וראה הנסמך לעיל בנוגע לצאת מצות שמחת יו"ט בסעודה החלבית].

(236) אם צ"ל בשר בהמה דוקא (ששקו"י מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תשל"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה ניומוקי או"ח סתק"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנו. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סינ"ג. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תשל"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סת"י. וכ"ה לענין המיץ שמחה – צ"ל פסחים עא, א ד"ה וכן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה מה"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ולילה אחד משחיתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתק"ג). והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה לענין עירוב תבשילין בכלכל הל' ע"ת סנ"ז ובאר"ח ס"ב) – ראה כבוד שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעח, הובא בפת"י יו"ד ס"א סק"א. שו"ת מנינא ח"ב פוסקי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סקי"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ז, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ולא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדין גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המושמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרה ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתק"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודת המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת בשר – ראה יע"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ילקוט הגרשוני שם סק"ב. עשירים גרה סי"ב).

(237) כיון שנאמר בו שמחה.

(238) הואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים.

(239) שלא נאמר בה שמחה.

הלכתא למשיחא: בזמן שביט המקדש קיים אוכלין בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות²⁴⁰, שלדעת אדה"ר, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים²⁴¹, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של מצוה, ושיש בה קדושה (אכילת קדשים)²⁴².

מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין²⁴³.

לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (3:48 לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה כך עד שקיעת החמה. לאחר שקיעת החמה, צריך להפסיק עד שיקדש קידוש של הלילה (ובשנה זו – לאחר צאת הכוכבים, יאמר ברוך המבדיל בין קדש לחול, ויקדש קנה"ז"ס). ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא ימתין עד צאת הכוכבים ויקדש ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. בברכת המזון אינו אומר רצה. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

שיעור חומש היומי – משביעי עד סוף פ' ברכה, סוף כל חמשה חומשי תורה. וכבר נזכר לעיל משיחת ליל א' דחגה"ס תש"ג, ש"ע"פ הכלל אז עושין שמחה לגמרה של תורה – ווי מ'טוט עס בשמחת תורה (ווען מ'פארענדיקט חמשה חומשי תורה) – איז מובן, אז ביום זה איז דא מעין השמחה פון שמחת תורה".

מנחה: ואני תפלתי כבכל שבת. קריאת התורה (פ' ברכה). מנחה של שלש רגלים עם ההוספות של שבת²⁴⁴. אין אומרים צדקתך. לדוד ה' אורי. עלינו.

240 ח"ג ע' 62 ואילך.

241 (ידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקרבה. ולדעת הצ"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. [וכ"ה בשיחת אח"ש תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה (בסדר הקלטה) ש"פ דין קרבים כבר מניין" (וקאי רק אחיגה ושמחה, בפשוט). ומשמע שם שמה שאצל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסברא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח אור"ח ס' תקט (הובא שם ע' 64). צ"ח שם ופסחים ע"א, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מ"ח מצוה תפח. ההגות אמרי ברוך לטו"א חגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה ה. א. חסדי דוד חגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכאן נ"ל לה"ר דתרווייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ר, ממה שהצריך ב' העטמים. ומצאתי בס' קול בן לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפון"ח – קי, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ אור"ח סמ"א סק"ו. ויל"ע במפתחות ברמב"ם פירקל ואינו תת"ח כעת. שוב עיינתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת לד' קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביתה. והרי אצל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקק"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

242 עיי"ש באורך.

243 ראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

244 בס' המנהגים ע' 64 בהערה, בנוגע אמירת "שבתות .. בס" בנעילה, מסיים: "כמובן, כן הוא גם בשבת שחל בו יו"ט". וכבר העיר, שבכל חסידוים – גם בהוצאות שלאח"ז – נדפס ממאז "שבת קדש", ללא שום הערה ותיקון. ועוד ויעקב, שבמקור – בהוספה לליקוטי מנהגים, שנדפס בסוף מחזור השלם – לא נמצא כלל סיום ההערה (צילום כת"ק מההגות להערה הנ"ל – אחרי שסודר לדפוס – נמצא בתשורה לחתונת רייכמן "א תמוז תשנ"ז ולחתונת מייקאוויטש-גאלאווינסקי כ"ב אלול תשנ"ז. וגם שם אינו מופיע). וכן לא נמצא בשאר המקומות (בהוספה לקונטרס חודש תשרי תש"ד – נדפס בסה"מ תש"ד; בהוספות לשו"ע אדה"ר; בהערות וצינונים שבסידור עם דא"ח. ועוד). וכן לא נזכר כולל חב"ד.

ובכלל, אינו מובן שהרי ביו"ט אין אומרים נוסח "וינוחו וכו'". ואם משום אמירת "שבתות" – הרי בפשטות שינוי הנ"ל הוא רק כתוצאה מאמירת "וינוחו בס", ולא להפיר. ועוד, שבנוגע ההערה מצויין בטעם השינוי לסידור האריז"ל ומשנת חסידים. ובשניהם (ובסידור האריז"ל – כ"ה בסידור ר' שבת, ר' אשר, קול יעקב. – בסידור זאלקאווא תקמ"א לא מופיע בי' הענין, כ"א השינוי בנוסח התפלה) מובא הטעם מצד "שם מ"ב הכולל כולם", המרומז במלת "בס". [בשעה"כ פ"ז סקל"א (נסמן בלקו"ש חיד"ד דלקמן, ובס' המנהגים ע' 27) מצוין בזה גם לתולעת יעקב, ללא ציון מקומו. וראה גם בהוספות לשו"ע אדה"ר ח"ב בסדר קבלת שבת. אבל בתולעת יעקב (ח"ב סתרי תפלות שבת וכו' אות ט) לא מצאתי מהו רק בנוגע לליל שבת. אלא שמדבריו אפשר להבין בנוגע ליום השבת, אבל לא בנוגע לתפלת מנחה. ואולי נגרר בעל שעה"כ אחרי משמעות העו"ש (ס"ש ד"ה כתבו האחרונים). והמעייין היטב יראה שמש"כ בעו"ש בשם תולעת יעקב קאי רק אשלבניו, בסוד של סעודת שבת, ולא בנוגע לנוסח התפלה].

ויש מי שר"ל, שנכלה כח טה"ד בס' המנהגים, וצ"ל "שחל בו יו"כ" (ולא "יו"ט"), שהרי אין כאן מקום הוראת מנהגי שו"י"ט, וקאי אשלבניו.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג [ובקביעות שנה זו – ה"ז גם הכנה משבת ליו"ט] עד צאת הכוכבים בשעה 7:27 ואמירת "ברוך המבדיל וכו'", או "ותודיענו" בתפלת ערבית, כדלהלן. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור²⁴⁵. אין להוציא בשר מבושל וכדומה מהמקפאי ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג²⁴⁶.

מוציא שבת קודש, ליל ב' דחג הסוכות

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (ולפני הכנה ליום טוב שני, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (בלא שם ומלכות)²⁴⁷.

הדלקת נרות (בסוכה, באם אפשר כנ"ל) אחרי השעה 7:27 ואחרי אמירת ברוך המבדיל בין קודש לקודש מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מנכרי להדליק אש ביום טוב. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש).

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמו, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב [ושכיח גם בהולך מהבית לסוכה דרך מקום פתוח] רק אם הוא בכלל, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז²⁴⁹.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבוקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם

ועדיין יש מקום לקיים הדברים, לפמשנ"ת בשכנה"ג א"ח סי' רסח בהגה"ט סק"ב (ועד"ז בכ"מ), בטעם אמירת "בם", שבמנחת שבת ה"ה ככלה בבית אבי וחמי, ע"י.ש. וע"ז הסוד – בלקו"ש ח"ד ע' 19, שבמנחת שבת הוא יחוד ז"א ומלכות. וראה גם שיחת ש"פ וישב תש"ל. ולכא' ה"ז ע"פ ובהתאם להמבואר בהגהות הרמ"ז לס' הכוונות (נז' בכה"ח סרס"ח סק"ב – נסמן בלקו"ש שם. וכ"ה בהגהותיו לזהר ח"ב קלה, ב, ובספרו אם לבינה אות ב סקט"ז). ועד"ז הוא בכ"מ. ומתאים גם להנח' כע"ז בסה"מ מלוקט (ח"ה ע' מט) במעלת מנחת שבת. וד"ז עולה בקנה אחד עם כמה מהב"י בזה ע"ד הפשט. ונקודת הדברים, שהשינוי בנוסח התפלה במנחת שבת שייך ג"כ להענין דל' רבים, ולא רק לשם מ"ב. אלא, שעכ"פ ק' לחדש שינוי בנוסח התפלה על יסוד הנ"ל.

אבל להעיר, שבא"ק ח"ט ע' טז, בנוגע לנוסח התפלה בנעילה, מקום לפרש, שר"ל שהעיקר לומר "שבתות", ושמה"ט משנים ואומרים גם "בם". אבל לע"ז לא מצאתי כן במק"א. ואדרבה. ובא"ק הנ"ל אפשר לפרש גם באו"א. אמנם כן, שלהנוסח (נוכח בא"ק ח"ד ע' רחצ בהערה) שברמב"ם (לג' שבכת"ז), וכן בסידורי התימנים, שאומרים כך בכל ד' תפילות השבת, מסתבר שעיקר הכוונה לומר "שבתות" בל' רבים, ורק כתוצאה מזה אומרים "וינוחו בם". אבל כפשוט שאין מזה ראי' לעניינו לנוסח דידן שאומרים כן רק במנחת שבת. כן להעיר, שבשיחות קודש דשנים האחרונות, ובעיקר – בהתועדויות דיום השק"מ, נז' כמ"פ (ולדוגמא: ש"פ שמיני ואמור תש"נ. ועוד כמ"פ) הל' (והתוכן): "שבת זו, שבת זה, שבתות אלה" (בהתאם לחילוק בנוסח התפלה: בה, בו, בם).

(245) ראה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238.

(246) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ב). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ג). וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

(247) אם טעה ואמר בשם ומלכות ללא כוס חוזר ומבדיל על הכוס.

(248) טעתה והדליקה נר לפני שאמרה המבדיל ולא אמרה ותודיענו – תאמר מיד אחרי ההדלקה לפני הברכה.

הנוהגים לכרך לפני ההדלקה (ביו"ט או בכלל) ונזכרה אחרי הברכה שלא אמרה המבדיל, אסור לה להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר תרמו למי שעומד אצלה לומר המבדיל ותצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותה, עכ"פ תהרהר בלבה ברכת המבדיל. וראה בארוכה בלוח יומי לר"ה השתא בדיני ליל ב' דר"ה.

(249) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח' תרדו. ושנ"ת.

אסור לחתוך שולי הנר בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום אסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול²⁵⁰. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלו עד מקום האשפה, ושילך השיירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.

יו"ט שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביו"ט שיורי הפתילות שנדלקו וכבו בשבת (אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת) מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ונמצא שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביו"ט ואין שבת מכינה ליו"ט לפיכך אסור להדליק ביו"ט אפילו בצד השני שלא נדלק עדיין גזרה שמה ידלק באותו צד שנדלק כבר ונכבה בשבת ויש לחוש לסברה זו ולעשות פתילות חדשות.

ערבית

שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. ותודיענו²⁵¹. שכח ותודיענו – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק לאחר יו"ט, אסור להוציא מרשות לרשות ביו"ט. וכן אסור להוציא לצורך גוי.

מותר להוליך סידורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום. וכשם שמותר להוליך כן מותר להחזיר לביתו²⁵². אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור²⁵³. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות בו ביום, מותר בכל אופן.

מותר להחזיר הלולב מבית הכנסת לביתו, אפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים. וגם בבין השמשות, כיון שראוי למצוה (ללא ברכה).

מותר לטלטל הלולב ומיניו בלילה.

כמו כן²⁵⁴, מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א²⁵⁵ שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך

(250) ראה הנסמן בלוח לר"ה.

(251) בגדר ההבדלה בתפלה וכן הבדלה דיקנה ז", ראה בארוכה בקובץ "באתרא דרב" גליין ג.

(252) אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל, שהרי אינו מחזיר אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו, והתירו לו חכמים להחזיר כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזיר.

(253) במג"א סתק"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליך לשם קודם יום טוב (וכע"ז הוא בל"ה סק"א) אסור להחזיר לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. ומזה מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליך לשם קודם יום טוב, כיון שהוליכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשיל לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן וייגנב או ייאבד בשבת. ויל"ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתק"ז סל"א וסתק"צ ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

(254) ראה ערוה"ש סתק"ח ס"ו. ועוד.

(255) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' קלח.

וצ"ע, דלאו רישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביה"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתח דבריו קאי רק אעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו

עוד היום, וכיון שאפשר ללבושו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים²⁵⁶ גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש²⁵⁷.

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום²⁵⁸.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה²⁵⁹ – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור²⁶⁰.

מותר לחתוך ירקות המפיגים טעם דק דק ביו"ט ואפילו בסכין המיוחד לכך²⁶¹.

קידוש

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט). **יקנהז"ס:** בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, בורא מאורי האש, המבדיל בין קודש לקודש, שהחיינו, לישב בסוכה. טעה ושינה הסדר – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין מברכים על הבשמים²⁶². ואם טעה ובירך על הבשמים אינו הפסק.

בהבדלה אין מקרבים הנרות ואין מאחדים השלהבת, וכן אין מביטים בצפרנים. בעת ברכת מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהן, כל אחת בפני עצמה.

נוסח ההבדלה: המבדיל בין קדש לקדש. טעה ואמר בין קדש לחול, ראה טבלא שבסוף הלוח.

גם הלילה חובה לאכול כזית פת בסוכה, אבל אין חובה **מן הדין** לאכול בסוכה בשעת הגשם.

בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ה בתשובה מכת"ש שנדפסה בהירדן ח' א"ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ו. וראה גם הלכות המועדים (גרוסמן) פ"ה ס"י.

[ולעיר מראב"ה ביצה שתשל"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

(256) להעיר מרשימות דברים חזקוני (בהוצאת תשס"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכע"ז ברשימות הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (ציוני שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכו"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תשל"ל (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תשל"ע ע' 5).

(257) לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ט סתמ"ו ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שזמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ו בהגהות רעק"א למג"א שם סק"ב. שאג"א ספ"ג ד"ה והנה). וראה עפ"י בשו"ת ארץ צבי סי' ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל ח' ג – כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח – ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ט שם. קובץ כינוס תורה ח' ב (להל"ע ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שא"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתמיט בשום מקום דמהדרינן אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדערער ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העו"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתוה"א), והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש, דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כגדה וכו', ובעיני נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה, לאפוקי תפירת בגדים ללבושן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא. ובחוט שני שם כתב להג"י "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנז סק"ג, ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שה"ז צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסברא הנ"ל שבצורך מצוה חמיר טפי דמהדרינן אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבטלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתוך"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש ח"ט ע' 193)).

(258) ראה שו"ת אנ"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פ"ט הע' יד.

(259) כיון שהוא גרף של רעיו וכו'. ואכ"מ.

(260) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ"א תקסט.

(261) ויש שהצרכו שינוי. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא' תתעט.

(262) וראה בארוכה בלקוטי שיחות חל"א ע' 191 ואילך.

ומי שרוצה להחמיר על עצמו אינו צריך לקדש בסוכה אלא יקדש ויאכל כל סעודתו בתוך הבית ואחר האכילה יכנס לסוכה ויאכל שם כזית ולא יברך לישב בסוכה. וכבר הובא לעיל ע"ד המנהג אצל חסידים ואנשי מעשה לישב בסוכה וכן לברך גם בעת הגשמים.

יו"ט שחל במוצאי שבת, מרבה קצת בסעודה בשביל סעודה הרביעית – מלוה מלכה – סעודת דוד מלכא משיחא²⁶³.

בר"ד משיחת ליל הוש"ר תשמ"ז: "... הסעודה דליל ב' דסוכות היא (לא רק סעודת יו"ט, אלא) גם "סעודתא דדוד מלכא משיחא", שכן, העילוי דסעודת יו"ט (חיוב מן התורה כו') בודאי אינו גורע מאומה, ח"ו, בענינים השייכים למוצאי שבת, ובנדו"ד, "סעודתא דדוד מלכא משיחא".

בראש האושפיזין: יצחק אבינו והמגיד ממעזריטש.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. [דין השוכח – ראה בהערה].

הרחמן ליו"ט והרחמן לסוכות.

עיקר הענין דשמחת בית השואבה מתחיל הלילה.

בספר השיחות תש"ג²⁶⁴ מובא פתגם אדמו"ר האמצעי, "בעת ער האט פארבריינגט שמחת בית השואבה אין גרויסן זאל. אז דער אויבערשטער איז מזכה א נשמה פון א אידן, אז איינמאל אין זיבעציג יאר זאל ער זיין שמח בעת א שמחת בית השואבה, איז דאס כדאי" און האט אויסגעפירט "אז אמאל קען עס קומען בא א פשוט'ע ביסל משקה אן הכנה". איך האב אמאל געהערט א ביאור אויף דעם פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. זיבעציג יאר מיינט די ימי שנותינו בהם וגו' וואס דאס איז דער ענין הברורים. א נשמה ווארט דאך כמה אלפים שנה ביז זי גייט אראפ אין א גוף און נאכדעם איז דא דער זמן ווען זי גייט צוריק ארויס פון גוף. איז אויב זי האט אויפצואווייזט, אז זי איז געווען שמח בשמחת בית השואבה איז דאס גענוג."

בסה"ש תש"א²⁶⁵: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז שמחת בית השואבה תרמ"ח געזעסן עם הרה"ח ר' הענדל ור' אבא אין סוכה – בבית כבוד אמו הרבנית נ"ע – פארבראכט אין איינעם פון די אווענטן, און האט גערעדט איבער דעם מעמד ומצב פון זקני החסידים הראשונים און זייערע הנהגות אין די ימי שמחה פון שמחת בית השואבה. אין יעדער דור האט מען אלץ מבאר און מסביר געווען דעם ענין פון שמחת בית השואבה, על יסוד המאמר דיונה בן אמיתי קיבל נבואתו בשמחת בית השואבה. מי האט געשעפט רוח הקודש מיט מעמר, מיט טעפ, מיט פלעשער, מיט בוטלען, מיט גלעזער מיט קעלישקעס, יעדער לפי ערכו. עס איז געווען דריי עקרים: (א) יעדער האט געשעפט מיט חיים. (ב) האט געלייגט די גרעסטע כחות מאכן די כלי ריין. (ג) און מי האט מייקד געווען יעדער טראפן מיט חיים און ב'טעם'ט זיך מיט דעם, וואס דער ב'טעם'ן מאכט א תשוקה אויף נאך און עס איז פועל אז די ארומיגע הויבן אויך אן וועלן און מאכן מיט די ליפן.

רחיצה ביו"ט

מים חמים

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ²⁶⁶ בהם פניו ידיו ורגליו²⁶⁷ ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל

(263) חיים לראש (הגש"פ) ריש שולחן עורך.

(264) ע' 2.

(265) ע' 36.

(266) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמים שהוחמו ביו"ט, שכיין שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שת"א או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמצאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

(267) ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז ששכ"ו ס"א. ועדיין יל"ע בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתק"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ כהיתר". וכן מוכרח בשו"ע י"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק ל"ה הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש הל' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא שם סק"ב, כנראה פי' ברא"ש באו"א – ראה שכנה"ג או"ח ששכ"ו

בתוך המרחץ²⁶⁸ אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור²⁶⁹ להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו²⁷⁰, אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב²⁷¹: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו בבת אחת ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ²⁷². ואין לשנות המנהג²⁷³. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

הגב"י ס"ק ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתקי"א סק"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"י, דשמיא מש"כ אדה"י שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמיא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ט. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגדל"ת (נוא יארק) חוברת מה ע' קח).

ואם מחם המים בשביל אברים המותרים לכ"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף. והנה ראיתי לח"א שכתב להיתר לרחוץ חצי גוף ולהסיר דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"י שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיוקא לא חזינא. וראה משנ"ב ס' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"י בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם אבר מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שהיו מחמין שבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להיתר אפילו רחיצה בצונן, כפשוטו.

269) ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפ"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפ"מ), שלדעות שהוא מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שתי או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, שפותח ברו מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כל יום גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף שדרך לרחוץ כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמיא יחס ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהוחמו מעיו"ט, כמו לגדול).

270) ראה שו"ע אדה"י שם במסוגר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"א), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם כסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגמירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א ס"ז. חת"ס א"ח ס' קמו. בית מאיר יו"ט ס' קצז) – הרי אנו קייל"ן מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בכה"ג. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציץ הקדש סל"ח).

271) וכמה מהמחמירים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבביו"ט דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמחמירים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א ששכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל הווחם מאלו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדשים ומוחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כא'צדד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"י שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ד ד"ה והנה ברמב"ן, וראה העו"ב שם הע' 313. ובכ"ז כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דה"ל נחלקו בין שואין כוונתו לכך וה"ז פס"ד. ובלאו"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרואה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. או"ח ח"ב שבת סל"ה. תשובה"נ ח"ב ס"ד. שבה"ח ח"א סוס"י נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א ח"ג – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)). ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת הלחץ, ובעשה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרונים זמננו, שאין להקל שלא ליבאו ליד ממשלו, ויש להחמיר דאין בכל מים שבביו"ט דינו מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדשים הרי ביטול מים אלו אינו בגדר או"י ושוה לכ"ז, והו"ל כמכשירי או"י, אף שלמעשה הו"ה מותרים לו בפניו ידיו, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים ורותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למסיביר להיתר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא חת"י בגדר הפגת הרוחתין ולא ביטול הקרים, אלא שלפ"ז צריך לפתוח תחילה ברו מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש שו"ת כדי דית אה"י).

272) נסתפקו אחרונים זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהוא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה אצלנו בלוח לשבועות אשתקד במילואים אות יט.

273) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ו לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' כג"ק. ויש"נ.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב²⁷⁴. אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן²⁷⁵. המצטער בצער גדול²⁷⁶, כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט²⁷⁷), כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי²⁷⁸, שלא במקום שיעור (מחשש סחיטה²⁷⁹).

מקוה

כמו בשבת, גם ביו"ט לא ישב במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו למקוה ולצאת מיד.

יום ראשון, ב' דחג הסוכות

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:45.

נטילת לולב

בשיחת שמח"ת תרפ"ט²⁸⁰: אמר שינגנו וירקדו וישחקו הנערים, אז מען זאָל ווערן אַ טפח העכער פון דער ערד. ושאל אחד איך הוא? והשיב כ"ק אדמו"ר: ע"י עבודה כמו בהנחת תפילין וכדומה, לחכות על קיום המצוות, אתרוג לקום בבוקר בהשכמה, והיינו ע"י עבודה בפועל נעשים טפח העכער. ושאל השואל האם ע"י זה נעשים אַ טפח העכער הלא אין מרגישים את זה? והשיב: ישנם ענינים שבאים בהרגש אח"כ, לא בעת שרוצה להרגיש, רק שנגרש ממילא אח"כ.

משכימין ומקדימין לקיים מצות לולב. ובפרט לפעם הראשונה. זמן נטילת לולב רק אחרי נץ החמה (היום: 6:49). בימים הבאים מתאחר מעט, ובהוש"ר: (6:54). קודם נטילת לולב אסור לאכול²⁸¹, ונוהגים שלא לטעום ושלא לשנות כלל. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לא אכל לפני נטילת לולב (ביום הראשון) בהיותו בגיל 3 שנה.

מצות נטילת לולב בסוכה הוא מצוה מן המובחר. ולפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה

274 ראה פמ"ג סתק"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחמ"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

275 ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

276 ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

277 כדעת אדה"צ במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"צ שם סק"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"צ הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"צ שכל שאינו חם שהי"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב ששכ"ב בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין הי"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרוחץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתק"א א"ב סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש ששכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש ששכ"ו ס"ג וס". תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכור מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"ג. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סק"ב. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהג"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחיים תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

278 יש המחמירים להוסיף מים (קודם יו"ט). ואפשר גם ביו"ט. ואין חשש משום מוליד ריח במים). אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכונ"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטו.

279 ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ל'זתקפט.

280 סה"ש תרפ"ט ע' 45. ועיי"ש עוד.

281 ובפרטיות: סעודת קבע אסור מן הדין חצי שעה קודם עלות השחר. והמנהג שלא לטעום – מקום להקל בו ולנהוג איסור רק מנץ החמה.

יברך על הלולב²⁸².

בנוגע לשמועה ע"ד אכילת מזונות מיד לאחר נטילת לולב בכדי לברך ברכת "לישב בסוכה" – ראה בהערה²⁸³.

מצות עשה מן התורה ליטול ד' מינים ביום הראשון של חג (בשאר הימים מצוה מן התורה רק במקדש. והתקינו חכמים שיהא לולב ניטל בכל מקום זכר למקדש. וכשחל בשבת אין נוטלים גם אם הוא יום הראשון). וצריכים הד' מינים להיות "לכם" – משלכם, ואינו יוצא בלולב שאול. כשנותנים הד' מינים לאחר לברך נכון לאמור בפירוש שהוא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום הראשון²⁸⁴. באם לא החזירו לא יצא ידי חובתו. גם בלא אמר כן, אפילו ביום הראשון, יוצא המקבל ידי חובתו, באם החזירו אחר כך²⁸⁵.

(282) ולהעיר, שבשיחת שמחת ביה"ש תשכ"ד (חלקה הוגהה ונדפסה בלקוטי שיחות חכ"ב שיחה ב' לפ' אמור) נזכרה סברה שכשיורדים גשמים, נכון לכתוב (עד חצות היום, 12:46) בכדי לקיים מצוה מן המובחר ליטול לולב בסוכה שלא בשעת הגשמים, כיון שהנטילה בסוכה היא שלימות ("מצוה מן המובחר") במצות נטילת לולב. ובפשטות, קאי התם ע"פ עיקר הדין שפטור מהסוכה ואין לברך לישב בסוכה וכו'. (283) שק"ט בזה בקובצי הערות אנ"ש והתמימים, ובשנת תש"מ כתב א' הרבנים סברא כוז"ע ע"ד עצמו. והתפרסמה בדפוס לראשונה בשם כ"ק אד"ש בשנת תשמ"ז (ברשימת מנהגים והנהגות שבראשה הבהרה ע"ד סמכות השמועות). ונתברר שמקור הדברים בדברי הרמ"מ ע"ה דברוסקין (בהמשך השיחה הנז' בשנת תשכ"ד). ומפי השמועה שהציע דבריו בזה בעת הסעודות דימי שמע"צ ושמח"ת תשכ"ד, ושכ"ק אד"ש הביע איזהו הסכמה לדבר, ושבכינוס תורה שהתקיים בבית חיינו לאחמ"כ באסרו חג הסוכות פלפל הרב הגו"ל בחכמה בענין זה (במה שהברכה נאמרת אחרי עשיית המצוה). וילע"ע, ובפרט שהדברים מחודשים. וד"ל.

[ולהעיר, את"ל שנטילת לולב בסוכה היא גם מצד מצות סוכה (ראה בלקו"ש שם בארוכה. ושם: איז מוכח אז עד מיינט (ניט א דין אין סוכה, נאר) א דין ומצוה מן המובחר אין מצות נטילת לולב. ובהמשך הענין: אויב נטילת לולב איז (בלויז) א מצוה מן המובחר אין מצות סוכה. אבער אויב דאס איז (אויך) א מצוה מן המובחר אין נטילת לולב. ועוד שם: ניט בלויז א דין אין "כעין תדורו" פון א סוכה), ממש"כ רבינו מנוח (סוכה פ"ו ה"ט): "כיון דמקריא ומתניא בעי סוכה בעי ברוכי לישב בסוכה, והיינו דאמרין לישב בסוכה ולא לאכול בסוכה, משום דלישב בסוכה שייאם בכולהו אדיתנהו בכלל לאכול ולישון ולקרות וטילי, ונקוט כלל דכילאנא לעיל בידך, דכל מדי דבעי בסוכה בעי ברוכי". אמנם, בנוטיל בסוכתו – לא גרע מטיל ושינה וכו' שנפטר בברכת "לישב בסוכה" שעל האכילה במשך היום (משא"כ בנוטיל לולב בסוכה אחרת (שבבכ"כ"ג א סוכת חבירו). ובפרט שרגיל שלאחרי נטילת לולב שוהה שם משך זמן, ונחית לשק"ט מצד טיול בסוכת חבירו. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט'תקסא בגדר טיול בסוכה. ואכ"מ). ויש לחלק בפשיטות, שהרי איז' מדינא, כ"א מצוה מן המובחר, ו"מן הדין" ה"ז צ"ל "אחר התפלה קודם ההלל" ובביה"ג, וממילא אין לו לברך (ללא דין טיול) מחמת גוף הנטילה בסוכה (למרות מש"כ במשנ"ב סתור"ט בשע"צ סקצ"ג בנכנס לגבות חובו או שאר עסק, שאין מקום לברך לפי שאין נפק"מ אצלו בין אם הוא סוכה או בית או חוץ, ומשמע שבכנסו מחמת שרוצה בדוקא להיות בסוכה כבנטילת לולב בידך – שהרי בשו"ע אדה"י סתור"ט סט"ו מפורש שבכנסו לאכול מאכלים שמונת לאוכלן חוץ לסוכה אינו מברך, אף שנכנס בכדי לאכול בסוכה דוקא, והה"ג בנטילת לולב שאינה מחוייבת להיות בסוכה. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לאקמג). אמנם, בר"ד משיחה הגו"ל להדיא שהוא מעיקר הדין, ובמש"ש מאכ"ש וטיל וכו', והכוונה בל' "מצוה מן המובחר" – להוסיף שהוא גם שלימות במצות נטילת לולב, וכנ"ל מלקו"ש ע"ד". ועיי"ש בלקו"ש בהע' 21. ועצ"ב.]].

(284) מש"כ "בפרט" – היינו שגם בשאר הימים נכון לומר כן. והיינו להידור שיהא "לכם" גם בשאר הימים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'קמה. ועי"ג. (וראה גם שם סי' כד'תשד). ושם, שא"צ לומר כן בנותן ד' מינים לאחר עבור הענוגעים בהלל, אף שיש מקום להחמיר למי שירצה.

בנוגע לנישם – שקו"ט בכ"מ (ראה בתהל"ד סי"ד סק"ז) (שיוצאת בשאול. אבל ראה שו"ת רבינו יעקב מליסא סי"א. והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' ת'תקמט). בכור"י סתור"ז סק"ה (שצ"ל ע"מ שאין לבעלה רשות). הליכות שלמה תשרי פ"א סי' ס"י. מוע"ז ח"ו סמ"ה (שאין מקפידין בזה). אבל באג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מכ"ז אלול תרפ"ט לזוגתו (נדפס בבית משיח עתה"ס תשס"ו) להקפיד בכך. וידוע שכ"ק אד"ש קנה סט בפ"ע להרבינות.

(285) ואחר שיצא בו המקבל צריך לחזור וליתנו במתנה לבעלים, כדי שיהי' של בעלים. ואפילו החזיר המקבל בסתם – כמפרש דמי יוצא, ואומדנא דמובח הוא. ואינו צריך לפרש, דמן הסתם דעתו להחזיר במתנה נמורה כדי שיצא ידי חובתו, והוי כבר בידך עלי. ורק במחזורי שלא לשם מתנה לא מהני. (ראה משנ"ב סתור"ח בשע"צ סק"ה. ח' ר' מאיר שמוחה סוכה מא, ב – ע' רמא. וראה ערך לחם למרהיק"ש. הגהות מהר"א אזולאי על הטור. אבל ראה מהד"ש סק"ז בדעת המ"א. פמ"ג שם באה"כ סק"ב. ובכה"ח סקמ"ז שאינו לעכובא. וכפ"ג כוונתו שלפרש בפיו אינו מעכב). ויתר על כן, גם אם אינו יודע שצריך ליתנו במתנה וחשב שהוא אצלו קנין לזמן או כשאל (הליכות שלמה פ"א בידר הלכה סק"א. קובץ הלכות קמניצקי פל"ח סק"ה).

וצריך שקנהו הבעלים (בקנין הגבהה, שייגביהו עכ"פ טפה, או בקנין חצר, להביאו לתוך ביתו או לתוך כליו, כתיק הלולב והאתרוג, וכדומה). ואין המנהג כן.

וכבר כתבו ליישב, שמה שצריך להחזירו במתנה היינו לתועלת המקבל שייקיים תנאו, וכל שנתנו לו שיהא שלו סגי (ראה שו"ת מנחת ברוך דלקמן. קובץ הלכות שם סק"ו). ומצד הבעלים, הרי יקנהו כשיקחנו למצוה.

והנה נחלקו אם הוא לתועלת הבעלים או לתועלת המקבל. (בפשטות הוא רק לתועלת המקבל, שיתקיים התנאי. וראה נתה"מ סרמ"ה סק"ה. חזו"א נשים סע"ד סק"ח ד"ה ומש"כ. ובכ"מ. אבל פשוט ל' הרמ"א סתור"ח ס"ב שהיא לתועלת הבעלים. וראה מה שביארו כן בדבריו בשו"ת מנחת ברוך סק"ד ד"ה ובעיקר. המאיר לעולם ס"ח ד"ה ומה. ס"ה ס"ב ס"ה. ובעבורה"ש ס"ג דמיידי כשלא אמר התנאי להדיא שהוא מעמ"ל רק בסתמא. וראה גם שו"ת כפי אהרן ח"ב אה"ע ס"א. אבל בכ"מ הקשו על הרמ"א וכתבו להגי' או לפרש באו"א – ראה מאורי אש בכנתנו אור פ' אמור. הגהות הגר"י בכרך לרמ"א. משנ"ב סק"ב. עץ השדה כקב, א).

אמנם, לפ"י, כשמקנה לכמה אנשים, ובא הראשון והניחו במקומו, ובא אח"כ אחר ורוצה ליטול, צריכים הבעלים לזכות בו מקודם ע"י אחד מדרכי קנין, ואח"כ יכולים ליתן במתנה לאחר. (ואין לומר, דכשהחזירו הראשון למקומו גם אם לא זכו בו הבעלים ה"ז הפקר, ומי

לא יתן ארבעת המינים לקטן קודם שיצא בו לחוש לסברא ששאל פסול ביום טוב שני²⁸⁶ (שיש לחוש לסברא שצריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב ראשון) מפני שהקטן אינו מקנה לאחרים מן התורה ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. ויש מהאחרונים שכתב שלא ליתן לקטן גם אחרי שיצא בו, שמא יזדמן לו אחר שלא יצא. ונוגע בפרט להמשתמשים בלולב שלהם במבצע ד' מינים במשך היום. ואם נתנו לקטן, י"א שנוטלו בלא ברכה. ואם אפשר, יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר ויברך עליו, ואח"כ יטול את שלו ויאמר בו הלל עם הציבור.

ובאם יש לקטנים מגיל שש ומעלה סט מיוחד, מקנים זה לזה²⁸⁷. בלית ברירה, כשאין להם סט משלהם, אם האב תופס עם התינוק בשעת נטילת לולב, שפיר דמי²⁸⁸. וראה בהערה²⁸⁹. בהיות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בגיל 3 שנה אחז כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עמו ובירך עמו ביום הראשון.

בשעת נטילה יה' שדרת הלולב כנגד פניו, וכל המינים דרך גדילתו. באתרוג – עוקצו למטה נקרא דרך גדילתו. יזהר שראש הלולב לא יפגע בדפנות או בסכך.

מברכים שתי ברכות: "על נטילת לולב" ו"שהחיינו". לפני ברכה ראשונה נוטל הלולב²⁹⁰ בלבד בימינו (ואיטור יד – בשמאל). והאתרוג מונח מוכן לנטילה לפניו. מתחילין ברכת שהחיינו – כשהלולב בידו אחת והאתרוג בידו השנית²⁹¹. בסיום הברכה – מחברין אותם. במקום סיום

שנוטלו זוכה בו מן ההפקר – דזה אינו, דאזלין בתר אומדנא דודאי לא הקנו אותם הבעלים על מנת להפקיר – ראה בכור"י סקט"ז). אבל, מנהג העולם שאין מקפידים בזה, ומימיים על השולחן לפני הבעלים. ובשלמא כשהבעלים חוזר ולוקח לשם מצוה יש ליישב להדעות שקנינו ונטילתו באים כאחד (שקונה בקנין די אדם הוא באופן שכל ד' המינים נמצאים בתוך חלל ידו (או באויר שלמעלה מחלל ידו), ואינו בולט חוץ לחלל היד, ועכ"פ רובו בידו, ואפשר גם במקצתו בידו אם מה שמחוץ לידו הוא בשוה עם מה שבידו (ראה שו"ת צ"צ אה"ע ח"ב ס"ש). וראה בעניינו בשד"ח אס"ד מערכת ד' מינים ס"ג סק"ו). וכן בקנין הגבהה, ובפרט להדעות שכששקבלו מאחר והאתרוג כבר מונח מהקרקע, סגי בהגבהה כל שהיא, או שא"צ להגבי' כלל שאחיתו חשובה כהגבהה. אבל בט"ז או"ח סס"ו סק"ו והב"ד בשו"ע אדה"ש ס"ב שצריך גם כנגון דא להגבי' טפח). אבל כשנותן לכמה אנשים בזה אחר זה מאי איכא למימר.

ואולי סומכים על קנין ד"א, אף בביהכ"נ (כמו בנט, כמ"ש בשו"ת הריב"ש סר"ה, והב"ד לדינא בב"ש אה"ע ס"ל סק"ט, ושם גם לענין קדושין, דרגילות הוא לעשותו בביהכ"נ. ודון מינה לענין לולב, שג"ז רגיל בביהכ"נ. ובפרט לפמש"כ באבנ"מ שם סק"ט, בטעם הריב"ש משום שהוא לצורך מצוה. וי"ל עדיף מגו"ק, ראה עצי ארזים אה"ע שם סק"י, אדרבה שקנין ד"א מועיל בביהכ"נ רק במו"מ ולא בגו"ק. אבל באבנ"מ כתב בהיפך, שאינו מועיל לענין מו"מ, שהוא כחצר השותפין. ובנדו"ד, תרתי לטיבותא, שהוא גם לצורך מצוה וגם מו"מ).

וח"א שליט"א כתב ללמד זכות (נוסף להדעות דלא ס"ל שצריך קנין (וכ"מ בכמה ראשונים. וראה גם קצוה"ח סרמ"א סק"ד). אבנ"מ ס"ח סק"ג. שו"ת שבה"ל ח"ו סמ"ד), והמחבר המשיט כל עיקר ד"ז. וראה כה"ח סקמ"ז, שכדן עושים, דאומדנא הוא דניחא ל' לאדם שיקיימו מצוה בלולב שלו, ונותנו באופן שיועיל ע"פ דין שיצא בו המקבל, וגם שיחזור אליו כדן. ועכשיו שרואה שהחזירו לו על השולחן (ובדרך כלל כן נוח א"ל טפח, לאי שטירידוהו כמה פעמים ליקח מידו ולהחזיר בידו דוקא), והזוכים בלולב מסלקים עצמם מהלולב, ומצדם הוי הפקר. ואע"פ שלא נתקיים התנאי עמ"ל, נעשה זה כמחול על תנאו, ומעתה נקרא ביד המקבל מתנה גמורה, והבעלים שזוכים מן ההפקר נקרא שלכם. והתנאי עמ"ל הוא רק בכדי להנן על הבעלים, שיחזרו להם הלולב, אבל לאחר שחזר שוב אינם צריכים לתנאי כלל. וראה בשד"ח שם שהביא משר"ת רמ"ן ח"א או"ח ס"ב סק"ב, דהיא ידיעין בבירור שרוצה להקנות לחברו בלב שלם יש מקום לומר דלא בעינן שום קנין.

וראה בשו"ת עין יעקב סאלאוויצ'ק ס"ה ללמד זכות במה שאין מקפידין במעמ"ל שהמקבל יעשה קנין. ולפמש"כ שם, מתיישב גם מה שאין מקפידין שהנותן יקנה שוב אח"כ.

286 כ"כ במ"ג סתרנ"ח בא"א סק"ה. ונגררו אחריו בכ"מ. וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

287 שמדברנן משהגיעו לעונת הפעויות מתנתם מתנה, וכיון שכל חיוב הקטנים מדרבנן מהני קנין דרבנן לזה (אא"כ להאומרים שאינו מקנה גם מדרבנן דליכא בזה משום כדי חייו, ראה בהערה הסברא שקטן שיש לו אב אינו מקנה, ראה שם). גם להעיר, שבלא"ה, בכל קטן שקונה בדעת אחרת מקנה י"א שהוא רק מדרבנן, והיאך יוצא גם באביו קונה לו לולב. אבל ראה שו"ע אדה"ז הפקר ס"ח). ולא נהירא למימר שצריך להרגילו באופן שמקיים המצוה מה"ת דוקא. ועדיף מלולב השאול. אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"ו.

288 ובנוגע לבנות – ראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב ס' ט'תקמט, שגם בבנות המנהג ליתן להן לברך על השאול.

289 אבל לכמה דעות (מ"א א"ר פמ"ג נידון) אינו נוטל בזה יד"ח חינוך (בשאול). ואכ"מ. וראה הלכה יומית אות תשכה. ושם הארכנו אלא שבינו"ט שני יש מקום להקל בזה (ראה ברכ"י סתרנ"ז סק"ב).

290 כמדומה שהמנהג הפשוט ליטול לולב תחילה בכל פעם, גם כשאינו נוטל לברכה, ולסלק האתרוג תחילה תמיד. וכן ראינו במעשה רב. ודלא כ"א שכשנוטל בידיו שלא לצורך המצוה נוטל אתרוג תחילה – ראה מ"א סתרנ"א סק"ח וסק"ב ובנו"כ, ובארוכה ביד אפרים שם). ובנוגע לסלק מידי – נחלקו אם להמנהג בפועל ליטול לולב תחילה, יש לסלק מידי הלולב תחילה. וכשנותן לאחר – יניח האתרוג מידו על השולחן ויתן הלולב לחבירו.

291 י"א שלפני ברכת שהחיינו נוטל האתרוג ומחברו לולב (סידור יעב"ץ. ועוד – הובא בבכור"י סתרמ"ד סק"א). והרבה חלקו עליהם לפי שגם שהחיינו צ"ל עובר לעשייתו (ראה בכור"י שם. חיים וברכה אות רלב. שם אות שו). וטעם מנהגם – נראה שהרי לכמה דעות אפילו הננועו הוא לפני שהחיינו – ראה מ"א סתרמ"ד, ועוד, הובא להלן בהערה אצלנו. והרי הוא עכ"פ לפני הננועו. וראה קובץ בית אהרן וישראל גל' קמה ע' ואל"ך. ונראה שרצו להסמיק ברכת המצוה למעשה המצוה כמה שאפשר, שלא להפסיק ביניהם. וראה בארוכה

הלולב והדס וערבה יחבר האתרוג עם הלולב. והלולב מחברו לשליש העליון של האתרוג, אשר אוחזו באלכסון קצת. הברכה והנטילה – בעמידה. ובדיעבד אם בירך ועשה המצוה מיושב יצא.

לא בירך קודם הנטילה מברך גם אחר כך כל זמן שלא גמר הנענועים²⁹². וכן הדין בשכח לברך שהחיינו²⁹³. ואם לא בירך שהחיינו ביום הראשון מברך למחר בשעת נטילה²⁹⁴.

נטל וראה שחסר או פסול אחד מהמינים²⁹⁵, או שאחד המינים מהופך, נוטל שוב בלא ברכה²⁹⁶. ואף שאין צריך ליטול אלא אותו מין בלבד, מכל מקום מצוה מן המובחר ליטול הד' מינים בבת אחת. ואם שח והפסיק בינתיים, או הסיח דעתו, מברך²⁹⁷ על אותו המין שהיה חסר, פסול או מהופך (ולדוגמא, שאם היו הערבות²⁹⁸ פסולות מברך "על נטילת ערבה")²⁹⁹. ואם זה ביום הראשון,

קובץ מורי' תשרי תשע"ד ע' רה ואילך. אלול תשע"ה ע' רג ואילך. וגם ע"ד הסוד, כשמברך שהחיינו תחילה נעשה פירוד בין המשכת המקיפין דל"מ דצלם הנכנסין בברכת על נטילת לולב לכניסת הפנימי דצ' דצלם הנכנס בקיום מעשה המצוה (ראה מש"כ ליישב בשו"ת וישב הים ח"ג סכ"ו סק"ה). וכיון שאין אווזים אותם בידה ה"ז עדיין עובר לעשייתו (ראה ר"ד ליל א' דחגה"ס תשל"ל. וראה טור ברקת סתרנ"א סק"ה). ועוד ראיתי למי שכתב לבאר, שכיון שהשהחיינו הוא לפטור גם עשיית הלולב (ראה סוכה מו, א. תשו' רש"י סני"ה. מחז"ו שש"ע"ד. שבה"ל שש"ס"ו. מרדכי סוכה סתש"ס"ט. רא"ש סוכה פ"ד ס"ב. מג"א סתרנ"ב סק"א. סתרנ"ב סק"א) לכן צריך שיהא הלולב והאתרוג בידו, כמו שבברכת שהחיינו על הסוכה מברך בתוך הסוכה. ולהעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע באו"א קצת בסה"ש תרצ"ג ע' 82.

(292) נחלקו בזה רבוותא אם אפשר לברך גם אחרי גמר הנענועים. ותלוי בתי' ה'תוס' (פסחים ז, ב. סוכה לט, ב. וגם שקו"ט אם כוונתם לנענועים שבהל לולב, אף שכל לשונם בפסחים – ראה שו"ת שאג"א סכ"ו). וסב"ל. כי דעת המג"א סתרנ"א סק"א ובפמ"ג שם. חיי"א כלל קמח ס"א. משנ"ב שם סקכ"ו ובעשה"צ סקכ"ב. וראה שו"ת בית שערים או"ח סני"א. ובהגהות לבו"ש למג"א שם וסתפק בעשה מקצת הנענועים. ולכא"ל כל שלא עשה מוליד ומביא מעלה ומוריד לא גמר מצותו.

ומצינו במחז"ו מהדורות גולדשמידט הל' סוכות סע"ג (מכת"י): שאין אנו מברכים כי אם לאחר ההלל. אמנם, פשוט שא"ל להעמיד הדברים כפשטם, שכן עשו לכתחילה. וראה בהערת המהדיר מה שנדחק בו, ופי' שהיו נוטלים ד' מינים של הקהל אחרי ההלל (ובדלקמן). ושבקי' דאיהו דחיק ומקום נפשי'.

ואף שיש שצידדו להתיר לברך אפילו כל שלא גמר ההושענות (ראה בכור"י סתרנ"א סק"ב) – תליא בפלוגתא, וסב"ל. ועוד, שגם לדידהו היינו במנהג שיבידו קודם ההלל ועדיין לא הניחו מידם (ואף שמנהג אשכנז לומר הושענות אחר מוסף – ראה בבכור"י גופא בסי' תרס סק"א שהעיקר לדינא לומר אחר ההלל). ואכן י"א שכל שלא הניחו מידו מברך כל היום משום שייירי מצוה וחייב מצוה, או שדמיון לולב כל היום ועוסק במצוה הוא (ראה בתי' בתרבות' סוכה שם. שבה"ל שש"ס"ו. ריב"ב"ו בנני ראשונים ס"ע רסז. ח' רבינו דוד פסחים ז, ב. ערוה"ש סתרנ"א ס"ג. וצ"ע בבכור"י שגם הביא מאנשי ירושלים, ומ"מ הגביל הדבר רק עד אחרי הושענות). וראה בריטב"א פסחים ז, ב. בבשילקו מידו וכבר יצא בהגהתו לגמרי מן התורה כשחזרו ונטלו ומברך נמצא שאין הברכה באה על מצות התורה כלל אלא על נענוע שאינו אלא שייורי מצוה מדבריהם. (אמנם, יל"ד דהתם מייירי לכתחילה). ולהעיר מכע"ז בכה"ס סתקפ"ח סקל"ט.

(293) שגם שהחיינו צריך לברך עובר לעשייתו – ראה שו"ע סתרנ"א ס"ה. לבוש סתרנ"ד ס"א. מג"א סתרנ"ד. בכור"י שם סק"ב (אף שיש חולקים, כבהנהג פונא שהביא בבוש ומג"א שם. ור"כ ברי"ן גיאת הל' לולב. ובבשו"ת סוסי' כד. ובבשו"ת העתיק ממנו באו"א. וראה א"ר שם סק"ו. וראה שו"ת תשב"ח ח"ב ס"ד וסרי"א). ואף שבנ"ח יכול לברך שהחיינו גם אחר כ"ז שהנרות דולקות, שאני התם דלא גרע מברכת הרואה – ראה אצלנו בלוח לחנוכה בהערות לקיצור דיני שכחה וטעוה.

וראה בא"מ מבוטשאטש סתרנ"א ס"ה שלכתחילה בנזכר אחר נטילת לולב לפני הנענועים שלא בירך שהחיינו עדיף שיברך שהחיינו ביום ב' קודם הנטילה. אבל שאר האחרונים לא חילקו בין ברכת לולב לשהחיינו. וגם בא"מ נשאר בצ"ע. ולכאורה ס"ל לכולהו דל"ש מברכת על נטילת לולב שמברך כל שלא גמר הנענועים. ואדרבה, עדיף מינה, שי"א שבשהחיינו א"צ שיהא עובר לעשייתו (ובלבד ומג"א לא דחו מנהג הנ"ל מכל וכל). ועוד, דלא גרע משהחיינו על פרי חדש, כשלא גמר אכילה ראשונה. ותו, שהרי י"א שיכול לברך שהחיינו על אכילה שני, וגם, שאם ידחה הברכה ליום מחר, מחית נפשי' לספיא, דהא י"א שלא לברך בכה"ס שהחיינו ביום ב', כבהערה הבאה (אף שאין דבריהם עיקר). ועוד, שביום ב' אודא לה המצוה מדאורייתא, משא"כ במברך לפני נענועים אכתי קאי למפרע אמצוה של תורה – ראה שו"ת שאג"א שם לגבי ברכת לולב. וכצ"ל להסברא שבהערה הקודמת שמברך מחמת מנהג אנשי ירושלים, אף שבדואי לא תיקנו ברכה עלה, אלא שכל שמצוה מן המוכרח עדיין לפניו חלה למפרע אתחילת ועיקר המצוה של תורה.

(294) כ"ה להדיא לגבי חנוכה כעושו"ע או"ח סתרנ"ו ס"א. ולענין לולב – בלבוש סתרנ"ד ס"א. מג"א שם סק"א. חיי"א כלל קמח ס"י. משנ"ב סתרנ"ד סק"ג. שם סתרנ"א סקכ"ט (בשם חיי"א). וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

(295) ומצוי בערבות כעושו"ע רוב העלים. ואם נשארה הדס או ערבה אחת ששרה – אינו מברך שוב. (ודלא כשו"ת בית דוד סתנ"ה. ובמשנ"ב סתרנ"א סק"ג הביא לברך, וציון לברכ"י בשם כנה"ג ובית דוד. וצ"ע, שבשו"ת כנה"ג או"ח סמ"ז קאי בהדס, ולא מיירי מערבה כלל. ובהדס פסק שלא יברך. וכן בברכ"י סק"ב הציב ציון למש"כ בסק"ט שלא לברך. וראה השלמה לשו"ע אדה"ז לבעל דברי נחמי' סתרנ"א בקו"א סק"ג. חזו"ע סוכות ע' של. הלכות בחג ע' רסז).

ואם נקטם וארשם של כל ההדסים או הערבות, אינו מברך שוב אם הוא שלא ביום הראשון. וגם ביום הראשון כשחל בחול, בהדס שאין הקטימה ניכרת שעליו הנשארים חופים את מקום הקטימה, אינו מברך.

(296) כדעת המג"א סתרנ"א סקכ"ה. ובפמ"ג שם שסב"ל. וכ"פ בשע"ת סקכ"ג. מ"ח פכ"ג סק"ק קסא. ועוד. וראה גם בכה"ס סק"ק כג מנחה אחרונים שפסקו כך. (אבל במשנ"ב סקכ"ו כהאומים לברך. וראה בשעה"צ סקע"ד).

(297) ראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

(298) ובאתרוג – על נטילת אתרוג (לבוש ט"ז ועוד). ובהדס – על נטילת הדס (כ"ה בלבוש, ט"ז, באה"ט, הלק"ט, ברכת הבית, כה"ח ועוד. ובדרה"ח ומשנ"ב – נטילת עץ עבות. ובכ"מ כתבו ליישב בטעם המשנ"ב שהדס כולל גם הדס שוטה. אבל להעיר מסוכה לב, ש בנקרא הדס שוטה ולא הדס סתם. וכ"כ ברמב"ם לולב פ"ה ה"א ובטעושו"ע (ודאדה"ז) סתרנ"ו ס"ג (ס"ב). וראה עץ השדה סתרנ"א סק"ו. ועוד). (299) ואם לא היו ברשותו (אפילו לא במקום רחוק) מינים כשרים בשעה שיברך ואחר כך הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד פעם

צריך לברך עוד פעם שהחיינו³⁰⁰ בשביל אותו מין שהיה חסר או פסול³⁰¹.

אם נטל הלולב ומיניו עם האתרוג בידו האחת לא יצא ידי חובתו. ויש חולקין ואומרים שיצא ידי חובתו מן התורה. ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה³⁰² ואם בדרך נטל שניהם בידו אחת יחזור ויטלם בשתי ידיו בלא ברכה, דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה.

צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית [ואיטר יד נוטל הלולב בשמאל כל אדם והאתרוג בימין של כל אדם], ואם היפך יצא ידי חובתו. ומכל מקום טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה.

מצוה מדברי סופרים לנענע בלולב וכן בהלל³⁰³. לאחר סיום ברכת שהחיינו, מנענע לקצוות העולם. מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו וכדי לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו, וכדי לעצור טללים רעים. מנענעים סך הכל ח"י נענועים – שלש פעמים לכל אחד מהששה קצוות, שבכל צד שינענע יעשה ג' הולכות וג' הובאות, דהיינו הולכה והובאה³⁰⁴ ג' פעמים. ובסדר זה: דרום וצפון מזרח מעלה מטה ומערב. ולא שיהפך ח"ו ראש הלולב למטה אלא שההולכה תהיה לצד מטה, וההובאה לצד מעלה, ההיפך מאופן הנענועים ב"מעלה" (וכן בכל הנענועים יהיה ראש הלולב לצד מעלה אלא שהולכה תהיה לאותו צד שמנענע).

מנהגנו: דרום וצפון – לקרן דרומית מזרחית, קרן צפונית מזרחית. למזרח – לאמצע המזרח. למעלה – בהובאה מורידים תחילה מעט "המשכה בעולם", ואח"כ מביאים אל החזה. למטה – מעלים תחילה מעט "העלאת העולם", ואח"כ מביאים אל החזה. מערב – שתי פעמים הראשונות לקרן מערבית דרומית. בפעם השלישית – לאמצע מערב. כל זה (י"ז נענועים), בכלים. נענוע

שניה על נטילת לולב, שכיון שלא היו מצוים אצלו ברשותו לא יצא גם על הלולב. ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שניה (ראה שו"ע סתנר"א סי"ב. ובכוונת הרמ"א שם – במג"א סק"ד. וז"כ בנדר"ד בדרה"ח דין הנענועים סי"א פסק ע"פ הא"ר סק"א. וז"כ במשנ"ב סק"ו. ובשעה"צ שם סקע"ה כתב דנראה שאף המג"א מודה בזה. ומש"כ בדרה"ח שם "דלא כמג"א" – נראה דקאי ארישא, בהיו בביתו שמברך על המין הנחסר. וק"ל).

300) בהפסיק בדיבור נמי חוזר ומברך שהחיינו, ובמכ"ש מסביר רבינו משולם שחוזר ומברך שהחיינו בנתחלף לו החפץ. וז"ל להדיא בפמ"ג בא"ר סק"ה. וראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

301) אבל אינו מברך שהחיינו על מין שהיה מהופך – ראה חיים וברכה אות מב, ושהסכים עמו מהרש"ם. (וטעמו, דלא גרע משעת עשי, עיי"ש. אבל בלשון הא"ר סק"ה, הובא במשנ"ב סק"ו, משמע דכולהו כי הדדי נינהו. וז"ל בחיי"א כלל קמח ס"ד. בכור"י סקמ"ד. ובחיים וברכה השיג על הא"ר וחיי"א. וכן העיר בזה בשו"ת משנה שכיר סי' קפא. ומדבריו נראה שכתב לחלוק גם בחסר ופסול. והוא תמוה, שמפורש הכן ברבינו משולם, והרי לא השיגוהו הפוסקים בפרט זה. והעיר בדבריו בברכת הזמן שילוני סי' ס"ד סק"ב. ועיי"ש עוד בעיקר הראיות שבחיים וברכה.

ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא משמ"כ המשנ"ב בעצמו סוס' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שבירך בשעת עשי. ואכן בלשון המשנ"ב מצינו רק לברך שהחיינו שוב בשביל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אם ל"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד. וראה מש"כ בנס להתנוסס סמ"ב – ע' 162 ואילך. ובשם הגריש"א – שו"ת אבני ישיפה ח"ה סצ"ז סק"ב. ובשם הגר"ק – הלכות המצוות בברכות ע' רכה. שלמי תודה חנוכה ע' רל. ולמעשה, סב"ל.

ועוד כתב שם בחיים וברכה, שגם בברכה על נטילת אותו מין שהי' מהופך למאן דסבר הכי, דזה דוקא אם כבר הניח הלולב ומיניו מידו שהסחיד דעתו שסבר שכבר יצא ח"ו ואח"כ ראה שאיזה מין הי' מהופך, אבל באם עוד הי' מינים בידו רק אחד שניענע בהם וראה שההדס או הערבה מהופך יהפך אותו מין וינענע מחדש וא"צ לכו"ע לחזור ולברך כי הברכה שמקודם עולה לו כעת. וראה מזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' רל. וראה שם ובגל' הקודם בכללות הענין.

302) ואפשר שיש להחמיר גם ב"ט שני. ואולי גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון.

303) ראה בהערות להלן בגדר נענוע בשעת הלל. ונת' בדרשה לשבת תשע"ט.

304) בט"ז סתנר"א סק"א: "צריך שכשיעשה ההבאה יקריב אליו עד סמוך לכו"ב כי במה שחוזר ומביא אליו עד שיעור שהי' לפניו בשעה שהתחיל לעשות ההולכה לא נחשב להבאה בפני עצמה כי אינה רק חזרה של הולכה. וראה בפמ"ג במ"ז שם. משנ"ב סקמ"ז ובשעה"צ שם. ולא ראינו נוהגים כן.

[ולכאורה די שעושה כך בהולכה והבאה הראשונה שמכיוון שנוהגים לקרב להחזה נמצא שנתקרב יותר ממה שהי' לפניו. אלא שגם בזה לא ראינו כן במעשה רב בהנהגת כ"ק אד"ש, כיון שגם לפני הולכה ראשונה הלולב כנגד החזה. ובלא"ה, לא די בכך, שלפ"ז יוצא שבשאר הנענועים לרוחות אחרות אינו כן, כיון שהלולב נמצא כבר כנגד החזה אחרי הנענועים לרוח הראשון].

ויותר נראה שז"ז רק לדעת הספרדים שהביא שם. ועוד ששאר הפוסקים ל"כ כט"ו. ומזה שסתמו שבכל נענוע יש להביא הלולב כנגד החזה אף שבוז מבטלים חומרת וט"ז מוכח דלא חשי לה. ועיי"ל, שהט"ז כ"כ רק למנהג שמחזיק הלולב בעת ההולכה לפני גופו, ולכן בהבאה צריך להקריבו יותר עד סמוך לכו"ב, אבל למנהג ידן שבעת ההולכה נמצא הלולב אצל החזה, צ"ל שהתחלת ההולכה נחשבת רק אח"כ כשהלולב רחוק קצת הימנו, שהמקום שאצל לכו"ב בגדר מקום הולכה (כי צריך להרחיקו מגופו תחילה בכדי שיוכל להתחיל ההולכה). ובעת ההבאה אכן מקריבו יותר עד החזה (שמקום זה בגדר מקום הבאה, שבוז שמקריבו כנגד החזה ניכרת ההבאה יותר. וא"צ להפסיק בין הזות הלולב מהחזה למקום תחילת ההולכה). וק"ל.

האחרון – אור. יחוד שכינה במערב. [עוד מכוונות הנענועים – נתבאר בדא"ח].

במשך כל הנענועים האתרוג מכוסה בידו לבד בנענוע האחרון שמגלהו קצת. בעת הנענועים, בכל הובאה, צריך להגיע עד החזה, שיגע סוף הלולב ומיניו והאתרוג לחזה שלו ממש, מקום שמכים באמירת אשמו. מנהג רבותינו שלאחר כל הלולב היו מנענעים את הלולב ורק לאחר זה עשו את ההובאה. ויזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל רק שיהיה חלל בינתיים.

נשים מברכות על נטילת לולב ומנענעות לכל הפחות נענוע כלשהו. בנוגע לשאר הנענועים בהולכה והובאה וכו',³⁰⁵ שיש הנוהגות להדר בזה – לא מצאנו הוראה מפורשת לכאן או לכאן.³⁰⁶

טוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה. ההדס מן הדין אסור להריח בו כל החג.

יאחזו הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצוה.³⁰⁷ וכן נוהגין שמוליכין הלולב בבוקר בעצמו לבית הכנסת וכן מחזיר לביתו בעצמו.³⁰⁸

איגוד הלולב ביום טוב: מותר לכרוך הלולב והדסים וערבות בטבעות מוכנות כבר מערב יום טוב, ויעשה האיגוד ע"י כריכה, והיינו סיבוב העלה ותחיבת ראש העלה לתוך הכריכה ללא שום קשר. אבל אסור להכין טבעות ביום טוב באופן הרגיל, שמשלב העלים זה בזה ומהדקה בחוזק שעשוי להתקיים. ומותר רק ליקח עלה ולעשות עניבה או תחיבה. ומותר גם לתלוש³⁰⁹ עלים מהלולב³¹⁰ ביום טוב³¹¹. ואם אינו מתקיים כך, ישתמש בגומי.

(305) ש"מ צוה להלכתה" (עכ"פ – מדרבנן. וי"א מדאורייתא – ראה שד"ח מערכת נון כלל מז. שו"ת זכר שמחה סע"ג. כתבי ר' יחיאל ח"א ס"ח ואילך. ועוד) שילוך ויביא, והנענועים שייכים לגוף המצוה (ראה מכתבי תורה סקנ"ד), שהמצוה לא נגמרה לגמרי עד אחרי הנענועים, אלא שהם שירי מצוה ואינם מעכבים.

(306) והנה בט"ז סתרנ"ח סק"ו: "כיון דאמרין מולין ומביא לעצור רוחות וטללים רעים א"כ גם היא נהנית מזה" – יל"פ שגם הנשים מנענעות. וכ"מ קצת שפי' הברכ"י (שם סק"י) בדבריו. אבל ראה בפמ"ג במ"ז שפי' באו"א. אבל גם לפירושו אין להוכיח משם. ובמאורי אור (ח"ג סט, א) מוכח שחלק מהנשים בזמנו הקפידו לנענע כדון. וראה גם שו"ת מבשר טוב ח"ב סנ"ט. תשוה"נ ח"א סשפ"ה. ח"ב סשי"ד. ולהעיר דהסברה שנענועים הם משום שמחה, ה"ז שייך לנשים כאנשים. ומש"כ באיזהו מקומן שכיון שהוא מאני דקרבא אין לאשה להשתמש בזה – תמוה ביותר מכ"כ טעמים. אבל ראה עין השדה סתרנ"ח סק"א (שלא ראה ולא שמע. אבל לא ראינו אינו ראי, ובפרט בדבר הנעשה בצניעות). שו"ת להורות נתן ח"ג סוסי' נג. וראה שו"ת רב פעלים ח"א קונט' סוד ישרים סי"ב (ע"ד הקבלה שנענועים ממשכים הארה מז"א לנזקבא. ואף שעדיין שייך הענין ע"ד הפשט – ולא יאות להון. . בהולכה והובאה אל החזה". ולכאן היינו מצד צניעות, ובמקום דל"ש האי טעמא, אין למנוע). וכבר העירו משו"ת נחלת שבעה סל"ד (ע"פ מהר"ל): יש להן לדקדק לעשות המצוה תכנה. ויש לחלק.

(307) אם אין לו מקום משומר בבית הכנסת. ואפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים.

(308) ראה רמ"א רס"י תרגב. פמ"ג במ"ז שם סק"ב. משנ"ב סק"ו. ולהעיר משנינו הגרי"ם אורח חיים ברכות מב, ב. והאר עינינו (פרידליס) ע' של.

(309) אבל אין להפריד שני חלקי העלה, או לחתוך קצוות העלים אחרי שנתלשו ליישרם. וכן אין לחתוך העלים לאורכם שיהיו צרים יותר. גם אין לחתוך העודף אחרי האיגוד. [ויש לדון בכ"ז משום תיקון מנא ומחתך].

(310) ויש מחמירים, שאין לתלוש מלולב שנטול כבר למצוה, גם בחול המועד, לפי שהוקצה למצות – ראה לעיל בערב סוכות בדיני "הכנת הלולב".

(311) בפמ"ג סתרנ"א בא"א סק"ג דשרי לתלוש מלולב ולעשות אגד, שכל בתלוש לית איסור. והובא משמו בבכור"י שם סק"ה. אבל ראה תוספת בכורים שם שהב"ד שעי"ת שם סק"ג, שכתב עלה שבפמ"ג ששכ"ב בא"א סק"ו נראה כמסתפק. (אלא שאינו מוכרח בלשונו. וגם בשונה אחרונה שלו כתב להחרי. ומה שיל"ב בטעם הספק – ראה לקמן). ושוב כתב שהעולם נוהגין חומרי בזה שלא לתלוש ביו"ט ומכילים עלי לולב מעי"ט ואם שכח להכין וא"א לו לאגוד בענין אחר כמדומה שיש נוהגין לתלוש בשינוי דאיכא שנינו ופשיטא דלצורך מצוה שרי בכה"ג ומו"מ טוב לעשות בצינעא. והובא באלף המגן למט"א סתרנ"ה סקכ"א ובה"ח סתרנ"ח סקכ"ב.

ובדע"ת סתרנ"א ס"א סד"ה מותר כתב עלה שהוא מנהג טעות שאין איסור בפסיקת תלוש. (ומש"כ בדע"ת בסו"ד שרק באוכלין ודבר הנשוי לריח מותרת פסיקת תלוש – לא קייל"ן הכין). אמנם, ראה בשו"ת בצה"ח ח"ה סי' ק שר"ל שבמקו"ח להח"י סוסי' תצד מוכח שיש להחמיר שלא לתלוש פירות מענפים תלושים, ממש"כ לדון בנפלו מהתלוש לענין טלטול. והתם קאי אפילו בפירות העומדים לאכילה. אמנם, כמדומה שאין להכריח כן כלל, אלא שבמציאות לא היו מורידים הפירות כשעדיין מחוברים מחמת יופי. וק"ל. גם י"ל שהיו מחוברים לבית. וראי' קרובה יותר מלבוש סתכ"ח ס"א שאין חובטין ערבות בשבת שהוא איסור דאורייתא (וכבר הקשה עליו בשו"ת שעי"א סוסי' ב, הובא בא"ד סתכ"ח סק"א ובמחש"ש שם בהקדמה ובפמ"ג שם בא"א שם סק"א. ודוחק לומר בזה משום מחתך או תיקון מנא). גם בקיצור שו"ע ס"פ סנ"ט שאסור לשבור ולחתוך כ"ד שאינו מאכל. (וכנראה קאתי עלה משום מחתך, דניחא ל' בהכי. ואכ"מ בזה. וראה בארובה בשו"ת נתיבות אדם דייטש ח"ג סקכ"ה). וראה נאמקי או"ח להרה"צ ממונקאטש סוסי' תרנד לענין החלפת ערבות ביו"ט שהעלים נושרים. וצ"ע, שהרי אין לו שום רצון בנשיית העלים. וראה שו"ת מי יהודה אלטמאן או"ח סעי"ה).

ויותר נראה שהחומרא בנדוננו מחשש תיקון מנא. וכ"ה להדיא בזכרו תורת משה להחיי"א סל"ד (הובא באלף המגן שם). וכ"כ בתה"ד ששכ"ב סק"ו. אבל בתוספת בכורים שם, שאין עושה מעשה תקון בהעלה שראוי לאגוד בו ברכות שום תקון.

תפילת שחרית

שחרית לשלוש רגלים. אחר התפלה קודם ההלל יש לברך על הלולב, למי שלא הספיק לברך בבוקר.

בספר המנהגים ח"ב ד': בשעת אמירת הלל אוחזים הלולב ולנענועים מצרפים אליו גם את האתרוג.

מי שאין לו ד' מינים, עדיף שיתפלל הלל עם הציבור מלומר ביחידות ולנענע בשעת ההלל³¹².

מנענעים 4 פעמים בהלל: 1. הודו לה' שבתחילה. 2. אנא ה' הושיעא נא. 3. בכופלו אנא ה' הושיעא נא. 4. הודו הראשון אשר לבסוף. בירך על הלולב אחר התפלה בבית הכנסת [או בסוכה] ינענע רק 3 פעמים בהלל: 1, 2, 4.

יחלק הנענועים לפי התיבות שבהודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וכן באנא ה' הושיעא נא. ולא ינענע בשעה שאומר השם³¹³. ואם כן, בהודו יעשה בכל תיבה נענוע אחד, ובאנא – בכל תיבה שני נענועים. ושם השם שייך ללפניו ["הודו לה'", "אנא ה'"], ולא לאחריו. והמנהג, שאמירת התיבה [או התיבות] היא בגמר או אחרי הנענוע³¹⁴.

הושענות תיכף אחר הלל קודם קדיש שלם. פותחים ארון הקודש ומוציאים (מי שאין לו ד' מינים

וכבר העירו מתוספתא סוכה פ"ב ה"י: לא יאגדנו ביום טוב אבל נוטל הימנו שרבי וואגוד. אבל איכא לפרושי שאוגד בו בעודו מחובר. וכן פי' בחזון יחזקאל שם. תוספות ירושלים איסרלין סתרנ"א. הערת המו"ל בחיים וברכה ס"ה. ועוד. וראה נתיבות אדם שם סקס"א ואילך.

גם י"ל שבתוספתא קאי בתלוש. ולמעשה, אית לן הכרעת הפמ"ג להדיא להיתר. וכן נקט הבכור"י. וגם השע"ת נקט הכי רק דרך חומרא (ורק משום דברים המותרים ואחרים נהגו איסור). וראה גם שו"ת אפרקתא דעניא ח"ב ס"י ק. (312) כ"ה להדיא בלקט יוסר ע' 147. (והתם מיירי בנוגע לכלל הקהל יש שאר המינים ולא האתרוג. והה"נ בעניינו. ואין טעם וסברא לחלק). וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

(313) נחלקו בזה ראשונים. והביא ב' הדעות בד"מ סתרנ"א ס"ו. אבל כן הכריע במג"א סקי"ט ובכל הפוסקים שלאחריו. ומהטעמים לזה: לפי שבעת שיאמר השם צריך לכוון יותר וכשמנענע הוא טרוד בניענוע ואין יכול לכוון כ"כ. וגם אינו דרך כבוד להזכיר שמו יתברך עם נענוע (ראה לבוש סתרנ"א ס"ח, הובא במח"ש שם סקי"ט ובמשנ"ב שם בשע"צ סקמ"ח. דברי קהלת ע' 321). (314) או לפני הנענוע.

ואף שמשמעות הפוסקים שהנענוע בשעת אמירת התיבה ממש, ושלכן הזהירו שלא לנענע בעת אמירת השם (ראה בהערה הקודמת) – למעשה המנהג כפנים. וכן נרשם גם בכמה ספרי מנהגי דחצרות חסידים. וראה אוצר ארבעת המינים סתרנ"א ה"ע קנב. (ולהעיר מהדעות שכוונת השמות היא לפני האמירה. ואכ"מ). וכך נראה בהשקפה ראשונה (אף שקשה לכוון הדברים בדיק) במראות קודש בהנהגת רבינו (שככל הנראה אין נענוע בעת אמירת התיבות).

וכנראה, בכדי שלא למשוך התיבה יותר מדאי, "שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי" ואינו אלא טועה לפי שאז אין נשמעת יפה קריאת התיבה (תוד"ה כל – ברכות מז, א. תוספות הרא"ש שם. או"ז הל' סעודה סקצ"ג. טוש"ע או"ח סקכ"ד ס"ח), וגם אין להפסיק התיבה לשנים (ראה ערוך ערך אמן. רמ"א או"ח סקכ"ד ס"ח), וה"ז כאילו דילג תיבה בהלל. ומצינו שהזהירו על כך בנדונו (הליכות שלמה פ"א בארחות הלכה ה"ע 86. חזו"ע סוכות ע' שנה. אמרי יוסר גריינימן טהרות ע' קעו. וראה הנסמן בולקחתם לכם דלקמן ה"ע 8. וראה מש"כ ללמוד זכות בסביב לשלחן על שתיילי זיתים סתרנ"א ס"ח ד"ה וכן ינענע, ובמקראי קודש הרי"ד מ"ינים פ"ב ה"ע ס). והדבר נוגע בפרט בתיבת "נא" שיש רק תנועה אחת, ומנענע לב' רוחות, ולכא"א מהן – ג"פ הולכה וג"פ הובאה.

ואם כי יש שנהגו להאריך אמירת התיבה – בכ"מ שינו והאריכו בניגון, או שחילקו הנענועים באו"א לפי מספר התנועות בתיבות (ראה דברי קהלת שם. מכתב מאליהו מני סס"א. שו"ת תורה לשמה סקפ"ד. ברית כהונה מערכת ל אות ו. כ"ה סקפ"ב. ועוד. וראה סידור נכסת הגדולה תכלת צוביחי ח"ב ע' תקדי ואילך). אבל למנהג שנתפשט שבכל תיבה מנענע לרוח אחד, ובאנא – לב' רוחות, לכאורה עדיף לעשות כנ"ל.

ולכאורה מוכרח לומר כן, ככוונת הדברים באג"ח ח"ב ע' יג, שמה שאינו מנענע בשם השם – אין פירושו שאחרי הנענוע בתיבת הודו ואומר שוב השם ללא נענוע, אלא שאומר הודו לה' ביחד. ומשמע שהוא אחרי הנענוע. וכן הבין המו"ל בשערי הלכה ומנהג ח"ב ע' רסד, עיי"ש. ועוד איכא בגווה, שכיון שתיבת השם שייכת לצד דרום (כבא"ק שם), והיי למנהגו אינו מפנה ראשו וגופו בנענועים רק ידיו (ראה שבח איתנים פאלגער ח"ב ע' שמג – למנהגם), נמצא שאומר תיבת השם כשידיי לשם לפני ההובאה בסוף אל החזה. וצ"ע, שהיי אין לנענע בעת אמירת השם. ואף שיתכן להעמיס שכיון שמחזיק הלולב בשעת מעשה ללא תנועה, והלולב נוטה לצד דרום, אי"ז בגדר נענוע באמירת השם – מ"מ דוחק הוא. ונראה יותר, שכיון שאומרו לפני הנטי' לצפון – ג"ז בכלל. (וכמו שהוא בנוגע אמירת כל התיבות שאומרו אחרי הנענוע לאותו רוח. וכ"מ בתורה לשמה שם, בנגיע לאמירת השם לצד דרום, גם למנהג שמפנה גופו לאותו רוח. אבל ראה ולקחתם לכם רז ס"ג ה"ע 7. ובארבעת המינים ווינר סתרנ"א סקי"א אזיל בתר איפכא ככוונת הדברים באג"ק שם, שאומר לה' לפני הנענוע לדרום. ולדבריו צ"ל שכיון שאומרו לפני הנענוע לדרום – הוא בכלל נטי' לדרום, וכמו שהוא בכל התיבות שהן לפני הנענוע לאותו צד. וראה גם קובץ המאה ועשרים חידושים וביאורים מיישיבת תורת אמת (י"א ניסן תשפ"ב) ע' 410 ואילך. והבזכר יבחר).

ונראה, שאין להוכיח ממש"כ הפוסקים שאינו מנענע באמירת השם, שבשאר התיבות מנענע בעת האמירה – שאינו מוכרח, וי"ל בפשיטות, שם"מ איך שלא יהי, יזהר עכ"פ שלא ינענע בשם. וכבר העיר בזה בהליכות והנהגות אמרי סופר שערי יפ"ו הערה כד – ע' שכה.

או אבל ר"ל) ס"ת ועומד אתו ליד הבימה. משאירים את ארון הקודש פתוח עד לסיום ההושענות. כשאין ס"ת אפשר להקיף הבימה גם בלי ס"ת³¹⁵. וכן ביחיד³¹⁶.

באמירת הושענות אומרים למען אמתך (הושענות ליום א') וגם אבן שתי' (הושענות ליום ב'), אבל אין מקיפים אלא פ"א. מדייקים לעשות היקף שלם. מסיימים אותו באמירת אות "ת". מנהגו שהש"ץ אמירתו בקול רם מתחיל מאות "ס" או "ע". באותן האותיות שאומרן הש"ץ בקול רם אומרים תיבת "הושענא" הן בראש והן בסוף. בהשאר – רק פעם אחת. אני והו הושיעא נא. כהושעת אלים וכו' עד אין עוד. (הפסוקים כי אמרתי גו', לך זרוע גו' – אומרים רק בהושענא רבה). בשנת האבילות אין מקיפים הבימה בארבעת המינים [ויכבד מי שאין לו לולב ואתרוג שיקיף הוא]³¹⁷.

בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב מימין ואתרוג בשמאל (ובאיטר יד – להיפך)³¹⁸.

לאחר הושענות – קדיש שלם, שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

פתיחת הארון: אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"³¹⁹.

מוציאין שני ספרי תורה וקורין חמשה גברי בפרשת אמור שור או כשב ובשני – מפטיר בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום וגו'. הפטרה.

ב"מי שבידך" לחולה אומרים בנוסח של שבת. אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"³²⁰.

מוסף לשלש רגלים כדאיתמול. במשך כל יום דחג הסוכות אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לאותו יום. שש זכירות.

315) ראה בכה"ח סי' תרס סק"ב שהעיקר הבימה שהוא במקום מזבח (עיי"ש סק"א) ולא הס"ת. וכ"כ בבא"ח פ' האזינו ש"א סט"ו (הובא בכה"ח שם). ואכן, בדברי הגאונים (אוצה"ג סי' קמט ואילך) ובכמה ראשונים נז' רק הבימה ולא הס"ת. (ויתכן לפרש שכוונתם עם הס"ת, וקיצרו בלשונם). וכן אפשר לדייק מסידור רש"י סרכ"ה. וכן מורה ל' הלבוש שם ס"ב. ועוד. ולהעיר מל' היראים: להקיף בכ"י את הארון או דבר אחר זכר למקדש. ושו"מ אריכות מזה בשו"ת אבני לוי ח"א סל"ו. וש"נ.

ועצ"ע אם יש מקום להקיף מסביב לס"ת ללא בימה (ראה בהגהות מנהגים טירנא מנהג של סוכות אות רט: דעיקר הסיבוב אינו אלא לסבב ס"ת שעל הבימה. ויל"ד. והכוונה כמ"ש במהר"ל סדר תפלות של סוכות עד"ז. אבל במהר"ל שם שביחיד א"צ להקיף שאין מוציאין ס"ת, שלדוגמת מזבח אנו מוציאין ס"ת. ומ' שהוה העיקר. ועדיין י"ל) שכן בכ"מ נז' רק ס"ת (ראה במדריש וילקוט תהלים רמז תשג. שו"ח"ט הוצאת באבב"ר יז, ה. שם כו, ה) הובא בשב"ל סדר חגה"ס שס"ט, ורמב"ם סת"ר"ב וברוקח הל' סוכות סרכ"א. ועוד. וראה שע"ת תשובה"ג סל"א. שו"ת הר"י מינאש סמ"ט שני' רק ס"ת. וראה ביהג"ר אר"י תרס). אבל, בבכור"י סי' תרס סק"ב ר"ל שגם בבימה אין מקום להקיף ללא ס"ת. וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב סי' קכה. וראה בארוכה נר ציון סוכות פ"ח סס"א ואילך. וש"נ ועיי"ש שהוכיח גם מכתהאריז"ל שני' ס"ת, ולפלא על הבא"ח וכה"ח שלא הרגישו בזה. אולם, אין הכרח דל"ש הקפה ללא ס"ת. ולאידך, ילה"ע משעה"כ (ג, ד) בבניסה לביה"כ להקיף התיבה ז"פ, ומיירי ללא ס"ת. והבוחר יבחר.

316) ואין להוציא ס"ת שלא בעשרה – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' יז'ק"א.

317) ונת' בדרשה לש"ש תשע"ט.

318) ושקו"ט בפ"י דברי אדה"ז (סתנר"א סי"ג) בזה, אם הכוונה שלא ליטול ביד א', או שלא לעשות להיפך, לולב בשמאל. ואכ"מ. בגוף ההנהגה באם מקום ליטול בב"י ביד ימין בעת ההושענות – ראה יפה ללב ח"ב ק"א סתנר"א סי"ה (קטו, ד). חיים וברכה אות קפ. והנ"ל הבינו כן גם בד' המג" (ואדה"ז) שאין ליטול ביד א' בשעת ההושענות – אף שלדיון יש תשובה מדויק ל' אדה"ז (שם ס"א) בכ"ז. וכ"כ לעורר ע"ז בבא"ח האזינו ח"א סי' ד. מעורר ישנים אות קכב. וראה גם יפה ללב ח"ב סתנר"א סי"ג. ועיי"ש בישוב אלו שאין מקפידים ע"ז כיון שצריך להזהיר הסידור יעו"ש (וכן נמסר שנהג החיד"א – לקט הקציר סל"ג סכ"ד). ועיי"ג בבכורי יעקב סתנר"א סק"א. ובמנהגי וורמייזא השמשש אוחז הסידור עבור החזן. וברוקח סרכ"א (ועוד) כתב להדיא בשם הירושלמי שבשעת ההושענות כל ישראל נוטלים לולבין בידיהם ימנית ואתרוגיהן בשמאלית. ומ' שכ"ה הסדר בדוקא. וע"ד הקבלה שהאתרוג צ"ל בשמאל דוקא – י"ל שכ"ה גם בהושענות. וראה בעשה"כ להאריז"ל דרושי סוכות, שמשמעותו הריית לשונו בהשקפה ראשונה משמעי ג"כ כן. וזה"ק: בזמן ההקפה אין צורך לנענע הלולב כי הוא בסוד אור המקיף הנגלה וא"צ לנענעו. גם צריך שלא להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא ב' ידיו סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב באחז האתרוג וגם בעת האוננו תכנין בעת הובאת אלו, וכך מעשה רב, כמעט בכל השנים כולם, לולב בימין ואתרוג (נדול ביותר) בשמאל, וללא סידור, ואמירת ההושענות בע"פ. ולהעיר שיש מקום לומר שההידור בזה עדיף על ההידור ליטול לולב דייקא בימין, שהרי בהיפך הדים קייל"ן שיצא דיו"ח (בנוגע לנטילת לולב) ולא הביא אדה"ז דעה חלוקת (רק ש"טוב" לחזור וליטול), אבל בנטילה בב"א הביא ב' דעות ולא הכריע, ואם עשה כן, צריך לחזור וליטול. ואף שיש מקום לומר כנ"ל שבהושענות שאני (שרק בדבר יש תורה יש להחמיר בכגון דא, כדיוק הל' בס"א), מ"מ, אין סברא לומר שדוקא הענין דלולב בימין גובר על הענין דב' ידים (שהרי א"י שייך להגדר שדבר שבמצווה צ"ל בימין, ומכפושש במג"א). לאידך, מקום לומר, שה"ש דלולב בימין מצד ריבוי המצוות ואכ"ה והוא הטעם בעת ההושענות משא"כ השלילה דבב"א הוא דין בנטילה דייקא. ועוד יל"ע בזה. וגם צ"ב בנוגע להצמצמה כנגד החזה – באם עדיף מההידור דב' ידים או דלולב בימין. ואכ"מ בעת.

319) ב'רבונו של עולם' אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוגי בן פלוגית)" כנוסח בסידור תורה אור.

320) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

סעודת יום טוב

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי. בפה"ג. לישב בסוכה.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר עד סוף היום.

מותר להחזיר לולב למים ביום טוב, ואף להוסיף עליו מים עד מחצה³²¹, אבל לא להחליף את המים³²².

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם השני'.

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו.

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו. ומי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים³²³.

אין לברך על מצות לולב באם לבוש בכפפות³²⁴.

לצאת מצות נטילת לולב צריך לאחוז³²⁵ את הד' מינים ביד. ולפי כמה דעות צריך גם להגביה³²⁶.

ביום הראשון (ויש להחמיר גם ביום השני) – מצוות צריכות כוונה, וצריך לידע שמקיים מצוה³²⁷.

כל היום כשר לנטילת לולב מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, נוטל ללא ברכה³²⁸.

במנחה: תפלה לשלש רגלים.

מוצאי יום טוב

מוצאי יום טוב בשעה 7:25.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבא. קדיש שלם. עלינו.

שכח ולא אמר "יעלה ויבא" [וכן בכל ימי חול המועד] ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הבדלה: אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה³²⁹ צריך ליזהר שלא יביאו לחם לשלחן קודם הבדלה. ואם הביאו צריך לכסותו במפה עד אחר ההבדלה³³⁰.

המבדיל על הכוס צריך ליכנס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם. נוסח ההבדלה כרגיל³³¹, רק ללא ברכת הבשמים והנר. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה ואמר "המבדיל בין קדש לקדש" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה על יין [דוקא] מברכים לישב בסוכה³³². ברכה אחרונה: מעין שלש ("על הגפן"). אומרים

(321) כ"כ במקו"ח סתרנ"ד. ערוה"ש שם ס"ב מד"ע. וצ"ע.

(322) שו"ע אדה"ז שול"ו סי"ח. וראה לקו"ש חכ"א ע' 385 (אג"ק מו' מנ"א תשמ"א) וכע"ז באג"ק מב' מנ"א תשמ"א (נדפס באג"ק חל"ג ע' רכה. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לז'קעד בטעם שאאפ"ל בדעת אדה"ז כפי' המנחת פתים בהוספות לאו"ח דקאי להסברא שהותר להוסיף רק בלולב.

(323) וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

(324) ראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשטו.

(325) אם אווז הד' מינים באופן שלא יפלו אפילו אחר אווז עמו – לכמה דעות ה"ז אחיזה המועילה למצות נטילת לולב.

(326) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא"לו.

(327) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'.

(328) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

(329) אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד אינו צריך לכסותו.

(330) שלא יראה הפת בושטו, שהרי מן הדין היה צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד, לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו', אלא שעכשיו אינו יכול להקדימו והרי זה בזיון לו, לכן יש לכסותו.

(331) מתחיל מהנה קל ישועתי – כן מנהגנו.

(332) וכן מעשה רב. (וראה סה"ש תרצ"א ע' 142. ושם: אלא שהי' בדעת – וכן הי' – לאכול אח"כ סעודת הערב. ובסה"ש תרצ"ג ע' 84:

"וזכרנו לטובה ביום חג הסוכות הזה".

המבדיל על היין³³² ורוצה לסעוד מיד: אם לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה אחרי הבדלה³³³, וגם אין בדעתו לברך ברכת המזון על הכוס, צריך לברך אחרי היין של הבדלה³³⁵ על הגפן. שכן ולא בירך לפני הסעודה, ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון – צריך לברך תחילה

כיון שזהו יין, ואח"כ הרי נאכל מה שחייבים לברך ע"ז לישב, א"כ צריך שתברך, אבל בחשאי. אבל ראה בשו"ת אמרי הלכה ומונה סי"ט, שבשבת תשלי"א קיבל מענה בנוגע להנהגה שראה לאכול מזוונות מיד אחר הבדלה בכלל (לסמוך הבדלה לסעודה), ובפרט בסוכות לסמוך ברכת לישב בסוכה לסעודה, האם טוב לנהוג כן – ש"כ אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לא נהג כן, וחזרי מעשה וב'. ואולי קאי רק אתחילתו בנוגע לכלל הבדלה במשך השנה, או שהיו שניינים בזה). ולפי שני הדעות כן הורה גם בסוכה בזה. שבת 77ב. אלא ששם הוא בסוכה אבל אצל היום. אבל להעיר ממעשה בר ובגדים לברך הבדלה אחרי התנועות ביום ב' דהח"ט (שם ועד שנת תשל"ט).

[וזאת למרות שלא יצאו כלל מהסוכה (רק למעריב, לפעמים). אמנם, נמצא תחי' הקלטה מההבדלה דמוצאי יו"ט תשכ"ג, ולא שומעים בברכת לישב בסוכה כלל, והוא פלא. אבל נראה קצת שנחסר חלק מהקלטה. גם אפשר שהי' בחשאי בהוראה בסה"ג תתצ"ג שם, אף שכו"כ מעידים ששמעו בכיור ובקול. וראה יומו הרימ"ה משנה ה"ל.) ואולי גם היו בזה שינויים.

ולהעיר מא' מבוטשאטש סתרל'ט ס"ח: בסעודה ג' ביום א' דסכות שחל בש"ק בירכתי לישב בסוכה כי בשחרית כיונתי להדיא שלא לפטור בברכה כי אם עד סעודה ג'. וראה שו"ת מנח"צ ח"ט סי' קסג סק"א בנדו"ז ממש, כשסעדו ס"ג סוכה שבחצר ביהמ"ז ואחרי ברהמ"ז עולים לביהמ"ז להתפלל מעריב וחוזרים לסוכה לעשות הבלה, שכתב ע"פ א"א הנ"ל, שנוכח לנוון בהדיא בברכה שביד בסעודה הקודמת שלא לפטור בברכה רק עד שיצא להתפלל, ואי שייחזר תיכף אחרי התפילה לעשות הבלה, ואז יכול לברך על שישב בסוכה על הכוס של הבלה. וראה גם הליכות באר שבו"ל ס"א (כ"ג). ובנ"ח סוסלי תרגם ס"ל יתר על כן, דאף אם לא יצא מן הסוכה כלל כל היום אפילו הכי כשחזר וסעד חזר ומברך לישב בסוכה, דכל אדם דעתו מן הסתם אלה ברכת לישב בסוכה פוטרנו ולא עד שעה שיהא חוזר וסועד כי אז יחזור ויברך. אבל לדינא לא קיילין הכי. ובמג"א סתרל'ט סק"ז הקשה על הב"ח דאטו מי שישל ציצית בבגדו ויכוון שלא יפטרנו בברכתו אלא עד צות וכי יחזור ויברך בחצות, וכתב שיש לחוש לברכה בלעיל. ובאחרונים כתבו ליישב דעת הב"ח בכמה אנפי. וגם הקשו שהמג"א סות' א' למש"כ בסמ"ד קידוש כוונה בברכה לאכ"מ. וראה בכור"י סתרל'ט סק"ז ובתוספות בכורים (שם), בכינ"ב, לברך בשו"ת באכילת מהב"כ אחרי קידוש היום, גם למ"ד שאין לברך על מהב"כ, משסתמא אז לא מוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום, וה"ש כיון שהלילה מפסיק). ועכ"פ, בכה"ג דאיכא כמה לטיבותא, שיצא בינתיים, וגם מכוון להדיא בהיפך כוונה שלא להוציא מה שיאכל אח"כ (ולא רק בסתמא כסברת הב"ח). ואף גם זאת, שאי"ז באופן שמכוון להוציא בברכתו רק מה שיאכל בסעודה זו, ש"א בדעת המג"א לחלק בכח"ז בין המכוון לפטור ורק בין המכוון בברכה כוונה שלא לפטור אח"כ. ומיישיבים עפ"י א' דש"ע אור"ח סי' קעד ס"ב (שציין לזה בהגהותיו רפ"א למג"א). וראה הנסמך אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתנ, ושם ס' כא' (תשצא), וכש"כ בשם הפוסק בתפלה, שבאותה שעה אינו יכול לאכול, ולא אסור לאכול לפני הבלה (אף שבתפלה באמצע סעודתו לדינא ל"ח הפסק. כגם בהגיע זמן הקידוש באמצע סעודתו ופורס מפה ומקדש, שנחלקו הדעות אי חשיב הפסק לברך המוציא עוד פעם – קיילין' שלא לברך מספק, וכן הדין בהבדלה שאינו חוזר ומברך. אבל ראה במשנ"ב סתרל'ט סקמ"ז ובשעה"צ סקצ"א שגראה מדבריו דחיי לאצטרופי הדעות תתפלה הוי הפסק, וגם הדעות שמברך על כל אכילה בפ"ע, והדעות שעכ"פ ביציאה מועטת מברך), ואף גם זאת שהפסיק בדבר שלא רק שפטור מסוכה אלא שמצות תפלה דוקא חוץ לסוכה (משא"כ בשאר מילי, וכמספר עם חבירו שצ"ל בסוכה), אפשר עד למג"א הני.

ובאמת, המג"ט עצמו כתב בסתרל"ט סקי"ז שבהולך אפילו באמצע הסעודה להתפלל וחוזר צריך לברך עוד פעם לישב בסוכה, אך ללדיד' צ"ל "ביציאה גמורה לעשות ענייני שלא לחזור לאלתר" (ונתקשו בכלל בהבנת דעת המג"ט מאיזה טעם מברך שוב, ועוד שבביציאת מפרש במג"ט ס"ח סקי"ח הדליכה לביהכ"נ ל"ה הפסק – ראה תדמ משה סתרקפ"ט סק"ב. מחש"ש שם. שבגילוי דוד סתרל"ט סק"ה. ויש שר"ל דקאי בין סעודה לסעודה דוקא, והסברא שבהכ"נ גם בהפסק מועט סגי (ראה בכור"ס סק"מ). אבל במג"ט לא נראה שחילק בדבר. ובשר"ל אדח"ט ס"ט מפורש שם כזה, צ"ל הפסק גמור דשעה ושישים). ולפנ"ג בא"ש (א"ש במשנ"ב בבעה"ז שם) היינו אולי בהפסק להתפלל מחמת או מעריב (ומוכח דס"ל שאינו מומחש שינוי מקום לחוד). אלא ללדיד' ראוי שהעניין הוא פחות מ"שעה או שתיים". אבל אפשר לומר שהוא מחמת ההפסק בהליכה ובשינוי מקום ותפלה גם יחד, וס"ל שבתפלה שפיר ה"ז היסוד גמור (וכ"מ בהוצאת הדברים במג"ט גופא. וראה גם בחי"א כלל קמז ס"ד). והוא כדעת המג"ט ס' קעח סקי"ג שצריך לחזור ליתול ידיו. וגם בשו"ע אדח"ט שם ס"ז שהכריע כראת האחרונים שחלקו על המג"ט הזה – משמע עכ"פ שבהולך לביהכ"נ ואינו מתפלל בביתו חייב ליתול ידיו עוד פעם (אף שלענין כשרת המוציא ל"ה הפסק). וכ"כ במשנ"ב ס' סק"מ). אבל אדח"ט השמיט דברי מג"ט הנ"ל בהולך לביהכ"נ. ואפשר שטעמו דסבר דמזיז דוקא ביציאה גמורה דשעה ושישים, וממילא הוא כבר כלל בל"ז. ולפנ"ג.

ולהעיר ממשקו"ט בנושאר בסוכה מיו"ט ראשון לשני אף חייב לברך שוב משום ספיקא דיומא – ראה או"ש סוכה פ"ו ה"ג. הליכות שלמה פ"ט סי'ד. אבל ממשעות המג"א סק"ז ואדה"ס סי"ג שבנמצא כל ז"ל בסוכה מברך רק פ"א].

333) הבדיל על חמור מדינה, מברך ברכה אחרונה בכל אופן.
334) ואם בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו אין בדעתו בפירוש לשתות יין אלא שדרכו לשתות יין בסעודה, וכגון פוסקות שמצוה לשתות יין משום שמחת יו"ט (שנחשב לשתות יין שולחן דהיינו סמוך לסעודה ובמקום סעודה, נחלקו הפוסקים בדבר אם צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. ויש לחוש לכתחילה שבשמדבר קודם שקובע עצמו לסעודה – יכיוון בדעתו של הפוסק לפטור בברכת בורא פלא הגפן היין שבתוך הסעודה. וצריך לברך ברכה אחרונה מיד, ואין לו לקבוע סעודה קודם שיברך ברכה אחרונה שחייב בה. וביעניב כראי כיוון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ואינו מברך על יין הבדלה ברכה אחרונה כלל כשחייב בברכת המזון כמו ב"ש שבתוך הסעודה ששניהם חיו שתיה אחת חיו שפירות בברכה אחרונה אחת.

ואם הבדיל על שולחנו ממש, אחר שקבע עצמו לסעודה על השולחן, פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל, ואינו מברך ברכה אחרונה על היין לפני הסעודה. (כ"ז משי"ע אדה"י סק"ה י' ובק"א שם. אבל בסדר ברה"ט נשמטי ד"ו. ונתחבבה בזה בב"מ. וכנראה נרמז לזה בשיחה דלקמן בפנים. ולמעשה, אם מכוון בדעתו כנ"ל יצא מכלל ספק, ולאידך, כשלא כיוון – למעשה אינו מברך משום סב"ל. וראה אצלנו בשו"ת בתארא דרב ס' יד'תתנו בין השיטין בד"ה גם אפשר שהצבנו ציונים בדבר).

(335) הואיל ואינו מכוון לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד.

על הגפן, קודם ברכת המזון. אבל אם שכח ולא בירך על הגפן, ולא נזכר עד אחר ברכת המזון – לא יברך על הגפן אחרי ברכת המזון, שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד³³⁶. ואם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס – אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה³³⁷.

בשיחת ליל הושע'ר תשנ"ב (שחל במוצאי שבת): ובנוגע למעשה בפועל, כעת הולכים מיד לחגוג את שמחת בית השואבה. ואלו שלא עשו עדיין הבדלה יבדילו קודם, ומיד לאחר מכן ימשיכו בשמחת בית השואבה ביתר שאת וביתר עוז. ובמילא יצטרכו לשאול רב בנוגע לברכה אחרונה על היין, האם צריכים לברך תיכף מיד, או שמכיון שממשיכים מיד כסעודת שמחת בית השואבה, נפטר גם היין בברכת המזון שלאחרי הסעודה³³⁸. ובכל אופן, לכל הדעות ולכל המאמרים ולכל הפסקי דינים – הרי, עכשיו הוא הזמן, תיכף ומיד בזמן זה (בסיום יום השבת), שיבוא הזמן ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

בנוגע ברכת לישב בסוכה בסעודת הערב שלאחרי הבדלה: אם יצא מן הסוכה לאחר האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתיים, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

בראש האושפיזין: יעקב אבינו ואדמו"ר הזקן.

בשיחות קודש נתבאר במעלת שמחת בית השואבה ממוצאי יום טוב ואילך, שניתוסף כלי זמר בשמחת בית השואבה, ו"חליל של בית השואבה" אינה תוספת צדדית בלבד, אלא ענין עיקרי הקשור בעצם השמחה. ובזמן הגלות יש בכך מעלה נוספת, שהרי השמחה כבר התחילה בלילה הראשון, ולכן כאשר מוסיפים לאחר מכן את כלי הזמר – הרי זו הוספה על שמחה שכבר נמצאת בעיצומה.

חול המועד

לטבול פרוסת המוציא בדבש: בחול המועד – מהיכי תיתא³³⁹.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שמחת יום טוב: האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין³⁴⁰ **בכל יום**³⁴¹. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שתי רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

336) שנפטר בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהיין סועד הלב ג"כ.

337) שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון.

338) ראה שו"ע אדה"ז שם. סדר ברכה"נ פ"ד ה"ח-ט. שם ה"ב.

339) ולהעיר ממעשה רב (ברבים) בהתעוררות ד' דחומה"ס תשל"ז לילי של"ה, שטבל בדבש. וראה לקו"ש ח"ד ע' 372 בהערה.

340) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסה"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו דאוי לו (כר"י בר אילעי שה' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

341) ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה קובץ תשובות ח"א סנ"ז (דקאי בזמן המקדש). משנ"ה ח"ז סע"ח. וראה בפני אפרים בומבאך או"ח סי' קפב דהיינו שחוץ מכוס ברהמ"א אין להם יין אחר. והרי יוצא גם בכוס ש"ב. וראה בארוכה האוצר גל' יד. ואכ"מ כעת. ולהעיר שבכמה כת"י ל"ג הכי שם. גם י"ל שאינו מחוייב ללוות ולקנות יין. (ותלוי בהשקו"ש אם חייב בשמחה גם כשאין ידו משנת – ראה אצלנו בלוח לחגה"ש תשפ"ב בענין בגדי יו"ט). ועי'ל ובהקדם, דמוכח בכ"מ דקילין' שבחוה"מ מותר להתענות מה"ת (ראה פמ"ג שתקע"ב בא"א סק"ג אלא שגז' בפלוגתא תליא. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סק"ו), ואי בעי לא אכיל. והרי חייב מדאורייתא לשתות יין משום שמחה. (ובדוחק י"ל שיכול לשתות מבערב לפני התענית שביחכ"ר אלא שיהא שחייב גם ביום). וא"ש להדעות שבחוה"מ א"צ שיהא חציו (ראה בעה"מ פסחים סח, ב). ובהכי נוחא גם בפירוש' הנ"ל דאתאי כדעות הנ"ל. אבל כשאינו עושה כולו לה' צריך לשתות יין. (ולהעיר מהשקו"ש במה שגם בליל הסדר אינו חוזר בשכח להזכיר פסח בברכת מעין שלש דאי בעי לא אכיל, אף שחייב בשתיית יין משום ד' כוסות. וליכא למימר דשאני ד' כוסות שאינו משום יו"ט – כדמוכח בתוס' סוכה כז, א ד"ה אי ובכמה ראשונים דס"ל שרק בליל א' דפסח וסוכות חוזר אף שהאכילה אינה מחמת דין יו"ט. וכן מהדעות שביחכ"ר אלא שבת ר"ח חוזר, אף שחובת האכילה מחמת שבת ולא ר"ח. וכן בשו"ת רעק"א ס"א שנישים אינן חוזרות רק בליל א' דפסח מחמת חובת מצה אף שאינה מדיון יו"ט. איברא, שבד' כוסות אפשר בחמר מדינה ובמלא לוגמיו. משא"כ בחובת יין דחומה"מ משום שמחת יו"ט. ולכא"צ צ"ל שבמע"ג אין לחזור שמעיקרא נחלקו אם חייב בהזכרה). ולהעיר גם שבגמ' שם משמע שאילו ה' יין מצוי מברכים עליו שהחיינו, ומינה שבאמת חייב ביין, שהרי לא מסתבר שיש לסדר שהחיינו על הכוס בכוס של רשות.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט³⁴².

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב³⁴³. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתייה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

שמחת בית השואבה מחוץ לעיר: בכמה שיחות קודש³⁴⁴, לנצל הזמן דימי חול המועד, שכיון שאין ההגבלה דתחומין וכו', ישנה האפשרות והצורך לצאת ממקומו ולנסוע למקומות אחרים, גם למקומות רחוקים יותר (תרתי משמע), כדי לשמח, או להוסיף בשמחה, להביא ולהמשיך השמחה ד"נר מצוה ותורה אור" בכל מקום שיכולים להגיע, ולנסוע³⁴⁵ לעיירות שמסביב, כולל גם בנואי יארק עצמה (שמסתמא ישנם מחוזות שהם בבחינת "עיירות שמסביב" בפרט זה), ולערוך שם התנועות. וכפי שכבר נהגו לנסוע ולבקר בני שנמצאים בעיירות וערים אחרות כדי לשמחם, להוסיף עוד יותר בשמחתם, בשמחת החג בכלל, ובפרט – בשמחת בית השואבה.

ויש לחלק את המקומות, שלכל מקום ומקום שישנם אנ"ש על אתר, יסעו מכאן שנים או שלשה, וכך יוכלו לבקר יותר מקומות. והעיקר, שדואגים לכך שבכל מקום שישנם יהודים תהי' שמחת בית השואבה, דמכיון שכל בני ישראל צריכים להיות ביחד, הרי אחת מהשנים – או שהוא מביא אותם אליו, או שבאם אינם באים אליו הרי הוא נוסע אליהם, ועורך אתם ביחד את שמחת בית השואבה³⁴⁶. ולכן יש מעלה מיוחדת בשלוחים היוצאים ממקום מרכזי כדי להביא את השמחה למקומות אחרים, ועל ידם ניתוסף בשמחה שם ביתר שאת וביתר עוז.

ואין להסתפק בהבאת השמחה בלבד, אלא יש להביא עמה גם הפצת המעיינות, דברי תורה, עידוד לקיום התורה והמצוות והדרכה לחיי היום יום על פי התורה. ולכן, יש להשתדל לזכות את היהודים במצות נטילת ארבעת המינים, ויש לברר מראש אם יש להם ארבעת המינים, ואם לא – לקחת ארבעה מינים כשרים ולהשאיר אותם אצלם כדי שיוכלו לקיים את המצוה.

ומה טוב אם מצרפים לנסיעה גם ה"אשת חבר" והילדים, שהרי גם אותם צריך לחנך לכך שצריכים לדאוג לכל בני ישראל, גם לאלה שנמצאים בריחוק גשמי וגם לאלה שנמצאים בריחוק רוחני, ולהביא לשם שמחה, ניגון שמח, דברי תורה, עיניים משמחים ובשורות טובות, ובראש ובראשונה – הבשורה הטובה והעיקרית של הגאולה ומשיח צדקנו. באופן שאין זה רק ריקוד של חג, אלא ריקוד של קבלת פני משיח צדקנו, ולכן אין להתבייש בריקוד אלא לשמוח בו בגלוי ולעניי כל.

(342) ראה אר"ח הל' חוה"מ סל"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סי' תקכ"ט ס"רז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר תש"נ.

(343) ראה מג"א סי' תקל סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סק"ד. ניוקיי אר"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ד ג' דחובה"ס תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

(344) לא נסמנו מרוב המצאם.

(345) במקומות שבשביל להגיע אליהם צריך לנסוע (שהרי נמצאים אנו עתה בזמן שנסיעה בכלל מותרת), שהנסיעה היא לדבר מצוה – גם הנסיעה היא חלק מהמצוה, ולא רק "מותרת", ואדרבה – גם הנסיעה כשלעצמה היא מצוה, כיון ש"הוי רץ למצוה", ואם זקוקים למכונית ("מאשינעס און אווטאמובילן וכו'"), אז הריצה היא ביתר שאת ויתר עוז, כיון שהוא מסתייע גם ברכב שלו או ברכב של חברו המשתתף עמו ביחד – ר"ד משיחת ליל ה' דחג"ס תשנ"ב.

(346) אמנם, יכול משהו לטעון: היתכן שאומרים לו לעזוב את מקומו, לצאת מן הסוכה, "סוכת שלום", ולנסוע למקום רחוק, למרות הטורח כו' – טלטולא דגברא שקשים מטלטולא דאתא, כולל גם הטלטול דנשים וט', כאמור, שגם הם משתתפים בשמחת בית השואבה, כדי לשמח יהודים בשמחת בית השואבה – בה בשעה שיכול לעסוק בלימוד התורה. וכן טוען עסקן ציבורי, מכיון שצריך לעסוק בענינים ציבוריים של כל העיר כולה, כולל גם לראות שישמחו בשמחת בית השואבה, איך יעזוב את הכל ויסע למקום רחוק כדי לפעול שם? ועוד וגו' עיקר: מניין יקח כח לפעול גם מחוץ לעיר, מחוץ ל"עיר אלקינו", שגם שם תהי' שמחת בית השואבה, שמחה הקשורה עם תורה, "ושאבתם מים בששון", "אין מים אלא תורה" – כיצד יוכל לפעול זה כשיצא מחוץ ל"עיר אלקינו"? והמענה לזה: כשיהודי יוצא מחוץ למקומו, מחוץ ל"עיר אלקינו" – יש לו את הכח משבט גד, שהיו גבורים, ומנצחים באופן ד"וטרף זרוע אף קדקד", כולל גם שאם משהו רוצה למנוע ממנו לצאת כו' עי"ז שאוחזו בזרועו, או שמסביר לו ע"פ השכל שב"קדקד" (להיותו אדם שכלי, ובפרט שלמד תורה, ויש לו הסברה ע"פ תורה), שצריך להשאר במקומו, לאכול סעודת יו"ט ולשמוח בשמחת החג בסוכתו – איז "וטרף זרוע אף קדקד", שייסביר לו ע"פ שכל שצריך לצאת מד' אמותיו ולנסוע מחוץ לעיר, ולא עוד, אלא, שלוקחו בזרועו, ולוקח עוד כמה יהודים, ונוסע יחד עמהם מחוץ לעיר, כדי לשמח יהודים נוספים (שכולם עם אחד, בני יעקב, "יעקב חבל נחלתו", ובני ישראל), בשמחה של תורה, ושמחה של מצוה, החל מהשמחה על ש"בנו בחרת מכל עם ולשו"ן בעת מתן תורה. וגם בהיותו בדרך – בהליכתו או בחזרתו, או בשתייהם – פועל בכל המקומות שעובר בדרך, אפילו כשאנו מתעבב אלא רק עובר בהם, עי"ז שמסתכל ואומר מה נאה אילן זה, מה נאה מושב זה כו' – ר"ד משיחת ליל ה' דחג"ס תשנ"ט.

ואם ינצלו גם את ליל הושענא רבה עבור ענין זה – תבוא עליהם ברכה, ובודאי יסדרו זאת באופן ש"אל יחסר המזג", עי"ז שיאמרו תהלים בעת הנסיעה לשם או בדרך חזרתם.

ועי"ז מוסיף הקב"ה מדה כנגד מדה, וכמה פעמים ככה, בהשמחה שלהם ושל כלל ישראל, שהשי"ת ישלם להם כמה פעמים ככה, אם יש צורך שיהי' דוקא על מנת לקבל פרס, שתומשך אצלם שמחה בכל עניניהם, בענינים הרוחניים ובענינים הגשמיים.

מלאכה: דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכוונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהיו אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיוט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיוט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה³⁴⁷. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיוט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד³⁴⁸.

בספר פלא יועץ³⁴⁹: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר. . והאישי הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושומחים ויגעם בתורה"³⁵⁰.

אסור להסתפק מעצי הסכך והדפנות כל החג, ואפילו נפלה הסוכה. ואינם אסורים אלא להסתפק מהם, דהיינו שלא יטול מהן שום דבר, אפילו קיסם לחצוץ בו שינוי³⁵¹. אבל מותר ליהנות מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש, כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה³⁵²,

(347) ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

(348) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(349) ערך חול המועד.

(350) ירושלמי, מו"ק פ"ב ה"ג.

(351) שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה.

(352) ודלא כשו"ת עונג יו"ט או"ח סמ"ט וס' החיים סתר"ח ס"ט שאסור בכל הנאה שאינה בשעת המצוה לפי שחלה קדושת הגוף. וסותר לדברי כמה ראשונים.

וגם לדבריהם, בתשמישי דירה הותר לפי שלכך נתייחדה (ראה גם פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"ג. בכור"י שם סק"ג. בני חיל ס"ז. ועוד). וראה שו"ת חבלים בעניינים או"ח סל"א. והאריכו בזה לענין ישיבת נשים וישיבה בעת הגשמים ועוד. וראה הנסמן בס' יוסף אברהם לאנדא ס"א.

[ומש"ב שו"ת שבה"ח ח"ז סנ"ח סק"ז לתלות בפלוגתא, ושלרמב"ן במלחמות (ביצה יז, א בדפי הרי"ף), אסור – קשה לדחות דברים מפורשים בראשונים מחמת דיוק. וי"ל בפשיטות, שמחמת תשבו כעין תדורו הותר בהנאות שאינן מפקיעין מקדושתה. וראה מנחת שלום יפרח סוכה ס"ב סק"ג. וי"ל בסגנון אחר, דלא אקצ"ל להנאות דירה.

ולהעיר, שבכ"מ בשיחות קודש הובא מאוה"ת (סוכות ע' א' תשה. אמור ע' א' צו) ע"פ הרשב"א (בעבוה"ק ש"ב ס"ו. וראה רשב"א ביצה ל, ב) שהיא קדושת הגוף (וראה לקו"ש ח"ט ע' 357 הע' 26. חכ"ט ע' 496. חל"ב ע' 140 הע' 5). ולכאורה, לדינא נקטינן שאינה קדושת הגוף. וראה קובץ הע"ב חנה"ס תשנ"ט. וש"נ. וי"ל, שגם בקדושת חגיגה האיסור רק בהנאה של כליז, דבק"ל ליכא מעילה מה"ת (ראה גם שו"ת אבני"ז סל"ד סקי"ח. להורות נתן ח"ז סמ"ט) – ראה הליכות יצחק בורדיאנסקי סוכה ס"א סק"ד. וראה פני הבית הירש סוכה במשנת הבית סכ"א סק"א.

ויש להוסיף, שברשב"א גופא בחידושיו שבת כב, א ד"ה אבא דכולהו, כתב להדיא שהאיסור בסוכה הוא כשיש ביטול מצוה כשמסתפק מהם וסותר את הסוכה. ועכצ"ל (ראה קונטרס תורת המועדים עטייה ס"ב בהע' ה), דאף דס"ל דאיכא קדושת הגוף כחגיגה, האי כדינ' והאי כדינ', שכמו שחלות הקדושה אינה ע"י הזמנה לחוד, ודלא כבחגיגה, וחלות הקדושה ע"י עשיית הסוכה (ש"לרשב"א, ישיבה לחוד לא מהני), ה"נ ביטול עשיית הסוכה היא ביטול קדושתה.

ועיי"ש בשו"ת שבה"ל, בהא דסוכה, ב, שבהערה הבאה, דקאי בסוכת גנב"ך. ולהעיר, שמאירי שם שה' ערב סוכות. וראה באו"א

כגון³⁵³ להניח עליהם חפציו³⁵⁴.

סוכה ניידת

הרוצה לבנות סוכה ברכב, באמצעות דלתות הרכב (דהיינו שפותחים שתי דלתות, הקדמית והאחורית, והצד השני של הרכב מהווה דופן שלישי, או באמצעות שני מכוניות פתוחות אחד ליד השני, ובכל מכונית פתוחה דלת אחת), עליו לוודא פרטים אלו:

- א. שחלל הסוכה הוא לפחות שבעה טפחים באורך ושבעה טפחים ברוחב.
 - ב. שגובה הדלתות עשרה טפחים מהקרקע.
 - ג. שאין ריוח שלושה טפחים או יותר מתחתית הדלת לקרקע. (וכדאי לחנות ליד המדרכה ולפתוח את הדלתות על המדרכה).
 - ד. שהדלתות פתוחות בצורה חזקה כך שלא ייסגרו לבד ברוח מצויה.
 - ה. לכתחילה אין להניח את הסכך ישר על הרכב משום "מעמיד בדבר המקבל טומאה". ויש להשים על הרכב קורות עץ לייסטים (וכדומה) ולהניח את הסכך עליהן.
 - ו. שהסכך קשור – לכתחילה בדבר שאינו מקבל טומאה – בצורה שלא יעוף ברוח מצויה.
 - ז. שאין ארבע אמות סכך פסול – גג הרכב – בין הקיר לסכך (מן הצד). ולא סכך פסול של ארבע טפחים באמצע הסוכה. אם הסוכה קטנה שיש בה רק שבעה על שבעה טפחים פסול בין באמצע בין מן הצד בשלש טפחים.
 - ח. שהאוכל מונח על שולחן בתוך הסוכה (שמחוץ לרכב), או בידיו, ולא על המושב בתוך הרכב.
 - ט. שהסוכה נמצאת במקום שלא מפריע להילוך הרבים.
 - י. שהסוכה ראויה גם לשינה, דהיינו שאינו מפחד לישן שם בנחת בלילה ממורא הגנבים והליסטים.
 - יא. עליו להתנות שיוכל להשתמש ברכב לצרכים אחרים גם אחרי שסותר את הסוכה (כדלקמן).
- [אפשר גם לבנות סוכה ברכב עם גג נפתח, וכמובן יש ליזהר בכל הפרטים האמורים].
- מותר לעשות סוכה בחול המועד, ואפילו בפרהסיא. אבל רק במעשה הדיוט ולא במעשה אומן. ויש למעט בתפירה ובנין ככל האפשר³⁵⁵.
- נחלקו הפוסקים בנוגע לסתירת סוכה בחול המועד³⁵⁶. ובכל אופן, גם להמתירים (ודבריהם

בשו"ת בית אב סצ"ה).

353) ומותר לתלות כובע וחליפה על הסכך או על הדפנות, שאינו מפקיע קדושתה (ראה תוס' סוכה כב, ב סד"ה שתיים, מ"מ סוכה פ"ד, הובא במג"א סתרי"ח סק"ו).

וכן מותר להשען על דפנות הסוכה. ומותר לשטוח מגבת רטובה על הסכך שתתייבש. (ואין בו משום ביזוי מצוה (ראה פמ"ג סתרי"ח סק"ו) ויני"ש סק"י, ע"פ סוכה י, א). אבל לא מבפנים (ראה לעיל בליל א' דסוכה דיני המותר והאסור תוך הסוכה).

354) ולהירחיק בהם אם הם עצי בשמים, וכל כיוצא בזה.

355) ואם אי אפשר לבנות רק במעשה אומן, מותר גם בזה, ואף בפרהסיא. ובתנאי שבניית הסוכה היא עבור דברים שמחוייב לעשותם בסוכה, ואין לו סוכה אחרת משלו, שבאופן זה צריך לבנות רק במעשה הדיוט.

356) מדין הוקצה למצותו (ובתוד"ה אבהונו – שבת כב, א שבמסכת פסחים סתרי"ח ס"ב) (נדפס בהשטות שבסוף חלק אה"ע, ובמהדור"ח – הוא במקומו) לאסור להוציא נוי סוכה אפי' בחוה"מ משום ביטול מצוה, ופי' כן ברמ"א שם. וכש"כ בכגון דא. אבל עיי"ש בשבשו"ע אדה"ז שם ס"ו ל"מ (הכין), ביזוי מצוה, או שצ"ל לשבעה – ראה עיקרי הד"ט סתרי"ח ס"ב סק"ח. שו"ת שו"מ מהדור"ג ס"ג סק"ח. פי' הגר"י פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשין ו. שלחן הטוהר סתרי"ח ס"א. שו"ת צי"א ח"ג סתרי"ח להורות נתן ח"ז סמ"ז-מט. אבל לכאן י"ל פ' בדעת רש"י סוכה מח, א ד"ה לא יתיר (שדונו בדעתו בכמה מהנ"ל) שא"ז רק עצה טובה קמ"ל, אלא בגדר כל ז"י עושה סוכתו קבע. ולפ"י ביש לו סוכה אחרת לית לן בה. ובכל אופן, בנדו"ז שנבנית ע"מ לסתור בחוה"מ, וכש"כ כשנבנתה בחוה"מ נופא, עדיף טפי.

אבל פשוט שאין סרך איסור משום מלאכה במועד (ראה שו"ע או"ח תקמ"ט ס"א ובמג"א סק"ג), שא"ב טורח (ראה שם ס"ב) ומלאכת הדיוט היא, וכמפורש במאמ"ר הובא במשנ"ב רס"י תרלו בבה"ל, אא"כ נאמר שאינו בכלל צורך המועד (ראה שו"ב פס"ז הע' קעז. ועיי"ש שנסאר בצע"ק. ותמינהי שלא הביאו המפורש בפרש"י שבת מה, א ד"ה עד מוצאי וד"ה ושוין, דליכא איסור סתירה), או בטורח טירחא מרובה. ולמעשה, בכל הפוסקים סתמו בנוגע לסתירת סוכה בחוה"מ, ולא נחתו כלל לדיני מלאכה. ודוחק לומר דכולהו מיירי שצריך לעצים או צריך למקומו וכדומה. ובמקום חשש הפסד, בלא"ה אולי יש להתיר, ע"פ שו"ע ס' תקלה ס"א ואילך. ועוד יש לצרף שה"ז סתירת אהל עראי (לרוח"ה, ואכ"מ), ובד"כ גם שלא ע"מ לבנות.

נראה עיקר), אסור להסתפק וליהנות מדפנות הסוכה³⁵⁷. ועפ"ז בסוכה ניידת שדפנות המשאית משמשים כדפנות הסוכה, אין לפרק את הסוכה באם לאחרי הפירוק ישמשו הדפנות לצרכים אחרים. והעצה היעוצה – אף שתנאי בד"כ אינו מועיל – להתנות מראש שאינה נאסרת בהנאה³⁵⁸.

שמירת ארבעת המינים

המניחים הלולב במים, בחולו של מועד מצוה להחליף המים, משום הידור מצוה.

במשך ימי חול המועד מחליפין ההדסים והערבות³⁵⁹, כולם או חלק מהם, אבל אין לוקחים בכל יום ערבה חדשה.

אתרוג שהיה לו פיטמא³⁶⁰ וניטלה פיטמתו³⁶¹, ונשאר משהו באתרוג מגולה במקום שהיה מכוסה בעובי מקצת הפטמא שניטלה, הרי זה פסול **בכל שבעת הימים**. אבל אם לא ניטל כלום מעובי הפיטמא במקום שהיה מחוברת לאתרוג³⁶², הרי זה כשר³⁶³. ומכל מקום טוב לחוש במקום שאפשר, שאם יש לפנינו שני אתרוגים שונים בניו והידור ובאחד מהן ניטל רק השושנתא העליונה וכל הפיטמא קיימת, יקח אותו שיש בו השושנתא. אבל אם אותו שיש בו השושנתא אינו מהודר

אבל כשסותרו במועד בכדי למעט טרחתו לאחר המועד צע"ג להתיר – ראה גם תשובת בעל עמק התשובה (והשק"ט מזה) בס' על הפרק (מכון אור ישראל) ח"ג ע' תתסה ואילך.

(357) אבל אין בכלל זה כשמפרקה משום הפסד ממנו, שא"ז בגדר הנאה, שלא אסרו אלא בהנאה מגוף הסוכה. וראה באהלה של תורה ח"ב ספ"ט. על הפרק שם.

(358) ובשו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ד שבעשה סוכה בחוה"מ מהני תנאי. וראה שו"ת מנחת שלמה תנינא סנ"ד. צ"א ח"ג סס"א. מן המים (אייכנשטיין) ביצה סל"ד.

(359) שיקשור אותם עם הלולב, ולא כאותם שתוחבים באגד, שעי"ז לפעמים נושרים רוב העלים. [אבל אם עושה בענין שלא ינשרו העלים שפיר דמי. ובבכור"י סתר"ד סק"ד החמיר שיל"ד דלא מיקרי אגד כהלכתו שאין זה קשר ממש כיון שמכניס ומצויא, ולכן יתיר הקשר לגמרי ויחזור ויקשור. ושאר הפוסקים לא חששו לכך. וראה לעיל בערב סוכות בדיני הכנת הלולב].

(360) שיש הרבה אתרוגים שעל ראש האתרוג גדל עץ אחד שמקצתו נכנס לתוך גוף האתרוג ומקצתו בולט למעלה, ובמקצת אתרוגים אין עץ זה נכנס כלל לתוך אתרוג אלא כולו בולט למעלה מראש האתרוג ונקרא פטמא או דד. ועל עץ זה גדל כמין פרח שושן ונקרא שושנתא, והוא נחשב מגוף העץ הנקרא פטמא או דד.

(361) אפילו לא ניטל כל עובי הפטמא אלא מקצת העובי נשאר מחובר לאתרוג ומקצת העובי ניטל לגמרי מן האתרוג.

(362) ואפילו ניטלה כל הפטמא ולא נשאר ממנה רק גובה משהו, בענין שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה בעובי פטמא משהו זו, שנשתייר כמו שהיה מכוסה בתחילה כשהפטמא היתה שלמה.

(363) אמנם, ככה"ח סתר"ח סקמ"ח כתב, שכ"ז במקומות שהדד הוא כמין עץ, אבל בארץ הצבי שהדד הוא מן האתרוג בעצמו, בנחسر כל שהוא פסול לכ"ע, משום דהו"ל חסר. וראה שם סקמ"ו. והחרו החזיקו אחריו, בזכרי כהונה מערכת פ סל"ז ואילך. שו"ת איש מצליח ח"ב סמ"ה. הליכות שלמה פ"י סי"ט. שערי יהודה עטא ארבעת המינים ס"ט. ועוד.

אבל כבר הוכיחו בראיות ברורות מדברי הפוסקים (ראה כפות תמרים סוכה לה, ב. א"א מבוטשאטש ס"ט. ערוה"ש סל"ח. וכן מוכח ממאירי סוכה לד, ב, שהחוטם ממין האתרוג וראוי לאכילה), שדין הנ"ל שריר וקיים גם בפיטם בשרי. וכן מוכח מדין חזוית שפוסלת בכל שהוא גם בפיטם, אף שעיקר דין חזוית בבשר ולא בעץ. ועוד האריך בראיות בברכת מועיד לירידתו הרה"ג הגרי"י שליט"א שרגא סע"ג. ומה שאינו פסול משום חסר – לפי שאינו נחשב מעצמות האתרוג, עיי"ש בארוכה. ונלאיתי להעתיק אריכות הדברים, ומשם תדרשנו. ובעיקר דבריו – כבר כתבו בזה כמה ממחברים אחרונים.

ויש לצרף מש"כ בהלכות לולב לרמב"ן שהיוצא מחוטמו של אתרוג מיטמא ומצטרף שהוא נאכל כאתרוג. ומפורש דלא ככה"ח. ולהעיר שגם ברמב"ן נקט לשון עץ, "יד היוצא בחוטמו כמין עץ", ועכ"ז כתב שנאכל.

וגם במא"ד סתר"ח סק"ו השיג על המ"א, וכתב שדין הדד כבשר האתרוג. ומוכח שהבין במג"א שגם ככה"ג מיירי.

ושו"ר שהאריך גם כן בקובץ הלכות קמניצקי סוכות פ"ל הע"י. חמדת משה ארבעת המינים שטיינר סל"ט. פרי אליעזר פולק מועדים סל"א. ועוד.

[וידועה השאלה, ופליאה נשגבה, שלנו אין מוכר כלל מציאות של פיטם עצי, וקשה לקבל שהי' זן כזה ונכחד. ובשו"ת איש מצליח שם כתב שראה בעיניו בתוניס אתרוג עם פיטם כזה, וקשה להיכן נעלם הזן הזה. אמנם, במציאות הדבר מצוי עדיין באתרוגים תימנים באחוזים קטנים ונעדר זנים, ואצל התימנים זה מצוי בכל אתרוג רק שנופל בשלל מאד מוקדם, ופעמים שנשאר אחד או שנים שמאחר. אבל בכל פרסד אפשר לראות דבר כזה באתרוגים קטנים שאין שמתייבש – נהיה עצי – ונופל. ואולי אין רואים אותם כ"כ בגלל שהטיפול בעצים כיום השתכלל מאוד וההשקעה היא פי כ"כ – כ"כ אלינו הרה"ג הנ"ל.]

והוסיף בה דברים הרה"ג הגר"ש אפל שליט"א, שבאמת אין מציאות של שתי סוגי פיטמות, שכל אתרוג (וכן רוב הפירות) מתחיל מהפיטם, ובאישורו שלב הפיטם אמור ליפול כי נמצא שם רק לצורך גידול האתרוג, ובמהותו אינו חלק מהפרי. ולכן היו ב' סוגים, אחד שנתייבש ונעשה כעץ, כי כבר התייבש על העץ מחמת שם היה להפרי צורך בו יותר, ויש סוגים שהתחיל להתייבש אך לא לגמרי ולכן נשאר הדד בצורה של בשר, ונקרא הפיטם הבשרי. אך אין כאן ב' סוגים במהות, אלא ב' שלבים, שה'עצי' נתייבש עד שנעשה כעץ, וה'בשרי' טרם נתייבש כל כך. ואני הקטן עדיין זוכר שרוב הפיטמות שבאתרוג א"י היו 'עצי', ולא 'בשרי', ונתברר שהסיבה לכך לפי שטבע הפיטם ליפול כשכבר פסק הצורך, אך מכיון שהרבה מהדרים ליקח דוקא עם פיטם לכן מפזרים חומר על האתרוגים (או על העצים) שגורם לכך שהפיטמות לא יפלו ולא יתייבשו כ"כ מהר, וזו הסיבה שכהיום כמעט אין בנמצא פיטום מסוג 'עצי', ורק ה'בשרי' נמצא לרוב. וזו גם הסיבה שכהיום רובא דרובא מהאתרוגים יש להם פיטם, משא"כ לפני כעשרים שנה היה הרבה פחות].

ומפואר כל כך כמו אותו שניטלה ממנו השושנתא – יקח את המהודר ואת המפואר יותר אף על פי שאין בו שושנתא.

ניטל העוקץ והוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן, אפילו ניטל העוקץ מעיקרו ולא נשאר ממנו כלום באתרוג שאז נשאר מקומו גומא באתרוג³⁶⁴, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

נחלק עלה העליון האמצעי של הלולב, אפילו נחלק בכל אורכו, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני³⁶⁵).

מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שרוב עליו³⁶⁶ פרודים זה מזה³⁶⁷, שמחמת שנעקרו מעט במקום חיבורם בשדרה נתפרדו זה מזה מעט³⁶⁸. אבל אם רוב עלי הלולב תלויים ואינן עולים עם השדרה אלא אם כן אוגדים אותם הרי לולב זה פסול מן התורה, ואפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט, ואפילו אגד אותם עם השדרה.

נקטם ראש הלולב, היינו עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון, אפילו כל שהוא³⁶⁹ פסול³⁷⁰. נסדק תיומת הלולב, היינו העלה העליון האמצעי, אפילו נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שנראו כשנים (כמין Y), כשר. וגם אם נסדקה השדרה תחת עלה זה העליון, דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה, ונתרחקו שני צידי הסדק זה מזה³⁷¹ עד שיראו כשנים, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

הדס שבתחילה היה רובו עבות (=משולש) ואח"כ נשרו ממנו עלים, אם ברוב הקינים של אורך שיעור שלשה טפחים נשתייר בכל אחד ואחד מהם רוב שיעור עבות דהיינו שבכל אחד ואחד מהן נשתייר שני עלים שלמים שלא נשרו הרי זה כשר.

הדס שנקטם ראשו, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים יוצאין ממנו, במקום שאפשר למצוא הדס אחר יש להחמיר כדברי האומרים שהוא פסול, אבל אם אי אפשר למצוא אחר מותר לברך עליו ולסמוך על הסברא שהדס שנקטם ראשו כשר.

ערבה שנקטם ראשה, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים גדילים בו, פסולה.

נשרו רוב עלי הערבה – בשיעור ג' טפחים – פסולה וצריך להזהר מאד בדבר זה שלפעמים נושרים העלים על ידי תחיבתם לתוך הלולב וגם על ידי נענוע. לכתחילה אין ליקח ערבה שנעקרו מקצת עליה³⁷² אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו עליה כלום.

אף על פי שכמשו רוב עלי הערבה או שהושחרו, כל שלא הגיעו לשיעור יבישות שהלבינו פניהם כשורה³⁷³.

364) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא באתרוג בענין שנתמלאת כל רוחב הגומא דהיינו שלא ניטל כלום מעובי העוקץ במקום שהוא ממלא את הגומא הרי זה כשר אפילו ביום הראשון.

365) וראה לעיל בדיני רכישת ד' מינים בלוח לערב יו"ט.

366) ודוקא אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ארבעה טפחים.

367) ופירוד מועט באופן שאינו ניכר, גם אם הוא ברוב העלים, הוא גם בכלל מצוה מן המובחר (כן מוכח בבכור"י סתרמ"ה סק"א). והמידה היא כשהלולב מונח בשכיבה, שלפניו מן המובחר צריך להיות ניכר שהעלים שוכבים זה על גבי זה, או גם אם הוא כך בזמן הנענועים. אבל מה שנראים מפורדים קצת כשמחזיק הלולב זקוף, אין חשש. ומה גם שיעקר גדר נפרדו עליו היינו מחמת ששה הלולב על הדקל עד שנתקשו עליו כעץ. אבל בלולבים טריים מה שלפעמים נראים פרודים מהשדרה, היינו מחמת רכות העלים שגמישים הם.

אמנם, מנהגנו – כנ"ל בלוח בערב סוכות – להקפיד לתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", קארע" או פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד.

368) ואם נתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשדרה עד שאי אפשר לכפותם ולאגדם עם השדרה ה"ז פסול. אבל אם לא נתקשו כ"כ אע"פ שכל זמן שאינם כפותים הן עומדים מפורדים ומרוחקים זה מזה אף על פי כן הוא כשר.

369) אם ניכר מבלי צורך לעיין היטב. ובספק אם נקטם – כשר. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' ל'תתעח.

370) ובעשית הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על הסברא שאינו פסול אא"כ נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון, ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון. אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק.

371) כשפתוח הרבה, ובענין אינו יכול להתחבר.

372) בכל אורך השיעור של ג' טפחים. ואם ג"ט העליונים שבערבה מכוסים בעלים, לית לה בה.

373) ובפשטות, גם בזה מצוה מן המובחר להחליף.

יום שני, י"ז תשרי, א' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:45.

בבוקר: נטילת לולב כדאתמול, ללא שהחינו. וכן בשאר ימי החג.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, יעלה ויבוא. שכח ולא אמר יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הלל שלם, הושענות ליום ג' "אום אני חומה". קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש³⁷⁴. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

שינה בסדר קריאת התורה, כל שקראו העולים בקריאת היום, היינו ביום השני וביום השלישי, יצאו בדיעבד [וה"ה לשאר הימים]. אבל אם לא קראו כולם רק ביום אחד בלבד, בין שקראו ביום השני לבד בין שקראו ביום השלישי לבד, צריך לחזור ולברך לפני ולחזרה.

מוסף לשלש רגלים (בכל יום – פסוקים מיוחדים לאותו יום. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח). "ומנחתם ונסכיהם" אחרי פסוקי כל יום ויום [וכן בכל ימי חול המועד].

שש זכירות.

תשלומין לברכת שהחינו למי ששכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום שלישי, ח"י תשרי, ב' דחול המועד

בראש האושפיזין: משה רבינו ואדמו"ר האמצעי.

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:46.

סדר התפלה – כדאתמול. הושענות ליום ד', "אדון המושיע".

יום רביעי, י"ט תשרי, ג' דחול המועד

בראש האושפיזין: אהרן הכהן ואדמו"ר הצמח צדק.

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:46.

סדר התפלה – כדאתמול. הושענות ליום ה', "אדם ובהמה".

יום חמישי, כ' תשרי, ד' דחול המועד

בראש האושפיזין: יוסף הצדיק ואדמו"ר מהר"ש.

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:46.

סדר התפלה – כדאתמול. הושענות ליום ו', "אדמה מארר".

ליל ששי, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה³⁷⁵

בראש האושפיזין: דוד המלך וכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע³⁷⁶.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט.

374) טעה ואמר קדיש אחרי שלישי, יאמר קדיש שוב אחרי רביעי – שו"ת באתרא דרב סי' לד'תתקצ. ונת' שם בארוכה (לגבי וחוה"מ פסח. ואתיא בק"ו. אמנם, לסברת האג"מ וא"ח ח"א סי' קא יש קצת מקום לחלק. וראה ירושלים במועד' חוה"מ ע' קכז בהערה).

375) ע"ד ב' הנוסחאות "הושענא רבה" (בה"א – בלשון הקודש) או "רבא" (באל"ף – בלשון תרגום), ראה שיחת ליל הושע"ר תנש"א. בביאור מעלת הושענא רבה, להיותו שביעי, "כל השביעין חביבין" – ראה שיחת הושענא רבה תשמ"ז.

376) ולהעיר בנוגע להאושפיזין הושענא רבה, מאופן נוסף בחשבון שבעת האושפיזין (בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב), ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן. ועד"ז הוא בזמן משנת תשי"ז: היום [כ' תשרי] אחרי שחרית. . . בזמן זה מסר הרחמ"א שי' חדקוב בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינו [כ' תשרי] איז דעם רבי'נס אושפיזא".

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. ונתבאר בשו"ע אדה"ז³⁷⁷ שאף שבליל ערב יום טוב יש להקל, בהושענא רבה שהוא ליל דין יש להחמיר. [ואף שיש מקום לומר שבדיקות דם אינן בגדר הקזת דם, וכבר האריכו אחרונים בזה – מ"מ, בהושענא רבה, שהוא יום דין, יש מקום להחמיר³⁷⁸].

לאמר איש לחבירו "גמר חתימה טבא", "פתקא טבא" וכיוצא בזה – לא נהיגין כן. אבל נזכר (הענין) כמה פעמים בשיחות קודש דליל הושענא רבה.

"איתא בזהר (שאומרים בליל הושענא רבה) "ביומא שביעאה דחג . . פתקין נפקין מבי מלכא" . . מובן שגם הושענא רבה הוא אותו ענין של ראש השנה . . שיום ערבה (הושענא רבה) הוא אותו ענין כמו יום תקיעה (ראש השנה) ובשניהם "ואותי גו' ידרושון" – ראה בארוכה שיחת ליל שמחת תורה תשט"ו. (ועד"ז בכ"מ).

בלקוטי לוי יצחק³⁷⁹: "בחינת יצחק בשנה מתחיל מתחלת ר"ה עד הו"ר, והוא בכלל, שבימים הללו יש ג' זמנים שהעולם והאדם נידון, בר"ה – שאז הוא הכתיבה, ביום א' דינא קשיא וביום ב' דינא רפא, וביהכ"פ – שאז הוא החתימה ואז אין שום שליטה להשטן . . ובהו"ר – שאז הוא הגמר חתימה. ובהו"ר . . (ו)התיקון משנה תורה ותהלים אומרים בלילה, אך ההושענאות וחביתות הערבה בהו"ר הוא ביום הו"ר, שאז הוא סיומא דדינא³⁸⁰."

באור התורה: ³⁸¹: "יום הושענא רבה והיינו עשיית הכלי כדי להיות הקליטה בשמע"צ³⁸². ובמקום אחר³⁸³ מביא ממגלה עמוקות³⁸⁴ בפי' הפסוק "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה" שחמשים יום כמנין "לך" זהו מר"ח אלול עד הושענא רבה גמר חתימה הם ימי התשובה זהו "ויהפוך" כו' "גם את" ר"ת אלול תשרי "גם את" להפך מבחי' "גם את זה לעו"ז עשה אלקים".

בספר שערי תשובה לאדמו"ר האמצעי³⁸⁵: "זהו בחי' החותם הניתן לאדם בהושענא רבה לשומרו מחיצונים כל השנה והוא המגין על אור וחיות הנשמה וגם על חיות הגוף בליל יו"ק ממזיקים רעים בגשמיות בגופו ובממונו . . . אך ע"י החותם ניצל מכל מקטרג ברוחניות למעלה על חיי נשמתו ומקטרגים גשמיים למטה לחיי גופו ואדרבה יעזרו לאדם להכניע ולהפיל שונאיו הרוחניים וגשמיים (כמו ברצות הו"ר דרכי איש גם אויביו כו' וקטיגור נעשה סניגור ונהפך השונא לאויב³⁸⁶ כו')."

בכמה שיחות קודש³⁸⁷ שיש להוסיף בשמחת בית השואבה³⁸⁸ בריקודים וכלי זמר יותר מכל לילי החג, ועד להוספה שלא בערך, דכיון ש"מעלין בקודש", צריכה להיות שמחת בית השואבה דלילה זו באופן של הוספה לגבי כל הלילות שלפנ"ז. וענין זה מובן בפשטות, כי שמו של יום זה המתחיל כבר בלילה זו, "הושענא רבה", מדגיש את העילוי המיוחד דיום זה לגבי שאר ימי חגה"ס. וגודל העילוי דהוש"ר מודגש עוד יותר בתפלות הנוספות דיום זה. ובפרט ע"פ המבואר בזהר (וגם בנגלה דתורה) אודות גודל העילוי דהוש"ר, כולל המבואר בזהר שאומרים בתיקון דליל הוש"ר: "בהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא

(377) סת"ח סכ"ב"כ"ג.

(378) ועל דרך מה שהחמיר אדה"ז בשולחנו (או"ח תס"ח סכ"ג) לענין אחר עד"ז לגבי הושענא רבה מטעם זה.

(379) אג"ק ע' שכט ואילך.

(380) ועיי"ש בארוכה, שזהו חג' בארות דיצחק, יום א' דר"ה (באר דעשק), יום ב' דר"ה (באר דשטנה), יו"כ"פ (באר דרחובות). ועל משם באר שבע – הוא להו"ר, שהוא יום ה' דסוכות, וירא אליו ה' בלילה ההוא – הוא ליל הו"ר, וכו' שם עבדי יצחק, וה' זה ביום ההוא, היינו ביום הו"ר, וקרא שם הבאר שבעה, ע"ש הו"ר שהוא יום ה' דסוכות, ובהו"ר הוא הגמר דחתימה, זהו שאז נגמר חפירות הבארות דיצחק.

(381) חקת ע' א'רמז'א (ע"פ הזהר).

(382) וראה בשיחת ליל הושע"ר תשמ"ו בביאור הענין דהושענא רבה כהכנה לשמיני עצרת, ושבזו מתחיל כבר הקליטה דשמיני עצרת.

(383) אוה"ת פ' תצא ע' תתקפ.

(384) אופן קז

(385) פ"ג.

(386) כ"ה פנינים. ולכאורה צ"ל: לאוהב.

(387) ראה שיחת ליל הושענא רבה תשמ"ב, תשמ"ג, תשמ"ה, תשמ"ח. ועוד.

(388) בגוף הענין דשמחת ביה"ש בליל הושע"ר – בכ"מ נהגו שאין עושים שמחת ביה"ש בליל הושע"ר, אף שבמקדש החליל חמשה ושהה. וכ"כ במנהגי הק"ק בית א-ל יב"כ בראש ס' דברי שלום להרא"ש מזרחי סצ"ב. דרכי חיים ושלום שתשפ"ט. ובמשמרת שלום סוסי" מה כיון שצ"ל משנה תורה ותהלים. אבל בכ"מ שהג"א עשה בליל הושע"ר, והוא גם במשמ"ש שם. וכ"ה בדרכי חיים במנהגי הרה"צ מצאנו סק"ח. ועוד שם במשמ"ש, שבביה"כ של אבא"ק היו המדקדקים נוהגים לומר ולרקוד בין ספר לספר שבתהלים בליל הו"ר לצאת שמחת בית השואבה.

ישראל בלחודייה". לאידך גיסא הרי בלילה זו, ליל הושענא רבה, ישנם כמה ענינים נוספים מלבד הענין דשמחת בית השואבה, כמו תיקון ליל הושענא רבה, אמירת תהלים ויהי רצון כו', מאמרי זהר וכו'.³⁸⁹ ומובן שענינים אלו דורשים משך זמן, ולא עוד אלא שיש לעשותם מתוך שימת לב וכוונה כו', ככל עניני העבודה צריכים להיות "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". ומכיון שכן, הרי במשך הזמן שצריכים להקדיש לענינים המיוחדים דליל הוש"ר, שהם ענינים עיקריים בזמן זה, ענינים שהזמן גרמא אי אפשר לעסוק בשמחת בית השואבה (כולל אמירת השיחה בנוגע לשמחת בית השואבה) שהרי ע"פ הלכה אי אפשר לחשוב שתי מחשבות בבת אחת. ולכן בהכרח לומר, שבליילה זו יש נתינת כח מיוחדת לפעול את כל הענינים דשמחת בית השואבה, כולל ההוספה דלילה זו לגבי כל הלילות דחג הסוכות, באופן דמועט המחזיק את המרובה, כפי שמצינו בכמה עניני קדושה, היינו שמשך זמן מועט בכמות ביחס למשך הזמן דלילות שלפנ"ז מחזיק את המרובה, כל השטורעם דשמחת בית השואבה בלילות שלפנ"ז ובאופן של הוספה, מעלין בקודש. ולכן צריכים לנצל את הזמן המוגבל לשמחת בית השואבה, הן לפני אמירת משנה תורה, הן בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים (כי אמירת תהלים מתחילה לאחר חצות, ולכן אפילו אלו שמאריכים באמירת משנה תורה עדיין ישאר להם זמן פנוי לשמחת בית השואבה בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים). והן לאחר אמירת תהלים, ולהשתדל שאיכות השמחה, שמחה גדולה ביותר, תמלא ותשלים מה שחסר בכמות השעות המוקדשות לשמחה זו ביחס ללילות שלפנ"ז, ולא רק באופן של תשלומין, מילוי החסרון, אלא גם באופן של שלימות.

נוהגים כל ישראל להיות נעורים בליל ערבה [הושענא רבה] לעסוק בתורה, כמו שנדפס הסדר, לפי שבחג נדונין על המים שכל חיי האדם תלויים במים, והיום הוא יום האחרון של החג, והכל הולך אחר החתום.

קורין³⁸⁹ תיקון ליל הושענא רבה: כל ספר משנה תורה [חומש דברים]³⁹⁰, ספר תהלים ומאמרי הזהר³⁹¹ [נדפסו ב"תיקון"]³⁹².

הטעם לקריאת משנה תורה נתבאר בכתבי האריז"ל³⁹³ לפי שאז הוא זמן החותם השנתי³⁹⁴ וחותם זה הוא משנ"ה של הראשון, ומשנה תורה היא במלכות. ונתבאר שם, שהחותם הוא מן ג' מילואים של שם אהי³⁹⁵, ועם ג' כוללים שלהם בגימטריא משנ"ה. וקוראים אותו קודם חצות, לפי ש"עיקר הדין נידון ונגמר בחצות הראשון של ליל הושענא רבה, ואז בעת חצות הלילה נגמר החותם להחתם במלכות שבה נגמר הדין". [ויש שכתבו לפי ששם עיקר אהבת ה' ויראתו].

חומש דברים נאמר ביחיד – בסוכה³⁹⁶, וקודם חצות. גם פרשת ברכה אומרים רק מקרא ורק פעם אחת.

389) גם הנשים – כ"ב בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד ישרים ס"ט). וכמדומה, אין מנהג ברור אצלנו בזה. וכו"כ נוהגות רק באמירת תהלים. (ולהעיר ממש"כ שם בסו"ד, שהקפות של הושע"ר וחבטת הערבה עושין רק הזכרים. ואצלנו, גם הנשים עושות חבטת הערבה. ואולי כוונתו רק להקפת הבימה (שבגמרא ההקפות חובטין הערבה).

390) עם טעמי המקרא (אם אינו מבלבל הכוונה) – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח"ש.

391) ונזכר כמ"פ בשיחות ליל הושע"ר: תשמ"א. תשמ"ג. תשמ"ה. תשמ"ו. תשמ"ח.

392) ובישחת ליל הושע"ר תשמ"ג (חלקו נעתק לעיל) נזכר גם אמירת יהי רצון וכו'.

393) עשה"כ ענין סוכות דרוש ו. ועוד.

394) חותם החיצון, במלכות, בסוד "חותם בתוך חותם", בהמשך לחתימה בנעילה דיו"ח, חותם הראשון, הפנימי, ביסוד, לאחר סיום בנין המלכות בעש"ת. והובא בכ"מ בדא"ח – ראה תורת חיים בשלח רלג, א. ונתבאר בדרוש מהצ"צ, בפלח הרמון ויקרא ע' רמ. וראה בסה"ש תורת שלום ע' 26.

395) בלי הפשוטים – ק"מ, קכ"ב, ק"ל.

396) מנהג כ"ק אד"ש – מפי השמועה. וכ"ה בכ"מ (מנהגי חתם פ"ח סט"ו. משמרת שלום סמ"ה בסופו (ע"פ סוד). שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים ס"ט. וראה בחי' חגה"ס פ"ו במעלת לימוד ספר דברים בסוכה דוקא).

ובפשטות, כן צ"ל ע"פ דין, ש"כל שבעת הימים צריך לקרות וללמוד בתוך הסוכה" (אלא אם כן קורא ולומד בבית המדרש, או אם הוא מבין ומדקדק כשלומד, שיכול ללמוד חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. וכן בלומד מתוך ספרים הרבה, שאז"ל להכין להם מקום בסוכה בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם מסוכתו בעת האכילה ולחזור ולהכניסם בעת הלימוד) – ראה שו"ע אד"ה סתרל"ט ס"ד, עיי"ש הפרטים. וראה א"א מבוטשאטש סתרל"ט ס"ט, להחזיר קריאת משנה תורה בביהכ"נ, שה"ז בגדר מצטער להיות לבד בסוכה. ולהעיר ממשמעות שיחת ליל הושע"ר תשמ"ט שלימוד משנה תורה הוא בביהכ"נ לפני אמירת תהלים, עיי"ש שבליל הושע"ר מחברים משנה תורה עם ספר תהלים ללא הפסק ביניהם. ובהמשך: אף שבכמה קהילות בישראל נוהגים להפסיק ביניהם באכילת תפוח מתוך דבש. ושם: שבחב"ד שנהגו מחמירים ביותר שלא לטעום שום דבר מחוץ לסוכה נמנעים מקיום המנהג דאכילת תפוח בין משנה תורה לתהלים, מפני גודל הטירחא דצבורא שביציאה מביהכ"נ עם ספרי התהלים לסוכה כו'.

"ידוע אשר בלילה – החל מצאת הכוכבים עד אחרי חצות לילה – אין אומרים תהלים לבד מראש השנה, עשרת ימי תשובה, ויום הכיפורים והושענא רבה (והושענא רבה גופא – לאחר חצות)."
אמירת התהלים בציבור מתחילים אחר חצות הלילה (חצות³⁹⁷ בשעה: 12:46). ב-770 מתחילים בשעה 1.

אומרים תהלים בחגירת אבנט ואין מאריכין באמירתו.

אחר כל ספר מתהלים אומרים יהי רצון של הושענא רבה ויהי רצון שלאחר צאת הלבנה, אבל לא יהי רצון לשבת ויום טוב. בשנים האחרונות נהגו בבית חיינו – וכן נזכר בכמה שיחות קודש³⁹⁸ – לומר גם יהי רצון לשבת ויו"ט³⁹⁹. והחייבים אומרים קדיש בין ספר לספר ובסוף⁴⁰⁰.

ביהי רצון לליל הושענא רבה שאומרים בהושענא רבה אחרי ספרי התהלים, אחרי ספר ג' נכתב: "ספר מזונות ופרנסה טובה", אחרי ספר ד': "ספר ישרים ותמימים", ואחרי ספר ה': "ספר צדיקים". וכיון שבסידורנו לא נתקבלו שינויים אלו (באבינו מלכנו), הרי גם ביהי רצון צריך לתקן כן: "ספר פרנסה וכלכלה", "ספר זכויות", "ספר סליחה ומחילה"⁴⁰¹. ולהעיר⁴⁰² שבתהלים "יהל אור" נמצאים שינויים קלים בנוסח ה"יהי רצון" שלאחר צאת הלבנה⁴⁰³.

הגבאים מחלקים תפוחים מתוקים לכל הקהל האומרים תהלים. אכילת התפוח טבול בדבש – אחרי אמירת תהלים, בחזרתם לבתיהם, או מיד, באם אמירת התהלים נעשית בסוכה, או עכ"פ להחליט מיד ע"ד אכילתו בזמן שמותר לאכול חוץ לסוכה⁴⁰⁴.

בליובאוויטש היו ניעורים בליל הושענא רבה. אחרי גמר התהלים ניעורים כל הלילה ועוסקים

397 (להעיר משיחת ליל הושע"ר תשמ"ג (מסרת הקלטה): תהלים הויבט מען דאך אן ערשט לאחר חצות הלילה האמיתית.

398 (ראה לדוגמא שיחת ליל הושע"ר תשמ"ג. תשמ"ט ותש"נ).

399 (ומ"מ, בזכרוננו שהש"צ לא סיים בקול, וסיים בקול רק בסוף אמירת יה"ר האחרון שלאחר צאת הלבנה.

ולהלן מענה לח"א עד"ז:

א. הביטויים בשיחות הנ"ל היו די מפורשים, וכמה מהם שמעתי בעצמי בשעתו מפיו הקדוש, בלישנא דלא משתמע לתרי אנפי, באופן שלא ה' לנו שום ספק בכוונתו הקדושה. ולדוגמא: "ביה"ר שאומרים בליל הושע"ר". ואיני יודע מה כיוון כשכתב שאין בשיחות הנ"ל כדי לקבוע בוודאות.

ב. כו"כ עדי ראי' מסרו שראו במוחש שאומר היה"ר הנ"ל. ולהעיר, שאמר תהלים מתהלים יהל אור, ושם אפשר לראות בבירור. לאידך, בוודיאו משנת תשמ"ט נראה כמעט בבירור שאינו אומר יה"ר הנ"ל.

ג. ולכתבו "כמדומני שהרלו"צ שפירא ז"ל (שה' החזן לאמירת תהלים) ה' מסיים בקול את היה"ר שלאחר צאת הלבנה (ואולי אינני זוכר היטב) – איני יודע מה עשה הש"ץ הרש"ז ע"ה שמערינג וכו'. ומתי התפלל הרלו"צ ע"ה שפירא בתור ש"ץ. אבל שמעתי ממו"ח שליט"א (הרחשד"ר ש"י ליפקסער) שכן נהג מדי שנה בשנה בהיותו ש"ץ ב-770, אלא שלא סיימה בקול (כנ"ל). הוא לא קיבל שום הוראה לעשות כן אלא שנהג כך על יסוד השיחות המפורשות והנהגה שראו – וגם הוא ראה – בגלוי.

ד. גם בזכרוננו שכן נהג – כל הקהל – בשנות הנונים. וכ"ה ביומנים דאז.

ה. והעיקר, שאין ברצוני לקבוע מסמרות בזה, כ"א לספר דברים כהווייתן. והבוחר יבחר.

ו. כאן המקום להעיר, שכמה הנהגות דהושע"ר בפרט נשתנו במשך השנים (ולדוגמא: אמירת תהלים אחר חצות דוקא, חגירת אבנט בעת אמירתו, אמירת גוט יו"ט, הזכרת היאחול ד"א גוט קוויטעל" בהשיחות, אכילת תפוח מתוק בדבש, חלוקת לעקא וכו'. ואכ"מ).

ולאחרונה – בקובץ הערות בתורת כ"ק אד"ש סוכות תשפ"ב – נתפרסמה שאלת הריל"ג בנושא. והמענה שנאמרה בע"פ לא הועתקה בשלימות, ואינו ברור לדידי ולדכוותי, וכנראה מהתוכן מוסב על ענין אחר לגמרי.

400 (כפשוטו. וכן המנהג פשוט. וכ"ה גם בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב. וכן מעשה רב בשנת תשכ"ה ותשמ"ט (וראה גם קובץ העו"ב גל' תתמח). ודלא כמי שנסתפק בזה.

401 (מכתב כ"ק אד"ש. אבל להעיר שבסדר הקלטה מהושע"ר תשמ"ט נשמע די ברור כבנוסח הרגיל. וכן בתהלים אהל יוסף יצחק לא תוקן.

402 (כן להעיר שביה"ר לליל הושע"ר שלאחרי ספר חמישי נדפס אצלנו "והאר פניך ונושעה" (שאינו כלה"ת תהלים פ. כ. והוא הרכבה מב' פסוקים – פסוק הנ"ל, ושם פסוק ח). ובתהלים יהל אור נדפס לנכון "האר" (ללא וי"ו).

403 (בתהלים יהל אור: "ולכל אשר לי בבית ובשדה ולכל הנלוים אלינו לכל וכו' וסכנה ומכל מיני שבוש ומכל וכו' ומרעב ומשבי ומכל מאסר מבית הכלא ומדלות וכו' עלה שסדורו כן (אמ"י נצ"א כר"ע י"ל אמ"י רה"ג דו"ס עא"ע מנ"ל ככ"ה) ובשם (אל"ר) שתיטיב וכו'".

אבל להעיר שבסדר הקלטה ובוודיאו מהושע"ר תשמ"ט נראה ונשמע די ברור שאומר כנוסח שבתהלים אהל יוסף יצחק.

404 (ע"פ שיחת ליל הושע"ר תשנ"ב.

ובשיחת ליל ה' דחה"ס תשמ"ט שבכמה קהילות נוהגין להפסיק בין משנה תורה לתהלים באכילת התפוח משא"כ בחב"ד, עיי"ש הטעם. וראה גם ר"ד משיחת ש"פ ותולדות תשנ"ב.

[שקו"י בזה בגלוינו ההערות אם צריך ליטול ידיים ללא ברכה כבכל דבר שטיבולו במשקה. וכ"מ קצת באגרות קודש ח"ג ע' רט. וכן בשיחת כ"ה אלול תשנ"א – נעתק בלוח לליל א' דר"ה, ראה אצלנו שם בהערות].

בלימוד התורה, איש איש במה שבחור.

"אף על פי שאמרו שטוב להיות ניעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו, וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה, למצוה תחשב לו, הכל הולך אחר החיתום להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו".

אכילה: אסור חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאנו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפני מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות⁴⁰⁵.

קריאת שמע שעל המטה: אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט. . ליל הושענא רבה. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט⁴⁰⁶. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש⁴⁰⁷.

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל. המדקדקים נוהגים לטבול עצמן במקוה קודם עלות השחר. הטבילה שייכת להושענא רבה ולא לתפלת שחרית. ולמעשה – לא נתפשט המנהג כן.

עלות השחר בשעה 5:33 (לחשבון 16.1 מעלות).

יום ועש"ק, כ"א תשרי, יום הושענא רבה

הכנה לתפלה: מה ששואל, **אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה**, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה⁴⁰⁸.

מה שכותב שיש ב' סברות במי שה' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישון קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקרא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א' שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם ה' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא

405 וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה"ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישן לאחר עלות, מותר לאכול קודם נין החמה.

406 וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית א-ל-ס"י. שם סט, ג. ואילך (ובמהדו"ח - ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל ה' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבילולות הנ"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשענה"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה בא"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

407 וראה ספר השיחות תש"ב ע' 100.

408 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

שמעית⁴⁰⁹.

זמן קריאת שמע: כפשוט, שיש ליזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש יצא שכרו בהפסדו, ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר. וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרבן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאייר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירונו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר. ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: 6:04 ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר⁴¹⁰ משעה 5:33). סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:47.

נחלקו הפוסקים⁴¹¹ אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקיצנו לקריאת שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישון בלי לסדר משהו שיקיצנו.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר על-תנאי שאם יעבור סוף זמן קריאת שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום⁴¹². לענין ברכות "על נטילת ידיים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרים⁴¹³. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר⁴¹⁴. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת

(409) שם ח"ט ע' רלט.

(410) בכס"מ הל' ק"ש פ"א ה"ב בשם רבינו מנחם, והובא להלכה במג"א סנ"ח סק"ג ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו, שכשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר. ובסידור יעב"ץ הל' ק"ש ס"ג, וכן בערוה"ש סנ"ח ס"ט, ועוד, כ"כ גם בנוגע להתמללים באור בוקר ביום א' דשבועות שיכולים לקרותה מיד אחר עלוה"ש. ונראה שה"ח בניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר".

והנה, במשנ"ב ספ"ט סק"א כתב שם"מ צריך ליזהר בחגה"ש שלא לקרוא כ"כ בהשכמה קודם "משיכיר". ולכאורה ס"ל לחלק, דשאני כל הני"ל, שה"ז טירדא דמצוה, ודמי לאנשי משמר, והתירו להקדים רק במקום מצוה, מנהג או אנוס, משא"כ במתפלל בהשכמה בחגה"ש שיכול להמתין, ואין להקדים כשהוא רק משום טירחת הציבור שיוכלו הציבור לילך לישון יותר מוקדם (אף שהו"ע כתב בשעה"צ סק"ה שכשניעורים הלילה קיל טפי לגבי תפלה. וכנראה ס"ל דשאני יום ערבה שצריך להקדים עצמו להרבות ברחמים, או שכיון שמרבים בתחנונים אחר התפלה, אם לא יקדימו ילכו הציבור ויבוטל התמיד. וראה משה"ק בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ד בתחילתו). וראה גם שו"ת רביד הזהב (לבעל שתילי יתים) ס"ג מש"כ לכאור בכל הני"ל שהוא משום כבוד המצוה, עיי"ש. (אמנם, ברבינו מנחם גופא משמע באו"א שהוא משום זריזין מקדימין למילה וקבורה). או"י בדעת המשנ"ב, דס"ל שרק בחול שיש ביטול מלאכה התירו.

ועומ"מ נראה שגם לדלד' כשיש חשש שאם ימתין עד אז יירדם ויעבור זמן ק"ש, או שיקרא ק"ש שלא בכוונה, ש"ד, דלא גרע מיוצא לדרך לעסקיו, שמשום ביטול כוונה מותר לו להקדים. ואנן קייל"ן דכל שעת הדחק כדיעבד דמי.

(411) ראה באורכה בשו"ת באתרא דרב ס' כו"צ. וש"ל.

(412) כ"ה בשו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"ד ס"ג (ע"פ שו"ע ורמ"א שם ס"ג). ושם, שיטלם בלי ברכה (כפסק הרמ"א שם). והנה, בפשטות היינו ג"פ, כמו במשכים קודם עלוה"ש ונטל ידיו. אמנם, בסידור סדר הנטילה שלא שרתה עליו רוה"ט כלל וא"צ ליטול ידיו כ"א כי אם פ"א לתפלה. ולפ"ז, גם א"צ ליטול מיד כשיאור היום. אמנם, למנהגנו ע"פ ההוראה בחשאי (כדלקמן בפנים) שכשניעור כל הלילה מברכים ג"פ, מסתבר שיש מקום להקפיד גם ליטול ג"פ מיד. ולמעשה, אם אין זכרוננו בכזיב, כמדומה ברור שראיתי חסידים ואנשי מעשה נוהגים כן (זולת אם הלכו מיד לישון, שיש שלא נטלו ידיהם אז, ונטלו בברכה אחרי הקימה מהשינה).

(413) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפסף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' רג.

כמו כן, אם אפשרי כדאי לאומרן לאחר השנייה – כ"נ מסבירא. ושומ"מ כע"ז במקו"ח סמ"ז סק"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ דיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פ"א ס"ג (עיי"ש במנהגי החת"ס בכע"ז). וראה גם ברכת הבית שלה"ה ס"ח. שם של"ו בשע"ב סק"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נח"ח. וראה גם שו"ת תשוה"ח ח"ה סוס"י קס. ומצאתי אה"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטו"ט ד'.

(414) בפ"י "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו באורכה בשו"ת באתרא דרב ס' א'תתקנו. וש"ל. וראה שם ס' ב'עד בנוגע להחידור

ציצית אינו מברך עד לאחר זמן "משיכיר" (6:04).

ברכת התורה: צריך לזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך⁴¹⁵. ואם ניעור כל הלילה מברך לכשיאור היום⁴¹⁶.

ברכת ציצית אינו מברך עד לאחר זמן "משיכיר" (6:04). צריכים לזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה. וטוב שיברך על טלית אחר ויפטור גם את זה שלן בו.

הכנת ההושענות

נוהגים ששמש בית הכנסת (והמתעסקים בצרכי ציבור) מביא ערבה למכור כמו שהיה המנהג בזמן שבית המקדש היה קיים, ששלוחי בית דין הביאו ערבות ממוצא שבצד ירושלים.

מכינים בדי ערבה אגודים בטבעות מעלי לולב⁴¹⁷ וי"א שצ"ל מלולב שלא הוקצה למצוה⁴¹⁸, עבור כל אחד מבני הבית, גם נשים וקטנים (אף שמן הדין אפשר לצאת בערבה שחבט בה חבירו). ויניח למטה בית יד בלא אגד שיכול לאחוז בו בידו. שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד, אבל מכוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד. על כן נהגו לעשות ההושענות יפים משום זה א"ל ואנוהו. והאריז"ל כתב ליקח חמשה בדים כשרים כמו בלולב. וכן נוהגים. ושיעור ארכה כשיעור

להביא עצמו ליד יחיוב. וראה לקמן בנוגע לברכת התורה בהערה.

(415) ואסור להמשיך ללמוד לאחר שעלה עה"ש ללא ברכה"ת – ראה בסוף הקובץ במילואים (כא). והחושש שישתקע בשניה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

(416) סידור אדה"ז. והמשך לשוני: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כן לעלוה"ש דוקא. ולא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סת"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"א ס"ו ואילך. והנה בשו"ע אדה"ז סמ"א ס"ז הביא שהרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכה"ת מאחר ויתכוון לצאת יד"ח אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור השמיט. ולכא' ה"ט שהכריע במוחלט כסברא בתרייתא. וכדעת האריז"ל בשער הכוונות ברכת השחר (א, ג) ופע"ח שער הברכות פ"א. וכן הכריעו כל המקובלים. וכדרכו בקודש בסידור להכריע כמ"פ כדעת חכמי הקבלה. (וכ"ה בנוגע לברכות השחר בכלל, שבשו"ע אדה"ז סמ"א ס"ז כתב שלכתחילה טוב להביא עצמו ליד יחיוב כל הברכות אם אפשר לו. ובסידור השמיטו ג"כ).

ואף שמקום לומר בזה "דכיון שאין זה אלא אם אפשר לא העתיקו בסידור" (ראה בכיו"ב הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קדש. ולהעיר מכי"ז באג"ק חט"ו ע' קנז. ודעת לנבון נקל לחלק בין זה לשאר מקומות בסידור שהעתיק דינים עד"ז), ובפרט בנדוד"ש שהוא רק להרצה לצאת מכל ספק – יותר נראה כנ"ל. וכן גם בצצה"ש ס"ה ס"ח השמיט לגמרי מש"כ אדה"ז בשו"ע (אף שהביא כן שם ס"ו לגבי שאר ברכות השחר. וצ"ב החילוק. ולהעיר מהנהגת אדמ"ר מוהרש"ב נ"ע בסה"ש תרצ"ג (שבהע' הקודמת) שבירך כל ברכה"ש לבד ברכה"ת כשניעור משניתו. כן להעיר שחלוקים הם בטעמא דמילתא שמברך גם כשלא נתחייב, שבכריע"ש מברך בכ"י מחמת מנהגו של עולם, אבל בברכה"ת הטעם באו"א (לפי שדעתו לפטור רק עד למחר או מצד ברי' חדשה, ראה בהע' הקודמת). וי"ל בפשיטות, דבשאר ברכה"ש ההידור הוא להביא עצמו ליד יחיוב, משא"כ בברכה"ת שההידור לשמוע מאחר ולא לברך בעצמו. ולהעיר מהמסופר בהקדמת ס' אור מלא, בנוגע להמהדרים בשבועות בבוקר לשמוע מאחר. והא אנו קיי"ץ שמברך בעצמו עדיף – ראה שו"ע אדה"ז סר"ג ס"ו. וכ"ה בכל המאה ברכות שלכתחילה אין לשמוע מאחרים (ראה ב"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש אבל. הגהות חכמת שלמה שם). כן להעיר מהשק"ט לצאת ברכת השבת ע"י אחר – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. ושם גם בנוגע לברכה"ת). ולמעשה, כן המנהג פשוט.

והרצה להחמיר בדבר, יוכל לברך רק אחרי שינתו כאור הבוקר, ראה עד"ז לעיל לענין ברכות השחר. כמו כן יוכל לכוון בברכה"ת דיום אתמול שלא לפטור רק עד למחר בבוקר, ובכונן דא ודאי מהני כיון שמפסיק מלימודו בינתיים (ראה שו"ת קרן לדוד סנ"ט. ויען יוסף שש"ט"ו. אבן ישראל ח"ט סס"א. ועוד). וכן אם ישן שינת קבע ביום מהני לכו"ע ממנ"פ (ראה הגהות רעק"א למג"א סמ"א סק"ב), והובא במשנ"ב סק"כ"ח. ויש שפקפקו בזה. גם צ"ע בעצם הענין, מ"ט עדיף לן לצאת יד"ח האומרים שלא לברך בניעור כל הלילה, ומחמת זה ליכנס לבית הספק בבית שינת קבע ביום. ולהעיר שאם עלה לתורה לאחר השנה נפטר מברכת אשר בחר. וגם כשלא נתכוון לכך (ובמק"א האורכנו שגם ברכת אהבת שונות שלא במתכוון). ומש"כ בכה"ח ס' קלט סקמ"ז – היינו שלכתחילה נכון לכוון לכך).

(417) במג"א סתרס"ד סק"ד, שכל לאותו אינו חוצץ. וראה פמ"ג משה"ק ע"ז. ובבכור"י סק"א שיניח למטה בית יד בלא אגד שיכול לאחוז בו בידו. אמנם בלא"ה לדינא אין חציצה פוסלת – ראה מהח"ש שם.

(418) ויל"ע בנוגע לטבעות שהיו על הלולב, להשתמש בו לאגוד הערבות. ולכא' ל"ש הוקצה למצותו בדבר שהוא לנוי. ושאינו סוכה שחל"ש גם על הנוי שנחשב כמותה" (כל' הרמב"ם סוכה פ"ו הט"ז. וראה רמב"ן שבת כב, א. שם מגילה כה, ב' פ' ר"ד ביצה ל, ב). ועוד. ונתבאר בשו"ת מתנה חיים ח"ג אור"ח סמ"ט). אמנם, להדעה שא"ז גדר דש"ש על הנוי (כבתוס' שבת כב, א ד"ה סוכה ועוד) – צ"ל שהוקצה רק מחמת שהוא הידור מצוה. וכ"ב בשו"ת התעוררות תשובה ח" סת"ב. וכ"ג ממנו מנהגים מהדרי, שגם הן מוקצין למצוה – ראה גנת ורדים בקונ"ט גן המלך סמ"ב. אבל להעיר ממג"א סרע"ט סק"ב. שם סתק"ד סק"ז. שו"ע אדה"ז סרס"ה בקו"א סק"א. שם סתק"ד סכ"ה. וכ"ה להקל בשו"ת בית ישראל לנדא אור"ח ס' קמז. ובכ"מ הקלו אפי' באתרוג ושאר מינים הגדולים מהשיעור שאינו מוקצה רק בשיעור שצריך למצוה, אף שיש"ב משום הידור (ושלכן י"מ כן בהדעות שכולו מוקצה שהוא מחמת הידור – ראה שו"ת ב"א אור"ח סנ"ט באופן הא' תורת חסד סל"ו. ועוד).

ויתכן שבא"מ מבוטשטש סוס' תסד מיירי מנדוד, שלשונו שם צע"ק. וטעמו שם להתייר להשתמש לערבות משום מלל"ה, אלא שהזהיר שישמרו ולא יורקנו אחרי החיבוט. וראה גם א"א מבוטשטש סתרס"ה. וראה כע"ז בשו"ת חת"ס אור"ח ס' קפד בנוי סוכה להשתמש בו למצוה. ואפ"ל שאינה הורדה מקדושה מחמת שיכול להחזירה לולב. ואולי זו גופא כוונת הא"א במש"כ שישמרונו.

אורך ערבה שבלולב – ג' טפחים. ונהגו להביא מורביות, ענפים ארוכים ויפים – ערבות גסות ארוכות ויפות, שיהיו בה עלים הרבה והבדים ארוכים – משום הידור מצוה, שניכר המצוה בעין יפה. כל הפוסל בערבה שבלולב (כגון יבש⁴¹⁹ וגזול) פוסל בערבה זו, חוץ מנשרו רוב עליה.

משכימים לבית הכנסת. מרבים קצת בנרות. אין רגילים לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבית הכנסת. ויש שמסירין אפילו הכיס [=ארנק] של מעות (אא"כ עבור צדקה).

נהגו ללבוש בגדי שבת (ויו"ט, וכבשאר ימי חול המועד) ולא הקיטל. וגם החזן אינו לובשו. כמו כן אין משנים משאר תפילות חול המועד.

בשיחת ליל הושענא רבה תשד"מ: מה טוב ומה נעים שביום זה, שענינו מיתוק הגבורות, יוסיף כאו"א בנתינת הצדקה יותר מהשיעור הרגיל.

בשער הכוונות: "צריך ליזהר לכון האדם דעתו במאד מאד בתפלת יום הושענא רבה ובכל מעשיו ביום ההוא כיון שעדיין יש לו תקנה אז".

שחרית: שחרית לחול, יעלה ויבוא. הלל שלם.

נרדם⁴²⁰ באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר ברוך שאמר וישתבח, אינו חוזר ואומרם.

נרדם באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל אותה ברכה – חוזר לראש הברכה. ואם לא שהה ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חוזר לראש הברכה שבדאי לא אמר. נרדם בין הברכות אינו חוזר.

נרדם באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו⁴²¹ – חוזר לתחילת קריאת שמע. ואם לא שהה, ואינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר⁴²².

נרדם באמצע תפלת העמידה ושהה כדי לגמור כולה – חוזר לתחילת תפלת העמידה. ואם לא שהה אבל אינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמר⁴²³.

הלל: קודם הלל, נוהגין להתיר אגודו של לולב מלמעלה⁴²⁴. מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב, ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב ההדסים וערבות יחד. טעם הפשוט להסרת הכריכות הוא לפי שהכריכות מעכבים את כסכוס עלי הלולב, ובמילא גם את השמחה הקשורה בלולב. ולפי שהו"ר הוא יום האחרון שבסוכות והכל הולך אחרי החיתום, צריך להשתדל בריבוי הכסכוס וכו' והשמחה⁴²⁵. [ועוד טעם, לפי שסיבת הנענועים היא לעצור טללים רעים ורוחות רעות וכיון שעכשיו גמר החתימה מתיר אגודו כדי לנענע היטב⁴²⁶].

נרדם באמצע הלל, אפילו שהה לגמור את כולו, אינו צריך לחזור לראש. והמחמיר יחזור לקרותו בלא ברכה⁴²⁷. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר הברכות בתחילה וסוף, אינו חוזר ואומרם.

(419) וערבה כמושה כשרה. אבל לכתחילה יותר טוב שיהיו לחים.

(420) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

(421) כל ק"ש ללא הברכות.

(422) ה' עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה במה דברים אמורים כשלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין לו לחוש שמא התחיל כן אחר וכתבתם שבראשונה (לפי שמן הסתם קרא כפי רגילותו שהורגל שלא לומר למען ירבו עד סיום פרשה שניה). ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע פרשה (שחזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנה).

(423) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

(424) ובנותן לולבו אח"כ לאחרים לברך, יש מקום להדר להחזיר הטבעות לפנ"ז – ראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב יז'קצד.

(425) ונתבאר בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1368.

(426) ובראשונים הביאו גם הטעם להורות הלכה כרבנן שולוב א"צ אגד. ויש שכתבו להודיע שנגמרה מצותו. ובס' המנהיג הל' אתרוג סל"ח משמע שמעניעים יותר להודיע כי ניצחנו כל המקטרגים עלינו.

(427) וראה מג"א סת"ב סק"ט. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג במוסגר.

אחרי הלל – הושענות. לאמירת הושענות – מוציאין כל הס"ת שבהיכל, כן הוא מנהג ליובאוויטש. ועומדים עם הספרי תורה ליד הבימה.

נוטלים ד' מינים ומקיפים הבימה שיש בה ספרי תורה, דוגמת המזבח, ז' פעמים (זכר למקדש, שהיו מלקטים מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופים על המזבח, והיו מקיפין את המזבח באותו היום ז' פעמים⁴²⁸). אומרים את כל ההושענות של כל ימי הסוכות על הסדר, ומקיפים את הבימה בד' המינים (ללא ההושענות), ובהקפה ז' אומרים "למען איתן". יותר טוב שלא ליטול ההושענות עם הלולב. והאריז"ל הזהיר מאד שלא לחברם. וכן יש לנהוג.

אחרי אמירת הושענות של כל יום אומרים בקול פסוקים מיוחדים להושענא רבה, כמופיע בסידור. ביום ערבה מרבים בתחנונים אחר התפלה, לפי שבחג נדונים על המים והכל הולך אחר החיתום⁴²⁹.

במכתב כללי משנת תשמ"ה⁴³⁰: מדייקים⁴³¹ בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בהושע"ר – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז⁴³²: ואוצרך הטוב לנו, תפתח. . שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש. [ובלקוטי דבורים⁴³³: דער נוסח ואוצרך הטוב לנו תפתח דארץ מען מאכען דעם אתנחתא נאך דעם ווארט ואוצרך, הטוב לנו תפתח⁴³⁴].

מנהג⁴³⁵ נביאים⁴³⁶ שנוטלים ערבה, זכר למקדש⁴³⁷ שהיו מקיפין המזבח בערבה שבע פעמים, מלבד ערבה שבלולב.

בשיחות קודש נתבאר הסדר שלאחרי קיום מצות ד' מינים בהושענא רבה, ולאחרי אמירת ההושענות השייכים לכל שבעת ימי הסוכות, ואמירת פיוטים נוספים כו', ולאחרי כל הפיוטים והתפלות כו', עד לאמירת "קול מבשר מבשר ואומר" ג' פעמים (בתלתא זימני הוי חזקה), שכל זה קשור עם ד' המינים, מניחים את ד' המינים על הצד (במקום מכובד וכו'), ולוקחים חמשה בדי ערבה, ובזה גופא לא אותה הערבה שבה קיימו את מצות ד' המינים, אמירת ההושענות וכו', אלא בדי ערבה חדשים, כדי לקיים על ידם הענין דחיבוט ערבה, ודוקא בהם ועל ידם נפעלת העבודה המיוחדת דהוש"ר, מנהג נביאים, עם כל העילויים שבדבר, תכלית העילוי.

סדר חיבוט ערבה: מכניסים ספרי התורה להיכל, מניחים את ארבעת המינים, ואומרים קדיש תתקבל. ואחר כך נוטל בידו הערבה [–אגודה של חמש ערבות, ויאחז בו בידו שלא במקום האיגוד], וחובט ה' חבטות בקרקע, כדי למתק ה' גבורות [ברמ"א הובא לנענע ההושענות קודם, אבל לא הובא בסידור]. וכל המנהגים הללו [גם] משום שמחה⁴³⁸. ודי בחבטות אלו, אפילו לא

(428) ראה פנ"ח בסופו – הובא בלקו"ת מסעי צא, א.

(429) ולכן כתב בשו"ע אדה"ז שביום זה שמרבים בתפלה וצריכים למהר להתפלל נהגו להקל לקרוא קריאת שמע משעלה השחר.

(430) לקו"ש חכ"ט ע' 526.

(431) בלקו"ש ח"ט ע' 564, וכן בלקו"ש חכ"ד ע' 583: כהמדייקים. אבל כפנים, כ"ה בלקו"ש חכ"ט שם.

(432) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

(433) נט, א.

(434) וראה גם סה"מ תרצ"ו ע' 40. תש"ב ס"ע 22. ד"ה באתי לגני תשכ"ב קרוב לתחילתו. וראה גם שמועות וסיפורים ח"א ע' 159. ושם גם שהפסיק בין "לנו" ל"תפתח". וכ"נ גם בסה"מ תרפ"ז שם.

(435) ולכן אין מברכים עליו – סוכה מד, ב וברש"י ד"ה מנהג. רמב"ם הלכות סוכה פ"ג ה"ז. טוש"ע או"ח סתרס"ד ס"ב ובנו"כ שם.

(436) ראה רמב"ם הלכות לולב פ"ז ה"ב. ומנהג הנביאים הוא חביטת הערבה כנוסח היה רצון שאומרים לאחרי חביטת הערבה, וכמפורש ברמב"ם שם. במעלת מנהג נביאים – ראה לקו"ש חכ"ט ע' 227.

(437) והואיל ואינה בפרוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה (סוכה מד, א. רמב"ם שם).

וקבעו יום שביעי לערבה יותר מיזם אחר, כיון שבמקדש היה גם כן יותר קדושה ביום זה שהרי היו מקיפין שבע פעמים ביום זה (ט"ז סתרס"ד סק"ב). ועוד טעם, לפי שאף בזמן המקדש היה יום זה מיוחד לערבה יותר משאר הימים שאפלו שבת היה דוחה, ומפני כך כשרצו חז"ל לקבוע יום אחד זכר לערבה שבמקדש קבעו יום המיוחד יותר שהוא יום השביעי (ב"י שם. לבוש שם ס"ב). ועוד שהוא יום חתימת המים כדי להרבות עמה תחנונים על המים (לבוש שם).

(438) עוד טעמים – ראה תשובות הגאונים שערי תשובה ש"מ. וראה זוהר ח"ג לב, א. ונת' בשעה"כ דרושי סוכות ד"ח. וראה גם א"ר סתרס"ד סק"ג. בכור"ט שם סקט"ו ואילך. וכן נתבאר בדא"ח, שענינו גבורות ממותקות (ע"י ערבות שהן שלוחי ההשפעה – סה"ש תרצ"ט ע' 304), ההמשכה דרב חסד בטוב הנראה והנגלה (סה"ש תש"ד ע' 30. ונת' בלקו"ש ח"ד ע' 1367). [וראה בשיחת ליל שמח"ת תשט"ז

נחסרו עליה.

מנהג התינוקות לחבוט עד שיפלו כל העלים משום שמחה. אבל לפי דברי האריז"ל והמקובלים, אין מקום להסיר העלים, וצריכה להיות כשרה כמו ערבה שבלולב עד גמר החבטות.

צריך לחבוט הערבה דוקא על עפר הארץ [=רצפה⁴³⁹] ולא בשום דבר החוצץ. אחר כך אומרים יהי רצון שנדפס בסידור.

מעשה רב: כ"ק אד"ש מפריד הערבות זו מזו בתוך האיגוד קודם החבטה, וחובט קלות⁴⁴⁰ על

השעבודה דחיבוט ערבה היא ע"ד תק"ש - הענין דקב"ע].

(439) ב"ח לא, ב (והובא בשם זרר פ' בא במשאת בנימין דלקמן): לבטשא להון בארעא. וכן במג"א סתרס"ד סק"ב הביא ממשאת בנימין בחידושי דינים או"ח ס"ז, שצריך לחבוט ע"ג קרקע דוקא (ולא ע"ג כלים), ושכ"כ המקובלים. וראה גם בשע"ת בתשו"ג שש"מ ע"פ הפסוק יתן בעפר פיהו (שעורה דומה לשפתיים). וראה גם בתולעת יעקב, הובא במשאת בנימין שם ובשכנה"ג שם בהגה"ט סקס"ד, לבער הדין ולהשפילו עד עפר.

אבל בבא"ח ש"א פ' ברכה ס"ז כתב יתירה מזו, שלא תהא הקרקע מרוצפת באבנים או בעצים. והב"ד בכה"ח סתרס"ד סקל"ו. אמנם, למעשה המנהג בכ"מ לחבוט גם על הרצפה, שטפלה ובטלה לקרקע (משא"כ בשאר דבר החוצץ, ראה בסידור שערי ורחמים מכתבי הר"ח הכהן בעל טור ברוקת, שלא יחבוט אלא בקרקע בלא הפסק שום דבר). והובא מנהג כע"ז במכתב מאלוהי מני סס"ג. וראה גם בספרו של הבא"ח מקבצאל פ' ברכה סי"ט. וכן מעשה רב כדלקמן.

ובמים אחרונים שאני, דרר"ה שורה רק ע"ג קרקע עולם ממש (וגם בזה - ראה שעה"ש שם סק"י). ועוד, דהכא קאיתנין עלה מצד הרמז שצריך להשפילה עד עפר, או מצד יתן בעפר פיהו. וג"ז בכלל הרמז.

ומילא ליכא לדיקוי ממש"כ בשעה"כ דרושי סוכות דרוש ח, בסוד המלכות הנקראת קרקע עולם (ראה הגהות בין הר"ם למכתב מאלוהי שם) - דאזתא לאפקי ע"ג כלי. וגם הרצפה בכלל קרקע עולם לענין זה.

וראה בשו"ת מורש"ם ח"ג סי"ב, וז"ל: הדמצפה המתחבר לקרקע הבית הוא גוף הקרקע כדאיתא בפס"ו דאהלות מ"ה חצצו מארצו שכיסה קרקע בנסרים ומת בבית כלים שבחצץ שחתת הנסרים אם א"ב טע"ט טמאים שארצו של בית כמוהו עד התהום ובמג"א סוס"י קל"א ס"ק ב"א מיימי מינה ראי' דאסור לפילול ע"ג רצפת נסרים דשמא יש תחתיהם אבנים והנסרים לא ימחשבי להפסק כיון שמוחברים להקרקע הוי כגוש אחד ע"ש ועיין רמב"ם פ"ז מט"מ ה"ד ה' טבליות של שיש אפילו גבוהות מן הארץ אלף אמה טומאה בוקעות מפני שהן כקרקע וע"ש בכ"מ דלוחות של עץ כיון שאינם מין קרקע אם גבוהים טפח חוצצין אבל טבליות של שיש לפי שהן מין קרקע אפילו הם גבוהים מהקרקע כקרקע חשוב ע"ש ומכ"ש הכא שמיניחם אותם ע"ג קרקע ממש ומבטלים אותם שם לעולם בוודאי אין להם דין תשמיש דתשמיש אלא נעשים כבית עצמו.

ודון מינה גם לענינו. והרי בתי כנסיות היו מרוצפים מאד ומקדם. ובזמן המשאת בנימין והמג"א שלאחריו כבר ה' נפוץ רצפות בביהכ"ג. ולא אישתימי בשום מקום שנהגו לצאת מביהכ"ג לחבוט ערבות על הקרקע דוקא. ולא הוו שתקו מלהודיענו ד"ז. (ונתחבטו טובא במנהג ק"ק בית אל יכב"ק, הן במציאות והן בהסכרת המנהג - ראה הגהות בין הר"ם שם. שו"ת וישב היס ח"ה סוס"י כז. נר ציון (בן סניור) סוכות (מהדורות תשע"ז) ונשמט במהדורות תשפ"ג) פ"ד הערה 92. רביד הזהב ברדא ח"ג ס"ג. ויותר נראה שלא רצו לחבוט בסוכה מטעם אחר, או שהיו מזוהים עפר על רצפת ביהכ"ג. והכחשורים דסיג בכ"י. ואין המנהג כן). וסתמית כל הפוסקים עד לבא"ח דלא שמינא להו כלומר לא סביא להו. (וביפ"ח ס"ב סתרס"ד ס"ק) שכתב לחבוט דוקא על עפר הארץ - אינו מוכרח לשלול רצפת ביהכ"ג. וגם בבא"ח כתב בדברי יפ"ל "משמע", כלומר שהוא ברוב דעת נוטה ללא פסיקא לי' מילתא).

ויתר על כן, שמצינו לפעמים שעד י"ט בכלל קרקע שהיא כנגד המלכות (ראה פנ"ח הקדמה לשער השבת פ"א). גם בהנחת המת ע"ג קרקע שמהטעמים לפי שקרקע במלכות (מעבר יבק שפתי רגנות פ"ט) מניחים ע"ג רצפה. וכן בשעה"כ בדורשי תיקון חצות: תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש. ובפשוטות אצ"ל קרקע עולם, ונלמד מהסמך לו לישב ע"ג קרקע, שחממירם בדוקא לא לישב ע"ג קרקע (ולכמה דעות אף לא במרוצץ ללא הפסק - הובא בלוח לת"ב).

ומפורש במשנה מה, א, שחובטים בקרקע בצדי המזבח, והרי העזרה עשו' שורות שורות של אבני שיש (פירש"י יומא מה, ב ד"ה על הרובד, אף שבין רובד לרובד היו גומות, ראה תוס' פסחים סד, א ד"ה המכבד). ואף דהתם הוא הוא בחירות של דקל - הרי חיבוט הערבה הוא לזכר חיבוט חוריות. ולכמה דעות לת"ק חבטו בערבות בקרקע העזרה (וראה ריטב"א סוכה מה, ב ס"ה אמר רב יוסף. כפות תמרים שם מה, ד"ה ר' יוחנן. וראה רבינו מנוח לולב פ"ז הל"ב. ב"ח סתרס"ד. ועוד). וראה אהלי מועד סוכות תשפ"ו ע' ל.

(440) והרי הערבות צ"ל שלמות עד גמר החבטות כנ"ל בפנים.

וצ"ע בבא"ח שכתב לחבוט בכח (וכנראה הוא ע"פ מ"ש"כ בשעה"כ שם בכונות הענין, להכות ולשבר ולהחליש כח הגבורות כדי שיתמתקו ויתבססו), והוא כדעת מלבושי יו"ט סתרס"ד סק"א הובא בא"ר שם סק"ג, שחבטה זו היא כמו זריקה בכח, שמכים על כלים כדי להשיר העלים - שנראה כסותר למש"כ בעצמו בהמשך בחדא מחתא שאע"פ שכתב בבכור"י שטוב להכות עד שיסיר העלין (וכ"ה בכ"מ) לא מדינא בזה כי ראי' שהדין בכשורות ושלמותם בכל החבטות כולם. וראה גם במקו"ח להח"י סתרס"ד שמתרגם עד מנהג בורים וע"ה שחובטים ביד חזקה זמן רב עד שיזועו ועד שלא תישאר עלה. וכן בשו"ת ר"י מילר או"ח סכ"ח, שלא אמרו לעשותו בכח שלא יאה אפשר שלא יסירו העלין מעל הבדיו. (אבל שם, שאף שישורו העלין הואיל ואינו מכין הוי דבר שאינו מתכוין).

גם צ"ע, שהרי הכונת בעת שמעלה הערבות מן הקרקע להכות היא לבח' הנישקין הקודמין אל הזוג של שמיני עצרת, שהערבה דומה לשפתים והנישקין הם בח' השפתים והם ענין הנישקין ממנה אליו מתתא לעילא דרך ע'ל. ולכאורה שמכח בכח הוא כסותר לכונות הנישקין. (אלא שיש לחלק בין הגבחה היד להורדת היד. ואכתי לא תבא).

ומש"כ באדרת יעקב לבא"ח שם, שאין לחוש להשרת העלים שהמציאות תעיד שבחבטה על גבי קרקע אפילו בכח כשהערבות לא יבשות לא נופלים העלים - הוא היפך המוחש. וגם בדברי הבא"ח, נראה שבא לשלול דלא סיג בנענוה ונהנה בעלמא ע"ג קרקע אלא צ"ל חבטה, ותו לא. וכ"כ בדברי שלום ענפין סתרס"א שכוונתו שלא יניף ידו ויכה כמניח הערבות על הקרקע אלא צ"ל פעולה של הכאה, שיש בהכאה זו סוד, ואם רק יכה הערבות בנחת על הקרקע נחשב הדבר כמניחם ולא כחובטן על הקרקע, ופ"מ יזהר מאד שלא יכה בערבות בחזק גדול

הרצפה ולא על השטיח.

גם נשים וקטנים נוהגים בחיבוט הערבות.

הלכתא למשיחא: זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (וי"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או ערבה) שבעה פעמים, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא.

ברמ"א⁴⁴¹ ובשו"ע אדה"ת⁴⁴² הובא המנהג **להצניע** הערבות (להשתמשות למצוה אחרת⁴⁴³). בנוגע לזריקתן על ארון קודש – אף שיש נוהגים כן, ונתנו טעם לדבר, הרבה פוסקים שוללים מנהג הנ"ל. ומעשה רב שלא לעשות כן. כ"ק אד"ש השאירן על הרצפה, או על הכסא, ולפעמים לקחן עמו אחרי התפלה⁴⁴⁴.

ערבות של הושענות, אע"פ שזזקות אסור לזלזל בהן ואין לפסוע ולדרוך עליהן [כמו ערבה שבלולב]. ויש שכתבו שאין לזרוקן לאשפה (ויכול להכניסן בשקית נפרדת לאשפה).

אסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, שהוקצה למצותה כל היום.

שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

מוסף לשלש רגלים. (וביום הששי. ומנחתם ונסכיהם. וביום השביעי. ומנחתם ונסכיהם). אין כאלקינו. קדיש דרבנן. עלינו. קדיש יתום. תהלים. קדיש יתום. שש זכירות.

לעקאח: בהושענא רבה (וכמ"פ – גם בלילות חוה"מ) נהג כ"ק אד"ש לחלק לעקאח לאלו שלא קיבלו לפנ"ז. וראה בשיחת ליל ו' דחגה"ס תש"נ: וכן יתנו לעקאח לכל אלה מהנמצאים כאן שלא קיבלו עדיין כדי שלא יהי' דוחק ביום הושענא רבה, שבו יתנו לכל אלה שיגיעו בינתיים, כפי שהכריזו לפנ"ז.

סעודת יום טוב: מרבים בסעודה כמו ביום טוב, להורות שהוא בטוח שזכה בדין שמים⁴⁴⁵. הסעודה, לפני חצות (12:45) אם אפשר⁴⁴⁶. ועכ"פ, לפני שעה עשירית (בשעה 3:42)⁴⁴⁷.

טובלים פרוסת המוציא בדבש⁴⁴⁸. נוהגים לאכול "קרעפכין"⁴⁴⁹.

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו. ובשיחת ליל הושענא רבה תנש"א נזכר ע"ד השתדלות יתירה בזיכוי בני ישראל בד' מינים במשך היום דהושענא רבה, מצד מעלת היום.

אתרוג אסור לאוכלו בשביעי, שהוקצה לכל שבעה. ובחוץ לארץ אסור אף בשמיני, שהוא ספק

עד כדי פסילתן, שבכה"ג בודאי שלא היתה כוונת הפוסקים.

(441) בהל' הושענא רבה.

(442) הלכות פסח.

(443) ראה לקמן ביום שני, כ"ד תשרי.

(444) ולהעיר שהמנהג להצניע הושענות הובא בראשונים.

(445) מנורת המאור הנר השלישי כלל ד ח"ו פ"ז. נהג כצאן יוסף (שבהערה הבאה).

(446) ראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

(447) ואם נתעכב עד אחרי שעה עשירית – ראה בא"א מבוטשאטש מהדו"ת סרמ"ט שיש להקל לאכול סעודה קבועה, "ובפרט שנהוג להתעכב באכילת הלילה סמוך לחצות", מצד האריכות בסדר ההקפות. ולהעיר גם מסה"ש תש"ה ע' 52 ("אמאל אויך געוואשן זיך צו פת").

(448) ושייד לענין מיתוק הגבורות – נת' במאמרי אדה"ת הקצרים ע' תנד, עיי"ש.

(449) בטעם המנהג – ראה בהערה לס' המנהגים, מנהגי יו"כ. ומועתק כאן ממענה לשואל כענין: עיי"ש בהערה לסהמ"ג שטעמו של אדה"ת באכילת קרעפלאך לא שייך להו"ר. אבל פוק חזי. ובהערה לא כתב רק שאין טעמו של אדה"ת מתאים אבל המנהג נהוג ומקובל. ואדרבה – פשטות משמעות ההערה בסהמ"ג הוא להקשות – או להעיר – שטעם אדה"ת אינו מתאים כ"כ להנהוג ולא לשנות הנהוג. וכנראה שמה"ט מציין שם לטעמים אחרים. וכמדומני אא"פ לפרש באו"א, ובפרט הלשון "לכאורה" הטעם ל"ש בהושע"ר. יתר על כן, מקור ההערה הוא בהערות וציונים למאה שערים. ולא במנהגי יו"כ, ונכתב כהערה להמאמר. ומתו"ד הק' משמע שבא להעיר בהמאמר, והיינו שצ"ב איך להתאים הטעם שבמאמר להנהוג בהושע"ר ולא שבא להעיר על הנהוג. וגם את"ל שבא להעיר על הנהוג, עדיין אין זה לקבוע שלא להנהוג כן. וכ"ז פשוט. ועוד ועיקר, שנזכר ג"כ בשיחת שבת בראשית תנש"א.

שביעי. אבל בתשיעי, בשמחת תורה, מותר לאוכלו.

מכיון שהלולב ומיני' הם מוקצים, יצניע אותן במקום משומר למשך יו"ט ושבית הבעל"ט. האתרוג אינו מוקצה לפי שמונת להריח בו⁴⁵⁰.

בין עצי הסכך ובין עצי הדפנות ובין נוי הסוכה אסורים גם בשמיני עצרת ואף בתשיעי שהוא ספק שמיני.

מצוה להמנע⁴⁵¹ מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית (3:42) ולמעלה כדי שיאכל סעודת [שבת ו]יום טוב לתיאבון. וכתב המגן אברהם בענין זה: לא כאותם האוכלין ושותין ומשתכרין בהושענא רבה עד שאין יכולים לקדש בלילה. [אבל לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע בערב יו"ט עד שחשיכה דהיינו עד בין השמשות].

הלכתא למשיחא: אין מוסיפים על 48 תקיעות במקדש. היום היו שם 48: בכל יום היו שם 21. ועוד 9 כבכל יום שיש קרבן מוסף. ו-12 נוספים כבכל יום מחג הסוכות. ו-6 כבכל ערב שבת⁴⁵².

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט⁴⁵³.

במנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש. מאריכים בתפלה. התפלה כבכל ימי חוה"מ. לדוד ה' אורי בפעם האחרונה⁴⁵⁴.

בד"ה ביום השמיני שלח תשמ"א⁴⁵⁵: "לאחרי אמירת המזמור לדוד ה' אורי וישעי מר"ח אלול עד הו"ר, שני פעמים בכל יום, דנקודת המזמור היא לך אמר לבי בקשו פני גו', האט מען זיכער אויסגעבעטן שיהי' גילוי פנימיות נקודת הלב, ובשמיני עצרת נעשים כל ישראל שמחים וטובי לב⁴⁵⁶".

אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע "הושענא רבה הי' תפלת המנחה כמו בערב ר"ה"⁴⁵⁷.

"הושענא רבה פארנאכט פלעגן אריין די גאנצע ב"ב אין סוכה צו די רביים מקבל זיין א ברכה. זיי האבן געמאכט א ברכה לישב בסוכה, געגעסן מזונות וכו'⁴⁵⁸".

(450) ואף שטוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פ"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א סתנ"ח סק"א. רס"י תרגו. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ כן מסתימת הל' בסדר ברה"נ שם. וכדעת החולקים. ואכ"מ). ועוד, שלאחר שנגמרה מצותו בהושענא רבה ואילך, אין בו ספק ברכה (ראה פמ"ג סתנ"ג במ"ז סק"א. אבל ראה בפמ"ג סרט"ז במ"ז סק"ד שלהט"ז גם בשמעי' נכון שלא להריח. וראה בכורי יעקב סתנ"ג סק"ב). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד. ומש"כ בשש"כ פכ"ב הע' סב (וראה באו"א באלף המגן סוס"י תרנא בהגה בשו"ג) – הנה לדעת אדה"ז (ספ"ח ס"ד) ל"ש מוקצה מח"כ בכשמל"ה.

(451) ואם נתעכב, יש להקל – ראה בהערות לעיל.

(452) כשישראל בישובן – כ"ה בשו"ע (וראדה"י) או"ח סרנ"ו. ול' הרמב"ם (שבת פ"ה ה"ח) מדינות ועיירות של ישראל – משמע רק כשהן תח"י ישראל. ובמער"ק שם שגם בבבל תוקעין, באם העיירות של ישראל, וכדמוכח בשבת לה, ב. אבל בס' החילוקים בין אנשי מזרח ובני א"י (סנ"ד) שבני בבל אינן תוקעין. ואולי בזמנם הפסיקו בני בבל לתקוע.

ולהעיר שבתוס' סוכה ג, ב ד"ה דרבנן מ' שגם התקיעות להבטיל ממלאכה הן צורך מקדש שהתירוש משום שבות במקדש, עיי"ה. ועוד להעיר שאי"ח רק בגדר הכרזה, כ"א דין תקיעות ממש, כאשר תקיעות שבמקדש, כדמוכח בתוס' ערכין י, ד"ה אין שדנו בדיני הפסק.

– בטעם אין תוקעין בזמננו – ראה כה"ח סרנ"ו סק"א בשם רוח חיים שם. שו"ת רשב"א או"ח ס"י קלו. אורה ושמחה שבת פ"ה ה"ח. ח"י גדלי' שבת ס"א. חוט שני שבת פ"ט סק"ה.

[בנוגע למספר שש תקיעות בחוה"מ שאין מניחין תפילין, ול"ש תקיעה לחלוץ תפילין – ראה שו"ת גידולי ציון הורוויץ ס"ד (ובהסכמה בראש הספר) ע"פ ח"י הצ"צ לר"ו (בפס"ד – שנו, ד).

עוד שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תוקעים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת (נוסף לזו שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט (כשאין בע"ש כבשנה זו) – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיר"ח שבת קטו, א בשם רה"ק. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ו. ק"נ ביצה פ"ה סק"ו. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית אהרן וישראל גל' צא. ושוב איקלע לידי שו"ת שיח יצחק ח"ב שו"ת ז"ע מכת"י, וראה שם סכ"ז מזה].

(453) וכמפורש גם בספ"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. (וראה גם בכת"ק שנתפרסם בקובץ יחי המלך גל' תרמג ע' 14: "הרי בעש"ז זה אינו כ"א בערב דסיון וכו'). אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

(454) בשער הכולל פמ"ה ס"ו נתבאר שבימים זה הוא סיומא דדינא ואין צריך עוד לבקשת ונפלינו אני ועמך דהיינו סוגלת אמירת לדוד ה' אורי ולכן גם בהושענא רבה במנחה אף על פי שכבר השלימו בשחרית כל סדר הפיוטים צריך לומר לדוד ה' אורי, עיי"ש.

(455) סה"מ מלוקט ח"ב ע' קמא.

(456) עיי"ש ע"פ המבואר בלקו"ת, ששמחים וטובי לב הוא גילוי האהבה דנקודת פנימיות הלב.

(457) סה"ש תרצ"ז ע' 189.

(458) סה"ש תש"ה ע' 52. (ואם שם גם ע"ד נטי' לפת לפעמים. ונת"ל). ונזכר ג"כ בשיחת ליל שמח"ת תשכ"ז (ושם: מיט טיי און מזונות).

הכנות לחג

עירוב חצירות: יש לסדר היום עירוב חצירות אם נצרך, עבור הטלטול מבית לחצר בשבת שבתוך החג, באם הסוכה ממקומת בתוך חצר המשותפת ליותר מבית אחד [וכן כשבדרך מהבית לסוכה נדרש לטלטל בתוך בנין מגורים המשותף לכמה בתים]. כמובן, רק באם לא נעשה העירוב, כנהוג, בערב פסח לכל שבתות השנה, וגם לא נעשה העירוב בערב סוכות (או שעשה אבל העירוב כבר נאכל). לפרטים, ראה לעיל ערב סוכות.

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו... ושמחה כזו קלון היא להם...".

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידי ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום⁴⁵⁹.
לטהר עצמו במקוה ערב הרגל – ראה לעיל בערב חג הסוכות.

צדקה: עבור שני ימי החג.

מצוה על כל אדם שיממשש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הכנת אש לנרות: אין מוציאים אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט⁴⁶⁰. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות לליל שמחת תורה.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארציט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור⁴⁶¹, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקים ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)⁴⁶².

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג, ובסוכה – רק לשמיני עצרת.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים

דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית בערב יו"ט [ומותר לעשות כן, ואין חשש⁴⁶³ גרם כיבוי בנותן מעט מים⁴⁶⁴] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן ליל שמחת תורה.

ועיי"ש בסה"ש ע"ד מנהג "נשיאי בית רבי" להצליף בהושענות. ועד"ז (בשניונים) בסה"ש תרצ"ג ע' 85. וראה גם באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ חט"ו ס"ז (האינט הושע"ר איז מנהג אז דער פאטער שמיסט אפ די קינדר שי' מיט דער הושענא און גיט זאיינ ברכה אז דיא קינדר יחיו זאהלן גיט ויסין פון קין שמיץ א גאנץ יאהר און האבין גליק אין רוחניות וגשמיות).

(459) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א' שלא.

(460) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

(461) ואין כן מנהגנו.

(462) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז' תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

(463) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח' תרסה.

(464) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה (מקום האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה 6:18 (18 דקות לפני השקיעה)⁴⁶⁵.

מדליקין הנרות בסוכה (כנ"ל) ואח"כ מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של שבת ושל יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלום מאש דולקת.

ליל שבת קודש, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת

בלקוטי תורה⁴⁶⁶: וזהו ענין שמח"ת שאחר ר"ה וי"כ שהוא בחי' המשכה שמחה של מצוה על כללות השנה כי מאחר שבכל השנה עושים חסרון ופגם בהארת סוכ"ע ע"י שאין מקיימים המצוות כהלכתן וכאשר נמשך בר"ה וי"כ מלוי החסרון אז נעשה בחינת שמחה של מצוה כו'. ועוד שם⁴⁶⁷: כי מר"ח אלול עד יו"כ הן ארבעים יום ובי"ה כו' בו נתנו לוחות האחרונות כללות כל התרי"ג מצוות והן מילוי כל החסרונות והפגמים בהמשכת פנימים ומקיפים מחדש וכו' [ע"י התורה נמשך מקיף היושר הכללי שמקיף בהשוואה אחת והוא ענין שמחת תורה שהשמחה של כל השנה בתורה ומצוות נכלל ביום א' שהוא כללות כל השנה ומקיף זה נמשך ע"י התורה].

בלקוטי תורה⁴⁶⁸: "להבין קצת ענין יו"כ וסוכות . . שהתענוג מאכילה ושייתיה כו' הם תענוג מדבר שחוי ממנו, אבל יוהכ"פ ע"י התשובה מעורר עצמיות אור א"ס . . ה' עינויים מדברים גשמיים, רק להיות אז תתענג על ה' . . בחי' שבת שבתון⁴⁶⁹ דיוהכ"פ בחי' כי עמך הסליחה, כי עמך מקור חיים, לכן אסור התענוג מאכילה ושייתיה, כי הוא גלוי ממקור התענוגים שלמעלה מהחכמה . . הנה אח"כ, היינו לאחר עשי"ת וי"הכ"פ, עי"ז בסוכות [ושמיני עצרת⁴⁷⁰] נמשך להאיר במקיפים ופנימים⁴⁷¹ . . להיות בחי' דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה כו'". ומבואר על כך בלקוטי שיחות⁴⁷², ש"חפצה" היינו פנימיות הרצון, תענוג. וע"פ הידוע, ששמע"צ הוא בחי' ה"שמן" וה"עסענציע" של כל חודש תשרי, צ"ל שהענין ד"נפש חפצה" שב(סוכות ו) שמע"צ, הוא למעלה ("העכער") מהתענוג הבלתי מורכב דיוהכ"פ. ואינו מובן, איך אפשר שהתענוג דסוכות ושמע"צ, שאז יש אכילה ושיית גשמיים, יהי נעלה יותר מהתענוג דיוהכ"פ, שאז מופשטים מאכילה ושיית. אך הענין הוא, שזהו מצד מעלת העבודה במקום גשמי דוקא, ועד להתעסקות באכילה ושיית גשמיים, שדוקא בזה ישנו תענוג (העצמות למעלה, ובמילא גם התענוג) דעצם הנפש ממש. והיינו שהתענוג הבלתי מורכב דיוהכ"פ, שאין התענוג מדבר שחוי ממנו, הוא בדוגמת אותיות החקיקה שבנפש, שאף שאינם דבר נפרד חוץ מהנפש, כמו אותיות החקיקות על אבן טוב, שאינם דבר נפרד מהאבן טוב, אלא מעצמיותו ומהותו של האבן טוב, הרי אין זה כמו הפשיטות של האבן טוב מצד עצמו שהוא מופשט מכל צורה ממש. ואילו התענוג (נפש חפצה) שבסוכות ושמע"צ, הוא תענוג עצמי דעצם הנפש ממש, בדוגמת הפשיטות של האבן טוב עצמו, כפי שהוא מופשט מכל צורה ממש.

במאמרי אדמו"ר האמצעי⁴⁷³: וזהו כל ענין שמע"צ ושמח"ת וכו' הוא ענין קליטת אור אלקי שבבחינת חכמה עילאה בלב כל נשמות ישראל בפרט בבחינת היחוד וביטול בה בתכלית בקיום מצוות

(465) מט"א סתרכ"ה סל"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

(466) ד"ה אני לדודי ה' (לג, ד).

(467) בביאור לד"ה הנ"ל (לד, ג).

(468) בסיום וחזרת ההוספות שבספר ויקרא.

(469) ושם: כי שבת היא המשכת מוחין דאבא היינו בחי' חכמה הנק' עדן והתענוג המתלבש בחכמה הרי הוא עד"מ התלבשות והרכבת התענוג שנתלבש להיות התענוג מן החכמה ואין זה כמו מקור התענוגים שאין התענוג מדבר שחוי ממנו וע"כ גם למטה המצוה להתענג במאכל ומשתה אבל בחי' שבת שבתון כו'.

(470) ובלקוטי שיחות דלקמן בהערה 45: בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל עפ"י הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות נכלל כאן גם שמע"צ.

(471) ושם: והיינו ע"י הסוכה נמשך בחי' השראת המקיפים וע"י ד' מינים שבלולב . . נמשך להאיר בבחי' פנימי'.

(472) ע"י צ" 337.

(473) דברים ח"ד ע' א' שו.

מעשיות בפועל ממש דוקא וד"ל ועל כן שמחת תורה שבשמע"צ השמחה הוא ג"כ במעשה ממש דוקא והוא בבחינת ריקוד בהקפה שמקיפין סביב הבימה מקום קריאת התורה בדיבור בכל השנה ובשמע"צ מקיפין סביב הבימה בריקוד ושמחה גופניות דוקא וגם ההקפות הם עם הספר תורה שהוא גשם הס' דוקא. . דוקא והשמחה זו היא בריקוד ועשיה גשמיות שרשה למעלה מעלה מבחינת חכמה עילאה שרש התורה שנמשך בקריאת התורה בכל השנה.

בסידור עם דא' ח"ד⁴⁷⁴: שרש ההפרש אשר בין עשי"ת לשמ"ע וש"ת. . שאז זמן השמחה הכללית מכל התורה. . שהוא בחי' אור פשוט בלתי מוגבל ומתחלק לחלקים. . יגיל וישמח מכללות כל התורה שבכל השנה שעברה והרי יש בחי' שמחה בפרט בכל הלכה והלכה. . אך בש"ת השמחה הוא בחי' כללות לכללות כל ההלכות כא' . . והיינו ג"כ ענין שמחה של מצוה שישנה בפרט וגם בכלל בכל המצוות והיינו בש"ת דוקא שהרי הוא יום אחד בלבד ונכללו בו כללות כל התורה והמצוה שעשו כל השנה כו' ובחי' מקיף זה נמשך ע"י התורה דוקא. . ע"כ נק' שמחת תורה דוקא. . מה שיום ש"ת בא אחר יו"כ ביום י"ג כי ד' ימים שבין יו"כ לסוכות וח' ימי הסוכה י"ב וש"ת יום ה"ג היינו לפי שיש"ג מדה"ר שנמשכו ביו"כ. . שנשארו למעלה בבחינת העלם עדיין. . אבל בש"ת מאיר ובא אור זה. . וא"כ נמצא דהארת מקיף הכללי בש"ת היינו בחי' הארת המקיף שביו"כ שעל ידי תשובה והא בתליא שלפ"ע התשובה. . לעורר אתדל"ע בעצמות האא"ס להאיר בבחי' מקיף בל"ג מדה"ר כך ערך בחינת התגלות זה האור ממש ביום ש"ת בשמחה של תורה ומצוות. . ומכל זה יובן שאין ענין הפרש כלל בעצם בין עשי"ת לש"ת אלא שבעשי"ת בהעלם עדיין. . ובש"ת כבר נמשך ובא בבחי' מקיף כללי.

בד"ה ביום השמיני תרצ"ה⁴⁷⁵: דשמיני עצרת הוא יום שמן בכל מיני טוב. . הנה כל הטוב הרוחני וההשפעה בבני חיי ומזוני שהוקצב בר"ה הנה ההמשכה כללית היא בשמע"צ, וזהו ביום השמיני, בהיום שהוא שמן ומושבע בכל מיני טוב, והיינו דהכתיבה וחתומה טובה דר"ה ויוהכ"פ ובקור החותמות דהושענא רבה, הנה חלוקי הפתקאות בחותמי ברכות הוא בשמע"צ, זהו ביום השמיני כל השומן והשובע הנה עצרת תהי' לכם, דבעצרת יש ב' פ' הא' קליטה, והב' ל' הדרכה והנהגה, וכמו זה יעצור בעמי, וכנ"ל דהעבודה פרטית דשמע"צ היא העבודה דקבעומ"ש על כל השנה. ועיי"ש בהמשך המאמר.

בשיחת ליל שמח"ת העת"ר⁴⁷⁶: (הר"ש גרונם אמר שנמצא בדרוש דצדקת פרוזנו אשר בשמע"צ מבטלין החותם כו', ואמר אדמו"ר שליט"א:) זהו לאחר החותם דהו"ר, דענין החותם הוא כמו שמשלחין אגרת שחותמין אותה שלא יגעו בה ידי זרים, אמנם כשהגיע האגרת למי שנשלחה לו אז יכולים לבטל החותם, ועד"ז הוא בשמע"צ שהוא בחי' לכם וממילא אז אינו צריכים לחותם⁴⁷⁷.

כו"כ שיחות ומאמרים בעניניו של יום שמע"צ – נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. וב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ-שמח"ת ה'תשי"א⁴⁷⁸: בשמיני עצרת היא האסיפה דכל האורות והגילויים הכללים שנמשכים בחדש השביעי, הקליטה והעכבה בזריעה טובה בכדי שתהי' מזה צמיחה בריבוי טוב⁴⁷⁹.

בכמה שיחות קודש נתבאר בארוכה ענין הריקודים וההקפות. **ואכ"מ**. וראה ב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ-שמח"ת תשי"א הנ"ל: "וזהוהיזר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: די פערציק אכט שעה פון שמע"צ און שמח"ת דארף מען זעהר מייקר זיין, יעדע רגע קען מען שעפען אוצרות מיט עמערס און קאדקעס (חביות) בגשמיות וברוחניות און דאס איז ע"י הריקודים." [ובספר השיחות תרצ"ה⁴⁸⁰: "בשמע"צ היו מיקרים מאד את הזמן. באמת בשמע"צ הם אותן הכוונות

474) שער האלול רלא, א.

475) סה"מ קונטרסים ח"ב ע' שלח.

476) סה"ש תורת שלום ע' 210.

477) ובשיחת ליל הושע"ר תשמ"ו, שמצינו בזהר ב' לשונות (אופנים) בנוגע לזמן דקבלת "פתקין טבין" ("א גוטן קוויטל") – בהוש"ר, און בשמע"צ. והביאור בזה, שבהוש"ר ערב שמע"צ, נפעל הענין דקבלת "פתקין טבין", והקליטה דשמע"צ היא ביחס לענינים שנפעלו ע"י עבודת ההכנה ביום שלפניו, בהוש"ר.

478) נדפס גם באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ד ע' יח.

479) עוד אופן בשמע"צ – יחוד וזיווג. והיינו דבר חדש לגמרי, ולא רק הקליטה וכו' – נת' בשיחת שמח"ת תשכ"ה. וראה הנסמן בחו' באתרא דרב גל' ו הע' 42.

480) ע' 468.

שבר"ה⁴⁸¹. ושם בהמשך, שכ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע שוחח פעם בשמע"צ עם אחדים כשעה וחצי, ואמר שזהו אצלו מסירת נפש [כנראה מצד יוקר הזמן בשמע"צ], וביאר הטעם להנהגתו, עיי"ש⁴⁸²].

בשיחת יום שמע"צ תש"ה⁴⁸³: עס איז דאך ביום השמיני "עצרת" תהי' לכם, די "קליטה" תהי' לכם. שמע"צ און שמח"ת דארף זיין די עבודה פון אוועקשטעלן זיך אין א תנועה טובה און אין די תנועה טובה זאל ער שטעהן מיט א תוקף און א חוזק כל השנה, ווייל איצטער זיינען אפן אלע שערים און דער איצטיגער זמן פון שמע"צ און שמח"ת איז זעהר טייער און מען דארף דעם זמן מייקר זיין.

בשיחת ליל שמח"ת תש"ה⁴⁸⁴: די עבודה פון היינטיגן טאג – שמחת תורה – איז זינגן און טאנצען. וואס איז טאנצן? – מרגיל זיין דעם גוף נהנה צו זיין פון א דבר מצוה. אזוי איז דער גוף נהנה פון אכילה ושת', דארף מען אים צוגעוואוינען אויף נהנה זיין פון א דבר מצוה. און דאס איז דער טאנצן מיט די פיס, וואס דורך דעם ווערט דער גוף נתיגע מיד. דער גוף וויל דאס ניט, דער גוף מאנט זיין מנוחה, ער האט געארבעט א גאנצן טאג, ער האט אויך א סאך דאגות און איז ביי זיך צובראכן, עס ווילט זיך אים דעריבער אפרוהען און לייגן שלאפן, דארף אבער זיין די קביעות עתים לתורה, אז אן די שיעורים וואס יעדערער האט לפי ערכו זאל ער זיך ניט לייגן שלאפן. אן די שיעורים קען ניט זיין. ניט נאר וואס די שיעורים, די קביעות עתים לתורה, דארף זיין א מוז, נאר דער גוף אליין זאל דאס מאנען. מען דארף אזוי אויפהויבען דעם גוף ער זאל דאס פאדערן. . . אזוי דארף מען אויך אויפהויבען דעם גוף צו תורה און אים איינטרייען נהנה זיין פון א דבר מצוה. [ובהמשך השיחה⁴⁸⁵: דער ענין פון זינגען און טאנצן שמחת תורה איז, אז דער מענטש זאל וויסן אז ער דארף ווערן העכער. אפילו די גוטינקע, די גאר גוטינקע דארפן אויך ווערן העכער].

בר"ד משיחת שמח"ת תרפ"ו⁴⁸⁶: שאל ר"מ אם הריקוד צ"ל בהרגש שהוא לכבוד שמחת תורה או לאו דוקא. וענה: עצם הריקוד בלא שום כוונה הוא ענין גדול, אפי' אינו יודע שום כוונה. . . וסיפר ע"ז מעשה: פעם עוד בחיי אאמו"ר נ"ע, לא ה' הקפות מחמת איזה סיבה, ואח"כ אמר לי אאמו"ר א טיפן ענין אין חסידות, און א ביאור אויף דערויף, וואס עס איז ביי עס דעמאלט נתחדש געווארן – און דער טאטע האט געהאט א חוש אין חסידות – לבסוף אמר לי אאמו"ר: איך וואלט דאס אוועק געבן פאר א טאפ שמח"ת צו הקפות, עכ"ל. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: א טאפ מיטן פוס טאנצן שהו"ע גדול. . . דער טאנצן פון שמח"ת קען זיך אפרופן אין צוויי חדשים ארום, ער קען גאר שטיין אין א ווינקל, וועט ער זיך דערמאנען אויפן טאנצן.

בשיחת שמח"ת תרס"ד⁴⁸⁷: מי דארף זיך דורך ריידען, עד עתה ה' עדיין מקיפים ראש השנה יום הכיפורים סוכות עד שמיני עצרת, שמחת תורה הוא ג"כ בכלל שמע"צ, וואס אין מקיפים קענען מיר קיין טאלק ניט וויסען. . . איך דארף אייך מוסיף זיין, אז למעלה איז אויך אזוי, אין דער צייט פון מקיפים ווייס מען נאך ניט, ער כביכול ווייס אויך ניט [וראה בהערת כ"ק אד"ש לשם], ווארום כי עמך הסליחה הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה עד יום הכיפורים, ווייס מען דאך ניט וואס עס וועט זיך מיט עס טאן, מכח דעת עליון רעדט מען ניט דארטן איז בודאי אלץ ידוע, נאר מי רעדט בכלל. . . ווארום עס איז דאך כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, שיש דין ומשפט על האלקות שביעקב כמה גילוי אלקות יומשך לו בקיום התורה ומצוות שלו בכללות ימות השנה. . . אך זה תלוי בהאלתא מ"ן שזהו לפי ערך העבודה משנה שעברה ווי עס איז עולה זיין תורה ומצוות, אויב עס איז גוט וועט מען עס געבן אויך ווייטער אויך גוט. . . אך אם עד סוכות לא עשה תשובה, איז בכלל ווייס מען שוין למעלה אז עס איז ניט גוט, אז זיין אלקי יעקב איז שוים מילביג (ווי מי זאגט דאס) אך עד שמיני עצרת יש לו עדיין זמן, ער קען נאך תשובה טאן. . . ולכן עד שמיני עצרת שהוא עדיין מקיף יכול לעשות תשובה, אבל שמיני עצרת הוא המשכה פנימי איז דא ווייס איך שוים. [ועיי"ש באריכות גדולה, בעבודת האדם].

(481) ועד"ז – בנוגע להדמיון דר"ה ושמע"צ – בהיום יום לכ"ב תשרי (שמע"צ).

(482) וראה גם להבין ענין שמע"צ ושמח"ת תשי"ד בתחילתו.

(483) סה"ש תש"ה ע' 54.

(484) שם ע' 58. [ונת' בד"ה לה"ע שמח"ת תשי"ב].

(485) שם ע' 59.

(486) סה"ש ע' 96.

(487) תורת שלום ע' 28 ואילך.

בשיחת ליל ויום שמחת תורה תש"נ (כקביעות שנה זו)⁴⁸⁸: הקביעות דשמע"צ ושמח"ת ביום השבת וביום הראשון – שבשמע"צ שחל ביום השבת עיקר העבודה היא הקליטה בפנימיות דהענינים הרוחניים, ובשמח"ת שחל ביום הראשון עיקר העבודה היא לגלות המציאות האמיתית דכל הבריאה ש"לה" הארץ ומלוואה גו", "אין עוד מלבדו", וכפי שמתבטא גם במלאכת אוכל נפש שנעשית בשמח"ת (ולא בשמע"צ שחל בשבת) – שרומז גם שכל עניני העולם דבני נעשים בבחינת "אוכל נפש" דירשאל, עי"ז שמתמשים בהם לצורך העבודה ד"אני נבראתי לשמש את קוני", ועד שבאים להגילוי בתכלית השלימות בימות המשיח.

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא.

ערבית: מעריב לשלש רגלים עם ההוספות של שבת. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום השבת הזה ואת יום שמיני עצרת החג הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו"⁴⁸⁹. טעה ואמר "את יום חג הסוכות הזה" או שאר טעות, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי שמונה עשרה אומרים "ויכולו", ברכת מעין שבע (מגן אבות כו). קדיש תתקבל. "מזמור לדוד". חצי קדיש. ברכו. ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן⁴⁹⁰. מאחלים איש לרעהו: גוט שבת, גוט יום טוב⁴⁹¹.

"שמע"צ און שמח"ת ביינאכט תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות⁴⁹²".

בשיחת ליל שמע"צ תשנ"ב: [הגבאי הכריז ע"ד עריכת קידוש בסוכה וכו', ואח"כ אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א]: כאשר הגבאי מכריז שיכולים לעשות קידוש – הרי מכיון שענינו מרומם בתורה: "אנא בכח גדולת מינך" ראשי תיבות "גבאי" – **צריכים** לעשות קידוש. ובאופן שניכר בקידוש שזה קשור עם "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני". ומכיון שזהו קידוש דשמיני עצרת, שאז נעצרים ונקלטים כל הענינים שלפני זה, הרי ממנו נמשכים כל הענינים על כל השנה כולה, שהיא נעשית – שנת אורה, ושנת ברכה וכו'.

יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה דהיינו בשעה שביעית אחר חצות היום, אלא לאחר שעה תוך הלילה. והכוונה לשעה בת ששים רגעים, וע"פ מה שראיתי נוהגין – שש שעות אחר חצות האמצעי. **בנוא יארק, היינו משעה 6:56 עד שעה 7:56** (שעון קיץ).

קידוש: מקדשים וגם אוכלים ושותים בסוכה מפני שהוא ספק שביעי – הן בלילה והן ביום. ואין מברכים על ישיבתה⁴⁹⁴.

בכ"מ בשיחות, שבשמיני עצרת פועלים ע"י הישיבה בסוכה, שמהסוכה עושים בית, ומעין לעתיד לבוא⁴⁹⁵.

(488) סה"ש תש"נ ע' 61. ועיי"ש במעלת הקביעות דשנה זו ששמח"ת ביום ראשון.
(489) בדיוק נוסח זה – ראה סה"מ תרפ"ג ע' קלו. סה"ש תש"ר-תש"י ע' 72. שם ע' 375. 381. שיחת אחש"פ תשכ"ד. שבת בראשית תנש"א.

(490) הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

(491) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

(492) קובץ ליובאוויטש שנה א חוברת ה ע' 73.

ובנוגע לסעודות יו"ט – ראה סה"ש תרצ"א ע' 143 שהסדר שהיא אחרי הקפות. וכן בליל ויום שמח"ת. ועד"ז בסה"ש תש"ב ע' 135: "טועם זיין פון סעודת יו"ט און געהן צום פאר-הקפות-פארבריינגען". וכ"ה בכ"מ. וכן מעשה רב. וראה גם הנסמן באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' שעא (אות מו).

(493) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתכד. ובכללות הענין שם, סי' ג'שנ.

(494) ובמק"א בזה"ל: במג"א (ועוד) מביא כמה מנהגים בזה. אבל לנו הוראת נשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר שבשמע"צ אוכלים ושותים בסוכה הן בלילה והן ביום. ועד – שהמהדרים שגם מים אין שותין חוץ לסוכה, מהדרים בזה גם בשמע"צ.

ומה"ט נמי אין נוהגים אצלנו שלא לשהות בסוכה אחר האכילה. ואכ"מ.

(495) ראה גם ר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל.

ובלקו"ח ד"ד ע' 1538 שהוא ע"ד הרשות שגבוה במעלתו מהחובה, ומעלת הרשות אז עס מאכט זיס דעם קיום החוב (והובאה שם דוגמא מאמית שיעור תהלים אחר התפלה, שהתפלה חובה ואמירת תהלים – רשות), ונותן טעם לשבח במילוי החוב. וכמו"כ ישיבה בסוכה

אין לאכול בלילה עד שחשיכה (כיון שאין מברכים "לישב בסוכה").

הפת של עירובי חצרות [באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי-עיוגל מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודא"ה⁴⁹⁶) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת⁴⁹⁷.

שכח ולא עשה עירובי חצרות, הורה כ"ק הרה"ק רלוי"צ נ"ע שניאורסאה⁴⁹⁸ שבאם כל בני החצר אוכלים בסוכה אחת בשבת, אין צורך בעירוב מפני שהם כאנשי בית אחד, והסוכה עצמה מערבת. כשאין אוכלים בסוכה אחת, יש לשאול רב מורה הוראה איך להתיר הטלטול⁴⁹⁹.

בקביעות שנה זו, אומרים שלום עליכם⁵⁰⁰, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא⁵⁰¹ – בלחש.

בקידוש: נוסח אתקיננו ליו"ט. יום הששי, בורא פרי הגפן, ומזכיר של שבת במקומות המתאימים, וחותר מקדש השבת וישראל והזמנים, ואין מברכים לישב בסוכה, שהחיינו (לפי שהוא רגל בפני עצמו). טעה בקידוש או בירך לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש⁵⁰². טעתה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו⁵⁰³. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שותה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה. ואם הקיא מה שאכל יצא יד"ח קידוש במקום סעודה, אבל טוב שישמע קידוש מאחר.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת (ויו"ט) דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)⁵⁰⁴ ולאכול לחם לאחר זמן⁵⁰⁵. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

בשמע"צ נותן טעם ועילוי בכל עניני החג, בכל ההמשכות שנמשכים ע"י המקיפים דסוכות, וזהו שמע"צ הוא הקליטה. ועיי"ש במה שאין מברכים, שמתייחס יותר למחשבה מלדיבור, והכוונה והפועל קרובים זל"ז יותר מההתקבצות ע"י הממוצע של דיבור.

(496) וראה בלקוטי שיחות (דלקמן – בהערה 41 שם) טעם הספק בזה.

(497) וראה בלקוטי שיחות חלק טז בשיחה ד פרשת בשלח טעם החילוק בין ערובי חצרות לערובי תבשילין בענין זה.

(498) וכ"ה במאירי ערובין עג, א. וראה צדיק למלך ח"ז ע' 240.

(499) ראה בשערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר זצ"ל סק"ה בקו"א.

(500) ויש שנהגו לומר "שלום עליכם" דוקא בבואם לסוכה שבביתם לסעוד סעודת יו"ט. והבוחר יבחר. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כז'תשלט. וראה בלוח לפורים שחל בע"ש, בדיני פורים מפה ומקדש. ויש לחלק.

(501) ראה לעיל בליל א' דתה הסוכות בהערה.

(502) ראה לעיל בליל א' דחג הסוכות.

(503) וגם למחמירים שצ"ל פת דוקא ולא יין ולא מיני תרגימא, עכ"פ בקידוש הלילה (ולא קייל"ק הכי לדינא) – בפת הבאה בכיסנין ודאי שפיר דמי. ובפרט שדעת אדה"י (הובא בהגהת מהר"ל לשו"ע אדה"י סי' קפח סי' י) שיוצאים יד"ח סעודה בפהב"כ. והנה לסברת שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ג סק"ז ואילך, דמהני רק שיוכל לאכול באותה שעה, אבל לא לענין לאכול סעודתו במקום אחר ובזמן אחר שצריך לקדש שוב, ואפילו לא לשתות יין במק"א (עיי"ש בארוכה שהוכיח כן מ"מ). והיא סברה מחודשת שלא מצינו בשאר פוסקים. וחילוק מחודש כזה ובדבר רגיל הו"ל לאשמועינן, וכמפורסם בכללי הפוסקים, ואדרבה מפורש הפכו בפשטות השו"ע או"ח סרע"ג סי' סה: יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר, ובשו"ע אדה"י סי' ז: יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן וא"צ לברך על הכוס קודם אותה מסעודה וכו' שכיון שכבר יצא ידי קידוש במקום סעודה הרי סעודה זו האחרת זומה לסעודה שלישית של שבת שא"צ לברך על הכוס לפני, והאג"מ בעצמו כתב עלה שהוא "דבר חדש" "לולא דמסתפינא", שבפהב"כ הו"ל כפת.

(504) ומברך ברכה אחרונה. ונתבאר בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת (תשפ"ה).

(505) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ועוד ועיקר שלפי הגהת מהר"ל ע"ה ג' בשו"ע אדה"י סי' קפח סי' י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות⁵⁰⁶ בעת הקידוש.

הרוצים לשתות מים אחרי קידוש⁵⁰⁷ קודם סעודת פת⁵⁰⁸ יזהרו לשתות מים פחות מרביעית⁵⁰⁹, ואם שתה בשיעור רביעית מברך ברכה אחרונה⁵¹⁰. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעית יין, כנ"ל), אין צריך לזהר בזה (ואם שתה רביעית יין ומברך על הגפן לפני

ואף שאם יצא כבר סעודת שבת נמצא שאכילתו פת כסעודה אחרת, והפסיד מעלת אכילת בשר ודגים בסעודת חובה – לית לן בה, שסו"ה ה"ל בדרך סעודה, ובפרט שהיא הסעודה העיקרית, והראשונה רק לצאת יד"ח קידוש (וכהמנהג בקידושא רבה שמקדשים בביהכ"נ ואוכלים הסעודה בבית. וכן בחגה"ש שאחרי הקידוש עם מאכלי חלב אוכלים בשר בסעודת פת. ושק"ו"גם לגבי שכח מעין המאורע בסעודה שלאחרי"כ. והארכנו בלוח לחגה"ש בקיצור דיני שכחה וטעות). וראה באו"א בשו"ת תשו"נ ח"ה ס"פ. (506) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' טו"רג.

ובקיצור שו"ע סע"ז סי' ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתיים שלישות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ל: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדולי אחד"). והב"ד בכה"ח סעו"ד סק"ד. מעורר ישנים (פרידמאן) סכ"ו סק"ד. ועוד. וראה בית ישראל טוסיג ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג גם בעל מנח"א ממונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתנגדות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפני"ז, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אח"כ). ואף שהרבה אחרונים דחו דבריו (או"ח ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם ס"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמו"ו ס"ג. באר יעקב סרע"ג סק"י וסרפ"ט סק"ה. בית שמואל דוד ע' ז. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרפ"ט סק"ה בשם מאורי אור (ח"ד עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפ"ל בלחם גמור כשאכל רק קצת לחולשא דליבא א"צ לח"מ, יש שצידדו כמותו. ולכאז"ל כש"כ לדעת אדה"ז (הביאו בהנהגת מהר"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ו) שיוציאים יד"ח סעודה בפכה"כ. וראה קצוה"ש ספ"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סי' קכו. מנח"י ח"ג סי' ג. תשוה"נ ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

(507) ובנוגע לדיון הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג' קפ"ג. וש"י. ובארוכה – שם סי' יב' קפ"א. וראה שם אצלנו ממג"א סרפ"ט סק"ג להפסיק לתפלת מוסף. (אבל יש חולקין. וראה"ז שם ס"א השמיט ד"י). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מצוין בפסחים קב, א שר"י שמפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להחיר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובנדו"ד נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סער"ב סי' ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרפס והגדה ושתיית כוס שני שו"ל שאינו חשוב הפסק שכן תיקנו (וראה תוס' פסחים קב, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משר"ע אדה"ז סתע"ג ס"ב) – הרי מותר לשתות גם במצמץ הגדה מעיקר הדיון. (וראה בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"א. ושק"ו"ג מזה בקובץ העו"ב גל' תתצב-ד. ושם ס"ג שאוכל תבשילו תחילה. וראה שבילי דוד סתפ"ב ס"א. שו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' קמ"א).

וכש"כ להסברא להחיר בפחות מכד"פ (וצע"ק דמשמע במג"א סרע"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק). ולהעיר ממנהגנו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פנ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממונקאטש מהדורא תליתאי ס"ט. דרכי חו"ש ששנ"ב. אורות מרדכי דבורא ע' שעד. והאיש משה סולביציק ח"א ע' קנד ובהערת הגר"ח ק. יחוד"ח חזן ח"ב או"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר ממנהג הקדמונים שאכלו קרימז'ול, ובשו"ע אדה"ז סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מרקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, יעו"ש). וראה שו"ת פועלת צדיק ח"ב סרפ"ג (ונתקן בהערה לאח"ה המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהערה שם (מספר עץ חיים) שא"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עץ חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת אול"צ ח"ב פ"כ הערה כה. (508) ואם אינו טועם אין מכוס הקידוש, נכון לעשות כן בכדי שיוכל לברך שהכל על המים לפני הסעודה, לצאת מחשש ברכה על המים שבתוך הסעודה (שבפשטות אחרי שתיית הרבה יין ובפרט אם נשתכר שותה מחמת צמאז ולא מחמת הפת – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' בה"תקלא. וש"נ).

וגם בשותה מיין הקידוש, אין היין פוטר רק אם המים היו לפניו ודעתו עליהם. ועוד כמה עיקולי ופשוטי בדיון יין פוטר – ראה אצלנו בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות לעניינים לשם בכמה פרטים.

(509) לצאת מחשש ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"ז סער"ג ס"ג שכתב שיברך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה פמ"ג בא"א סי' קעד סק"ט. בא"ח ש"א נשא ס"ב. שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סמ"ז.

ואף שבס"י קעד ס"ו כתב אדה"ז הלכה שלח"ה א"צ לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה (ובסדר ברה"נ השמיט לגמרי הזהירות לשתות פחות מרביעית בחול) – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש (יותר מבחול), כיון שהקידוש הוא מצרכי הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותה בתוך הסעודה, וא"כ כמו שברכת בפח"ז שעל הקידוש פוטרת מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שותה בתוך הסעודה". וראה קובץ העו"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"צ, ירושת"ו) ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה.

(510) אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים מברכה אחרונה שיברך אחר הכוס על ברכת המזון.

ונהי, יש שהעירו מח"א"ל כלל מא ס"ג, הובא במשנ"ב סי' קעד בה"ל לס"ו ד"ה אפילו, דאפילו במים אם הוא צמא הרבה ואינו תאב לאכול מחמת הצמאז ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב לאכול אח"כ ג"כ א"צ לברך ברכה אחרונה דהוא שייך לסעודה. וראה גם אלף המגן למט"א סתקצ"ז ס"ד. (ונו"ד יין או יי"ש שלפני הסעודה שבא לפתוח בני מעים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא נופטר בהמה"ז – שו"ע אדה"ז סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד ח"א. וראה שם פ"א ח"ה). אבל הרבה פעמים מטרת השת"ל היא מצד צמאזו (או בקפה – שזקוק לקפאין) מצ"ע ללא קשר לסעודה, ואינו "כדי שיתאב לאכול אח"כ".

הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין⁵¹¹ מברכה ראשונה שהיא שהכל נה' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שה' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נה' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין⁵¹², אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המח' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"⁵¹³. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המח'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן⁵¹⁴. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המח' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המח' בברכתו⁵¹⁵.

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור הנקרא כדי שביעה** [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון⁵¹⁶. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב **בברכת המזון** מן התורה⁵¹⁷.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה). מי שקידש בסוכה שבבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמם⁵¹⁸.

בכמה שיחות נזכר שבשמיני עצרת הוא האושפיז של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהור"י צ"נ. **ובכ"מ** ששמע"צ שייך ליוסף הצדיק⁵¹⁹. ועוד נאמר בשיחות קודש, שהיום האושפיזין אינם אושפיזין אלא בעלי הבית. ובר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל: "איר קענט זיי אלע

511 ראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

512 ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

513 י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (ש"ת שו"מ מהדורא חמישאה ס"ח). וראה תורת חיים כסופר ס"ח סקל"ז מטעם אחר. ואין המנהג כן. וכבר העירו ממט"א סתקצ"ז ס"ג שמפורש דלא כוותיהו.

514 כן הסכמת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים כי רק בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"ב). ועוד. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס"ל ב"תתלג), ולא אישתמיט חד מיניהו לכתוב שגם באכל פחות מכשיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ב ס' קט שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו בד"ז, כפי שהעידו משמו בס' זאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

515 ולכאורה באופן זה עליו להקדים הדיא שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המח' ג"כ.

516 ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו תנה"ש תשע"ז.

517 וגם אם אינו שבע, אם אכל מכשע ביצים ולמעלה (עד כ"א ביצים ולא עד בכלל) יברך המוציא על כזית לחם אחר תחילה, ויברך ברכת המזון.

518 ולא גרע מברכת אירוסין ובפ"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחר מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראוי שיברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים ה"ל מברך גם בפ"ג. והה"נ בנד"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין ה"ל, או משום שלום ביתו, שני ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור מהיין, שמצוה מן המובחר ביין ישן). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (קו"א סער"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעשה"ח כדיעבד דמי. ולהעיר שבלוה שמסרב לבי"ד או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהערב תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוע. וראה גם שיחת יום דחה"ס תשכ"ז בסופה. וראה שו"ת הד"ר סכ"ט ס"ק סשה.

519 וראה שיחת ליל שמע"צ תשד"מ.

אויסרעכענען, זיי זיינען פיינע בעלי בתים..."

השמחה דשמע"צ מכוסה בקבלת עול – ראה בהערה⁵²⁰.

בחג הסוכות השמחה היא בגילוי, והעבודה דשמע"צ היא באופן דגילו ברעדה⁵²¹, שהשמחה היא בגילוי אבל אינה בריבוי, והשמחה היא מכוסה, ובשמח"ת השמחה היא בגילוי ובריבוי – נתבאר בארוכה בד"ה להבין ענין שמע"צ ושמח"ת תשי"ד⁵²².

בשיחת ליל שמח"ת תשד"מ: הנהגת רבותינו נשיאנו, שבשמע"צ היו רואים אצלם ונונעה ומצב רציני, וענין זה ה' מתבטא גם בהגבלות ושמירת הזמן דאמירת פסוקי אתה הראת ועריכת ההקפות, משא"כ בשמח"ת, שאז היו בתנועה של שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה, ללא הגבלות ושמירת הזמן באמירת פסוקי אתה הראת ובשמחה וריקודים דהקפות. וטעם הדבר, מכיון שעיקר ושליומות ענין השמחה הוא בשמחת תורה דוקא⁵²³.

בשיחת ליל ה' דחג הסוכות תנש"א (מסרט הקלטה): כדי נאך מערער מדגיש זיין די שמחה פון שמח"ת ביום שמח"ת, האט מען דאך געזען אין די הנהגה פון רבתינו נשיאנו, אז דוקא ביום שמע"צ, וואס לכאורה האט דאך דעמאלט געדארפט זיין די שמחה מערער ווי די אלע זיבן טעג שלפנ"ז וויבאלד אז מעלין בקודש, האט מען געזען די הנהגה פון רבתינו נשיאנו, אז דעמאלט איז געווען – ס'איז נישט שייכות זאגען אויף רבתינו נשיאנו אן אנגעצויגנקייט, דאס איז אינגאנצן נישט זייער סדר פון עפעס מאכן אנגעצויגן, זיי זענען אבער דעמאלט געווען מער פארשלאסען, מער אין זיך אוו מער פאר זיך, ווי ס'איז געווען אין די שבעה ימים שלפנ"ז.

בשיחת ליל שמע"צ בהקפות תשד"ד⁵²⁴: שמע"צ פלעגט מען אין ליובאוויטש זוכען פון וואס צו לאכען. עס האט פאסירט אז איינער האט געזאגט דעם פסוק – פון אתה הראת – ואמרדו הושיענו זייער ערנסט, האט הוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק געזאגט: וואס אזוי די ערנסקייט? שמח"ת איז אן אנדער ענין.

הקפות

מנהג ותיקין [ותיקון] הוא לעשות יום שמיני עצרת גם כן כמו בשמחת תורה ולהקיף בליל שמיני עצרת שבע הקפות עם הספרים סביב התיבה בשמחה גדולה ולרקד לפניהם ולרנן ולסבב עמהם בשמחה רבה. וגם כי עשה כן בבית הכנסת שלו אם הולך לבית הכנסת אחר שלא גמרו ירנן וישמח גם כן עמהם.

מנהגן של ישראל, אשר תורה הוא, לשמוח בשמחה זו (דשמע"צ ושמח"ת) יותר משמחת בית השואבה, ויותר משמחת יו"ט סתם.

בנוגע לעריכת הקפות ברחוב: אף שאפשר למצוא מקום להתיר להוציא ס"ת לרחוב עבור הקפות בתנאים המתאימים, וכן נהגו בכ"מ⁵²⁵ – מ"מ מהראוי שההקפות יהיו דוקא בתוך בית הכנסת⁵²⁶. ובשיחות קודש⁵²⁷ נתבאר גם מצד פנימיות הענינים, בעיקר החילוק שבין אופן השמחה והריקודים דשמחת בית השואבה שבחגה"ס ובין השמחה והריקודים דשמע"צ ושמח"ת, שהשמחה והריקודים דשמחת בית השואבה שבחגה"ס היא באופן שרוקדים ברחוב לעיני אוה"ע, שגם הם יראו את שמחת בני", ועד שמרימים את הגוי וכו', ומראים לו את גודל

(520) ראה בארוכה בשיחת שמח"ת תרס"ד. וראה ג"כ ספר השיחות תש"ב ע' 6 שזיהו ע"י התורה המחברת ב' הפכים. ובר"ד בעת הסעודות יום א' דחגה"ס תשכ"ט, שמצד מדרגת עבד נאמן בכח הקבלת עול לפעול גם ענין התענוג והשמחה.

(521) ראה לקו"ת דרושים לשמע"צ פכ, ג ואילך. אוה"ת שם ח"ה ע' ב'קנח.

(522) ושם, שראינו בהנהגת רבותינו נשיאנו, שבשמע"צ היו בהתבודדות, ולא היתה השמחה בגילוי, מלבד בזמן ההקפות, וכמו שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר (הובא לעיל מסה"ש תרצ"ה), אשר אביו כ"ק אדמו"ר נ"ע דיבר פעם עם איש פרטי בשמע"צ מפני שהוצרך לפעול עליו בפנימיות, אף שברך כלל בזמן דשמע"צ היו רבותינו נשיאנו בהתבודדות, משא"כ בשמח"ת היתה השמחה בגילוי ובריקודים והשמחה היתה בתוך העם.

(523) ועיי"ש בטעם השינוי בהנהגה בשנה הני"ל.

(524) ספר השיחות ע' 30.

(525) והאריכו ב"מ בצדדי היתר מחמת שהוא לכבודה של תורה וכו'. ואכ"מ.

(526) חן מחמת שההקפות סביב לבימה שבביהכ"נ בדומה להקפות בביהמ"ק סביב המזבח, וכן מחמת טלטול ס"ת, ועוד טעמים.

(527) ראה שיחת ליל שמח"ת תשמ"ב ותשמ"ה.

השמחה וכו'⁵²⁸. אבל השמחה דשמע"צ ושמו"ת היא בבית הכנסת כו', ואין לה שייכות כלל עם אוה"ע, מאחר שכללות עבודת בני"ה היא באופן ד"ישראל ומלכא בלחודיה⁵²⁹. ועוד, שעד כדי כך גדולה השמחה, שאין צורך לצאת לרשות הרבים כדי לפעול שם את ענין השמחה (כמדובר בלילות חג הסוכות), אלא מצר גודל השטורעם בענין השמחה בכית הכנסת נפעל בדרך ממילא גם ברשות הרבים, בדוגמת הפעולה דביהמ"ק בעולם כולו ע"י "חלוני שקופים אטומים".

בסה"ש תש"ד⁵³⁰: איצטער, אז מען וועט גיין צו הקפות, וואס יעדער איד האלט דאך די עין חיים'ס פון תורה. די ספר תורה קען דאך נישט ארומגיין ארום בימה, ווערט ער די רגלים פון תורה, וואס דאס איז דאך דער אופן שבועה היותר גדולה בנקיטת חפצא. די תורה איז חפצו של הקב"ה כמאמר וחפצי בה. און דאס איז דער נקיטת חפצא, אז מען גיט זיך איבער צו דער עבודה במסירת נפש.

בסה"ש תש"ה⁵³¹: בשעת הקפות מיט די ספרי תורה דארף יעדערע אויף זיך מקבל זיין דעם ענין פון מס"נ בפועל פאר תורה. . . אז מען נעמט די ס"ת איז – אותי אתם לוקחים. א קאפ און א הארץ האבן נישט אלע, אבער פיס האבן אלע. שמחת תורה זיינען אלע אידן גלייך נישט דא קיין חילוקים, איז דערפאר בשעת הקפות זאל יעדערע אין זינען האבן אויף דעם ענין פון מס"נ בפועל פאר תורה. און דאס איז שמחת תורה, אז די תורה זאל זיך מיט אונז משמח זיין.

ושם⁵³²: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אמאל געפרעגט זיין פאטער הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש: וואס איז דער ענין פון הקפות? האט ער אים געענטפערט: הקפות איז, וואס מען בעט זיך ביים טאטן – אבינו שבשמים – מיט בלוטיקע טרערן, היתה לי דמעתי לחם, האב רחמנות ושביר עול הגוים מעל צוארנו. גוים מיינט דאס דעם גוף און דער נפש הבהמית. מען טאנצט מיט דער ס"ת בשמחה, מיט א אפענע קאפ און א אפענע הארץ, אבער בפנימי פנימיות גיסט זיך בלוטיקע טרערן.

אומרים י"ז (בגימטריא "טוב") פסוקי אתה הראת שבסידור, ג' פעמים [בהפסק יגיון שמחה בין הפעמים]. וממשיכים: אב הרחמים וגו' כי כך וכו'. וכמה פעמים הורה כ"ק אד"ש להוסיף פסוקים שונים. בשנים האחרונות, מנהג חב"ד שמוסיפים הפסוק **וְהָיָה זֶרְעֶךָ פֶּעֶפֶר הָאָרֶץ וּפְרִצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכָה בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ** ג"פ [בליל ויום שמחת תורה⁵³³].

מבואר בדא"ח בכ"מ, שפסוקי אתה הראת הם "טעמים על השמחה" (כמו פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות" שאומרים בר"ה בתור טעמים וראיות מן התורה לעניני ר"ה). ובהתוועדות ליל שמחת תורה תנש"א נתבאר, שנוסף לכך שפסוקים אלה הם טעמים וראיות מן התורה בנוגע לעניני ההקפות, יש באמירת הפסוקים גם ענין התפלה, שעל ידה פועלים שהענינים שאודותם מדובר בפסוקים אלה נעשים בפועל ובגלוי גם במציאות, עיי"ש. בהתוועדויות שבשנים האחרונות בליל שמחת תורה⁵³⁴ נתבאר י"ז הפסוקים ע"ד הרמז וע"פ פנימיות הענינים [נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. ובספר שערי המועדים שמיני עצרת]. וראה בשיחת ליל שמח"ת תש"ז: באמת האט מען געדארפט אפטייטשן אלע פסוקים (פון אתה הראת) נאר איך פארלאז זיך אויף חסידים, אז זיי ווייסן. אה ווייסען זיי! הלאו זאלן זיי מקיים זיין וויפיל זיי ווייסן.

מנהג חב"ד⁵³⁵ שאמירת הפסוקים קודם ההקפות היא ג' פעמים, וכיון שעורכים הקפות ג' פעמים (בליל שמע"צ בליל ויום שמח"ת) אומרים פסוקי אתה הראת ג' פעמים ג' פעמים – "בתלת זימני הוי חזקה", שבה מודגש שאמירת הפסוקים כדי לפעול ההמשכה והגילוי במציאות העולם היא

(528) ואף שידוע הפתגם מה היא שייכותו של יון לסוכה, ועד"ז מהי שייכותו של יון לשמחת בית השואבה – מ"מ כללות עבודת בני"ה בחגה"ס היא באופן שיש להם שייכות עם אוה"ע, עד שמקריבים כנגדם ע' פרים כו'.

(529) ומובן, שע"י עבודת בני"ה נפעלת הפעולה גם בנוגע לאוה"ע, וכמ"ש בדניאל ש"חדרה גדולה נפלה עליהם" משום ש"מזליהו חזי", אבל כל זה נעשה בדרך ממילא ללא כל התעסקות מצדם של בני"ה, וכדלקמן בפנים.

(530) ע' 36.

(531) ע' 56.

(532) ע' 57.

(533) ובשנת תש"נ ותשנ"ב – גם בליל שמיני עצרת.

(534) ראה בפרטיות שיחות ליל שמח"ת תשנ"ג"ב. ובכ"מ בשיחות רבותינו נשיאנו – ביאור חלק מהפסוקים עכ"פ.

(535) כ"ה הלשון בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב. וראה ג"כ בשיחת שבת בראשית (ב) תשכ"ז.

באופן של תוקף וחוזק⁵³⁶.

בשיחת ליל שמח"ת תש"נ⁵³⁷ נזכר [בהמשך לביאור י"ז פסוקי אתה הראת]: "ומסיימים" אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, כי כך לבד בטחנו מלך א-ל רם ונשא אדון עולמים". וע"פ מנהג חב"ד בשנים האחרונות מוסיפים לאח"ז הפסוק **"והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך"** – שכל ענינים אלו נעשים באופן של **פריצת גדר**, ועד שנמשך ונפעל גם ב"כל משפחות האדמה".

ועד"ז נאמר בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב: ומוסיפים התפלה "אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים כי כך לבד בטחנו א-ל מלך רם ונשא אדון עולמים". וע"פ מנהג חב"ד מוסיפים ומסיימים [וכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בניגון דאמירת פסוקי אתה הראת, וכל הקהל אחריו, ג"פ]: **"והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך"**.

אחר כך מוציאים כל הספרי תורות שבהיכל ומסבבין המגדל ז' פעמים ואומרים⁵³⁸ אנא וכו'⁵³⁹ ועוד מזמורים כפי המנהג [וכנדפס בסידור].

הלכתא למשיחא: בשיחת ליל שמחת תורה תשמ"ט נזכר שילכו להקפות ביחד עם כל האושפיזין ומשיח צדקנו בראשם, ואז ישאלו את משיח צדקנו האם לערוך שבע הקפות או עשר הקפות... ובשיחת כ' מנ"א תש"נ, שאז יהיו כל הענינים בשלימות, לא רק שבע הקפות כבזמן הזה אלא גם עשר הקפות⁵⁴⁰.

בהקפה א' זו – מכבדים כ"ק אד"ש בהקפה.

להקפות בשמע"צ ושמח"ת בשנת האבילות – גייט מען ניט אליין נאר נאך מיט איימצען [= האבילים לא הולכים לבד להקפות אלא רק עם ליווי].

הש"צ מכריז אחר כל הקפה "עד כאן הקפה א'", "הקפה ב'", וכו'. (ונת' בשם אדה"ז⁵⁴¹ שהכוונה עד כאן ותו לא (שלא יוכלו החיצונים לקבל עוד יניקה). רבותינו נשיאנו⁵⁴² דייקו שיכריזו כן, לפי שכל עוד שלא הכריזו נמשכת ההקפה, שהיא בל"ג, וצריך להמשיכה בענינים של הגבלה).

מחזירים ספרי התורה להיכל בסיום כל הקפה.

כבוד ספר תורה: חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה ולא יניחנו על ראשו כמשוי, וישב לפניו בכובד ראש וברירה ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר "והיה שם בך לעד", ויכבדנו כפי כחו.

הרואה ספר תורה שהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמולכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם. ויש מהפוסקים שכתבו ללמד זכות, שרק בעת שמסבבים עם הס"ת סביב הבימה מחוייבים לעמוד, שזהו כמו שהס"ת עוברת, אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוא כס"ת על מקומה.

יש להיזהר כשמכבדים לאדם איזה כיבוד בספר תורה, שלא יסרב חלילה.

מנהג ישראל שהנערים נושאים דגלים בשמחת תורה בעת ההקפות⁵⁴³. ונכון שלא לקנות דגלים שיש בהם פסוקים ושמות⁵⁴⁴. ואם יש בהם פסוקים, צריך לזהר לנהוג בהם בקדושה, ולהזהיר הילידים שלא לזרוקם לארץ וכדומה. ופשוט, שאין ליתנם לקטנים שאין ביכולתם להזהר בכך.

(536) התועדות ליל שמח"ת תנש"א.

(537) סה"ש תש"נ ע' 60.

(538) בהקפה 1 – "צור העולמים עננו" – כ"ה בסידור אדה"ז דפוס ראשון, סידור עם דא"ח, סידור תורה אור, סדר קידוש ותפלות לשמח"ת ועוד (ולא "צור עולמים" כבשאר סידורים). וצ"ע טעם השינוי. ובפרט שבפסוק הוא "צור עולמים".

(539) ביאור נוסח כל ז' ההקפות – בשיחת יום שמע"צ תש"ד לתלמידי הישיבה – נדפס בקונטרס הקפות תש"ד. וי"ג.

(540) להעיר שגם בזה"ז יש שנהגו להוסיף עד עשר הקפות.

(541) בשעה"כ פמ"ה סק"ו.

(542) ראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ה.

(543) והרבה טעמים נאמרו בזה. וראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ג ותשל"ד.

(544) שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא אם כן יש בהם ספר שלם, וגם שמביא פסוקים לידי זלזול. וראה שו"ע אדה"ז סרפ"ד ס"ד.

סש"ד ס"ג. סתרל"ח ס"ב. וראה מעורר ישנים ס"ב כו ס"ק קנג.

אין ליתן לקטנים צעצוע של ספר תורה קטן שיש בו צילום של פסוקים⁵⁴⁵.

כתב מהר"ק בשם רב האי גאון: "יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו'". וכתבו הפוסקים⁵⁴⁶, ש"לכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב גבי דוד המלך עליו השלום מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה'. וכן כתבו משם האר"י ז"ל וזוהי מקבל הארת התורה וקדושה העליונה. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה. ואל יאמר האדם אין זה כבודי וכבוד התורה לרקד לפני העם כאחד הריקים שהרי זה היה חטא מיכל בת שאול שהשיב לה דוד המלך עליו השלום ונקולתי עוד מזאת וגו'".

בספר השיחות תש"ד⁵⁴⁷ ביאור "עוזר דלים". ושם: דערפאר דארף מען נאך דעם ווארט עוזר זיך אפשטעלן, מאכן א הפסק, און דערנאך זאגען דלים. און צו די מדרי' פון עוזר דלים קומט מען צו דורך טאנצען שמע"צ און שמחת תורה, אבער דער טאנץ דארף זיין מיט אן אמת, אזוי אז די תורה זאל זיך מיט אים משמח זיין.

עלינו אחרי סיום ההקפות. קדיש יתום.

משקה: כבר פורסם כמה פעמים קול קורא מהבד"צ להזכיר ולהזהיר בנידון שמירה וקיום מלא ("אן קונצן") של התקנה הידועה שלא לשותות משקה יתר על המידה, בעיקר לאלו שלפני גיל ארבעים, ובפרט לבחורים, אף שגם אלו שאחרי גיל ארבעים צריכים למעט בשתיית משקה⁵⁴⁸. ושעל המשפיעים מוטלת האחריות לחזור ולהודיע כל הפרטים בזה ע"פ המתבאר בשיחות קודש, ושהתקנה בתוקפה גם בשמחת תורה⁵⁴⁹ ושהאחריות בזה לא רק שמוטלת על כל אחד ואחד לעצמו, אלא שעליו גם לשמור על השני שלא ישתה יותר מהמידה⁵⁵⁰.

שאלות המתעוררות בהקפות ובפרט ב־770: מותר לנקות משקפיים בשבת ויו"ט אבל לא להבריקים. משקפיים שנתעקמו אפילו מעט⁵⁵¹ אסור ליישרם⁵⁵². נפל הבורג של ידית המשקפיים אסור להחזירו בשבת אפילו בצורה רפויה⁵⁵³, אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירו באופן רפוי.

(545) ראה מענה להרי"י בראשונים, נדפס בתשורה לנישואי לוינון-ראזענבלום י"א שבט תשפ"א ע' 66.

וראה שו"ת בא"מ ח"ח ס' סק"ט: ברצוני להודיע ולפרסם דבר שמצטער אני ע"ז זה כמה. הלא כל הרואה בספר שד"ח (מערכת ד' בפאת השדה כלל ל"ח) יודע שלרוב הפוסקים לספרים הנדפסים קדושה יתירה להם, ולקצתם ומכללם המג"א דינים כנתיבה גמורה מעיקר הדין, א"כ איך קונים ואיך רבותינו שבגולה שיח' מעלימים עין מהדפסת ס"ת ע"י פאטאגראפיע כולה כצורתה, בצורה גדולה ובצורה קטנה, והתינוקות מטלטלים בידיהם הנה והנה לרוב בשמחת תורה, והס"ת מלא שמות קדושים ככל ס"ת הכשרה, והתינוקות קורעים לפעמים ע"י אונס או ע"י מה ששוחקים עמם ע"י פתיחה וגלילה ולהרבה הס"ת כזה נופל מידיהם, וזה זלזול גדול שאסור ואסור להניח לעשות, אף אם פאטאגראפיע אינו כדפוס ממש. מימי אני מדקדק שלא להניח קטנים שישחקו עם ס"ת אלו הנדפסים ע"י פאטאגראפיע ואיני מניח לקנות ס"ת כזה, ופעם קניתי ס"ת כזה למתנה וכשהצצתי בתוכה וראיתי שכל השמות הקדושים נרשמים ממש כבס"ת כשרה נסגתי אחור ומאז איני מניח לקנות ס"ת כזה ואם אפשר אני מדבר על לב בנ"א שלא יקנו ולא יתנו לבניהם לשמחת תורה שישחקו עמהם הילדים, ובעה"ת הרבה תקנתי בזה אבל אכל הכל, כי לא נשמע עדיין מפי שום רב דבר נגד ס"ת כזה, ע"כ אני קורא כאן כל רבותינו שבגולה שליט"א שיכריזו ויודיעו שלא יקנו ס"ת כזה וכל מי שיש לו מכבר ס"ת כזה בביתו יניחנה במקום משומר ולא ימסור אותו לבניו הקטנים ולא יניח לשחק עמו כדבר הילדים ששוחקים עמו, ומי יודע כמה רעות גורם זלזול ס"ת הזה ולא חלי ולא מרגיש וה' הטוב יכפר. ולהעיר משיחת כ"ח מרחשוון תשנ"ב. וראה אג"ק ח"ז ע' שה. ועוד.

(546) תרס"ט סק"י, והביאו במשנ"ב שם סק"א ובעשה"צ שם.

(547) ע' 31.

(548) שיחת ש"פ שמיני תשכ"ג.

(549) ראה שיחת י"ב תמוז תשכ"ה.

(550) כמבואר בשיחת ש"פ נח תשכ"ז ובשיחת ש"פ בלק תשד"מ.

(551) ככה"ח ש"מ סק"א בשם מלך שלם הוב"ד בזכ"ל א אות ת: "עד שאינו יכול לקרות בהם". אבל לכא' גופא דעובדא הכי הוה, ראה מלך שלם או"ח הל' שבת אות קמו (עח, ד) שאין סיבה לחלץ בין דין מחט למשקפיים. וראה גם שו"ע אדה"י ס' תקט ס"א ובקו"א שם סק"ב.

אבל אם ראוי ללבישה גם כך, וגם נעשה ללא טירחא כלל, מקום להקל. והכי איכא למישמע קצת מבא"ש ש"ב פ' ויקהל סי"ב. ולד' לקיפול בגדים – ראה עד"ז בנוגע לההיתר ביישור מגבעת, בגביע הכסף ש"ב פ"ג סק"ט.

(552) וגם בזה אסור בטלטול כבהערה הבאה. אבל אם אינו יכול ליישר ללא אומן מותר בטלטול. וכן, אם אינו מפריע לו לראות. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מא' שפט.

(553) והמשקפיים גם אסורים בטלטול (לצורך גופם, אבל לא לצורך מקומו, וגם לא לצורך הכלי עצמו, או אפילו להשתמש אם בשביל ההשתמשות א"צ לתקנם – כ"מ דעת אדה"ז. ויש שפי' בדעת אדה"ז לאסור גם לצורך מקומו. ובפרט אם נשמטו ב' הידיות, מחשש שיבוא לתקנם.

בורג שלא יצא ממקומו לגמרי אלא שהתרופף מהידוקו אסור להדקו. אם העדשה יצאה ממקומה מחמת שהבורג המחזק אותה נעשה רפוי, אסור להחזיר אותה בשבת למסגרת אפילו באופן רפוי⁵⁵⁴, אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירה באופן רפוי⁵⁵⁵. מותר ליישר מגבעת שאינו בגדר תיקון.

סעודת יום טוב

אין טובלין פרוסת המוציא בדבש.

בלקוטי דבורים⁵⁵⁶: שמיני עצרת און שמחת תורה דארפמען ניט קיין דבש וויילע אלץ איז שוין מוכן למעלה, אך כשיש דבש על השולחן טובלים גם בדבש.

בברכת המזון: רצה ואח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (לשבת), הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט). (ואין אומרים הרחמן הוא יקים (לסוכות)). טעה או שכח רצה או יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ע"ד לימוד שו"ע חושן משפט בשמיני עצרת וההוראה מזה – ראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ו. ושים: וואס זאל מען אבער טאן אויב בשמע"צ האט מען נישט געלערענט קיין חו"מ, ועכשיו טוען שאינו רוצה גם לשמוח הרי טענה זו בא מהלעו"ז וכפתגם ר"ג טשערנאבלער כמסופר בשיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז בשמע"צ האט ער געקוקט אין פייער אדער געגאנגען שפאצירן, אדער געטרונקן זיסע טיי און פארביסען מיט א שטיקעלע מזונות, האט אים דער נפח"ב געלאזט צורוח, בשעת אבער ער קומט טאנצען, טענה"ט ער, היות אז ער איז א ליובאוויטשער חסיד, איז וויבאלד ער האט נישט געלערענט איז לכה"פ טאנץ נישט. האט ער צוויי ברירות, אדער עס אויך אריינשלאפען אין טאנץ, אדער אוועקגיין... און אך און וויי צו אזא מעמד ומצב. אלא מה יהי', ישתה וישכח רישו. נעמט אן הגבלות און קרייט ארויס מיט מיר צוזאמען פון די ענינים וואו מ'דארף נישט זיין, ביז אז אפילו פרסה לא תשאר שמה.

בלקוטי דיבורים⁵⁵⁷ נתבאר, שסדר הנסיעה ממצרים – רעמסס, סוכות, אתם, קריעת ים סוף. ונתבאר שם, שישנם ב' פירושים ברעמסס: א) ר"ת רע"ם ס"ס, ש"ס עולה ק"ב, שהם הק"כ צירופים דשם אלקים, סוד המקורגים, וע"י הגילוי מלמעלה ברע"ם ורעש דקדושה מתבטלים. ב) רעמסס ר"ת רע מסס, ש"מסס" פירושו התכה וביטול, שה"רע" נתבטל. והנה, בסדר המסעות מסוכות נסעו לאתם, ומאתם נסעו לקריעת ים סוף, ורעמסס בכלל היציאה ממצרים, ואתם הוא בכלל קריעת ים סוף. וענינים בכללות הוא, דבתפלת נעילה הוא היציאה מהמצרים וגבולים לגמרי, ובאמירת שמע ישראל הוא הרע"ם המבטל את הק"ד הנ"ל בגימט' ס"ס, ובאמירת הוי' הוא האלקים הוא מיסמוס הרע כולו, ואח"כ – סוכות [הישיבה בסוכה], ואתם (א' ת"ם) הוא התמימות (גאנץ און ערינסט) בהעבודה בשמח"ת, אז הנה באפשר לקרוע הים פון דעם וועלטליקן קאלטן לעבן.

[וכ"ה לדעת הקצוה"ש סי' קט סק"י שגזירות כירה שנשמטה אחת מירכותי' שייכת בכל הכלים שיש לחוש לתיקון. אבל בשו"ת אמרי יושר ח"א סר"ב כתב שלא גזרו רק בכירה. וגם בספסל הוא רק חומרא בעלמא, לפי שאפשר להשתמש בו גם כן ע"י סמיכה. וי"ל בטעמו שרק בדבר שדרכו בתחיבה חששו שישכח ויתקע, משא"כ בדבר שדרכו בהברגה ושאר חיבור. וראה בארוכה ביסוס סברא זו בקובץ פעמי יעקב כסלו תשס"ד. שו"ת דברות מנחם סי"א. ועיו"ל, שבמשקפיים אינו מונע עצמו מלהשתמש בהם גם כשאינו מהודק בחוזק. וראה באתרא דרב שם].

אם אבד הבורג ואין לו בורג אחר מתאים, י"א שהמשקפיים מותרים בטלטול, אבל אדה"ז לא הביא היתר זה. (ושקו"ט בטעמו. ואולי ס"ל שההיתר רק בספסל ולא בכירה, משא"כ ההיתר דישב עלי' מבעו"י דמהני גם בכירה, שמפ"י אין לחוש שמא יתקע). כמו כן אם אי אפשר לתקנו אלא ע"י אומן, או שכבר לבשם כך קודם השבת מותרים בטלטול.

כשמותר בטלטול מותר לחבר את הידיה ע"י סיכת בטחון אבל לא עם מחט או חוט ברזל.

(554) ובאופן זה אסור גם לטלטל המשקפיים וי"א גם העדשה.

[אבל באמרי יושר שם כתב לחלק מסברא שבעדשה שנפלה ל"ח שמא יתקע בחוזק שמא תישבר. וכ"כ עוד אחרונים. אלא שבזמנו ל"ש כ"כ סברא זו. וגם באמרי יושר מסקנתו לאיסור].

(555) אבל אם העדשה יצאה ממקומה מחמת שהמסגרת התרחבה מעט מותר להחזירה באופן רפוי אפילו בשבת. ויש חולקים בזה. במשקפיים של חצי מסגרת, שהעדשות נאחזות במסגרת ע"י חוט, אם יצאה העדשה כמה פעמים לפני השבת מותר להחזירה אפילו בשבת.

נפל האפון [החלק שעל האף] אסור להחזירו בשבת, אבל המשקפיים מותרים בטלטול.

(556) ע' ח.

(557) ח"ד ע' תשסז ואילך – נעתק כאן בקיצור ובשינויים קלים.

בספר השיחות תש"ח⁵⁵⁸: זיין אויף שמיני עצרת ביינאכט⁵⁵⁹ געדענק איך מער ניט ווי איין מאָל⁵⁶⁰.

יום שבת קודש, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת

סוף זמן קריאת שמע בשעה: 9:47.

שחרית לשבת ויו"ט. תפלת העמידה לשלוש רגלים עם ההוספות של שבת.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט⁵⁶¹ (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כששמע כבר ההכרזה): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאווענען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת משיב הרוח ומוריד הגשם קודם שהתפלל שחרית – **אם אין מתפלל במנין אחר**⁵⁶², יאמר גם בשחרית משיב הרוח ומוריד הגשם⁵⁶³.

יחיד המתפלל בביתו יקדים להתפלל שחרית קודם שמכריזים בבית הכנסת. ואף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הגשם במוסף, אם משער שכבר הכריזו⁵⁶⁴.

לפעמים היו מדייקים לגמור שחרית – בשמיני עצרת – קודם חצות היום.

מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג (ואין אומרים הושענות). לפרטי דיני הלל – ראה לעיל ביום א' דחג הסוכות.

אחר הלל – קדיש תתקבל. שיר של יום (ואין אומרים לדוד ה' אורי). קדיש יתום.

בנוגע קריאת קהלת בשמיני עצרת (בקביעות שנה זו) – אין נוהגים בקריאת מגלת קהלת בציבור. ובלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ" [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] "כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

פתיחת הארון: אין אומרים י"ג מדות ו"רבונו של עולם"⁵⁶⁵ בשבת.

מוציאין שני ספרי תורה וקורין שבעה גברי בפרשת עשר תעשר⁵⁶⁶. בס"ת השני, קוראים מפטיר בפרשת פנחס ביום השמיני. הגבהה גלילה לס"ת השני.

הפטרה: ויהי ככלות – ולישראל עמו. [בספר "סדר ההפטרות" שנדפס בשנת תשנ"ה נוסף בטעות עוד פסוק בסוף ההפטרה]. בבברכת ההפטרה מזכיר של שבת ושל שמיני עצרת החג הזה. וחותם

(558) ע' 171.

(559) בנוגע למצות עונה – ע"פ הקבלה ליל שמע"צ אסור בזיווג, א"כ בליל טבילה. וכ"ז למי שמתחסד עם קונו ואינו בא לידי הרהור אבל מי שיעזר תוקפו ובא לידי הרהור ח"ו מצוה לשמש. בנוגע לליל שמח"ת – אף שהרבה מחמירים גם בזה, אפשר להקל. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יא' תקי.

(560) ושם: בשנת תרמ"ח או תרמ"ט.

(561) סה"ש תרצ"ט (מהדו"ח) ע' 341.

(562) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם בכה"ג אומר מוריד הטל בשחרית. ופשוט, שכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת גשם", שאומר אחר כך מוריד הטל בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל ששצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שני"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לדוד"ד, דאיהו קאי להסבא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קייל"ן הכי. ובאמת, צ"ב בכונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובשו"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי"ב בהערת המלבה"ד נדחק לפרש שר"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ' עיקר כדבריו בדעת האו"ז].

(563) אג"ק ח"ב ע' ג. וצ"ע בסה"ש שם.

ויחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הגשם במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

ולא מצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגדר אחר מנין הראשון, האחרון, שרגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגדרת אחרי בעלה. ויש מאחרוני זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסבא ומד"ע ללא מקור ברור. כן דאיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעייין בפנים ישר תחזינה עיניו אשר לא מיני' ולא מקצתי'.

ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הגשם בשחרית אם כבר הכריזו במנין א'. וראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

(564) ראה בלוח לחה"פ אשתקד ודון מיני'.

(565) ראה ביום א' דחה"ס בהערה.

(566) גם כשחל בחול, מפני שאז הוא זמן מעשרות.

מקדש השבת וישראל והזמנים. טעה בברכת ההפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לפרטי דיני קריאת התורה – ראה בדיני יום א' דחג הסוכות.

אחר קריאת התורה והפטורה: יקום פורקן. הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד⁵⁶⁷].
מדייקין⁵⁶⁸ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור⁵⁶⁹.

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו⁵⁷⁰.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ז: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים (גם בשנה זו כשחל בשבת). "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

אשרי. יהללו (ראה פרטים בדיני יום א' דחג הסוכות). חצי קדיש. אין הצבור רשאי להתחיל לומר משיב הרוח ומוריד הגשם עד שישמעו מפי הש"ץ, ונוהגין שהשמש מכריז **קודם** התפלה. ולפיכך לא די כשיכריז משיב הרוח לבד אלא יאמר גם כן מוריד הגשם.

מוסף לשלש רגלים עם ההוספות של שבת.

אסור להקדים תפלת מוסף של שמיני עצרת לתפלת הצבור אפילו בביתו לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריזו בצבור.

מתחילין להזכיר הגשם בברכה שניה בתפלת מוסף של שמיני עצרת⁵⁷¹. והזכרה זו היא ריצוי שאלה שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים. וקבעו הזכרה זו בברכת מחיה המתים מפני שהגשמים הם שקולים כתחיית המתים, שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך הגשמים חיים לעולם.

השייכות להזכרת גשמים ל"שמיני עצרת" – מבואר בדא"ח ב"מ⁵⁷², שענין "שמיני עצרת", "עצרת" מלשון קליטה, שהאורות הנעלים שנמשכו בחג הסוכות "נקלטים" ב"שמיני עצרת" ו"נעצרים" בתוכו בפנימיות. וזהו ענין "מוריד הגשם", המשכת הטיפה ו"קליטת" הזרע.

(567) וראה בשו"ת באתרא דרב ס' ז'תתקס.

(568) ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ו"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שבי"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), מש"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג ס' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב ס' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

(569) אבל מה ש"נוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

(570) ראה הנסמן בלוח ליר"ב.

(571) שבחג נידונים על המים, אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם, אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. ובתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויעשו אגודות אגודות. ואין מזכירין בשחרית לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה. ובשחרית אי אפשר להכריז מפני שצריך לסמן גאולה לתפלה.

(572) ע"פ כתהאריז"ל.

אם לא אמר מוריד הגשם, אם הזכיר טל (אפילו לא סיים הברכה) אין מחזירין אותו⁵⁷³. ואם מסופק אם הזכיר טל, תולים שמסתמא אמר "מוריד הטל" כהרגל לשונו⁵⁷⁴.

במוסף צריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו וכו' את יום השבת הזה ואת יום שמיני עצרת החג הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום שמיני עצרת החג הזה כו' (וכלל פסוקי שבת "וביום השבת", ושל שמיני עצרת "וביום השמיני". ומנחתם ונסכיחם). ישמחו במלכותך, וסמוך לחתימה אומר שבת ומועדי קדשך, וחותרם "מקדש השבת וישראל והזמנים".

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"צ: תפלת גשם – אף ברי וכו'⁵⁷⁵.

ברכת כהנים: לפרטי דינים – ראה לעיל יום א' דחג הסוכות.

אין כאלקינו. עלינו. תהלים.

אומרים "ולקחת סולת"⁵⁷⁶. שש זכירות.

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש⁵⁷⁷. אחר כך: סברי מרנן. בורא פרי הגפן. אין מברכין לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל שמיני עצרת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין. אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה.

מצות שמחת ועונג יו"ט: ראה לעיל בדיני יום א' דחג הסוכות.

ביום טוב האחרון של חג [בשמיני עצרת] דרך בני ישראל להרבות בסעודה, ומרבים בשמחה, באכילת בשר⁵⁷⁸.

ברכת המזון כבילה.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום פר אחד, איל אחד, 7 כבשים וכולם עולות. ושעיר

לחטאת⁵⁷⁹. וזאת בנוסף למוסף שבת בקביעות שנה זו⁵⁸⁰.

[הטעם: שאף שהטל אינו נצטר, מכל מקום שבח הוא להקב"ה בהזכרתו כמו בהזכרת הגשם, שכשם שהגשמים חיים לעולם כך הטל הוא חיים לעולם, שעל ידי כך מתברכת התבואה (ובכמה מקומות קראו חכמים להטל טל תחיה, משא"כ הרוח שאף שאי אפשר לעולם בלא רוחות, אינו נקרא חיים לעולם כמו גשם וטל. לכן מזכירין הטל כל ימות החמה, כדי שאם ישכחו לומר מוריד הגשם בימות הגשמים, חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותו).

(574) ויש שנהגו לומר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד ומוריד הגשם שכך נהגו לשוננו לומר כהגון.

[ואף שכתב אדה"ז שטוב לחוש שלא לעשות כן לסמוך ע"ז – הרי לדידן שאומרים מוריד הטל בקיץ בלא"ה אינו חוזר ואין זה הפסד. ואדה"ז קאי רק למנהג מדינתו שאין מזכירין טל בימות החמה. (ובברכת הבית שער מ בשע"ב סקל"ח, וכן בכה"ח סי' קיד סקס"ב, נראה יותר מזה, ואדה"ז קאי רק לענין אמירת צ' פעמים ביום ראשון של פסח אתה גבור עד מכלכל חיים ללא מוריד הגשם, שחשש לדעת השל"ה דלא מנהי צ"פ רק בעקימת שפתיו שאומר מוריד הגשם בשמע"צ, ולא בשוא"ת לומר בפסח צ"פ ולדלג מוריד הגשם. אבל פשוט משמעות אדה"ז דקאי אתרווייהו, וחושש לדעת רבינו פרץ דס"ל בכלל דלא מהני). וראה א"א מבוטשאטש סי' קיז ס"ט. הליכות שלמה תפלה פ"ח בדבר הלכה סקל"ז ובהע"ז 96].

(575) בטעם שמנגנים בתיבות "על הסעלה הך", ובכלל, בטעם שזכר בתפלת גשם – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לח' תרפ.

(576) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

(577) ושם נפתר: אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 57 בהערה).

(578) שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים, מפני שרגל לעצמו הוא וחביב עליהן – ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט.

(579) בשמע"צ יש גם תשלומין לעולת ראי' ושלמי חגיגה ושמחה למי שלא הביאם בסוכות. [אבל בקביעות שנה זו ששמע"צ חל בשבת – אינו דוחה שבת]. וכן יש חיוב אכילת שלמי שמחה בקרבן שהביא מעי"ט. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ד בדעת הרמב"ן שהוא רגל בפ"ע לכל הנ"ל, אפילו כשלא הי' ראוי בסוכות.

(580) בשמע"צ יש גם תשלומין לעולת ראי' ושלמי חגיגה ושמחה למי שלא הביאם בסוכות. [אלא שאינו דוחה שבת]. וכן יש חיוב אכילת

(קרבת שמע"צ והענין בזה – נת' בכ"מ בדא"ח).

שמו"ת: אמירת פרשת ברכה שנים מקרא ואחד תרגום, היום, בערב שמחת תורה⁵⁸¹.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (3:41 לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה כך עד שקיעת החמה. לאחר שקיעת החמה, צריך להפסיק עד שיקדש קידוש של הלילה (ובשנה זו – לאחר צאת הכוכבים, יאמר ברוך המבדיל בין קדש לחול, ויקדש קנה"ז). ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא ימתין עד צאת הכוכבים ויקדש ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. בברכת המזון אינו אומר רצה. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מנחה: ואני תפילתי כבכל שבת. קריאת התורה (פ' ברכה). מנחה של שלש רגלים עם ההוספות של שבת⁵⁸². אין אומרים צדקתך. עלינו.

יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לוויתן. ומנהג חב"ד שבשמיני עצרת לפנות ערב⁵⁸³ נכנסים לסוכה (ואוכלים או שותים דבר מה) "צו געזעגענען זיך"⁵⁸⁴ [כמובן, ללא ברכת לישב בסוכה] אבל אין אומרים ה"יהי רצון" ביציאה מן הסוכה.

תהלוכה: בספר השיחות ה'תשנ"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שבי"ט הולכים לבקר בני"י שבבתי-כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"ה התאחדות עם רבים מבני"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

ובמק"א⁵⁸⁵: הונהג בשנים האחרונות, אשר להקפות דשמח"ת, הולכים בחורים ואברכים, להבתי כנסיות, בכדי להוסיף (בזה שהם פנים חדשות) שמחה בבתי כנסיות [ועיי"ש בפנים]. ובאגרות קודש: היישר כח המגיע לבחורים הנ"ל (שהגיעו לתהלוכה) עוד יותר מכפי ההשערה, כי קשור ה' אצלם ביקור זה בקבלת עול ביותר, באשר צריכים היו לעזוב את ההתועדות כאן בתוכי חסידי חב"ד ואנ"ש, ולילך למשך שעות אחדות לבתי הכנסיות ובתי מדרשים, ולא זו בלבד אלא לעשות את כל זה מתוך שמחה ועליצות לב.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים אלה⁵⁸⁶:

- "דאס איז דאך מיינע א שליחות".
- אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק ה' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.
- רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.
- ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגליים, ובפרט

שלמי שמחה בקרבן שהביא מעי"ט. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ד בדעת הרמב"ן שהוא רגל בפ"ע לכל הנ"ל, אפילו כשלא ה' ראוי בסוכות. (581) וטעם הדבר בפשטות: קריאת הפרשה שמו"ת, זמנה – בערב שבת, כלומר, "ערב" קריאת הפרשה בציבור. ובנוגע לפ' ברכה – מכיון שזמן קריאתה בציבור הוא ביום שמח"ת, הרי זמן קריאתה ביחיד שמו"ת הוא – בערב שמח"ת, כלומר, ביום שמע"צ – שיחת יום שמח"ת תשמ"ו. ולבני התחלת הזמן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא' קמט.

(582) בנוגע לאמירת "שבתות .. בס" – ראה לעיל בדיני יום א' דחג הסוכות בהערה.

(583) ובשיחת שבת בראשית תנש"א: ברגעים האחרונים דשמע"צ.

(584) ושקו"ט בטעם המנהג בשיחה הנ"ל.

(585) לקו"ש ח"ט ע' 578.

(586) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "תהלוכה". וראה עוד שם.

כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.

- ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל.

- אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.

- תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגה הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.

- אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.

- ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

- שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.

- יתכן שמקום זה ממתין מששת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.

- אין לחפש תירוצים להשתמט מההליכה לתהלוכה.

- לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

- שיהי' באופן דמתניכם חגורים, לבוא בזמן, ניט פארשפעטיקן.

- זכות מיוחדת לההולכים רחוק.

- המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.

- בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.

- אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להזהר שלא לפגוע.

- כשלא מניחים לדבר, אין להתיימש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

- אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים נגשים אליו, מען גיט אים פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק . . . כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור דהמשלח . . . שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

- מבואר בחסידות, שדוקא מצד גודל העילוי שבניסוח המים לא ניתן להכתב בתשוב"כ כמו ניסוח היין. ומבואר גם שיש עילוי גדול יותר בענין ההקפות שבשמע"צ, שלא נכתבו אפילו בתורה שבע"פ, ואינו אלא מנהג. ובהתאם לכך, אינני רואה עוול... אם המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט יהי' בשמחה גדולה יותר אפילו מהשמחה שבהקפות, שהרי המנהג דהקפות נזכר לכל־הפחות בשו"ע, ואילו המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט הוא נעלה כ"כ, שלא נזכר אפילו בשו"ע! ובודאי תנוצל שמחה זו לשמחה של מצוה, החל מזמן מ"ח, וממנו יומשך על כל השנה כולה – לשמח את עצמו ויהודים מסביבו בעניני תומ"צ, ובאופן שבכל ענין שבו צ"ל ענין של ריצה ברגליים, ירוצו הרגליים – ועאכו"כ בעל הרגליים – מתוך שמחה וטוב לבב. ושמחה זו תפרוץ את כל הגדרים של מדידה והגבלה, ותמשיך ברכת ה' בכל המצטרך על כל השנה כולה, שתהי' שנה של שמחה בכל הענינים, החל מלימוד התורה ובאופן שמביא לידי מעשה, ועד לענין ד"בכל דרכיך דעהו", למטה מעשרה טפחים.

גמר מלאכול בסוכה ביום השמיני, שאין דעתו לאכול עוד כלל, מוריד כליו מן המנחה קטנה (4:12) ולמעלה ומפנה אותה ממנה. אבל קודם לזה אין נראה שעושה כן לכבוד יו"ט. אבל לא יסדרם בבית משום איסור הכנה (כדלקמן).

אסור להכין שום דבר לצורך ליל יום טוב שני או יום שני של חג עד לשעה 7:15 [בבקיעות שנה

זו – ה"ז גם הכנה משבת ליו"ט] (ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי⁵⁸⁷). ולכן אסור להעמיד השולחנות והספסלים מהסוכה בבית. אבל יכול להביאם לבית (לאחרי זמן מנחה קטנה) ולסדרם בלילה (באם הוא באופן שאין בו איסור הוצאה). ואם צריך להם בביתו עתה, ביום טוב ראשון, מותר לסדרם גם כן. וכן מותר לסדרם אם כוונתו שלא יהא נראה ביתו כחורבה. אין להוציא בשר וכדומה מהמקפא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג⁵⁸⁸.

מוצאי שבת קודש, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה

בשיחת יום שמח"ת תש"ה⁵⁸⁹: שמחת תורה זיינען תרעין פתיחין. עס זיינען אפן די שערי אורה שערי ברכה שערי הצלחה. אלע שערים זיינען אפן. און דאס נעמט מען מיט תורה".

בשיחת שבת בראשית תשמ"ו: כאשר נכנסתי פעם לכ"ק מו"ח אדמו"ר והצעתי להו"ל קונטרס של מאמרי חסידות לקראת שמח"ת⁵⁹⁰ – נענה כ"ק מו"ח אדמו"ר, והשיב, כשבבת-שחוק על שפתיו: "שמחת תורה" "וועט מען זיך אוועקזעצן" ללמוד מאמר חסידות!?!... ואעפ"כ, בנוגע לפועל – "האב איך אויסגעפירט", וכ"ק מו"ח אדמו"ר נתן מאמר חסידות על מנת ללמוד בשמח"ת, ואכן היו כו"כ שלמדו את המאמר בשמח"ת! ואין לתמוה על כך שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר וכו' – שכן גם אצל נשיא ישראל ישנם ענינים שנפעלים ע"י אתעדל"ת, אף שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר. עיי"ש בהמשך השיחה.

בסה"ש תש"ט⁵⁹¹: שמחת תורה איז די עבודה פון קלאפן מיט די פיס און קלאפען מיט די הענט, און א גאנץ יאהר איז די עבודה קלאפן (ארבעטן) מיט'ן קאפ, ניט בלויז עפענען דעם מאמר, נאר אריינקלאפן דעם מאמר אין קאפ.

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (ולפני הכנה ליום טוב שני, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"⁵⁹².

הדלקת נרות אחרי השעה 15:07 ואחרי אמירת ברוך המבדיל בין קודש לקודש (בבית ולא בסוכה) מאש הדלוקה לפני החג. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש). כדאי לסדר תזכורת שלא ישכחו להדליק נרות מחמת שינוי הסדרים הרגילים (תהלוכה, הקפות מוקדמות לילדים ב-770, קידוש בביהכ"נ וכו').

לידיעת האורחים: אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בביתם נר דלוק (אלא שאם הוא סמוך על שולחן אחרים נעשה כבני ביתם ויוצא בהדלקתם. וכן גם כשאינו סמוך על שולחן אחרים, אם מדליקים נר בביתו משלו אינו צריך להדליק במקום שמתארח⁵⁹³). בשמחת תורה שהרבה אוכלים ברחבת בית הכנסת ואינם סמוכים על שולחן מי שמדליק, אם אין בביתם מי שמדליק משלהם, חייבים בהדלקת נרות בעצמם. וישתמשו בביתם בדבר מצרכי אכילה לאור הנר.

פרטי דינים – ראה לעיל ליל ב' דחג הסוכות.

יש אומרים שבדיעבד יכול להשלים שנים מקרא ואחד תרגום [של שבתות השנה] עד שמחת

587 (ראה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238).

588 אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ב. וראה קובץ העני"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

589 סה"ש תש"ה ע' 59. ונת' בארוכה בלק"ש ח"ט ע' 380 ואילך. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשי"ב.

590 ובשיחת שמח"ת תש"ל, שהמדובר במאמר החלצו (שי"ל לקראת שמח"ת תש"ט, ליום מלאת יובל שנים לאמירת המאמר).

591 ע' 286.

592 טענה והדליקה נר לפני שאמרה המבדיל ולא אמרה ותודיענו – ראה בליל ב' דחג"ס בהערה.

593 כיון שיש לו שלום בית במקום שמתארח בו ע"י נרו של בעל הבית, וגם מצות הדלקת נרות הוא מקיים במה שמדליקים נר בביתו משלו בהדלקת נרות. וכ"כ כשאין לו חדר מיוחד, שכשיש לו חדר מיוחד במקום שמתארח ובעה"ב אינו משתמש שם, צריך להדליק ולברך בחדרו.

תורה⁵⁹⁴ שאז משלימין כל הצבור את כל התורה וטוב לחוש לדבריהם שמי שעבר ולא השלים בזמנה יש לו להשלים עד שמחת תורה שנים מקרא ואחד תרגום.

ערבית

שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. ותודיענו⁵⁹⁵. שכח ותודיענו טעם או עשה מלאכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי העמידה אומרים קדיש שלם ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן⁵⁹⁶.

במוצאי היום הראשון, שהוא גם מוצאי שבת, צריך גם להבדיל, וממילא סדר הקידוש הוא יקנה"ז – יין קידוש נר הבדלה זמן. אם שכח להבדיל, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט). **יקנה"ז**: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, בורא מאורי האש, המבדיל בין קודש לקודש, שהחיינו. טעה ושינה הסדר – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אין מברכים על הבשמים⁵⁹⁷.

בהבדלה אין מקרבים הנרות ואין מאחדים השלהבת, וכן אין מביטים בצפרנים. בעת ברכת מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהן, כל אחת בפני עצמה.

נוסח ההבדלה: המבדיל בין קדש לקדש. טעה ואמר בין קדש לחול, ראה טבלא שבסוף הלוח.

פרטי דיני קידוש בביהכ"נ – ראה אתמול בליל שמיני עצרת.

מי שיצא כבר קידוש ומקדש שוב עבור אשתו: מי שאינו צריך להבדיל בשביל עצמו שכבר יצא ידי חובתו, וגם אין זכרים אחרים גדולים או קטנים שומעים ממנו, אלא נשים בלבד, לא יבדיל לנשים, אבל הנשים עצמן יכולות להבדיל לעצמן.

ולכן, בקידוש הלילה שאומרים יקנה"ז, אם כבר יצא קידוש, יקדשו ויבדילו לעצמן. ולא יברכו שהחיינו בקידוש (כיון שבירכו כבר בעת הדלקת נרות). ואין לאיש לצאת ידי חובתו בשמיעת הקידוש והבדלה מאשה.

ובמקום הצורך, יקדש האיש, והיא תבדיל על אותה הכוס שהאיש קידש עליה, ולאחר שתבדיל תחזיר לו את הכוס⁵⁹⁸.

איסור הוצאה ביום טוב: לפרטי ההלכות – ראה לעיל בליל ב' דחג הסוכות.

אוכלים בבית ולא בסוכה. אם רוצה לאכול בסוכה בתשיעי, צריך לעשות בה היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסיף, ומה יעשה להכיר? מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה. [ואין הכוונה שנפסלת בכך, אלא ר"ל שעושה בה היכר לפסולה, שאינו יושב בה בתורת סוכת החג⁵⁹⁹].

(594) קודם התפלה שחירת של שמחת תורה. ומ"מ אם לא השלים קודם התפלה יש לו להשלים כל היום, גם אחרי שהציבור מתחילים לקרוא בראשית. וקרא על הסדר, ויתחיל מפרשה שהחשיר. אבל בדעיבד אם הקדים פסוק או פרשה המאוחרת יצא.

(595) בגדר ההבדלה בתפלה וכן הבדלה דיקנה"ז, ראה בארוכה בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

(596) הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

(597) וראה בארוכה בלקוטי שיחות חל"א ע' 191 ואילך.

(598) ראה שו"ע אדה"ז סרצ"ו סי"ט. שש"כ פ"ח הערה עב. (וסברא פשוטה היא שאף שההבדלה שבקנה"ז נגזרת בכמה ענינים אחרי קידוש, מ"מ ברכת הבדלה עצמה באם אינה מחוייבת ה"ז ברכה לבטלה. ודלא כמי שפקפק בזה).

(599) וראה בשיתח ליל שמח"ת תשי"ב, שמה"ט הורידו הסכך לפני החג (ע"פ הוראה).

והעיריני ח"א שהלשון בגמ' (סוכה מח, א. וכו"ה בשו"ע סתרס"ו) "ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי", ומשמע קצת שאין לאכול בסוכה אפי' ע"י היכר אלא כשאין לו מקום אחר לאכול, ומודגש גם במשנ"ב סק"ג (לענין שמע"צ בא"י). אבל לדידי פשוט כביעתא כבותחא כנ"ל. ובאמת, מפורש כן ברבינו מנוח (סוכה פ"ו ה"ד). וכן קיבלתי מאזמור ז"ל שבטעם כל דהו מותר לישב בשמח"ת בסוכה, כיון ש"סוכתו עריבה עליו". ואף שלא נזכר בשאר פוסקים, וגם שצ"ב קצת ל' הגמ' – העיקר, שפשוט שאין להוציא דין מדיוק חדש שלא נז' בפוסקים וכו'. וכמפורש בכללי הפוסקים. ואדרבה, על המחשך והמחמיר להביא ראי'. וגם מילתא בטעמא הוא, שבאם ניכר שאינו מכוון לשם סוכה, מאי איכפת לו שיכול לעשות באו"א. ובנוגע להדיוק – לפענ"ד אין הדיוק מוכרח, ושערי ת' לא ננעלו. ומהם: שלפ' הב"ח – באם מוריד כליו באמת אי"צ היכר נוסף. ועוד כמה פ' בדבר, ולדוגמא שרק באין לו מק"א התירו לו לפחות ולקלקל ביו"ט. ועוד כיו"ב. ואכ"מ עוד. ועכ"פ ברור מסתימת הפוסקים שגם לכתחילה מותר לישב בסוכה בתשיעי כשאינו מכוון למצוה וכשאינו נראה כמוסיף.

בספר השיחות תש"ד⁶⁰⁰: אחד מהמסובים הציע להעמיד מסביב השולחן שאחד מהם יאמר קידוש ויוציא את האחרים, ואמר כ"ק אדמו"ר [מוהרי"צ נ"ע]: דער "שהחיינו" וואס מען מאכט אין קידוש שמח"ת, איז דאס אויף תורה, און ביי תורה איז נישטא דער ענין פון מוציא זיין, והלואי שכל אחד יפקיע את עצמו⁶⁰¹. ובספר השיחות תרצ"ו⁶⁰², שלכן אומרים – באופן כזה – התיבות "סברי מרנן" בחשאי כדי שלא להוציא.

בסה"ש תרצ"ז⁶⁰³: שמחת תורה מאכט מען א ברכה שהחיינו, די ברכה שהחיינו איז דאך נישט א ברכת התורה, די ברכה איז אויף דער שמחה מיט תורה, היינט שמחת תורה דארף מען מייקר זיין דעם זמן, אלע כ"ד שעות און אלע רגעים. מ'דארף מקבל זיין עול אז אין משך פון די שס"ה ימים פון יאר, לא יראה ולא ימצא א טאג אן תורה⁶⁰⁴.

בסה"ש תש"ט⁶⁰⁵: אויף דעם קידוש פון שמח"ת האבן מיר אמאל געהערט אז דאס איז לעילא מכל הפירושים, דער "ולעילא" פון נעילה (חסידים זאגען דאך נישט "לעילא ולעילא" – נאר בלויז צו נעילה) דערהערט זיך אין דעם קידוש פון שמח"ת. אזוי ביי קידוש איז דאך דא א מוציא און א יוצא, וואס דער מוציא דארף מכוין זיין מוציא זיין, און דער יוצא דארף מכוין זיין לצאת, דאס מיינט אז ביידע דארפן האבען דעת, אבער קידוש פון שמח"ת איז העכער דערפון, יעדער דארף נעמען דעם סידור און זאגען די ווערטער פון קידוש און מאכען שהחיינו אויף די תורה.

ובכמה שיחות נזכר שאע"פ שע"פ דין אין שאלה בדבר, מ"מ מצד החביבות שבדבר צריך כל אחד לקדש לעצמו. ולכן, בנוגע לפועל כשצריך להוציא ידי חובה יש לעשות כן. [ובשיחת ליל שמח"ת תשל"א: אעפ"כ דארף מען זיך רעכענען מיט די מציאות, אז עס זיינען דא אזוינע וואס ווייסן נישט פון דער שיחה, און מצד איזה סיבה שתהי' קען דאך זיין אז זיי וועלן טרינקען און זאגן לחיים אן קידוש, איז דערפאר, נישט קוקנדיק אויף דעם וואס די שיחה איז טאקע א שיחה, און מ'דארף איר זען פאלגן, פונדעסטוועגן וויבאלד די מציאות איז אזוי, זאל אימעצער מאכן איצטער קידוש, און האבן בדעה מוציא זיין די אלע וועלכע האבן נאך נישט געמאכט קידוש, עיי"ש⁶⁰⁶].

התוועדות: "תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות"⁶⁰⁷.

ובשיחת ליל שמח"ת תשל"ו שזמן ההתוועדות – בין מעריב להקפות – הונהג ע"י רבותינו נשיאנו⁶⁰⁸. [וכן נהג כ"ק אד"ש בכל השנים].

בשיחת ליל שמח"ת תשל"ג הוזכר לנצל ההפסקה שאחרי ההתוועדות לאמירת שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת ברכה).

בספר השיחות תש"ב⁶⁰⁹: אין ליובאוויטש איז געווען דער סדר, אז נאכ'ן מאמר חסידות וואס מען האט געהערט שמע"צ פלעגט מען דאוונען מעריב און מאכען קידוש, טועם זיין פון סעודת יו"ט און געהן צום פאר-הקפות פארבריינגען.

אושפיזין: בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ח נאמר: לאחר שישנו ענין ה"אושפיזין" במשך שבעת ימי הסוכות, ולאחרי שניתוסף גם מעלת הקביעות ד"בעלים" בשמע"צ – הרי זה נעשה באופן

600 ע' 32

601 ונת' בארוכה בלקו"ש ח"ט ברכה-שמח"ת.

602 ע' 16

603 ע' 196

604 עיי"ש בפרטיות. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו. ועוד.

605 ע' 281.

606 ובשיחת ליל שמח"ת תשכ"ד שנשתנו העתים והטבעים בענין זה. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשל"ב. וראה שיחת ליל שמח"ת תשמ"א בטעם מנהג כ"ק אד"ש בשנים האחרונות שלא לעשות קידוש בהתוועדות.

607 וראה לעיל בליל שמע"צ בהערה שסעודת יו"ט היא אחרי הקפות, עיי"ש.

608 וכן בשיחת ליל שמח"ת תשל"ט: ס'איז דאך דא דער מנהג וואס איז איינגעפירט געווארן דורך כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו צו מאכן א התוועדות בליל שמח"ת קודם הקפות אלס הכנה צו הקפות.

וראה בשיחת ליל שמח"ת תשל"ו שם, ע"ד החילוק דהשמחה בהתוועדות להשמחה שבהקפות, יעו"ש.

609 ע' 135.

ד"לעיני כל ישראל" בשמח"ת . . ובסגנון האמור – בקריאה דשמח"ת – "לעיני כל ישראל", שזהו החידוש שניתוסף בשמח"ת גם לגבי העילוי דשמע"צ (מעלת ה"בעלים" לגבי ה"אורחים") – שרואים באופן גלוי את שייכותם של האושפיזין הנ"ל לכל ישראל.

נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורות שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורות הבימה שבבית הכנסת כמו שמקיפים עם הלולב והכל משום שמחה.

סדר הקפות כדאמול.

"ההקפות בפעם השני' (בליל שמח"ת) מנהגן להיות בשמחה גדולה יותר מבפעם הראשונה (בליל שמע"צ), כי כאשר השמחה היא באותה המדה שבהקפות הקודמות, בלי הוספה וריבוי, אינה שמחה בשלימות, כיון שנתיישנה".

בד"ה אתה הראת תשל"ז⁶¹⁰: בשמח"ת השמחה היא גדולה ביותר, הלוח ורנן, וכדאיתא בסידור שגם אם עשה כן בביהכ"נ שלו אם הולך לביהכ"נ אחר שלא גמרו ירנן וישמח ג"כ עמהם, ואדברה – מזה מובן שצ"ל אצלו הוספה ועילוי בשמחתו, שהרי צריך לשמוח שמחה אמיתית (כשמחתם), ומכיון שאצלו כבר ה' השמחה לפני, הנה בכדי שישמח עכשיו שמחה גדולה ואמיתית הוא דוקא אם יוסיף בשמחתו שתה' באופן נעלה יותר . . ועד"ז בהקפות של כל אחד בעצמו, מכיון שמנהג רבותינו נשיאנו – שאחריהם נלך עד ביאת גואל צדק – הוא שעושים הקפות ג' פעמים [היינו בליל שמע"צ, בליל שמח"ת, וביום שמח"ת], מובן שמפעם לפעם צ"ל עילוי בשמחת ההקפות, דמעלין בקודש, וגם בבחי' המקיפים שבהקפות – מפעם לפעם נעשה עילוי שלא בערך.

בשיחת יום שמח"ת תשכ"ו: ראינו בהנהגת רבותינו נשיאינו, שביום א' (שמע"צ) היתה השמחה בהגבלה, הן בנוגע לזמן, והן בנוגע לניגונים וריקודים, ואילו ביום ב' (שמח"ת) היתה השמחה בלי הגבלות. ועד"ז בכמה שיחות קודש. אבל ראה בשיחת יום שמח"ת תשנ"ב שבשנים האחרונות גם השמחה דשמיני עצרת היא באופן דפריצת כל המדידות וההגבלות ממש.

בספר המנהגים – חב"ד: המנהג בבית הרב למכור פסוקי אתה הראת ולכבד בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים את כ"ק האדמו"ר [וכן הוא בשנים האחרונות בליל שמע"צ. ובליל ויום שמח"ת – בפעם הא' – כל הפסוקים]. בליל שמחת תורה ההכנסה היא לטובת ישיבת ת"ת וביום שמח"ת ההכנסה לטובת המוסדות מל"ח ומחנ"י [קופת רבינו].

בשמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה משום כבוד התורה. (ומנהג חסידים שנוהגים לשורר לספוק ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת).

יש למחות ביד מקצת ההמון הנוהגים ביום שמחת תורה להבעיר מיני נפט שקורין פולווי"ר דאף שהם מתכוונים לשמחת היום מכל מקום שמחה זו אינה שווה לכל נפש ואסור להבעיר בשבילה ביום טוב⁶¹¹.

בהתוועדות יום שמח"ת תשמ"ג נאמר: הענין ד"כתר תורה" מודגש בזה⁶¹² בקשר לשמח"ת: "ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דילי". ומכאן תשובה לאלו המתחכמים להסיר את ה"כתר" מספרי התורה לקראת הריקודים עם ספרי התורה בשמח"ת מפני החשש שמא יפול ח"ו ה"כתר" מהס"ת, כי בזה מפורש שעיקר הענין ד"כתר תורה" שייך לשמח"ת דוקא, ומשמח"ת נמשך ענין זה על כל השנה כולה⁶¹³.

נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק מיני מתיקה בשמחת תורה מטעם שעושים סעודה לגמרה של תורה, ומיקרי צורך בית הכנסת. ומובא בפוסקים, שבשמחת תורה נוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות, דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו.

(610) בהנחה בלתי מוגה. התוכן נמצא גם בקיצור (במוגה) בסה"מ מלוקט ח"ד ע' לד.

(611) וראה בשו"ע אדה"ז סתק"ד סכ"א שהתירו גרם כיבוי לצורך מצוה. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו.

(612) ח"ג רנ"ב.

(613) וראה בסידור יעב"ץ. ועוד.

אחרי הקפות: עלינו. קדיש יתום.

קריאת התורה בליל שמחת תורה⁶¹⁴ – אין מנהגו כן. [הנמצא בבית הכנסת במקום שנהגו לעלות לתורה בברכה, ישתמט בדרכי שלום מלקבל על' לתורה⁶¹⁵].

סעודת יו"ט

יו"ט שחל במוצאי שבת, מרבה קצת בסעודה בשביל סעודה הרביעית – מלוה מלכה – סעודת דוד מלכא משיחא⁶¹⁶.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. דין השוכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הרחמן ליו"ט אבל אין אומרים הרחמן לסוכות.

בספר השיחות תש"ד⁶¹⁷: אלע ווייסען אז אין שמחת תורה ד'קע קרשעהמ"ט איז זאגענדיג שמע ישראל דארף מען מקבל זיין אויף זיך די מסירה ונתינה אויף הרבצת תורה מיט מס"נ בגופו, רוחו ונשמתו, און דאס דארף זיין זיין גאנצער מהות.

חלוקת משקה ולימוד הניגונים: משנת תשט"ז עד שנת תשכ"ד, אחר סעודת יו"ט אחרי ההקפות בליל שמח"ת, לימד כ"ק אד"ש ניגונים וחילק משקה למי שקיבל ע"ע להוסיף (או להתחיל) בלימוד החסידות.

יום ראשון, כ"ג תשרי, יום שמחת תורה

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:47.

שחרית לשלש רגלים. נשיאת כפים בתפלת שחרית (משום דשכיחא שכרות). הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

הקפות: אתה הראת ג"פ, כבלילה. ההקפות – שלש פעמים וחצי⁶¹⁸. אבל גם אז אומרים כל סדר הקפות [בכל חצי סיבוב אומרים פסוקי הקפה אחת]. ואין מכריזים "עד כאן הקפה א' וכו'".

בנוגע לאותם המקדשים בשעת ההקפות וכו"ב, לפני תפלת מוסף⁶¹⁹ – מותר לטעום אחר תפלת שחרית קודם תפלת המוסף, דהיינו אכילת פירות (וכן שאר מאכלים כיו"ב) אפילו הרבה כדי לסעוד הלב ופת (ולכמה דעות – גם מזונות) כביצה ולא יותר, ובלבד שיקדש מתחלה וישתה רביעית יין או יאכל כזית מחמשת המינים אחר הקידוש מיד. במקום שיש שומר (או רבים האוכלים ביחד), יש מקום להקל לאכול יותר.

דיני שכור בתפלה ושאר דיני שכור פורטו בלוח יומי לפורים דאשתקד.

י"ג מדות פ"א ורבש"ע⁶²⁰ בעת פתיחת הארון לקריאת התורה.

מוציאין ג' ספרים בשמחת תורה שצריך לקרות פרשת וזאת הברכה ובראשית ופרשת המוספים. נהגו להרבות הקרואים לספר תורה, כדי לזכות כולם – כל הציבור – בעל' לתורה ביום סיומה,

(614) שיש מקומות שבלילה קורים בספר תורה הנדרים (הפרשיות שרגילים לגדור עבורן כסף, ויש שקורין פ' ברכה).
(615) ושק"ו בזה וכו"ב אם מותר לעלות ולברך במקום שלא נהגו משום ברכה לבטלה, ויש שהביאו ראי' ממנהג להוסיף קריה"ת לחתן בפ' ואברהם זקן, שלא חשו משום ברכה לבטלה. ולהעיר משו"ת הצ"צ שעה"מ ס"ח. ואף שלכתחילה אין לעשות מעשה להוציא ס"ת ולברך "בכל עת יסיכמינו עשרה מישוראל" (כדעת המקילים), מקום לומר שבמקום מנהג, וכשכבר קראו לו לעלות, ואיכא משום כבוד התורה וכבוד הבריות שאני. וילע"ע. ולכן, ראוי שלא להיכנס לבית הספק, וכבפנים.
(616) חיים לראש (הגש"פ) ריש שולחן עורך.
(617) ע' 39.

(618) ונת' בסה"ש תש"נ ח"א ע' 57.
(619) שזהו הטעם לברכת כהנים בשחרית, כנ"ל. אבל ראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ד: נוטלים ספר תורה חגורה במפה ועטופה במעיל, ועורכים הקפות בשמחה גדולה – למרות שעדיין לא עשו קידוש, כך שאי אפשר לתלות זאת במצב של שכרות, שהרי הקפות הם בסדר התפלה, ובזמן התפלה אסור להיות במעמד ומצב של שכרות, ואעפ"כ, רוקדים בשמחה גדולה ביותר. ולהעיר גם מאג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ו ע' ער.

(620) ב'דבנו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוגי בן פלוגית)" כנוסח בסידור תורה אור.

וקורים פרשה אחת [פרשת וזאת הברכה עד מעונה אלקי קדם⁶²¹] הרבה פעמים⁶²² להספיק לכולן⁶²³ ואין איסור בדבר⁶²⁴. ולמעשה, המנהג כעת בכמה מקומות⁶²⁵ (וגם ב-⁶²⁶770) שקוראים רק פעם אחת, ושכמה עולים⁶²⁷ יחד בכל עלי⁶²⁸.

בספר השיחות תש"ג⁶²⁹: היינט איז שמחת תורה. שמחת תורה איז למעלה נעמט מען צו דעם עין הרע כח. בכל השנה קענען קליפות וסט"א מעורר זיין ח"ו א עין רעה, אבער שמחת תורה איז מאיר דער ברכת הוי' לישראל בגילוי. דערפאר זיינען א אב ובניו עולה ביחד צו דער תורה און מיט די שמחת תורה טענץ קען מען ממשיך זיין גאר פיעל, השפעה מרובה לישראל בכלל און לעוסקים בתורה ועבודה בפרט.

עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה כדי לחנכן במצות קריאת התורה. ואפילו תינוקות קטנים⁶³⁰ קוראים להם לעלות לתורה משום חיוב מצוה ולחנכם לתורה. [בד"כ, כל הנערים⁶³¹ עולים לחמישי – "ולדן אמר", ואחד עולה אתם, עומד על גביהם, ומברך אתם ברכת התורה, שמקריא להם הברכה, והם אומרים אחריו מלה במלה]⁶³².

כתבו הפוסקים שלא יפה עושים בשמחת תורה, שקודם הקריאה נוטלים ספר תורה מבית הכנסת לקרוא במקום אחר כדי שכולם יעלו לתורה, ויצא שכרם בהפסדם וראוי למחות בהם. וכל שכן שאסור להוציא ספר תורה לרחוב⁶³³.

חתן תורה: העולה לפרשת "מעונה" נקרא "חתן תורה". ונהגו למכור פרשה זו ופרשת בראשית [חתן בראשית] בדמים מרובים. וראוי שיהיו הקונים מוכתרים בתורה או עכ"פ מגדולי הקהל. החתן תורה והחתן בראשית והמפטיר יכולים להיות כולם כהנים. מי שעלה לחתן תורה לא יעלה

(621) בנוגע לאופן חלוקת הפרשה באה"ק בשמח"ת בשנה זו (שחל בשבת) – ראה שו"ת באתרא דרב ס' נד'קצט.
(622) ומי שבא באיחור ולא שמע קריה"ת בפעם הראשונה, מסתבר שאינו יוצא יד"ח קריה"ת (להסבירא שהיא חובת יחיד) בשמיעתה אח"כ, כיון שאין ששה המחויבים שכולם כבר שמעו בראשונה.
[ואף שיש להנדיז, שמזה גופא שהתירו לחזור ולקרוא עכ"ל שג"ז חלק מהקריאה וממילא מוציאו מדיון ערבות – אינו מוכרח. אבל להעיר מהסבירא בשו"ת גו"ר א"ח כלל ב סכ"ב ד"ה ועל צד, שאפילו כבר יצאו כולם יד"ח הקריאה לב ב"ד מתנה שאם יצטרך איזה יחיד או יחידים מהם לעלות וקורא בקריאה שכבר שמעה עם הציבור מ"מ לגבי הך יחיד או יחידים שקוראה פעם שנית שווה רבנן עליה כחובה וכאילו עדיין לא שמעה בצבור. אלא נדחק בזה, שהרי אינה חובת היחיד וליכא ציבור. ולבסוף לא הונח לו כ"כ בזה].
(623) אחרי שסיימו כבר כל הקריאה לגמרי וגם החזירו ספר תורה, אין להוסיף יותר על הקרואים. וראה שו"ת באתרא דרב ס' לא'קעו. ושי"נ.

(624) לפי שי"א שמותר לקרות עולים הרבה בפרשה אחת שחוזר וקורא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך, ואין בזה חשש ברכה לבטלה. ובשמחת תורה סומכים על סברא זו.

(625) ובמשנ"ב סתרס"ט סק"ב, שכן נוהגין (אף שהביא שיש המפקפקים, ושנכון שרק אחד יברך). וראה הנסמן בס' תולדות חג שמח"ת פ"א. וברשימת ענינים וספורים להרב"ש משמח"ת תרע"ג, בליובאוויטש, שגם בחתן תורה וחתן בראשית עלו כמה יחד.

(626) ומפי השמועה, ששינו ב-770 ע"פ הוראה (דאה יומנים דשנת תשל"ג. וכן אירע בשנת תשל"ד. וכמ"פ הורה ליחידים גם לפני"ז). ונזכר כבר בשיחת יום שמח"ת תשי"ט.

(627) ובבית חיינו 770, מפני הדוחק נהגו שמברכים במקום מבלי לעלות על הבימה אצל הס"ת (ע"פ הוראת המרא דאתרא הגר"ש ע"ה דווארקין. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ח'תנא. וראה המצורף שם).

(628) וסמכו להקל משום טירחא דציבורא ועוד טעמים. וכבר הובא כן בס' העתים ס' קפה מרב האי גאון שקוראים "ולאשר אמר ברוך מנבים אשר שלשה וארבעה וחמשה יקוני ולית בהא מילתא למיחוש כדחשיושתו לברכה שאינה צריכה דכל מאי דאורחיה היא ברכה צריכה היא". וראה א"ר סתרס"ט סק"ב. א"א מבוטאטש שם. ערוה"ש ס"ב. מקרא קודש גראדזינסקי כלל כ בשערי קדושה סק"ב. שו"ת ממעיני ישיעהו סל"ב. נהרות איתן ח"א ס"ע סק"ב בארוכה. [וראה חזו"ע שמע"צ ע' תענה בהערה, שר"ל שגם אלו שחששו בדבר, בקטנים שהוא משום חיוב מצוה מעיקרא אין בית מיוחד. אלא שבכ"מ נזכר גם בקטנים שא' מברך לכולם].

(629) ע' 12.

(630) והמנהג גם כשאין מבין כלל – ראה בפתיחת שיעורים לשע"א ש"ח סנ"ז, עיישה"ה. אלא שבכגון דא שאינם יודעים לברך בעצמם, גדול מקריא להם הברכה, כדלקמן בפנים.

(631) עכ"פ, באלו שאינם יודעים לברך בעצמם.

ובכ"מ נהגו שקטן משהגיע לחינוך עולה גם בפני עצמו. אבל בלבוש ועוד משמע שכל הנערים פחותים מבר מצוה עולים לעליית כל הנערים.

(632) ברמ"א הובא שקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'. וכן בלוח כולל חב"ד הובא מנהג העולם שאחר קריאתם פורשין טלית על הנערים ועל שאר העומדים אצל הבימה ואומרים המלאך הגואל. בכמה שיחות קודש נזכר שבליובאוויטש אין נוהגים כן, אבל התוכן טוב והענין ברוחניות נפעל מעצמו. [ובשנים הראשונות הורה כ"ק אד"ש כמ"פ לומר (או לנגן) המלאך הגואל עם כל הנערים בהתוועדות יום שמח"ת או שבת בראשית].

(633) ואין להתיר אפילו בליווי עשרה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' נא'תקצ.

לחתן בראשית באותו ביהכ"נ. [ויש שהקלו בזה. ואין נוהגים כן]. אבל, מי שעלה כבר בפ' וזאת הברכה עד "מעונה", עולה לחתן תורה או בראשית.

אחרי קריאת חמישי ["ולדן אמר" עד "ובגאותו שחקים"] כנ"ל, אומרים [הגבאי] מרשות לחתן תורה. וקורין לו "מעונה" עד הסיום. אין נוהגים לפרוס טלית על ראשי העולים לחתן תורה או לחתן בראשית⁶³⁴.

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום התורה.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התקוף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל⁶³⁵]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

לא יסירו הספר תורה הראשון עד שיניחו הספר תורה השני (הנגלל לפרשת בראשית). הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. ואומר מרשות לחתן בראשית.

חתן בראשית: בהתוועדות שבת בראשית תשד"מ נזכר שבמשך הזמן נקבע שהנשיאים היו עולים לחתן בראשית⁶³⁶.

בקריאת פרשת בראשית⁶³⁷, נוהגים שהקהל אומרים בקול רם פסוקי "ויהי ערב ויהי בוקר" וכן פרשת ויכלו, והש"צ [הבעל קורא] חוזר אותם.

אחרי הקרואים בב' ספרים הראשונים מניחים ס"ת השלישי אצל ס"ת השני⁶³⁸ ואומרים חצי קדיש קודם המפטיר, להפסיק בין קריאתם לקריאת המפטיר שקריאתו אינו אלא בשביל כבוד התורה [אבל קודם הקריאה בספר ב' אין נוהגים לומר קדיש]. מפטיר בפרשת פינחס: ביום השמיני. הפטרה: ויהי אחרי מות משה.

במקום שיש רק שני ספרי תורה, קורין בראשון וזאת הברכה, ובשני – בראשית, ולמפטיר – חוזרין וקורין בראשון. ויגללו הס"ת הראשון למפטיר בשעה שאומרים מרשות לחתן תורה. ואם אין להם רק ס"ת אחד, אזי אחר השלמת התורה, בעוד שאומרים מרשות לחתן בראשית יגללו לפ' בראשית. ואחר קריאת בראשית, יאמר קדיש מיד. ואח"כ יגללו למפטיר.

634 (לענין אהל – ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סרכ"ב (ע"פ שו"ע אדה"א ש"א סמ"ח). תה"ל ד"ס שש"ו ס"ק ט. קצוה"ש ס"ק כ' בבדה"ש ס"א. שו"ת צי"ח ח"י ס"ד. חט"ז ס"ח. יב"א ח"ז סנ"ה. ועוד..)

635 פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היומן ע' קב שטעם האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים". וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יתכנס פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'טו כמה טעמים לדבר.

636 ועיי"ש בטעם הדבר. ושלפנ"ז היו בזה שינויים. ונזכר כבר בהתוועדות שמח"ת תשכ"ח. שבת בראשית תשל"ב.

637 **הלכתא למשיחא:** בשיחת ליל ד' דחה"ס תנש"א (ע"פ סרט הקלטה) נאמר, בין השאר, בהמשך להנזכר ע"ד ביאת משיח, "אחכה לו בכל יום שישבוא", וששמע"צ יהא יום אחד, "כמדובר בארוכה אויב ווי ס'וועט דעמאלט זיין דער דין, אז מ'וועט ליינען בראשית באזונדער, מ'וועט ניט יוצא זיין ווי איצטער, ליינט מען דאך בראשית אין שמחת תורה, קומט דאס אבער ניט צו ליינען בראשית אין שבת פרשת בראשית".

ומשמעות הדברים, שלעת"ל לא יקראו בראשית בשמח"ת (שמע"צ בא"י). ואו"ל, בהקדם, שבפירוש"י מגילה לא, א ד"ה ה"ג, דברייתא דהתם לא קאי בא"י. וראה באה"ג לשו"ע או"ח סתר"ס ח"ב והגהות חת"ס לשם, וכן בגירסת הגר"א בתוספתא מגילה פ"ג ה"ג, שבימיהם קראו עשר (תעמזר) (או שהתחילו מכל הבכור. וכ"מ בראשונים בשם רה"ג שבידורשלים קוראים כי המצוה הזאת, ויש שקוראים אם בחוקותי – ראה ס' המנהיג ה' החג סנ"א. רי"ץ גיאת ה' לולב. ועוד). וראה שלמי חגיגה דיני קריאת שמע"צ (במהדורות אהבת שלום – ע' רח) ע"פ תוספתא מגילה שם, שקראו פ' מוספין. וכ"מ בפ' ראב"ע נחמ"י ח, יח. וראה בדמשק אליעזר לביהגר"א שם. רש"י מגילה שם. השומר אמת ס"א ס"ב. ואת"ל, בטעם שינוי המנהג, מחמת שבימינו קוראים בס"ת שני למפטיר מענין היום (כבחת"ס שם. ועוד. ולא מחמת שגמרו התורה ב' שנה. וראה הנוסח בתפארת צבי על הזהר שפילמאן ח"ב ע' רסה ואילך, בהערה) – נמצא שלעת"ל, שלא יקראו במפטיר משום ונשלמה פרים (כ"מ ע"פ תוס' מגילה ל, ב ד"ה ושאר. שו"ע אדה"א סתר"ס ס"ה. ובכ"מ), לא יקראו פ' ברכה בשמע"צ.

כן אפ"ל שאם הטעם לקריאת בראשית מיד אחרי סיום התורה הוא משום קטרוג השטן (ראה אבודרהם סדר תפלת סוכות. טור או"ח סתר"ס ט. ועוד) – ל"ש לעת"ל.

ובכלל, צ"ע אם יגמרו לעת"ל כל שנה, או ג' (ומחצה) שנים (ראה לקו"ש ח"ט ע' 226 בשו"ג בנוגע לשמח"ת).

638 אבל אינו צריך להניח ספר תורה הראשון.

אחר קריאת התורה [והפטרה וברכות'] אומרים [בניגון וריקוד] שישו ושמו (כמ"ש בסידור). אשרי. יהללו. חצי קדיש. ומתפללין מוסף לשלש רגלים כדאתמול. (ואין הכהנים נושאים כפיים, כנ"ל. והש"ץ אומר או"א ברכנו וכו').

אין לאחר תפלת מוסף יותר משבע שעות על היום דהיינו שעה אחר חצות והמאחר כל כך נקרא פושע. ואעפ"כ יוצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום. ומכל מקום כשהאחר אינו מחמת עצלות ח"ו אלא כתוצאה מהאריכות בסדר התפלה כמו בשמחת תורה (או תפלה באריכות בכלל) נוהגים להקל לאחר תפלת מוסף.

אם שכח ולא התפלל מוסף מתפלל עד שחשיכה, והיינו עד צאת הכוכבים. אבל אם שכח ולא התפלל עד שחשיכה, אין לו תשלומין.

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי. בורא פרי הגפן.

סעודת יו"ט כדאתמול. ברמ"א כתב: קורים יום טוב האחרון שמחת תורה לפי ששמחים ועושים בו סעודת משתה לגמרה של תורה. ברכת המזון כבלילה.

הרוצים לאכול או להתוועד בסוכה לעת המנחה, ושכחו לפחות מהסכך מערב יום טוב, ומאיזה סיבה שתהי' לא שייך להכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם – ראה בהערה⁶³⁹.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שמח"ת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שיעורי חת"ת: שיעור חומש – ראשון דפרשת ברכה עד סיום הסדרה עם פירש"י (בפעם השלישית). בכז"כ שיחות קודש⁶⁴⁰ נזכר ללמוד השיעורים דחומש פ' בראשית, ביום שמח"ת [ובקביעות שנה זו – רק יום ראשון], שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת⁶⁴¹.

בשיחת שבת בראשית תשמ"ו נתבאר הטעם להשינוי בזה מהנכתב במורה שיעור. ושם, שאין כל סיבה לדחותם בגלל ש"מצות היום בשמחה" – "מאחר דמפסיק ומבטל בלאו הכי". ופשוט שאין הכוונה שלימוד השיעורים בפ' בראשית יהי' על חשבון השמחה והריקודים – ח"ו למעט בשמחת היום, כי אם בזמן שמפסיק ומבטל בלא"כ, הנה במקום לעסוק בעניינים אחרים, ילמד את השיעורים דפ' בראשית⁶⁴².

(639) באם אי אפשר, יש לסמוך על הסברא שאם כולם כבר אכלו בלילה וביום של שמחת תורה בביתם ולא בסוכה, מותר לאכול בצהריים או במנחה של שמחת תורה בסוכה (ראה בא"ח ש"א ברכה ס"ז). ומציין לעיין בבכור"י. וכוונתו למש"כ בסתר"ו סק"ז, שאם כבר הכניס כלי מאכל בלילה יצא וא"צ להניח אותן שם כל היום וכל הלילה. והנה, בבא"ח כתב רק בנושא שאכלו כבר בלילה וביום. וצ"ע אם בדוקא הוא, שבמג"א סתר"ו סק"ב שבאכל חוץ לסוכה פעם אחת ליכא חששא. וכ"ה בב"ח סס"י תרס"ו וס"י תרסח. וראה גם בכור"י סתר"ו סק"ד. ויש לחלק, דהתם מיירי בשמיני ספק שביעי, משא"כ בתשיעי שבדאי אינו בכלל המצוה. אמנם, כ"ה גם בירושלמי סוכה פ"ד ה"ה שבסוכתו עריבה עליו מקדש בליל יו"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. אלא שבפנ"מ פי' בירושלמי שם דבפולגותא תליא, והפוסקים לא הביאו דברי הירושלמי לדניא, ובבבלי נזכר רק לפסול הסוכה. (ואולי תליי גם אם הוא לצאת ידי הבריות שלא ייראה כמסויף, או שהוא לעשות היכרא גם לעצמו שלא יהא לשם מצוה). ומה שבבכור"י הנ"ל משמע דהיכר בלילה לחוד סגי – אולי יש לחלק בין היכר דנר וקערה להיכר דאכילה בבית.

וראה קובץ שערי הוראה ח' כא ע' קנה. הגש"פ שמחים בצאתם ע' רמג ואילך. שמחת תורה ורשרן סכ"א.

(640) וגם בסה"ש תרצ"ו ע' 14. סה"ש תש"ח ע' 61.

(641) אף שמפורש ב"מורה שיעור" דלימוד שיעורי חת"ת, ש"בשמחת תורה לומדים פרשת ברכה, החל מהפרשה של אותו היום מהשבוע עד סיום הסדרה. . . באסרו חג דסוכות לומדים מהתחלת הסדרה בראשית עד אחר פרשת היום שעומדים בו". וכ"ה גם בכמה שיחות. ובסה"ש תש"ד (כששמח"ת חל בע"ש) ע' 44: "במשך פון ליל ש"ק און מארגען שבת א גאנצען טאג".

(642) עיי"ש באריכות, ש"שיעורים אלו שייכים בעצם ליום שמח"ת, אלא שמפני קוצר הזמן דשמח"ת – שכל רגע ורגע צריך להיות מנוצל למצות היום בשמחה – דחו לימוד שיעורים אלו ליום שלמחרת. ובכן, לאחר שנוכחתי לדעת שבין המתוועדים ישנם עשרה (עכ"פ) שלא ניצלו כל רגע ורגע ממש עבור "מצות היום בשמחה", שכן, היו רגעים מסוימים במשך המעל"ע דשמח"ת שבהם הפסיקו ב"מצות היום" כדי לעסוק בעניינים אחרים (כפי שהדבר ניכר על פניהם...) הנה מכיון שמפסיקים ומבטלים בלא"כ. . . באתי בהצעה שילמדו את השיעורים דפ' בראשית (שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת) ביום שמח"ת עצמו, שכן אין כל סיבה לדחותם בגלל "מצות היום בשמחה" – מאחר דמפסיק ומבטל בלא"כ".

וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ח. ושם: כל זה למרות שדורשים לשמוח בשמח"ת לשיר ולרקוד מתוך שמחה אמיתית שזוהי עבודה גדולה ומעייפת כו', ובפרט כאן בברוקלין שדרך כלל לא נותנים מנוחה לא לאכול ולא לשתות ולא לישון כו', ואעפ"כ כיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואיני מבקש כו' אלא לפי כחן הרי בודאי ישנו הכח הדרוש לעשות זאת בפועל. [ונ"ע פ' מש"כ בסה"ש תש"ה הנ"ל, ועד"ז בשיחת יום שמח"ת תשכ"ה, העיקר בנוגע לשיעור היומי הוא ראשון דפרשת ברכה, ראשון דפרשת בראשית. וראה גם בשיחת יום שמח"ת תשמ"ו הנ"ל. וכן בשיעור דאסרו חג, גם לההוראה ללמוד מהתחלת פ' בראשית – הדגשה מיוחדת בחלק הפרשה של היום בשבוע,

מנחה כדאמורא בלי ההוספות של שבת.

אחר מנחה – התוועדות. נוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"). בשנים האחרונות (מאז שמח"ת תש"נ) נהגו (ע"פ הוראה) שמנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים חב"ד⁶⁴³: "לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה."

יש להחמיר כסבא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם⁶⁴⁴.

בספר השיחות תש"ד (אחש"פ בסעודה)⁶⁴⁵: "עס איז א מנהג אום שמח"ת און אחרון של פסח צו זינגען דעם ניגון פון שפאליער זיידען "האפ קאזאק", דארף מען אים יעצט זינגען"⁶⁴⁶.

בספר המנהגים חב"ד: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג, אשר בעת ההתוועדות של שמח"ת, מזכיר ע"ד⁶⁴⁷ השתתפות כל אחד ואחת במגבית "קרן השנה"⁶⁴⁸. בשנה זו, תורמים סכום במספר 385.

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא קרא ק"ש או הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מוצאי יום טוב בשעה 7:14.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בכ"מ, ע"ד הכרזה הנהוגה בליובאוויטש מלפנים בשלהי שמחת תורה, שמתחיל עתה הסדר ויעקב הלך לדרכו. ובכמה שיחות קודש, שכמה מדרגות ב"ויעקב הלך לדרכו", ובמוצאי שבת בראשית, נוגע להכריז עוד הפעם⁶⁴⁹.

ערבית: משיב הרוח ומוריד הגשם (החל ממוסף של שמע"צ). אתה חוננתנו (אין אומרים ותן טל ומטר לברכה עד 5 לדעצמבער, בשנה זו – מוצאי ש"ק, אור לכ"ו כסלו).

הבדלה (בלי נר ובשמים).

בשיחת יום שמח"ת פר"ת⁶⁵⁰: רשב"ץ הי' אומר, אז אלול הויבען אן די יונגע הענדעלעך אויך קרייען אז זאלן זיי קרייען, אין אלול אין תשרי, אבער נאכדעם הויבט זיך אן דער ויעקב הלך לדרכו, דארף מען וויסען, אז מען זאל ניט אנהויבען מיט מדרגות גבוהות ונעלות נאר מיט נידעריגע מדר' דוקא וכו', עיי"ש בהמשך השיחה.

בפתח דבר לקונטרס שמע"צ-שמח"ת תשי"א: "ידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, אשר אחר

ראה שיחת יום שמח"ת תשמ"ג.

643 (643) ושם הוא בנוגע ליום ב' דר"ה. אלא, שעד"ז הוא ביום שמח"ת.

644 (644) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס' – בנוגע לשבת. ובפשוט, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתק"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבת הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א ס'א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתק"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

645 (645) ע' 116.

646 (646) וראה גם שיחת שמח"ת פר"ת (תורת שלום ע' 236). ונת' הטעם בר"ד בעת הסעודות ליל אחש"פ תשכ"ז. וראה גם שיחת אחש"פ תשל"ל. [וכן נהגו חו"כ שנים בהתוועדות דשמח"ת או שבת בראשית. וראה בשיחת שבת בראשית תשכ"ו השייכות ל"ויעקב הלך לדרכו".]

647 (647) וכן מזכיר ע"ד שמירת שיעורי חת"ת, וכינוס תורה.

648 (648) ונת' בלקו"ש ח"ב ע' 654 ואילך. הטעם להדיבור בזה בשמח"ת ולא בר"ה (אף שזמנו מתחילת השנה) – בכדי שהנתינה תהי' מתוך שמחה וטוב לבב – ראה שיחת יום שמח"ת תשי"ט.

649 (649) וראה לקו"ש ח"ב ע' 269. ועוד.

650 (650) תורת שלום ע' 239.

שמחת תורה מתחיל הסדר ד"ויעקב הלך לדרכו" הוא דרך הוי', דרך התורה והמצוה. וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בענין שמע"צ ושמח"ת, אז אף א יריד קויפט מען איין די סחורה, און קומענדיג אהיים – במשך ימות השנה – פאקט מען עס פאנאנדער און מען הייבט אן טאן דערמיט וואס מ'דארף טאן. כן הוא בכל אחד ואחת מישראל בחודש השביעי שהוא משובע בכל טוב נותנים להם ולנו "סחורה" במה להתפרנס כל השנה כולה, אבל צריך לפתוח האמתחות, פאנאנדער פאקען און טאן מיט דער סחורה וואס מען דארף.

בלקו"ש⁶⁵¹: "בחתימת ימי המועדים – ר"ה, יוהכ"פ, חה"ס, שמע"צ ושמח"ת – ואיש הישראל צריך להכנס בימי החול ונוסף על זה – בימי החול דימי החורף, כחצי שנה בלא רגלים, הרי צריך הוא לקחת עמו "צידה לדרכ" – כחות והמשכחות אשר יתנו לו היכולת כי בקיימו הציווי "ויעקב הלך לדרכו", יוכל ללכת לבטח דרכו, אף כי כל הדרכים בחזקת סכנה. ולזה הוא: ביום השמיני עצרת – אסיפת וקליטת כל ההמשכחות כלליות של חדש תשרי. בשמח"ת – התחלת ההתגלות וההמשכה, אשר על ידי זה נקל יותר להביא לפועל טוב, במשך כל ימי השנה, את כל ההחלטות טובות חדש תשרי." ועיי"ש עוד.

בד"ה להבין ענין שמח"ת תשל"ח⁶⁵²: בחי' יום אחד דיוהכ"פ ודשמח"ת פועלת און פירט אן מיט אלע ימי השנה (מתחיל מאסרו חג), שבכל פרטי עשיותיו (בכל מעשיך ובכל דרכיך), ניכר אז ער איז אט ערשט געקומען מיום אחד דיוהכ"פ ודשמח"ת. וענין זה הוא במשך כל השנה כולה, דאף שכבר עברו כמה וכמה ימים שבועות וחדשים מיוהכ"פ ושמח"ת, אעפ"כ ההתעוררות דיום אחד אינה נחלשת כלל ובתקפה עומדת, מכיון שבאה מבחי' שלמעלה מענין ההתחלקות והשינויים, בחי' אני הוי' לא שנית. . . אשר מתוך שמחה וטוב לבב תהי' מיד לאחר ימי שמח"ת העבודה דויעקב הלך לדרכו גם בנוגע לעניני הרשות. . . שבכל יום ויום, הן בימי החול ועאכו"כ בשבת ויו"ט (כולל גם ר"ה ויוהכ"פ), זיינען דורכגענומען כל עניניו, הן ענינים הכלליים והן ענינים הפרטים, בנקודה העיקרית והפנימית דפנימית ועצמות הנשמה, שהיא קשורה בפנימיות ועצמות א"ס ב"ה. . . ומכיון שזה בא משמחת תורה, ששמחה פורצת כל הגדרים, למעלה ממדידה והגבלה, הרי זה פורץ ומבטל כל הגדרים וההגבלות דגלות הפנימי, וכן הגדרים וההגבלות דגלות כפשוטו...

אלו שעדיין לא קראו פ' ברכה שמו"ת, ישלימו זאת עכ"פ לא יאחר מהלילה דמוצאי שמח"ת, דמכיון ש"הלילה הולך אחר היום" הרי לילה זו שייכת עדיין לפ' ברכה שקראו ביום שמח"ת (וועד"ז הוא בנוגע לשיעורי חת"ת דיום שמח"ת)⁶⁵³.

יום שני, כ"ד תשרי, אסרו חג

"יום היארצייט דאמי זקנתי רחל הי"ד אשת הרה"ג וכו' וכו' ר' מאיר שלמה יאנובסקי ז"ל (ניקוליעב). – כמה שבועות בסיום חדשי הקייץ – כמה שנים הייתי בניקוליעב וטפלה בי וכו'"⁶⁵⁴.

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל⁶⁵⁵.

בר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ג: לאחר ימי שמח"ת (ימי חג הסוכות, שמע"צ ושמח"ת)

651 ח"ט ע' 393.

652 סה"מ מלוטח ח"א ע' רסב ואילך.

653 שיחת יום שמח"ת תשמ"ו.

ומכאן ואילך עבר זמנו (ראה פמ"ג ספר"ה בא"א סק"ח לענין ההשלמה בשמח"ת).

ולהעיר מהסברא שאפשר להשלים כההבדלה (ראה קצוה"ש סע"ב בבדה"ש סק"ט. ושם – רק לענין שמח"ת שחל בשבת (לבני א"י) להשלים עד יום ג'. וצ"ע, שמה שיכול להבדיל עד יום ג' הוא רק מחמת שבת (אלא שממילא מבדיל גם על יו"ט), ומאי שיאטי'. ועוד, שסתימת כל הפוסקים שאפשר להשלים לכל היותר רק עד שמע"צ (שמח"ת). וגם בזה לא פלטינן מפלוגתא. וגם צ"ע הדמיון להבדלה, שבהבדלה איכא תקנת תשלומין, אבל בקריאת שמו"ת – מה שיכול לקרוא עד שמח"ת מעיקרו הוא מדין תשלומין, ולא עבדי רבנן תשלומין לתשלומין. וכיון שכבר סיימו התורה – היאך הוא בכלל השלמת פרשיותחיו עד הציבור מחמת שיכול להבדיל. ומ"מ, מהיות טוב, נכון להשלים מה שיכול, בכדי לצאת סברא הנ"ל. והרי ביו"ט גופא נחלקו אם יכול להבדיל עד אסרו חג, או עד שבת או עד ג' ימים. ואף שלענין הבדלה מחמירים בספק ברכות, ראה אצלנו שם, מ"מ בנדונו נכון הדבר שתהא לו תקנה כל דהו.

654 סה"ש תשנ"ח א"ע ע' 63 בהערה.

בלוח לשנת תש"ז עם הגהות בכת"ק, נרשם לכ"ד תשרי: "בערל". וכבר הוער, שבכת"ק משנים מאוחרות יותר נרשם רק היארצייט דזקנתו (וכמ"ש בתש"ג), ושהלוח דתש"ז קרוי בתאריך כ"ה אלול. ואכ"מ.

655 וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

שבהם אין מקיימים מצות תפילין בפועל – גדולה ביותר התשוקה והרעבון לקיום מצוה זו, דהנה, אע"פ שבהכרח לומר שגם בשבת ויו"ט וחוה"מ ישנו ענין התפילין ברוחניות, כי ח"ו לומר שבימים אלו יחסר ענין נעלה וחשוב ביותר, וכמארז"ל "יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות" היינו שהאות לתפילין, וה' לאות על ידך, נפעל מצד עצם ענינם של השבתות וימים טובים. . . אעפ"כ עצם העובדה שבמשך כמה ימים אין מקיימים מצוה זו, במעשה בפועל מעוררת תשוקה גדולה ביותר לקיום מצוה זו. וכידוע סיפורי החסידים אודות ר' לוי"צ מבארדיטשוב. . . שלאחרי חג הסוכות וחג הפסח (ויש אומרים גם לאחר חג השבועות) ה' ממתין ומצפה בקוצר רוח ("ער האט זיך קוים דערווארט") עד שיאיר היום, מפני גודל תשוקתו וחפצו לקיים מצות תפילין! וכל זה – למרות שהענינים הרוחניים דמצות תפילין נפעלו גם בימים טובים. ומאחר שמספרים לנו סיפור הנ"ל, מובן שסיפור זה צריך לשמש לנו הוראה בעבודת ה'. . . מסיפור הנ"ל למדים אודות גודל התשוקה לקיים מצות תפילין לאחר יו"ט.

ובר"ד משיחת ליל הושענא רבה תשנ"ב: מתכוננים עתה להנחת תפילין לאחר הצפ"ו וההתאפקות ("וואס מ'האט שוין אפגעווארט און זיך איינגעהאלטן") וכידוע הסיפור בזה אודות ר' לוי יצחק מברדיצ'ב שציפה בכליון עינים ("וואס ער האט שוין אויסגעקוקט") להנחת תפילין לאחר ההפסק בזה, ואף שאי הנחתם היא ע"פ הלכה, הרי, איך שלא יהי', לא היתה הנחת התפילין במעשה בפועל! שהיא כוללת את כל התורה ומצוותי. . . שעצם ההכנה להנחת התפילין מביאה את הגאולה האמיתית והשלימה מהר יותר, ובאופן עמוק יותר, נעלה יותר ורחב יותר, שאז יקויים "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" בתכלית השלימות⁶⁵⁶.

אין אומרים תחנון (והוא רחום וכו') – בשני וחמישי), למנצח יענך, ותפלה לדוד וכו' עד סוף תשרי. בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

אסרו חג: כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתייה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמיניות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ואין מתענין תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש לזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"צ בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")⁶⁵⁷.

עצי הסכך אחר שעברו ימי החג, מותר להשתמש בהן לכל מה שירצה, ונכון לזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון, ואין צריך לומר שאין לפסוע עליהם.

בנוי סוכה, "לכאורה כדאי להוסיף בו אזהרה לשמור על קדושתו – ובפרט לשלול בהחלט הרגיל בהנהגות בנוי סוכה (לאחרי חה"ס בפרט)".

בשו"ע אדה"צ כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות⁶⁵⁸. בפועל, הסכך היו שורפים במרחץ – אחרי (ובמסיכות ל)חג הסוכות. לולב והושענות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ⁶⁵⁹. ואפשר לזרוקם

656 ונזכר הסיפור גם בר"ד בעת הסעודות ליל ב' דחה"ס תשל"א. מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ולהעיר משיחת מוצ"ש ווארא תשל"ט. וראה סה"ש תרפ"ט ע' 45.

657 ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

658 ונת' בלקוטי לוי"צ ח"ב ע' רצו.

659 סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש.

לאשפה בצורה מכובדת (כגון בעטיפה וערימה נפרדת משאר האשפה)⁶⁶⁰. וראה בהערה⁶⁶¹.

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחר ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

בהתוועדות יום שמחת תורה תשמ"ז נאמר: ישנו ענין נוסף . . בקשר ל"כינוס תורה" שמתקיים באסרו חג דשמח"ת, במכ"ש מעריכת "כינוס תורה" בכל המועדים, שהרי בשמחת תורה מודגש במיוחד ענין התורה עד ל"כתר תורה". ובשיחת שבת בראשית תנש"א: יש להזכיר גם אודות המנהג בשנים האחרונות לערוך כינוס תורה באסרו חג, ונת' שם בהמשך השיחה השייכות לגאולה.

מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתנו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבם ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשיפירתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?

בספר השיחות תש"ט⁶⁶²: החג יש לו תשלומין כל שבעה⁶⁶³, אין ליובאוויטש שבליובאוויטש פלעגט מען פארבריינגען נאך שמח"ת אלע נאכט ביז ראש חודש.

יום רביעי, כ"ו תשרי

בשנת תש"נ: "דידן נצח", שנפסק בבית המשפט אשר "המלך אינו מעיד" [מיומנו של א' התמימים: ב-770 הגיעה הבשורה בערך בשעה 12. הרי"ג הודיע מיד לכ"ק אד"ש, וכ"ק אד"ש שאל האם הקהל אומרים לחיים? וענה: בחיוב. כ"ק אד"ש שאל אותו: מיט הגבלות אדער אהן הגבלות. וכשענה הרי"ג שכו"א עושה כפי שמרגיש, אמר לו כ"ק אד"ש: ס'איז טאקע א שנת נסים, אבער ס'זאל זיין מיט הגבלות. כ"ק אד"ש ירד לתפילת מנחה (בסירטוק משי כרגיל בשנה זו ובמגבעת חדשה) ב-15:30, כאשר הקהל שר בהתלהבות דידן נצח. כשהגיע למקום תפילתו הסתובב לעבר הקהל ועודד את השירה בידו. בחזרת הש"ץ שרו את הקטע של "שים שלום" ועודד את הניגון בידיו הק'. בסוף התפילה שר הקהל את הקטע של "אל תירא" ו"אך צדיקים" ובסופו המשיך לדפוק על העמוד למשך זמן לאות אשר ימשיכו בניגון "כי אלקים". מיד באותו לילה אחרי תפילת ערבית, והשיחה שלאחריה, התקיימה התוועדות גדולה. בהמודעות ע"ד ההתוועדות ב-770, נזכר ע"ד ההוראה שיהא עם ההגבלות הידועות].

תקופת תשרי: בשעה 3:00 אחה"צ⁶⁶⁴.

יום חמישי, כ"ז תשרי

בשיעור חת"ת לחמישי מסיימים בפסוק: "ואחות תובל קין נעמה" (פסוק כ"ב).

(660) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א' שעב.

(661) וראה שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"ו ובלקוטי שיחות ח"ט ע' 569 ע"ד ההשתמשות בהדסים של מצוה לבשמים במוצאי שבת.

(662) ע' 286.

(663) נת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מ'ותקצה.

(664) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"ו ס"ד). יו"ד סקט"ו ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577.

יום ועש"ק פרשת בראשית, כ"ח תשרי

בשיעור חת"ת לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

העברת הסדרה שמו"ת – פ' בראשית.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר שתי ההפטרות – הפטרות הסדרה והפטרות מחר חודש⁶⁶⁵.

בספר השיחות תרצ"ה⁶⁶⁶: "[הצ"צ] ה' מאריך בהעברת פרשת בראשית. באמרו: ווי מען שטעלט זיך, אזוי גייט עס". ובשיחת ש"פ בראשית תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שבשבת בראשית ה' הצמח צדק נוהג להאריך בהעברת הסדרה, באמרו הטעם, "ווי מען שטעלט זיך אזוי גייט עס". כמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהצמח צדק ה' נוהג להעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, עם פירוש רש"י ופירושי הרמב"ן, פסוק בפסוק. – אלא שלא פירש אם ה' נוהג כן בשבתות כל השנה או בשבת בראשית בלבד [ועיי"ש ברשימה הנ"ל]. ובכל אופן, האריכות בהעברת הסדרה הו"ע השייך לשבת בראשית, מטעם האמור, שנוגע לאופן העמידה על כל השנה בתנועה של התרחבות והתפשטות⁶⁶⁷.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדי ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת ביום טוב כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).

הדלקת נרות שבת קודש: 6:06 (18 דקות לפני השקיעה).

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת⁶⁶⁸.

ליל שבת קודש, כ"ט תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון

בלקוטי דבורים⁶⁶⁹: הערט אידן מען קאן נאך אראיינכאפן תשובה טאן, ראש השנה שרייבט מען, און יום הכפורים שרייבט מען אונטער, הושענא רבה נעמט מען ארויס די פתקי חיים, און ביז שבת בראשית גייען זיי נאך ניט ארויס פון היכל⁶⁷⁰.

עוד ע"ד שבת בראשית וענינה – ראה בהערה⁶⁷¹.

בשיחת שבת בראשית בסעודת הלילה תש"ה⁶⁷²: שבת בראשית פלעגן אמאל חסידים שטארק פארברענגען⁶⁷³. ובשיחת יום שמח"ת תש"ז: דעם שבת בראשית דארף מען זיין פרייליך א גאנצן שבת, פארבריינגען א סאך און זיין פרייליך. ובנוסף אחר שם: שבת בראשית גייט אויף ניט צופוס. מ'דארף פארבריינגען א גאנצן מעת לעת בשמחה. (וראה שם בהמשך הענין ע"ד שלילת משקה, אש זרה).

ובסה"ש תש"ב⁶⁷⁴ (הועתק בחלקו בהיום יום⁶⁷⁵): פרשה בראשית איז א פריילעכע סדרה. . . איז די כללות הסדרה א פריילעכע און עס איז שבת בראשית, אין אלע קהלות ישראל איז ששון ושמחה⁶⁷⁶, מען האט אנגעהויבען די תורה פון דאס ניי.

בשיחת שבת בראשית תש"ג⁶⁷⁷: דער שבת בראשית איז א געהויבענער שבת. ער איז א המשך פון

(665) ראה היום יום ד' טבת בנוגע לזמן אמירת ההפטרות.

(666) ע' 502.

(667) עיי"ש עוד. וראה ג"כ שיחת ש"פ בראשית תשכ"ה.

(668) ראה צדדי הספק והשק"ט בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כפנים.

(669) ח"ד ע' תשיא (משיחת ליל שמח"ת תרצ"א).

(670) ובלקו"ש ח"ב ע' 449 (משיחת שבת בראשית תשי"א) שאף שמעלה זו שייכת לר"ה, יוהכ"פ, הושע"ר ועד לשמע"צ ולא לשבת בראשית – יתיר קושיא זו אליהו הנביא. וראה בר"ד בעת הסעודות דליל שמע"צ תשל"א.

(671) ראה סה"ש תש"ה ע' 5-64. סה"מ תשי"א ע' 59. לקו"ש ח"א ע' 1. ח"ב ע' 449. ח"י ע' 190. ח"כ ע' 556 [ושם: "אין לדייק בשינוי הל' בלקו"ש הנ"ל, כי בהם הובא תוכן הפתגם (כי אין ידוע הל' בדיוק)]. וראה גם שיחת ש"פ בראשית תשנ"ב (בסה"ש תשנ"ב ח"א ע' 43). וש"נ.

(672) סה"ש תש"ה ע' 64.

(673) דיוק הלשון בזה נת' בשיחת שבת בראשית תשכ"ז.

(674) ע' 30.

(675) ג' חשון.

(676) נת' בשיחת ש"פ בראשית תש"ב.

(677) אינו בסה"ש, ונתפרסם לראשונה לקראת ימי הפורים תשפ"ד.

שמע"צ ושמח"ת. אפילו בא עולם שער אידן איז דער שבת אן אנדערער. ועוד שם מה שאמר אדמו"ר בילדותו: חסידים ווייסען וואס שבת בראשית איז, מתנגדים ווילען ניט וויסען. דער שבת האט א באזונדער חן. וראה שם מה שביאר אדמו"ר הצמח צדק בדברי אדמו"ר מהר"ש.⁶⁷⁸

בכ"מ⁶⁷⁹ נתבאר במעלת השמחה דשבת בראשית יותר מהשמחה דשמחת תורה⁶⁸⁰ מכמה טעמים: הן מצד שמעלין בקודש, והן מצד שבשבת הוא העל' של כל הימים שלפניו⁶⁸¹, והן מצד שמתחילים התורה מחדש, והן מחמת שהוא שבת כללי על כל שבתות השנה.

ועוד במעלת שבת בראשית⁶⁸², שמחד גיסא הוא הסיום דכל מועדי תשרי, ולאידך – התחלת העבודה לשנה הבאה. ונתבאר, שעם היותו שיריים לגבי מועדי חודש תשרי⁶⁸³, אפשר לפעול בו יותר בממועדי חודש תשרי.

קבלת שבת: המנהג ב-770 שבתפלות שבת בראשית משלב הש"צ ניגוני תפלות לימים נוראים, שמע"צ ושמח"ת.

יום שבת קודש, כ"ט תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון

אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התוועדות.

סוף זמן קריאת שמע: 9:50.

קריאת התורה: פ' בראשית. לחמישי מסיימים בפסוק: ואחות תובל קין נעמה (פסוק כג). לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

הפטורה: בשנה זו, מחר חודש. יקום פורקן.

בשו"ע אדה"ז הובא שנוהגים שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך תשרי אלא ממתינים לשבת הבא. מברכים חודש חשון. נכון לידע המולד קודם שמברכין החודש. מולד חודש חשון: יום ראשון בשעה 9:43 21 חלקים.

ראש חודש מרחשון מחר⁶⁸⁴ ביום הראשון וביום השני הבא עלינו לטובה.

אין אומרים אב הרחמים.

בעת ההתוועדות דשבת בראשית, נהגו ב-770, כהמנהג בכ"מ, למכור המצוות השייכות לבית הכנסת. ובשיחת ש"פ בראשית תש"נ⁶⁸⁵: ידוע המנהג בכ"ב קהילות בישראל שבשבת בראשית "מוכרים" המצוות השייכים לבית הכנסת – עליות לתורה, הגבהת וגלילת הס"ת, פתיחת הארון, וכן הזכויות ד"נר למאור" ו"יין לקידוש ולהבדלה", וכיו"ב⁶⁸⁶.

בשיחת שבת בראשית תש"נ נזכר ע"ד הנהגו שמכירת המצוות ע"י הגבאי הוא בחבישת שטריימל,

והטעם בזה⁶⁸⁷.

(678) ועיי"ש עוד במעלת שבת בראשית.

(679) ראה שיחת ש"פ בראשית תש"כ. תשכ"א (התוועדות ב'). יום שמח"ת תשכ"ח. הושע"ר תשנ"ב. ועוד. וראה לקו"ש ח"ב ע' 443 ואילך.

(680) והוא "השלמה ותוספת אור כי טוב" לשמח"ת (סה"מ תשי"א ע' 48) – נת' בלקו"ש שם. ח"ב ע' 274. ועוד.

(681) ובאופן של גילוי, ולא רק כמו שבכל שבוע שכל ימי השבוע עולים ונכללים ביום השבת שלאחרי, שהתכללות זו היא בהעלם, אלא באופן שהענין דשמח"ת הוא בגילוי בשבת בראשית, שלכן מנהג ישראל שבשבת בראשית מסיימים את הקוגלען שהתחילו בשמח"ת (ראה בהערה לקמן), ומוכרים את המצוות וכו', וגם השמחה דשבת בראשית היא יותר מאשר בשבתות של כל השנה, מצד ההתכללות דשמח"ת שבו – ש"פ בראשית תשכ"ה.

(682) ראה שיחת ש"פ בראשית תש"נ ותנש"א (בספר השיחות במקומן).

(683) וראה לקו"ש ח"ב שם ע' 449, שגם בגשמיות כשבעלת הבית מכינה "פארבייטן" ליו"ט היא מכינה יותר מכפי הדרוש שהשיריים יהיו עבור הקידוש דשבת בראשית. וראה בהערה לעיל.

(684) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה"ש. וש"נ.

(685) סה"ש תש"נ ח"א ע' 83.

(686) ועיי"ש באריכות בטעם המנהג. וראה גם שיחת שבת בראשית תשי"ב. תשכ"ה. ונת' בכמה שיחות.

[ההיתר ע"פ גנלה, ראה שו"ע אדה"ז ס' סט"ז (בכלל). וראה מהר"ק שרש ט. מהרי"ל הל' סוכה. ועוד. ונתבאר גם בשיחת ש"פ בראשית תשח". וראה בלקו"ש ח"א ע' 2 ההוראה בעבודת ה'].

(687) ובאו"א – בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ח. ושם: ויה"ר, שמכירת המצוות תהי' בהצלחה רבה ומופלגה, הצלחה שתבטא בממון רב

בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ו גם לאחר הדיבור אודות לימוד השיעור דפ' בראשית ביום שמח"ת [ולא באסרו חג – ראה בפרטיות לעיל ביום שמחת תורה] – ישנו לכה"פ יהודי אחד (או שנים) שלא למדו שיעור זה, לא בשמח"ת, ולא באסרו חג, עד עצם היום הזה! ובכל אופן, ישלימו שיעור זה מיד לאחר ההתוועדות (או אפילו באמצע ההתוועדות – במקום לישון...), ומכאן ולהבא – בודאי יקפידו על לימוד השיעורים דבר יום ביומו. והתקווה חזקה שהדברים יפעלו פעולתם, ומה גם שאפילו על הספק – כדאי לדבר ולהאריך בזה, כולי האי ואולי כו', שכן אילו היו מדברים רק דבר **שבטוחים** שיבוא לידי מעשה בפועל – ה' משך זמן ההתוועדות קצר יותר!...

מנחה: קריאת התורה (פ' נח). מנחה של שבת. אין אומרים "צדקתך".

מנהג העולם (והובא הענין בשו"ע אדה"ז⁶⁸⁸) שמתחילין בשבת זו לומר ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות. אבל בסידור רבינו הזקן לא הובא כלל⁶⁸⁹.

בשבת בראשית תש"נ (כקביעות שנה זו) לקראת סיום ההתוועדות הודיע כ"ק אדמו"ר שליט"א בפאתאמיות ע"ד "התוועדות נוספת, בתור הוספה וחדוש מיוחד בשבת בראשית, בזמן סעודה שלישית, רעוא דרעוין, שתומשך גם בזמן סעודתא דדוד מלבא משיחא, ובאופן של סעודה ממש, בהקדמת נטילת ידים וברכת המזון, ולאח"ז – חלוקת כוס של ברכה".

מוצאי שבת קודש, ל' תשרי, א' דר"ח חשוון

בראש חודש מתגלה ניצוץ משיח שבכאו"א

בראש חודש מתגלה בכאו"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שע"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"⁶⁹⁰.

צאת השבת בשעה 7:04.

בתפילה ובברכת המזון מוסיפים יעלה ויבוא. השוכח הלילה אינו חוזר.

ערבית. אומרים ויהי נועם וגו' ואתה קדוש וגו'.

הבדלה. ויתן לך.

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מלוה מלכה: "לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת בכל מיני סידור הנהוגים אצלו בעריכת השולחן לסעודה גמורה, אף על פי שעכשיו לא יאכל אלא כזית [ואם אינו אוכל כביצה – יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים], הן מחמת שאין לו יותר... מכל מקום יש לו לעשות הכנה וסידור השולחן כגון פריסת מפה⁶⁹¹ וכיוצא בזה כמו לסעודה גמורה כדי ללוות את השבת ביציאתו דרך כבוד כמו בכניסתו".

בלקוטי שיחות (בשיחה לנשי ובנות חב"ד)⁶⁹²: דער רבי דער שווער פלעגט ווינטשן עס זאל זיין א "געזונטער ווינטער". ווינטש איך איך בלשון הרב – איך, אייער מענער און קינדער – א געזונטן פריילעכן און גליקלעכן ווינטער, א גוטן תמיד. ובמק"א: "א געזונטער ווינטער און א פריילכער יאר".

עבור בית-הכנסת. והעיקר – שבקרב ממש נוכח לזמן שלא יהי' צורך במכירת מצוות מכיון שיהי' ריבוי כסף וזהב... באופן ד"אשפוך". ואז יהי' גם ענין הציבור בתכלית השלימות – "קהל גדול", כולם יחדיו, הן אלו שלובשים "שטריימל" בגשמיות והן אלו שלובשים "שטריימל" ברוחניות – ישובו הנה, לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, ולבית המקדש, ובאופן ש"לא יעכבן המקום כהרף עין".

(688) סרצ"ב ס"ו. סת"ל ס"ב.

(689) טעם להמנהג – ראה בלבוש או"ח סתרס"ט. וע"ד החסידות – לקו"ש חלז"ע 12 ובהנמטן שם.

(690) סה"ש תשנ"ב ע' 123.

(691) ראה מזה בשו"ת באתרא דרב ס' יד'תתקט.

(692) לקוטי שיחות ח"ב ע' 580 (משיחת מוצאי שבת בראשית תשי"ד לנשי ובנות חב"ד).

הלכתא למשיחא – נספח

כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל⁶⁹⁵. קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [ו"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד-פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר ולינה

צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר. לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן⁶⁹⁶]. שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו תשרי, עד סוף יום ט"ז תשרי, אמנם, כנ"ל, בשנה זו שיום ראשון חל בשבת, אין הקרבת שלמי שמחה דוחים שבת. ואם הקריבם בערב שבת (להדעות שא"צ זביחה בשעת שמחה), נאכלים עד סוף יום ט"ו תשרי ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו).

הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה. **כלי מתכת** שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. **וכלי חרס** צריך שבירה. **בכלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. **ובכלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

(695) ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר - רשאי לשנות באכילתו. ובמק"א - בקובץ הללו עבדי ה' - הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב-770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמים, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בנחת של מתכת למתכוין ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שווה לכל נפש. (696) במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אליו", משמע שמצות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן.

קצת דיני אכילת קדשים⁶⁹³:

כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל⁶⁹⁴.

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואין שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לגנוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה. ניתן לישוב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים

אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים. מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה). **אשה** בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים]. **קטנים** פטורים מאכילת שלמי שמחה. אכילת

(693) פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייר לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים - כמה וכמה דעות, ולפעמים - שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתיר ספיקות, ולכשיבוא - משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים - (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

(694) לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה - ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג. ב. שו"ת מנחת ברוך רס"י עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע ביושב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סו"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"נ הכא.

מילואים

מילואים א (להערה 6)

וכן הוא גם במקום ובאופן שבלא"ה פטור משינה בסוכה (כמקומות הקרים או מטעם אחר עד"ז – ראה לקמן ע"ד מנהג חב"ד בזה), ראה לבוש סתר"מ ס"ב. ודברי הלבוש הועתקו להלכה במג"א סתר"מ סק"ז, ובשו"ע אדה"ז שם. ומכלל דהכי ס"ל, וכבפמ"ג דלקמן. (אבל ראה הגהות יא"פ למג"א סק"ו דלקמן. בכורי"י סק"א וסק"ב. אלא, שגם בדעת היא"פ צ"ע אי מיייר רק במקומות קרים או גם בשאר אופנים שפטור משינה. אבל בבכורי"י מוכח דבכל גווני מיייר. וכ"ה בשו"ת אבנ"ז דלקמן.) [ושקו"ט במה שגוף עשיית הסוכה במקומות הקרים אינו בכלל סוכה שאינה ראוי' לשינה – ראה בל' ס' האגודה סוכה פ"ב ס"ח (כט, א). מג"א סתר"מ סק"ו. הגהות לבו"ש שם. פמ"ג בא"י סק"ו. וראה מחה"ש שם, בכורי"י סק"י (וצ"ע שסותר למש"כ בבכורי"י לדעיל). חיי"א כלל קמז סי"ט. ערוה"ש ס"ט. שו"ת זר"א דלקמן. אבנ"ז אור"ח סת"פ. ועוד. וראה בכע"ז מג"א סת"ר"ט סק"ח (לענין סוכה שא"ר לישן עם אשתו. ומינה, שבאופן שראוי' מצ"ע לית לו בה. וכן פי' בערוה"ש שם ס"ד כוונתו, עיישה"ה. ועצ"ב בהגדרת הענין. וילה"ע מזה במש"כ בשע"ת סתר"מ סק"א בסוכה קטנה של ב' שותפין שכ"א ישן בליה אחר. וראה גם שו"ת שו"מ רביעאה ח"ב סכ"ט. ושוב י"ל קובץ מגדל אור חו' יא. וראה מש"כ שם. ולכא"נ' שכשהסוכה ראוי' לשינה אלא שאינו נוה לו ומתבייש לישון (כבסוכות ציבוריים וכדו') לית לו בה. שהיה ראוי' לשינה בעצם. ועוד איכא בגוה, שבמקום צורך, אף גם הוא ה' ישן בה (וכנראה במוחש שיושנים בכע"ז במטוס). ודוק בל' המרדכי "שאינו יכול לעשות בה כל צרכיו וכו' בלא צער" ובל' הרמ"א "שלא"פ לו לעשות אחד מהם בסוכה". אבל בשו"ע אדה"ז הל' "שאינו יכול וכו' בנחת בלא שום צער". (וגם הרמ"א תירווי"ה "שמצטער בשינה או שא"פ וכו'). ט"ז שם סק"ט. וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ח תשע"ה.

ודוחק ליישב הנהגת המקילים ע"פ דעת שו"ת חכם צבי (או"ח סצ"ד) ודעמי' החולקים על פס"ד זה, וס"ל שאצ"ל ראוי' לשינה, שהיה הדבר נפתח בדברי הראשונים כמלאכים (וראה גם הגמ"ש סוכה יא, א. שו"ת בית הלוי ח"ג סל"ב. אבנ"ז אור"ח סת"ע"ט-פ. ולהעיר מתור"ד סוכה יא, א), וה"ה עכ"פ ספק ביטול מ"ע דאורייתא, וחשש ברכה לבטלה. ועוד ועיקר, דאנן בתר אדה"ז גיריין.

אמנם, דעת הפמ"ג שם שבמקום שא"א בע"א מותר. וכ"ה באגודה שם. וראה גם שו"ת שמן רוקח תליתאי סכ"ד (והועתק גם בהגהות מער"ק לשו"ע סתר"מ ס"ב). אבל בבכורי"י שם שזה דוחק. [וכ"ה גם כשגוף השינה בסוכה איזה שתהי' מצערתו (כבמנהג חב"ד)]. אלא, שד"א אינו מתאים תמיד במציאות. ועיקר, שפשוט כוונת הפמ"ג דמיייר רק במקומות הקרים שבאמת ל"ל לעשות באו"א, וגם בזה צ"ל ראוי' לשינה לולא הצינה, משא"כ בנדון שיכול לעשות סוכה אחרת במק"א או לאכול בסוכה אחרת. וק"ל. וילה"ע מזה בנוגע לסוכות שנעשו במצבי סכ"ן, בזמן גזירות השמד היל"ת. וכן בנוגע לסוכות המתקפלות הולכי דרכים (נוסף להשקו"ט בגדר פטור הולכי דרכים בכלל) באופן דל"ש כלל לעשות באו"א. וילע"ע.

ויש שכתבו להתיר באופן שאחרים לא איכפת להו לישן – ראה שו"ת זר"ח ח"א סצ"א, והו"ר בשע"ת סתר"מ סק"ו. בית שערס או"ח סש"י. או"צ או"ח סצ"ח. משנ"ב בשעה"צ סקמ"א. וראה שו"ת תשוע"ה ח"ב סש"ו סק"ה. אבל בשו"ת הרמ"א סכ"ט שמעט שלא כדבריהם, ושגם אם רק הוא מתירא לישון אינה כשייר לאכילה. והעתיקו דבריו בנוגע להפכו – כשהוא

אינו מתיירא – המג"א סתר"מ סק"ז ואדה"ז שם ס"ו, ככפנים. וכ"כ להלכה בפמ"ג סתר"מ במ"ז סק"ה ובה"ש סק"ב, והב"ד בשעה"צ שם. וכן משמע קצת מד' המג"א סתר"מ שם, דלא מהני שראוי' לשינה למי שאינו נוש' (דבהכי עסיק גם בשו"ת זר"א שם). וכ"כ בפשטות ד' המרדכי סוכה פ"ב תש"מ, הגמ"י סוכה פ"ו ורמ"א סתר"מ ס"ב, דקאי בהמשך לכללות דין מצטער שתלוי בכא"א בעצמו, עיישה"ה בלשונם. והוכחת השעה"צ מעובדא דרב אחא בר אדא (סוכה נו, א) [נכבר קדמו בשו"ת זר"א שם] – יל"ד בקל, ראה רא"ש סוכה פ"ב ס"ב. ושו"ר עד"ז בשו"ת דברי שלום מזרחי או"ח ח"ה סל"ג. וראה במילואים שם ע' תע ואילך.

אלא, שבכ"מ כתבו להתיר ביש לו סוכה אחרת לשינה (מקו"ח שם ס"ד. בכורי"י סק"י. ג. וכ"כ בשו"ת חכ"צ שם. אלא, שמדבריו מוכח שהבין דעת החולקים עליו לפסול בכה"ג. וכ"כ השואל בשו"ת מים רבים סנ"ג). אמנם, לאו דוקא שד"ז שייך בכל האופנים במציאות (ונוסף לזה, ד"ז שנוי במחלוקת – ראה שו"ת מים רבים סנ"ד. זר"א שם בסו"ד).

והארכנו בדרשה לש"ש תש"פ. ונת' שמשמעות דורשין בד' הראשונים ובשו"ע אדה"ז, שאי"ז מצד החפצא דהסוכה שאינה בגדר סוכה בכה"ג (וכ"מ במלחמות סוכה ג, ב. ולהעיר גם מביהגר"א סתר"מ ס"ד), אלא מצד דין ישיבת סוכה (ועיקר ד"ז נז' בהמשך לדיני מצטער, ולא בדיני עשיית הסוכה). שבכ"ה אי"ז בכלל עושה סוכתו קבע (ראה עד"ז בשו"ת שמן רוקח שם. ובאופן דומה בשו"ת אבנ"ז שם (אלא שר"ל שבמקום צינה א"צ שתהי' ראוי' לשינה מה"ט. ויל"ד). וראה גם ערוה"ש שם). והיינו, שבמציאות ישיבה בסוכה ב' פרטים: הישיבה בפועל, ועשיית סוכתו קבע (וברמב"ם סוכה פ"א ה"ה וה"ז חילקם לתרתי בבי. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתר"מ ס"א וס"ד (ואכ"מ כעת)).

ואת"ל הכי, ד"ל שגם כשלא נעשה באופן הנ"ל יכול לבדך. [והוא כענין ש' הגאונים (ראה שבה"ל סש"מ"י. שע"ת סת"ט. ועוד) בנוגע לסוכת ביהכ"נ. ושו"ר עד"ז בהערת המהדיר למחז"ו מהד' גולדשמיט סוכה סל"ה ע"ה 6. וכן מצאתי לכמה חוברי חיבור שדרכו עד"ז. ויובן עפ"י ההידור שעל כאו"א לעשות סוכה בעצמו (ראה בהערות הקדמות) והיינו מצד חובת עשיית סוכתו קבע. וזהו גם גדר ההידור שלא לשתות חוץ לסוכה, לאשוויי לסוכתו גדר בית דירה. וראה גם קובץ מורי' תשרי תשע"ז ע' רי ואילך. ובמק"א כתבנו כע"ז בההיתר לפנות בעת הגשמים, שזה גופא מגדרי מצות הישיבה. ולאידך, מנהג להחמיר לאכול בסוכה גם בעת הגשמים (משא"כ בטיול בסוכה) כיון שלא נפקע גדר דירה וישיבה. ואכ"מ. ולהעיר, שיתירה מזו מצינו דעת ר"ז (ותולדות אדם וחוה נכ"ב ח"ב) שמבדך בעת הפטור (ובא"ד סתר"מ סק"ב) הב"ד לענין גשמים) כנשים המברכות על מעשהה"א].

ומה"ט ד"ז תליא רק במקום עשיית סוכה מתחילה, משא"כ בנוול הצער אח"כ. ומובן ג"כ מש"כ בשו"ת הרמ"א שם, והב"ד במג"א ובשו"ע אדה"ז, שמ"מ א"צ שתהיה ראוי' לכלי תשמישו. וא"ש גם שבאצ"פ בע"א לית לו בה. ומ"מ, אכתי יש מקום לקיים ולכלכל השי' דל"מ אפי' כשעשה ב' סוכות. ולפענ"ד כמה להכתא גברותא איכא למשמע מינה. ואכ"מ עוד"ע.

מילואים ב (להערה 9)

במענה לשאלה במקור המנהג (וכן בהחידוש שבמנהגו): בהקדמה, שמנהג ישראל לא להקפיד במחיצה שלמה בדופן רביעי. וכ"ה בסה"מ תרח"ץ דלקמן.

(ושם, שיגמטרידי ד"פ דופן ב"פ מנצפ"ד). וראה גם שו"ת אפרקסתא דעניא הנ"ל. [וראה סה"ש תש"ח ע' 231 ע"ד ד' הדפנות של חסידישער סוכה].

ולהעיר שלפעמים ה"ל לעיכובא – ולדוגמא, לש"י המג"א רס"י תרל (וראה גם בהוספות פס"ד להצ"צ סתר"ל ס"ב) בסוכת שתי או ערב לחוד. ועוד כיו"ב. [וראה זה פלא, בשיחת מחרת יו"כ תשמ"ט, שפחות מד' דפנות הוא רק בדיעבד].

מילואים ג (להערה 12)

וראיתי למי שפקפק דלא אמרינן לבדו וגוד אסיק בהדי הדדי. וליתא, ומפורש הפכו בטושו"ר סתר"ל ס"ט: אפילו הגבנה הרבה (ושם מיירי בלבד בסכך ובדופן, וכש"כ בלבד בדופן לחוד. ואכ"מ. ויש מי שכתב לדיק בפמ"ג סתר"ל ב"מ"ז סק"א, שרק בלבד לקרב הסכך לדופן, שהרי א"פ שלא יהא ריוח כלשהוא בין דופן לסכך אמרינן דופן עקומה בהדי לבדו, אבל כשהמחיצה עצמה זקוקה ללבד להשלמה ל"א גו"א ולבדו. ואין הדברים מוכרחים בדבריו). ועוד, שהרי מרא דהאי שמעתתא דלא אמרינן תרי הלכתא, הר"ן (סוכה ד, א) – לענין גוד אסיק דופן עקומה, ולפ"מ שביארו כמה אחרונים בדעתו – ראה שו"ת רע"א סי"ב. (ועוד), כתב להדיא להכשיר בכה"ג – ראה ר"ן סוכה טז, בסוגיא דמחצלת. (ועוד דלהר"ן גופי"א צ"ל לגו"א כלל בגבוהות י"ט, כיון שזהו הכשר מחיצה מצ"ע – ראה שם. וראה שו"ת הרדב"ז מכת"י סע"ו. ערו"ל סוכה ו, ב. בכור"י סתר"ל ב"ב סק"ב. ועוד שכתב הר"ן (ב, א) דל"ש גו"א בסוכה כלל ורק בשבת. (אלא שיש לחלק בין הנידונים. ומזה מובן גם בד' המשנ"ב סתר"ל סק"ב בשם הרשב"א (סוכה ד, ב). דל"א גו"א ולבדו כשאין מחיצות ניכרות, ולאידך שם סק"ב, דאמרינן גו"א במחיצות שאין מגיעות לסכך ואפי' הרחיק הסכך פחות מ"ט. וכ"כ בריטב"א גופא, בסוגיא דמחצלת (טז, א), דאמרינן לבדו למטה בדופן ואח"כ גו"א. וראה בכור"י ותוספתא בכורים סתר"ל ב"ב סק"ב. מקראי קודש ס"ז בהררי קודש הע' 13).

ואת"ל בדעת הר"ן ובפי' שיתנו דל"א דו"ע וגו"א ושהוא מצד תרי הלכתא, צ"ל שרק בדו"ע ס"ל הכי, שבזה צריך גו"א (שב"ל"ז ל"ש לומר שהתול נעקם. ועו"ל ליישב במה אנו, ושהכלבד הוא למטה וגו"א למעלה, ושבתנ"ד א"ז תרי הלכתא הזקוקים זל"ז).

והעיקר לעניינו, שגם רעק"א עצמו כתב הן בשו"ת הנ"ל, ומפורש יותר בהגהות למג"א סתר"ל ב"ב סק"א, דלענין דינא לא קייל"ן הכי. (אבל להעיר שבמכתם ומאירי סוכה טז, ב משמע קצת דתרי לבדו בדופן וגו"א לא אמרינן. ויל"ז).

מילואים ג (להערה 117)

והנה, בכבור"י סתר"ל סק"י ובתוספתא בכורים לשם, כתב שאם יש לסוכה שלש דפנות גם ללא הדופן עקומה, מותר להכניס הכל תחת דופן עקומה, אם יכול להכניס תחת הדופן מבלי שיעבור תחת הסכך. ויש שנסתפקו בדבר (בכמה אנפי) – ראה פת"י שם סק"ב. תקון משה, הובא באר"ח ספינקא שם סק"ד. קובץ חל חתופות חכ"ח חשוון תר"פ ע' טז. וראה הגהות טהרת השולחן ס"א. ועוד. ולהעיר גם מדיון נוי סוכה, שבבע"ט סוף ה' סוכה כתב שאסור להסתפק בנוי סוכה מן הצד, היינו כשהוא בדופן עקומה. וראה גם פני יהושע סוכה י, רע"ב. שעה"מ סוכה פ"ה ה"ט. שו"ת היכלי שן ליתא"מ ס"ב. (ושם גם החמיר גם בנוי שמהויר לסוכה אם נראה שם). אבל ראה הגהות חכמ"ש סתר"ל ח"ב. והעיר מזה לנדר"ד בשו"ת מגדנות אליהו ד"ד בגליונות לשו"ע או"ח סתר"ל ב). ומצינו לאידך שיש שכתבו להקל גם כשהדופן נצרך להכשר הסוכה. ולכא' תלוי גם בגדר דופן עקומה, אם הדופן נעקמת ובאה למקום סכך הכשר, ונמצא

והנה ברמ"א סתר"ל ס"ה שנהגו לעשות מחיצות שלימות (ובלק"ש ח"י ע' 417 וכן בספר המנהגים ע' 65 בנוגע למנהגו לעשות ד' דפנות מצייני להנ"ל – ראה להלן).

והנה, בל' הרמ"א א"פ"ה שהכוונה שלא ע"י לבדו וצוה"פ. וכ"כ במשנ"ב שם סק"ח. וגם, בד"מ הביא בשם הכלבו, לפי שאין הכל בקיאין בדין פרוץ כעומד. אבל בכלבו לפנינו סמ"א ליתא. וכן בהגהות ר"פ על הסמ"ק סצ"ג מוכח שהכוונה שאין בקיאין בדין ב' כהלכתו ושלשית טפח.

והנה, במהר"ל הל' סוכות כ' ונוהגים לעשות ד' מחיצות כתיקונן ואף אם ד' בב' וטפח. אלא שמיד בהמשך לזה כ' שמותר לעשות מחיצות ע"י לבדו. וממילא לא מסתבר שהמנהג בא להחמיר שלא לסמוך על לבדו. וצ"ל, שאין לעשות פרוץ מרובה ע"י צוה"פ, כ"א מחיצה שלימה ע"י לבדו. וכן יל"פ גם בד' הכלבו. וא"ש מש"כ הרמ"א בשמו, ולפ"ו בעומד מרובה סגי. ומ"מ, בלא"ה כ' בהלכות הרי"צ גיאות, והובא במשנ"ב שם, שלמנו מן המובחר יהיו ג' דפנות סתומות מכל רוחותי ולא יהא פתוח רק מקום הפתח.

ויתר על כן, במהר"ל הנ"ל לעשות ד' מחיצות. (ועוד שם שנהגו שעושים עיגול כעין שאר פתחים, וכדלמקון). וכ"ה בדרשות מהר"ש (רבו) סוס"ז. והרצאת דבריהם שג"ו רק מחמת שאין בקיאין במחיצות. (אבל ברמ"א אין הכרח לזה. אלא, שלאחמ"כ כ' הרמ"א ענין נוסף ממהר"ל שג' מחיצות שלמות עדיפי מד' שאינן שלמות. אבל ל"כ שיש להדר לעשות ד' מחיצות (במהר"ל). ובד"מ סק"ג מוכח כן, שכת"ש שמהר"ל הנ"ל היינו מש"כ הכלבו הנ"ל. ונמצא שתרומייהו מיירי מג' מחיצות שלמות. וזאת ועוד, שד"מ קאי אמש"כ ב"י שבג' מחיצות א"צ צוה"פ. ונמצא דמיירי רק מג' מחיצות. וראה גם בד"מ הארוך סק"ג. אבל להעיר, שבכלבו בהמשך לזה הביא שנהגו העולם ולעשות ד' מחיצות מסדינים. אבל י"ל שגם ל' הרמ"א שם מורה כן, שבאמת עדיף לעשות ד' מחיצות, ורק כשאין לו כדי צרכו עדיף ג' שלמות, עיי"ש).

ויתירה מזו, מצינו דעדיף הכי משום כעין תדור – ראה בתוס' ר"ה כח, ב סד"ה ומנא. (וראה יראים ס' תכא. חינוך מצוה שכה (וראה מ"ח שם). ראב"ה סוכה תרו. מ"א שם ס"ב וס"ג. טו"ז סק"ד. וראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב סצ"ח).

וכ"ה בשל"ה מס' סוכה נר מצוה, שהביא ד"ו משום סוכה נאה ומצוה מן המובחר ויקיים כעין תדור. וראה גם שו"ע אדה"ז סתר"ל ס"י שנהגו לעשות ד' מחיצות. ומקורו מד' המג"א סתר"ל סק"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתר"ל ס"ב – בנוגע למי שעשה דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא. וראה פמ"ג סוס"י תרגם במ"א סק"ד. ולפ"ו, טעמא דמילתא – משום נוי בעלמא (וה"ט שנוהגים להוסיף צוה"פ, וכן מש"כ במהר"ל שיהא בעיגול. ובט"ז סק"ד משום זה א-לי ואנוהו. וכ"כ בא"ר סק"ט. ומה שלא נהגו כן, ראה בכבור"י סק"ח). אבל ה"ז הידור בדין תשוב כעין תדור, ענין ביתו. ובשיחת שמח"ת תשמ"ב הובא ד"ז בתור דוגמא להידור שהיא הוספה בכללות קיום המצוה. וכבר העירו מפ' הרשב"ם ב"ב עה, א ד"ה סוכה. [ולהעיר מחק נתן זבחים לו, ב (לפי אופן א') שלב"ש צ"ל ד' דפנות. והרי לעת"ל הלכה כב"ש. ויומקת רשב"ם הנ"ל].

וראה של"ה תולדות אדם בית הגדול (לו, ב). ועוד. וראה גם לקו"ח ח"ד ע' 1536. ובשיחת י"ג תשרי תשנ"ז: כבר נהגו ישראל לעשות סוכה שלימה מד' דפנות. וראה שיחת ליל ד' דחגה"ס תשנ"ז. שיחת שמחת ביה"ש תשנ"ז. שמחת ביה"ש תשנ"ז. ש"מ אלול תשל"ד. סה"ש תשנ"ד ע' 95. וראה סה"מ תרח"ץ ע' סו וע' עה ואילך בטעם שבדופן הד' סגי במעט, לפי שהוא כנגד אות אחרונה דשם הוי'.

וע"ד הסוד – ראה לקוטי לוי"צ הערות לזהר פנחס ע' תכו.

שהוא חוץ לסוכה, או שהעיקום הוא למעלה במקום הסכך. ואכ"מ.

אמנם, במאה שערים להר"ץ גיאות ע' צט (והעיר מזה לענינו במשנת יעקב שם סק"ב). וראה גם שו"ת תשוה"ח ח"א ששע"ה) מפורש ששם מתערב מקום הבישול בסוכה מכוער הוא, ולא יעשה כן, וכל שכן אם נראה בה בית הכסא, אבל אם אין נראה בה מקום הבישול ולא בית הכסא ולא אפילו מקצת מהם, אע"פ שיש בה פתחים שנכנסים מהם לשם כשירה. ומדבריו נראה שגם במחיצה מפסקת לא סגי אם נראה בסוכתו. (ומה שבכ"מ נתפשט להלך כשהמטבח שבבית נראה לתוך סוכה – בימינו שהרגילות כן גם בביתו לית לן בה). ועוד שדברי הבכור"י א"ש רק להטעם משום ביוז מצוה, אבל בכלי אכילה הטעם משום תשבו כעין תדורו, ומאי איכפת לן אם הוא במקום שאינו נצרך להכשר הסוכה, שאין דרך לדור כך. וכש"כ לפמ"ש"ב במלחמות ובראב"ד על הר"ף סוף סוכה שהטעם לפי שנפשו של אדם קצה בהם ודילמא שביק לה ונפיק. וגם בעיקר הסברא צ"ב, שאפי' הדפנות שא"צ להכשר סוכה כגון שעשה ארבע דפנות שלמות אם עשה ארבעתן בסתם שלא פירש על איזה דופן כוונתו להכשר סוכה ועל איזה דופן כוונתו לעשותו דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא הרי כל הדפנות מוקצות למצות הסוכה וחל עליהם קדושת הסוכה. (וראה פת"מ מש"כ לחלק ונשאר בספק. ובשו"ת לבו"מ בליקוטי תשובות ס"כ סוסק"ג) (והובא בקצה המטה למט"א סתור"ה סק"ב) כתב להתיי כשעשה מקודם ב' דפנות וטפח, ואח"כ הוסיף דופן רביעיית. וראה תל תלפיות שם). וראה בכל הנ"ל בקובץ קול התורה ח' פט. אגודת ישראל זלטיק ח"ב פ' בעיניו סק"ב.

מילואים (להערה 120)

ובגוף הענין, הנה אף שבו"ג קג, ב, דרב המנונא סבא אמר "נזמן לאושפיזין" [נבטעם ההזמנה בדיבור – ראה מק"מ לזהר שם בניהו על תק"ז ח"א – ח"א ע' קטן] – לא נתפרש שם שכן צריך כאמ"ל לעשות. ואדרבה, מ"ל הוזהר משמע קצת שזו הנהגה ראו"י רק אליו, ולא נהגו שאר התנאים בכך.

ולהעיר, שהענין להזמנת אושפיזין בפה הכוראה כללית, אף שסידורו בהר"ר קדוש, והובא אצל כמה מקובלים (לראשונה בס' יש שר דני סוכה ס"ה, והו"ד בשל"ה ריש מס' סוכה בנר מצוה. יסוד יוסף פכ"ו. היכל הקודש פצ"ט ע' שכן). אור צדיקים ס"ח ס"ב. ובמאור החיים לבעל אוה"ח ע' כב: שתיקן לומר תיבו אושפיזין. מורה באצבע ס"ט סרפ"ט. סידור יעב"ץ ש"ח בית אלקים ליל א' סוכות. מט"א סתור"ה סמ"ב. ועוד. ובישוש"ה ש"א פ"א אף הוסיף בשם "מבואר בספרים", שאם לא יזמין בפיו לא יבוא. אבל לא מצינו כדוגמתו בשאר האחרונים. וד"ז נזכר רק לגבי הזמנת כסא לאלוהיו בברי"מ, בזח"א צג, א), והובא בסידורים השונים לכל נפש, וגם בסידור הארז"ל – לא בא זכרו בכל הראשונים כולם (כמובן), וגם לא נמצא בסלת נק' בשמונה שערים, וכן בשאר כתתארי"ל, כפ"ח (ואדרבה, בפע"ח שער הסוכות וכן ר' שטוב הלהדיק ז' נרות כנגד ז' צדיקים הבאים, וכלל לא מענין הזמנתם), ועוד. וכן במשנת חסידים לא הובא כלל. [ובשונה מאמירת "דא היא סעודתא וכו'" בסעודות ש"ק, שג"ז מהנהגת רב אבא (ו"ג רב המנונא סבא), ומקורו מהזהר (ח"ב פח, סע"א ואלך. ולהעיר מזה"ב מז, סע"א: מאי וקראת דימין ל' וכו' כמה מזמין אושפיזא לבית), אבל נזכר גם בפע"ח שער השבת פ"ד ובמ"ח ליל שבת פ"א מ"ד ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת הפסוק אשרי תבחר בסדר המילה ואמירת "זה הכסא וכו'", שמקורם מהזהר (ח"א צג, א. שם צד, ב), אבל הובא לדינא בפוסקים – ראה שו"ע יו"ד סרס"ח ס"א. ט"ז שם סק"ב. וזהו בנוסף לזה שזהר הובא כהנהגה כללית "דבעי בר

נש לתקנא וכו', ובנוגע "אשרי תבחר" כהנהגת "חסידי קדמאי". וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רלג].

ואדרבה, שתיקת שאר המקובלים מזה (ובפרט אלו שהביאו עובדא דרב המנונא סבא מהזהר) משמע דלא שמיעא להו. ובטור ברקת סתור"ט סק"ח נזכר להזמין ע"י לימוד התורה בסוכה, וש"הזמנה זו יותר מקובלת אצלם מן הסעודה הגשמית". ובכלל, הנוסח שבסידורים – כנראה מקורו מח"י ושערי ציון וכו'. (ועוד) נוסחאות תיקנו במשך הדורות, כנוסח שבסידור יעב"ץ, ונוסח שבס' יוש"ה שם, ונוסח המגיד מאקאניץ בס' תפלה למשה, ונוסח צבאני וכו', ונוסח הבא"ח בלשון חכמים סל"ח). ובכ"מ לא נהגו בזה כלל – ראה לדוגמא ילקוט מהר"א מזידיטשוב הנהגות אות רכג. וכן אצל חכמי אשכנז, כידוע. (ויש שנהגו בכך רק בליל יו"ט – כ"מ בשלחן גבוה סתר"ג סק"א. וראה ביתו נאווה קדוש ח"ג ע' תתמו).

ושבו מצאתי שהדבר מפורש בתורתו של הרמ"ק – ראה בפ' אור יקר על הזהר שם, שאצל רב המנונא ה' מזמנים בפיו, ואצל שאר כל אדם בישיבתו בסוכה לבד הוא מזמנים. ונראה שמפרש כך בל' הזהר שם "תנינא לבני עלמא", שהם צריכים "למחדי למסכני". ואדרבה, בזהר שם נתפרש בחומר הענין להזמנת האושפיזין אם "לא יהיב לון חולקוהו" ע"י נתינה מסעודתו לעניים.

[וראה באור המאיר דרוש לסוכות ד"ה א"י אמרתי אעלה, שרב המנונא אמר נזמן לאושפיזין לשלול מי שעומד בסוכה הגשמית שאינה מלגא שאין כוחו יפה להזמין אושפיזין עילאין כי בהיאך אנפין יזמין ועמידתו בחוץ ולא קישט עדיין שבעה מדותיו וכו' וידע אנש בנפשו איך שהוא רחוק ממדות ז' אושפיזין ואיך ימצא פיו בנפשו לומר תיבו אושפיזין וכו'. ובישמח ישראל ליום ב' דחווה"ס, שנראה כחוצפא תירה מקרוץ מחומר בו"ד מלוכלך ומוגוש כ"כ להזמין לשולחנו ז' רועים הקדושים. ועיי"ש מה שמבאר בזה. ובגדלת מרדכי מאליק לסוכות ד"ה הטעם, שאין יכולת להזמין אושפיזין לסעודת אדם רק אם יקשר מחשבתו בכל יום להמדה הנמשכת מאושפיזין ההוא].

והנה, בר"ד משיחת ליל א' דחה"ס תשנ"ב במנהגו שאין אומרים בדיבור רק במחשבה. וכ"ה בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תשנ"ג. וכ"מ בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תשל"א בעת הסעודה. אמנם בל' ההנחות מר"ד הנ"ל, שגם במחשבה אין אנו נוהגין. וגורשם שם שצ"ע. ונראה דמשבשתה היא, וסותר קצת לכללות הביאור שם, ובשאר ההנחות לא נמצא. ועצ"ע שלא שמענו גם שנהגו להזמין במחשבה. ואולי חילוק בדבר, שאף שאין מזמנים במחשבה, אבל תוכן הענין נמצא במחשבה.

[ולהעיר מק"מ משיחת ליל א' דחה"ס תשמ"ז (מסרת הקלטה) שאף שלא הביאו אדח"ה בסידורו, בראי התנהג בעצמו ע"פ הזהר, ורצה שידעו מהנהגתו, ועד ש"נלכה באורחותיו נס"ו". ולכאורה אין הכוונה כפשוטה לגבי ההזמנה בפיו, שהרי נת' בכ"מ שאין כך מנהגו. וי"ל. ובהנחה שבתורת מנחם רשמו שרצה שכולם ינהגו כמותו. ואינו].

מילואים ו (להערה 129 131)

אמירת אתקינו ליו"ט ביו"ט שחל בשבת.

כבר העיר, שבהיום יום לליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכן גם בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וכ"ה גם בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151, ובהוצאות ראשונות הדקים יום לגבי ההוראה (דא"ז) שלא לאומרו. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחרי, ור"ל "דא היא סעודתא וכו'", שאין

הרש"ש ועוד השמיטו הסיוס. ובשו"ת רב פעלים ד סוד ישרים יג הב"ד הרש"ש, וכתב שבדואי קפידא איכא שלא לאומרו. ובאמת עדיף הוא ה"ל להביא משעה"כ עצמו שבאיהו מקומן הובא ללא הסיוס, כנ"ל. ומסקנתו שם, שלו יהא אלא ספק שוא"ת עדיף. והביא מהגר"א מאני, ונדפס גם במכתב מאליו להנ"ל מכתב ט, שכתב אליו דאולי ס"ל לרש"ש שהנמצא בשעה"כ עם הסיוס הוא מהוספת המעתיק. (וכבר העירו שבשער התפלה מכת"י מהרח"ו אך מציון שהוא מזולתו, ראה שם תיא, א. ובדפוס"ח – ע' תרכו. וכן בפע"ח שער השבת יז הוא מהחברים. וליתא בפע"ח דפוס קארעק תקמ"ב. ובסידור חמדת ישראל הביאו מהרש"ו. וכתב לפנ"ז "מצאתי כתוב זה ואפ"ש שמורי הרב זלה"ה מגמגם אם הוא משם רבו מהרח"א זלה"ה אם לאו ועכ"ז אמרתי אם לא יועיל לא יזיק". אלא שאפשר דקאי רק על התפלה שהביא מיד אח"כ. וראה דברי יעקב לסידור הרש"ש ח"א ע' תשעו. פתח עינים החדש יא ע' ז. ויתירה מזו, בסידור חסד לאברהם להר"א טוביאנה בסעודת הלילה, שגירסא האמורה היא עיקר כמבואר בספר הכוונות והרב בעל ח"י הוא ציוה לומר אתקינו והבוחר יבחר. וכן בסעודת היום כתב שיאמר גירסת הרב בעל ח"י אתקינו וכו'. ותמוה, שהרי גוף הענין לומר אתקינו נמצא כבר בחז"ב פת, א. ובבבלי, דיוט שבע"ח"י כמעט לא חידש מעצמו. וגם הנוסח הנ"ל בא כבר וזכור בס' הכוונות להר"מ טרינק, הרבה לפני הדפסת הח"י. וזכ"כ בספרו בא"ח ש"ב בראשית ל. וראה גם בספרו תיקון תפלה קרוב לסופו. (וראה בתיקון תפלה הגדמ"ח מה שכתב טעם מחדש שלא לומר הסיוס). וראה שערי רחמים (שבת) ח"ב סרל"א, ונדפס גם בשו"ת קצני ארץ סי"ד. אבל בספרו מקבציאל ש"ב סי"ד ואילך אזיל בתר איפכא, ונקט שבאמת צריך גם לסיים כך, ומש"כ לומר דא היא סעודתא וכו' לחוד – לשון קצרה תפס, ורצונו לומר גם הסיוס. (וראה גם נקודות הכסף ביג ח"ד ע' 778. ונגרר אחרי הלשון "קודם הנטילה" שבשעה"כ, ושהנוסח הארוך נאמר אחרי קידוש. וכ"מ בהמשך ממש"כ אח"כ תטול ידיך. אבל בכ"מ כתבו שצ"ל קודם התפלה (היינו תפלת ויהא רעוא). וכ"כ בשער התפלה שם, וסידור חמדת ישראל במהדורת אהבת שלום ע' עד. ואכ"מ).

אבל אדה"י רוח אחרת היתה עמו (ואף ששעה"כ גופא לאי' תתי' אדה"י כדיוק, הרי נמצא גם בשאר כתאריה"ל גנון בפע"ח שער השבת ו. שם יז. יז. כ.א. וראה גם במחברת הקדש שער השבת כט, ב. א.ב. ועוד. ואף שבפע"ח קארעק תקמ"ב ליתא הסיוס, נמצא בדפוס הנ"ל תקמ"ה, וכן נמצא בשל"ה (ועוד). וי"ל בתרתי: או שמחמת הספק עדיף לומר בב' האופנים (וידועה הנהגת הרח"צ במבוטשטש עדיף ב"מ), או – וכן מסתבר טפי – ששניהם אמת ותרווייהו אצטריכו. (וראה ביאור הענין ד"אתיין וכו' בהמשך תרס"ו בהשלמת הדרוש ע' תקמד. שם ע' תשיז. וראה גם בסידור עם דא"ח קצא, ג בסופו. קעד, ד בסופו). ובפרט שידוע שאין דרכנו בשלילת דברי חכמים בתכלית השלילה, אף גם אין נמצא כך בסולת נקי דמהר"ל.

ואפשר שגם רבינו בהערה הנ"ל נקט כמבאר הנ"ל בטעם הכפילות, אבל הא גופא קשיא לי' מדוע לפי האמת שניהם נצרכים. (ושם, שבסעודה שני' מפני אירכות הדברים נכפל הענין, ואפשר גם כהמשך וביאור להכתוב אז תתענג גו' שלפני זה. ונשאר בקושיא בנוגע סעודת הלילה. והעיריין ח"א שליט"א מה'ל' בסידור רש"י שתיכף יאמר בקו"ר דא היא סעודתא. ומשמע, שבא בהמשך לפסוק אז תתענג. וראה מש"כ לבאר לפי דרכו בשערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סל"ה ושם סק"ח ובהע' 23. אלא שלא הביא כלל מדברי רבינו בזה. וראה מש"כ מד"ע בהסידור ע' שג (ועיי"ש בסדר הפסוקים. אלא שלא שת לבו בסדר רבינו בכללותו כבפע"ח ושענה"כ, כדלקמן) ועוד העיריין ח"א הנ"ל, שיל"פ שיעקר הענין דאתקינו צ"ל מיד בהתחלת

סברא לומר רק דא היא סעודתא ולא לומר אתקינו שלאחרי. (וראה בס' המנהגים ע' 28 בהערה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני'). ולכאורה מוכח מתוכו, שהרי בהוצאות ראשונות דהיום יום בההוראה שלא לאומרו (וכן בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151) פשוט שגם אתקינו דשבת בכלל, אף שלא נתפרש בפרטיות. והה"ג בההוראה לאומרו בלחש. וגם אין מקום כלל לסברא לומר אתקינו דשבת בקול. ועוד, שההוראה לומר בלחש בהיום יום הובאה לגבי שבת חוה"מ, שבלא"ה אין אומרים אתקינו ליו"ט, וממילא אין טעם וסברא שלא לומר אתקינו דשבת. וראה בהערה למחר בקידוש היום.

אבל יש שפ' בס' המנהגים הנ"ל, כפשטות משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). אלא שאי"ז עולה יפה בל' שבהיום יום לגבי שבת חוה"מ, שלא נהגו בחוה"מ לומר אתקינו דיו"ט. ואינהו ס"ל, שאף שבהיום יום דקאי בחוה"מ לא מסתבר לפרש כך (כנ"ל), כצ"ל ביו"ט. ולדבריהם צ"ל, שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמיט בקול אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו').

אבל בס' המנהגים ע' 57 נזכר לומר אתקינו דשבת בקידוש היום בלחש (וכן נדפס גם במחזור לר"ה הן בלילה והן ביום. אמנם, קאי ברה"ש שבלא"ה א"א אתקינו ליו"ט. [ולהעיריין שבהוצאה ראשונה דשנת תש"ג] (בההוראה שא"א כלל) נזכר בהיום יום דשבת חוה"מ גם ע"ד שבת ויו"ט, ובזה"ל, שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד דא היא סעודתא, ויתן לך – כל זה אומרים בשחווה"מ ושבט ויו"ט. ובהוצאה דשנת תשי"ז ואילך שנדפס שאומרים בלחש, ונשמט ע"ד שבת ויו"ט. ומקום לפרש, שמה"ט הושמט דוקא בנוגע אמירה בלחש, שלענין העדר האמירה יו"ט וחווה"מ שוים, שא"א של שבת. אבל כשנתחדש לומר בלחש – ד"ז לא יכון בנוגע לשבת יו"ט, שבה אומרים רק אתקינו דיו"ט, ולא של שבת כלל. אלא, שלפ"ז, גם בנוגע לקידושא רבה כצ"ל. ודלא כבס' המנהגים לומר אתקינו דשבת בלחש. והדרא קושיא לדוכתה. והעיריין ח"א לפרש, שנשמט בגלל ויתן לך בלחש, שלא שייך ביו"ט. משא"כ בהוצאה הראשונה שכתב שאין אומרים – וזה שייך גם ביו"ט. ומכיון שבמשנה אחרונה הזכיר ויתן לך בלחש, סתם ולא פירש. והבוחר יבחר. (ולהעיריין ממש"כ בס' דרכי חיים ושולם (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת)).

ומצו"ב מענה לח"א שליט"א בטעם הסברא לומר אתקינו ליו"ט ולא לדלג לגמרי, שהקשה הנ"ל, שנוסף לזה שאינו מובן הטעם לומר אתקינו פעמיים, שלכאורה יש בזה ב' שיטות, לומר רק של יו"ט, או לומר רק של שבת, אבל מה הענין לומר שניהם – שהרי בכלל מאתים (הנוסח המפורט של שבת) מנה (נוסח הכללי של יו"ט) – עוד זאת שתמוה להפסיק בין הפסוקים שנוהגים לומר על הכוס באמירת אתקינו שוב:

ולהלן המענה: בנוגע ההפסק בין הפסוקים, הנה כיו"ב מציונו בנוסח דכל שבת בקידוש היום שמפסיק בין הפסוקים באמירת אתקינו, ושוב אחרי הפסק נוסף באמירת דא היא וכו'. וכבר העיר רבינו במחזור השלם (ונדפס גם בס' המנהגים ע' 28) ע"ד הכפל. ונד"ד לא שגא. (ובנוגע להעדר הסמיכות בין פסוקי קידוש דשבת לבפ"ג – ראה להלן בסו"ד).

ולולא דמסתפינא אמינא בטעם הכפל בסידור (בכלל), שבשעה"כ בדיושי שבת ענין השלח (דיושי קידוש דרוש א) כתב לסיים ולומר באתקינו סעודתא גם אינון דאתיין לסעודא בהדה. אמנם בדיושי ערבית דרוש ב כתב לומר דא היא סעודתא לחוד. וכ"כ שם בענין שחירת דשבת וסעודה שלישית. ובסידור

וחילוקי הדעות בכ"מ. וראה המשך תרס"ו ע' תקמ. ד"ה ויענך העת"ר (בהמשך תער"ב ח"ב ע' א'צז). אג"ק טו ע' סז. שיחת מוצאי ש"פ נשא תשל"ח. ש"פ ראה תשמ"ה. חנה אריאל אמרות טהורות במאמר השבת בסופו.

בנוף הענין, הנה בלוח שם בסעודת הלילה הארבע שמה אופנים בדבר: א. לומר רק דא היא וכו' ולא אתקינו. ולא נהירא כדמוכח ממה שבקידוש היום נתפרט להדיא לומר אתקינו דשבת בלחש. ב. דלג של יו"ט בכלל, כסברת כתר"ג. ג. או לומר שניהם.

וניחוי אן, הנה, במשנה ראשונה (לפני שנדפס היום יום דשנת תשי"ז. וכבר בא זכרו בהוספה לקונטרס ד"ה תש"י. אבל רק לענין ר"ה. ובליקוט המנהגים לסוכות לא נזכר כלל מזה. ואפשר שממילא מובן, והנזכר בנוגע לר"ה, בנין אב לשאר מועדים. וראה ר"ד יום ב' דה"ח תשל"א) נהגו לומר רק אתקינו דיו"ט, כפי שנדפס בסידור ובהגש"פ. (ולא אמרו כלל תיקוני שבת. וכנראה מחמת כבוד הרגל. וראה זהו חי דלקמן. שו"ת דברי יציב אר"ח א, כג. ובכ"מ). ואח"כ, כשינתנה תורה ונתחדשה הלכה לומר מעתה כל האמירות דשבת בלחש, לא מסתבר שבא גם לחדש להשמיט דיו"ט, שלא בא לסתום אלא לפרש. והרי הנוסח אתקינו ביו"ט יסודו מסידור הארז"ל, והוא בנוסח אדה"ז. ונמצא הן בקידוש היום דשבת ורגלים והן בהגש"פ בסידור אדה"ז. והגע בעצמך: האם בא רבינו לחדש בשנת תשי"ז להשמיט מנוסח אדה"ז? אמתהה? וידוע גודל הדיוק אצלנו לומר כל דבר כפי שהוא בסידור, ודוחק גדול לחדש ולומר שבמשנה אחרונה נדחה הנוסח שבסידור הארז"ל ודאדה"ז. שמה תאמר שבכלל מאתים מנה, ובפרט, שאתקינו דשבת יסודותיו בזה, ואילו דיו"ט מסידור הארז"ל (וג"ז לא ניחא למרייהו למימר הכי) – מ"מ מה החסרון לומר שניהם.

ולפמ"ש"כ הפרי צדיק ויקרא בדרושים לפסח יג (כד, ד ואילך), שאתקינו דיו"ט פעלה יותר (וראה שם דרושים לשבועות ח כא), ד. אבל ראה פרי צדיק בראשית ו (ג, א). וראה באו"א קרן אורה מרגליות ענין יו"ט ע' קמח), נמצא שבהוראה המחודשת יש כאן גם הורדה ח"ו. ומסתבר, שבא להוסיף ולא לגרוע.

הן אמנם דאיכא דסבירי קביעות כזו לומר רק של יו"ט. וכ"כ בפרי צדיק שם, ובדרכי חו"ש שציינתי. ועוד. וכן נהגו במשנה ראשונה. לא במשנה אחרונה מסתבר שרק הוסיפו על זה. ותו לא. [ויש שהעלה השערה, שבמשנה ראשונה לא אמרו שום אתקינו ביו"ט שחל בשבת. וד"ז מופרך לידי ולדכוותי. והרי בסידור אין רמז כלשהו להשמיט אתקינו כשחל בשבת].

ויש להמתקן, לפמ"ש"כ בזהו חי לזח"צ ג, ב, שבזיון הוא לומר אתקינו לשבת, ויש לומר רק של יו"ט (ראה במנהגם, במנהגי קאמאנא ופה). ונמצא שהמשנה אחרונה שנתחדש שאומרים של שבת בלחש, מההכרח לומר בקול עכ"פ של יו"ט, שלא יאה בזיון.

או כלך לדרך זה, שההוראה לומר בלחש היא כעין פשרה (והרי י"א לומר אתקינו דשבת, ראה סידור יעב"ץ ליל פסח. הגש"פ חיים לראש בשמו. וכן בהגש"פ פרומי ניסא, ליוורנו תק"ב, דיני סדר הקידוש יא. וכן בספרו כה"ל ח, ה. ובספרו רוח חיים רסב, ג. כה"ח סופר סתקפ"ג סק"ג. מכתב מאליהו רב פעלים ובא"ח שם. אבל בכמה מה"ל קאי בר"ה שלמנהגו) א"א אתקינו דיו"ט. וגם לאו דוקא שנהגו לומר בכלל אתקינו דיו"ט. ובסידור יעב"ץ, נמצא אתקינו דיו"ט רק בבית יעקב (והיא הוספת המו"ל), ולא במקורו בעמודי שמים. אבל בדברי ישכר ב, בהנהגות והליכות דיו"ט אות שסד (ע' מא) משמע שכשחל בשבת נהגו שדילגו אתקינו דיו"ט (וראה שם אות תקטז-ז ע' נד). אבל ראה שם בקידוש היום אות שצד (ע' מג). וראה שם אות רעז-ז (ע' לא) בהסדר דכל שבת), אא"כ הכוונה שאמרו

הסעודה, וכל' הזהר שם: "ר"ש כד הוי אתי לסעודתא". אלא שהמנהג שאומרים תחילה ממזר לדוד. וכן בסעודת הלילה אומרים אתקינו אחרי שלום עליכם ואשת חיל. וז"ל. וראה גם לקמן. ולהעיר, שבשעה"כ בדרושי שחרית של שבת, וכן בפע"ח שער השבת, בא הסדר הוא: ממזר לדוד, ושומר, אם תשיב, ודא היא סעודתא מיד לפני ברכת בפה"ג, ופסוקי זכור כו' – ליתא שם כלל. ובפע"ח שם כא בסופו, וכן במ"ח שארית יום שבת א, ו, נזכר רק לומר על כן כו'. ובפע"ח כת"י, עכ"פ בחלקם, ליתא). וראה בנקודות הכסף שם.

ועדיין צ"ע מה שבסידור אדה"ז בס"ג לא נמצא הכפל, רק אתקינו וכו'. וגם בסידור הר"י קאפלי וזה"ר אשר לא נמצא (ושם בסעודה שני' לא נמצא אתקינו וכו'). וכבר העיר מזה רבינו במחזור השלם שם. ואדרבה, איכא דדייקי מל' עשה"כ ענין מנחת שבת "כי המלכות אינה עולה עמו רק הוא לבדו", שלא לומר הסיום בס"ג. ואינו מוכרח. וראה דברי יעקב שם ע' תשענה. נקודות הכסף שם ע' 824. ואולי שבס"ג שאני, שהאמירה בתוך הסעודה דוקא. ועדיין צ"ב. אבל בשעה"כ משמע לומר דא היא וכו' קודם הסעודה גם בס"ג. ולהעיר שגם בבא"ח שינה טעמו, שבס"ג כתב בבא"ח ש"ב חיי"ש ס"י לומר כל הנוסח עם הסיום. ואפשר, שבס"ג שענינו ז"א, ומבואר בכ"מ שבס"ג נכלל לגמרי ז"א בע"ק (ראה בשעה"כ שאר מאמרי רשב"י יח, ב. וראה בסידור עם דא"ח, ר, א ואילך. המשך תרס"ו ותער"ב דלקמן), אין טעם לכפול בכדי לומר דא היא סעודתא דז"א לחוד (ללא הסיום), לפי שהכל אחד. ובאמת, בהערת רבינו לא הקשה בטעם שאין כפל בס"ג, והקושיא היא בטעם הכפל בסעודת הלילה שאינו מובן, והעיר שבס"ג אין כפל).

ועכ"פ, ממוצא דבר למדנו דאיכא למיסבר סברא, שמחמת הספק – או שלפי האמת כ"ה – אומרים בב' האופנים. ומזה יש ללמוד לנד"ח, אף שיש לחלק טובא.

וראה זה פלא שבסידור הרב דפו"ר שיי"ל בשנים האחרונות, הוא באו"א לגמרי בסעודת היום. ואכ"מ.

גם גוף הענין דאמירת אתקינו פעמיים, מצינו בשבת בכלל, שאומרים תחילה אתקינו סעודתא דמהימנותא, ומיד אח"כ אתקינו סעודתא דמלכא. וראה שבט מיהודה להרה"צ מלובלין פ' בראשית לס"ג תרס"ט, בטעם אמירת סעודתא ג"פ. (ווכן נמצא במה נוסחתו כפל הנוסח אתקינו כמו במוצאי שבת). והרי פ' אתקינו סעודתא דמהימנותא הוא יחוד כל הסעודות יחד, ובתפארת הכולל הכל (ראה אור יקר לרמ"ק לזח"פ פח, ב. ועוד. ועד"ז הוא בסידור עם דא"ח בדרושי סעודת שבת (אחר קידוש היום) – ר, ב. רא, ד, ושוב מפרט הפרטים. וכן באזמר בשבחין (שאומרים בעת הסעודה ע"פ הארז"ל, וכמנהגנו) אומרים שוב (אחרי שכבר אמרו אתקינו) נומין לה השתא. וכן בסעודת היום אומרים אח"כ ואומין בה השתא. וראה פרי צדיק מצורע ט (סה, ד).

[ואגב: לע"ע לא מצאתי טעם להשינוי בסידור אדה"ז בין אתקינו דליל יו"ט ליומו. (ובסידור אדה"ז דפו"ר – בשינוי קצת). ועד"ז הוא בסידור הר"י קאפלי וזה"ר אשר. וראה סידור הרש"ר וסידור זלקאווא. ולכאורה קדם לכולם בח"י. ושם באו"א לגמרי, ונזכר גם אינון דסעדן בהד"י. אבל בליל הסדר ושש"פ ושבועות שם באו"א].

ובאמת שגם אמירת ב' האופנים ביחד מצינו בזהו שם גופא, דרב אבא (או רב המנונא סבא) ה' אומר דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וגם דא היא סעודתא דקוב"ה. אמנם, י"מ שסעודתא אחרא – היינו בסעודת היום, ושאמר נו"א בכל סעודה. וראה אה"ח ואור יקר וכו' לשם. אבל, כמדומה שבכמה מפרשים פירשו שאמר בכל סעודה דא היא סעודתא דע"ק, ואח"כ הוסיף בכל סעודה מענינו. (והאריכו בפי' הדברים

משמע שאמירת שלום עליכם וכו' שייכת לכשיבוא לביתו, ואילו אתקינו ענינו לפני קידוש (וראה כה"ח ערא, ב. ובר"ה שחל בשבת – שם תקפג, ג לענין פתיחת אליהו ושאר פסוקים לר"ה) – שכן ביו"ט שחל בשבת העיקר הוא יו"ט (וג"ל לא ברירא. וראה הנסמך בדברי שלום עפ"י תצד, יא), וממילא העיקר הוא אתקינו דיו"ט טרם הכל, ורק אח"כ כהוספה לפני קידוש מוסיף ואומר בלחש השייך לשבת. ועוד מעלה, שיע"ז האתקינו דשבת הוא פירוט והוספה לאתקינו דיו"ט (וכבהניסוח דכל שבת שמתחיל אתקינו סעודתא דמהימנותא ואח"כ מפרט, משא"כ איפכא, כשאומר של שבת ואח"כ של יו"ט). ועוד זאת, שבינו שיום הששי הוא חלק מנוסח קידוש (ונאמר בקול), נכון להסמך אתקינו דשבת ליום הששי (משא"כ בקידושא רבה שגם בשבת דעלמא א"צ לומר פסוקים לפני הברכה, והוא מנהג בעלמא, וביו"ט שחל בשבת גם ממנהגא אין אומרים פסוקי שבת, ולמשנה אחרונה נאמר בלחש עכ"פ. אלא שבקידושא רבה המשמעות שם שלא לומר כלל אתקינו דיו"ט. וטעמא בעי).

אלא שלא נתפרש כן בשום מקום. ואין לנו לחדש מעצמנו. ולהעיר מר"ד ליל ב' דפסח תשכ"ה, שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אמר שלום עליכם בליל א' דפסח שחל בשבת, בחדרו לפני הסדר. והדרינו לסברא קמיתא, דמחזורתא דכמיקרא, לומר אתקינו ליו"ט בחול לפני קידוש. וכן נמסר לי שכשהו"ל הגש"פ דהיכל מנחם, שקו"ט טובא, והחליטו (ואינו יודע על סמך מה) שצ"ל כל הסדר דתיקוני שבת, ואח"כ אתקינו דיו"ט.

[ולהעיר, שאת"ל לומר אתקינו דיו"ט כשחל בשבת, טרם הכל גם בסעודת היום, וכמדומה שכן המנהג אצל כו"כ, ירווח לנו שאינו מפסיק באתקינו דיו"ט אחרי אמירת פסוקי קידוש, שעיקרם מזכור וכו' ואילך. (אמנם, בראשונים (וכן בכתהארז"ל) הובאה רק אמירת פסוקי ושמרו, ולא זכור (ראה בכלבו לט, הב"ד בא"ר רפט, כ. אר"ח דין סעודת שבת שחרית בתחילתו. מנהג טוב לט. וכן במקו"ח לחו"י רפט בקיצור הלכות א. ועוד. אבל ראה ערוה"ש רפט, ג. והעיר מל' הרמב"ם שבת כט, י. מברך בפה"ג בלבד. וראה תשוה"נ ג. קסד, א. רסד ע' קט. ובטעם המנהג ראה לקוטי מהר"ח במקומו, על יסוד המנהג לומר ברך מקדש השבת (וראה פמ"ג רפט בא"ב). והעירו משר"ת הרשב"א ד, רצה לענין מצות זכירת השבת בכניסתו שיצא באמירת פסוקי ושמרו. ומסקו זכור נמצא לראשונה בסידור נוסח פולין אמשטרדם תמ"ב. אמנם, המנהג לסיים בקול מעל כן ברך כו' (ולפי הנשמע בבתי"מ מפני כ-700-6 שנה נמצא על כן ללא הקדמת זכור וכו'. וראה חסל"א רפט, א. כה"ח פלאגי לו, לח. שם כב. שו"ת מהר"ם שיק אור"ח קד. דברי סופרים כד. אוצר החיים צאנז קפד. משנ"ב רפט, ב. ערוה"ש שם. שו"ת רב פעלים רא אור"ח יא. תורה לשמה שעד). אבל רבינו – גם כשאכן קידש בעת ההתוועדות בנוסח דקידושא רבה ולא דס"ג (כפי שנהג בד"כ, כידוע) – לא נהג כך. אלא שלא קידש להוציא אחרים).

אלא שכלל אין טעם לחוש להעדר הסמיכות, שהרי מעיקרא אין אומרים פסוקים אלו ביו"ט. וגם כשחל בשבת עיקר המנהג מאז הוא שלא לאומרם ורק שלמעשה נאמרים בחשאי, ובכלל, מוזר אצלי שיחא חשש – וגם פחות מחשש – דהפסק בדבר. וכן"ל, שרק פסוקי ושמרו הובא בראשונים. ודוקא אחרי ושמרו מפסיקים טובא. וכבר נזכר, שבשעת"כ נסמך דא היא סעודתא להברכה, ומפסיק בדא היא סעודתא בין פסוקי קידוש (וכנ"ל, בשעה"כ ליתא כלל פסוקי זכור וכו') לברכה. ואף שאין מנהגנו כן בשאר שבת – כשחל ביו"ט, שפיר דמי לומר תחילה אתקינו דשבת, ולהסמך אתקינו דיו"ט לאלה מועדי, מיד לפני הברכה. ואם נאמר פסוקי זכור צ"ל מיד לפני קידוש, אין מקום גם להפסק דאלה מועדי. ואף שאפשר לדחות שפסק אלה מועדי

שלום עליכם וכו' אחרי אתקינו דיו"ט (וכדלקמן)). ובסגנון אחר, שהאמירה בלחש כמוה בהעדר אמירה. וא"כ אין כאן כפל, שהרי כיון שלא נאמר בקול, ה"ז כאילו לא נאמרה.

והמנהג לומר ב"פ אתקינו – נמצא גם בויגד משה ספי"ג, ינו"ש. דברי ישר שם בקידוש היום. אש תמיד מנהג ספינקא כא, ואילך. (אלא שאינו מוכרח לפרש שם כך). ועוד.

ולא תימרא, שממנ"פ אם היא סעודתא דחת"ק (דמלכות), איך יאמר שהיא סעודתא דקוב"ה ושכינת' (ז"א ומלכות) – ששניהם אמת, שהרי המדובר בעליונים, שאינו סותר לז"א, ומצד השבת היא סעודת חת"ק, וז"א וע"ק אתיין בהדי', ומצד היו"ט – קוב"ה ושכינת' (ולהעיר שבכוונות הרש"ש בנוגע ליו"ט שחל בשבת, שבכללות הוא ככוונות דיו"ט, ועלילת העולמות כשבת). והוא ממש בדוגמת השאלה, איזה סעודה זו, סעודת שבת או של יו"ט. ובסגנון אחר, שהוא בדוגמת מי שיאמר שעד תשי"ז היתה סעודת קוב"ה ושכינת', ושוב נשתנה והיא סעודת חת"ק. [אמנם, בנוגע הענין דמאן דלא יחייב למסכני ביו"ט – ל"ש ביו"ט שחל בשבת, דליכא פרש, שאסור באוכל נפש, אף שבכ"מ מבואר באו"א, שהוא מחמת שמחת יו"ט, ושבת – ענינו עונג].

איברא שבסידור תהלת ה' (מהוצאת תשל"ח – בתרגום אנגלי – ואילך. אלא שמשום מה לא בא זכור ברישית התיקונים ושינויים שנוספו בהוצאה הנ"ל) בהערת לקידוש היום דלשל גלים, משמע, לפי הנוסח שבושה"ג, שאין אומרים אתקינו דיו"ט כלל בכה"ג (שכן ההערה לומר תיקוני שבת בלחש נרשמה לפני אתקינו דיו"ט, ונזכר לומר אח"כ אלה מועדי). ובסידור הנ"ל בתרגום אנגלי (שבפשוטו משם העתיקו גם בלה"ק, וכדלקמן) כמעט מפורש הוא. וכ"ה המשמעות בהערת וציינים להר"ל"ג בסידור עם דא"ח בקידוש היום (אא"כ כוונתו שאומרים תיקוני שבת אחרי אתקינו דיו"ט, וכדלקמן). אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 81 הביא משמו שהמנהג שאומרים של יו"ט. והבוחר יבחר.

איברא, שאם נפרש בהערת המו"ל שבסידור לפי משמעו (ע"פ המובן לעמי הארץ לעשות בדיוק כפי שנרשם), יצא לנו ע"פ הנרשם בהערה בסידור הנ"ל בקידוש הלילה (שההוראה לומר תיקוני שבת בלחש נרשמה אחרי האתקינו דיו"ט, אא"כ נפרש התיבות "שחל יו"ט בשבת מתחילין כאן" לשלול גם אמירת אתקינו לפני", שלפי פשוטו בא רק להוסיף אמירת יום הששי, ובשונה מיו"ט בחול שאחרי אתקינו מתחילין מסבירי מוסרי, אבל במקורו בסידור עם תרגום אנגלי לא נראה לפרש כך), שאומרים אתקינו דיו"ט עוד לפני שלום עליכם. וזה בודאי אינו מתקבל.

וכנראה שהמו"ל רשם ההערה בקידוש הלילה לתיבות שבסידור "כשחל יו"ט בשבת". ואילו בקידוש היום שאין שם תיבות הנ"ל רשם ההערה לתיבות "אתקינו וכו'". והוא ללא כוונה מכוונת. (ולפלא שבהגש"פ שבסידור בהוצאה הנ"ל לא העירו מאומה). וכמדומה ברור, שייסוד הערה זו, מהמתרגם באנגלית בשנת תשל"ח (שכידוע שכ"כ הערות ותיקונים נעשו בסידור במיוחד עבור הוצאה הנ"ל), שהציב ציון בסידור כדת היה לעשות, ושוב תירגמו אח"כ (בהוצאות שלאח"ז) ללה"ק כמעט מלה במלה, ולא שם לב שנוסח הרצאת דבריו משמע כנ"ל. ובכלל, אילו היתה הכוונה שלא לומר אתקינו דיו"ט, מסתבר שהי' נכתב בפירוש, כמו בר"ה שזנזר שם (בהערה) שא"א אתקינו.

אלא שאחרי העיון, אין הדבר רחוק כ"כ לומר שבאמת אומרים לפני שלום עליכם, וכאשר נמצא בכמה מנהגים גם בשבת דעלמא (מנהגי קרלין. ספרן של צדיקים ע' 74 בהנהגת הרי"מ מקאזניץ), ומה גם להנ"ל שאתקינו ענינו בעיקר "כד הוא אתי לסעודתא". וכ"ה בסידור הר"ר אפ"ל שאתקינו (בכל הפעמים) הוא בבוא לביתו (וקודם שלום עליכם). ואף שבסידור שלנו

כשתחשך מה"ט. ויש לחלק, שבקידוש סתמא דמילתא הכוונה גם למצות סוכה, משא"כ בהדלקת נרות. ולהעיר מכיו"ב, במה שמברך שוב שהחיינו בליל ב', דשהחיינו ליל א' גרע משעת עשר' לפי שנתכוון בליל א' להיט' ושמא הוא חול (כלבו ה' לולב סע"ב. אר"ח ה' סוכה ס"ט. רבינו מנוח סוכה פ"ו ה"ב. וכע"ז בבית מאיר סתרמ"א). ואכ"מ.

וראה בכ"ז שו"ת ישכיל עבדי ח"ח ס"ב סק"ו. יגל יעקב או"ח ס"ט. שבה"ל ח"ג סס"ט. להורות נתן ח"ג סכ"ד סק"כ ואילך. מנחת דוד דאזענבערג ח"א סע"ג ואילך.

ובארוחות חיים מספינקא סתרמ"א בשם ח' בן יאיר (סוכה מו, א – כ, ב), והובא בדברי השואל ישכיל עבדי שם (אלא שהמשיב לא תפס שהכוונה לאר"ח מספינקא), שכ"ה אפי' כשבירכה שהחיינו בהדלקת נרות בביתו, עיי"ש טעמו. וצ"ע. וכש"כ בליל ב' שכבר בירכה שהחיינו על הסוכה.

מילואים ט (להערה 149)

ראה מט"א שם, ובאלף למטה שבכפאווה לאכול ה"ז רק דרך עראי ולא בגדר קביעות. אלא, שלפ"ז ל"ש כ"ז בהעדך הכוונה לחוד, ורק באנסוהו. אבל כשאכל ללא כוונה יצא כמו במצה שכן נהנה, עיי"ש. וכ"ה בסידור עמודי שמ"ס דיני ליל א' סי"ב. משנ"ב סי' ס' בבה"ס ד"ה ויא'.

אמנם, כבר האירכו לחלק, דהתם שאני שהמצוה באכילה, ואילו כאן המצוה בגוף הישיבה, והאכילה היא רק שתהא בדרך קביעות (ראה להלן בהע'). וגם אם נאמר שהמצוה באכילה עצמה, הרי מגדרי המצוה שתהא בסוכה דוקא. ובסגנון אחר, שהעדך הכוונה נחשבת ככוונה, אבל הוא מתעסק לגבי הסוכה וה"ז כאכל בכוונה בבית). ומשו"ה י"ל שבלא כיון לא יצא (ראה מש"כ להסתפק בזה שו"ת תורת חסד או"ח סמ"ט סק"ג. והכי מוטב בה משמ' דהגר"ח מברסק. וראה שו"ת מנח"ש תנינא ס"ה סק"ה). ובהקדם שבטעמא דמילתא שבמצוות שיי"ב הנאת הגוף יוצא בלא כוונה, לפי שכשאינו לו כוונה ה"ה מתעסק, וגדר מתעסק שייך רק כשהמצוה היא המעשה, אבל כשמהות המצוה היא לא המעשה כ"ה האכילה, כיון שעל כרחו נהנה כבר קיים המצוה (כ"מ בשו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ח. וכ"כ באתון דאורייתא כלל כד. ברכת שמואל קידושין ס"ב. וראה הלכות ליל הסדר (אשכנזי) לשו"ע אדה"ז שם. ואמטו להכי, בנדו"ד שגדר המצוה אינה האכילה ה"ה שבפועל נהנה הוא ל"ש לומר שיצא ללא כוונה. וכבר העירו (ראה תורת חסד שם. בגד תכלת סכ"ו – ע' צח. ועוד) מירושלמי סוכה פ"ב ה"ז: בשנתן דעתו, ובקה"ע ופנ"מ ובפ"י טוב ירושלים לשם. (אבל בכ"מ פ' בירו' הנ"ל באו"א – ראה גליוני הע"ס ירושלמי מועד אות צח. וכ"ה בתורת מיכאל סוסי"ד. וראה נח"מ ירושלמי – באו"א. ועוד אופן – בצפ"ג ה'ל סוכה פ"ו ה"ב. קונט' השלמה ב, א). וכ"מ בפמ"ג סתרכ"ה במ"ז סק"א (שבכוונה לצאת יצא, ומשמע דבלא"ה לא סגי. ואולי קאי למצות ישיבה בסוכה בכלל ולא לגבי אכילה. ולהעיר מר"ה כח, ב: הישן בשמיני בסוכה ילקח).

וכ"ז שתפס למעשה בשמחת הרגל על מגילת רות בסוה"ס (לימוד א' לחגה"ס – ע' יוהר). ועיי"ש שהביא בשם ס' זנזב תודה (בהקדמה – ג, א) במעשה שהי'. והובא גם בזכר דוד מ"ג פנ"ח ובבית שמחה ס"ד סק"ג ובמל"ח פ"כ ס"ג. ועוד. וכע"ז מסופר בקונטרס ארית ציון (קרענגיל) שבסו"ס שה"ג ח"ב מערכת מ"ס סס"ו. וראה גם שו"ת בית שערס או"ח שסל"ה. שו"ת מנח"ש תנינא סוסי"ה.

וגם בעמודי שמ"ס כתב למעשה שיחזור ויאכל בכוונה (ומשמע דקאי גם באוכל שלא בכוונה, ולא רק באנסוהו לאכול כבאלף למטה שם). ועוד, שהכוונה דזכר ליצי"מ ולעניי הכבוד

ג"ז קידוש, ועל הקדמת פסוקי שבת לפסוק דיו"ט אפ"ל שהיא משום תדיר (ולהעיר מהמנהג בכה"ח תעג, ה) – הרי לכאורה כיון ששבת נדחה מפני יו"ט, אף שזכעת נדחה וחזר ונראה, כיון שנשארו בלחש, הו"ל להקדים דיו"ט. ואולי אדרבה, העיקר להסמך דיו"ט לקידוש שהוא העיקר. ודון מינה בנוגע לאתקינון. כן להעיר שבהגש"פ עם לקו"ט ציין רבינו לזח"ב והוסיף תיבת "ושם". ואולי כוונתו לזהר שם בע"ב. ויש ששיערו שכוונתו לציין לניצוצי זהר על אתר שהציב ציון לספרו קהלת משה להגש"פ ששם הב"ד הפרי צדיק. ודוחק. ואפשר דקאי אדלעיל שציין לפני"ז לסידור הרש"ר. ע"כ מדברינו להנ"ל.

מילואים ז (להערה 135 א)

וכ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ולאדא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סר"ט (לגבי ליל פסח – אף שברכת שהחיינו בקידוש קאי גם על מצות הלילה) שה"ה ברכה לבטלה. וכבר כתב עד"ה בהגש"פ המרבה לספר (קרלסרוא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שאם בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם כה"ח סתק"ד ס"ק קיב. ועוד. [אבל להעיר מאלפסי זוטא ר"ה ספ"ג, במקדש בליל פסח לאחרים שאומרו זמן א"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה].

וגם לפמש"כ אדה"ז בשו"ע סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו קאי על 'מצות קידוש היום שהיא ג' מצוה הבאה ממזמן לזמן' – ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 15 ה'ע' 12 של' אדה"ז כאן צ"ע – אין לחדש עפ"ז חובת שהחיינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדעה"נ. [ולהעיר שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למינא במספר הפעמים שאומרות שהחיינו בחגי חודש השביעי. וכי"ב. ואכ"מ].

מילואים ח (להערה 135 ב)

ורא' לדבר משהחיינו בליל הסדר, דמהני גם לאכילת מצה וכו' (ראה אר"ח ה' ברכות סע"ג. אבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם. ברכי' רס' תעג בשם מהר"י מלוכ. שו"ת תשובה מאהבה ח"ב בהערות לשו"ע או"ח שם. ושקו"ט בזה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מוציא מצה. אנ"ק חט"ו ע' מ), ולכמה דעות אפשר לקדש מבעו"י. וגם למ"ד שצריך לקדש בלילה – אי"ז מחמת שההחיינו. וראה בכע"ז בבור"י שם סק"ב לגבי קידוש בסוכות מבעו"י, ונימוקו שם משום שעת עשר'. ויש להוסיף גם מחמת הדעות שישנה למצות סוכה גם מבעו"י (ואפשר שגם בבכורי"ז של' אדה"ז מ"ט ה"ז כשעת עשר'. ומ"מ ס"ל דמברך שוב להיכר בסוכה – ראה ברכת רפאל דלקמן. וראה ט"ז סתר"ח סק"א. מג"א סתר"ל סק"א. ונחלקו בכוונת המג"א – ראה מט"א סתר"כ סמ"ג ובאלף למטה שם. ויגד משה סט"ו סק"ג. ועוד. ובכמה מספרים דלקמן. ולכאורה במג"א מוכח שבליל שני גם במקדש מבעו"י ש"ד. וראה פמ"ג שם, והוא דלא כהבנת מנ"ח. וראה גם מנ"ח מ' שגב. קמא דקושיתא ספ"ו. דברי יחזקאל ברשטיין ח"ב סמ"ה סק"ד. שו"ת אר"צ ח"ב ספ"א. מו"ע ח"ח סס"ט. ברכת רפאל רובינשטיין סוכות ס"ד. הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ב ס"ב ה'ע' 39. אליבא דהלכתא גל' צד ע' צד. אבני שי אלבוים ס' קכה. שלמי תודה סוכות ס"ג וספ"ו. ודוק בלישנא ברוק' שח"ט ע' 58 ה'ע' 26 בסופה. ומ"מ, חובת קזית דליל א' ודאי אינה עד שתחשך. ולהעיר מהסברא שנישים חייבות בכזית בסוכה בליל א' (ראה לקמן). ומ"מ, לא שמענו שהמקדש מבעו"י מברך שוב שהחיינו

ואף למאי דקיי"ן להחמיר לכתחילה שלא לאכול מבע"י שהתא אכילתו לתיאבון – אחתי יש לחלק, שאין המצוה בהחפצא ובסובא הפת אלא בגוף האכילה).

ובכלל, אין טיבול מועט מבטל טעם הלחם (אף את"ל שלא רק מרור מחמת מרידותו מבטל טעם דמצוה. וראה שו"מ שתינתא סמ"ח). והרי יוצא במצוה מתובלת – מנחות כג, ב. ובתוד"ה אתי – פסחים קטו, א, שהוא טיבול מועט. ועכ"פ כ"ה באוכל יותר מכזית – ראה מקו"ח סתנ"ה סק"ב ע"פ תוס' במנחות שם. וראה תוס' זבחים עה, א. שם עט, א. וכמו שמותר – וצריך – לטבל מצוה בחרוסת לדעת הרמב"ם, וכן ק"פ בחדרל. ובפי' רבינו מנוח שטובל בחרוסת משום לפת. ובמאירי פסחים קטו, א שהידור למצוה לטבל אחר שכך דרך אכילת המוציא. ובמאירי כתב שם, שכל שכך דרך אכילתו אין בו ביטול. וכ"מ ברבינו מנוח שכל שבא לפת אין בו ביטול. וי"ל בפשטות, שלפתן טפל ובטל לפת (ול"ד למרור שאינה טפלה למצוה). וכ"כ בר"ן פסחים קטו, א. – לענין מרור בחרוסת. וראה הגהות מהר"ב ורשב"א פסחים קיד, א בפי' התוס' שם ד"ה אע"פ. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז סי' א' תרצב. אלא, שאד"ה"ז נקט לעיקר כהדעות שאסור לטבל מצוה בשאר מקומות – ראה שו"ע אד"ה"ז סת"ס סי"ב ואילך. סת"ס"ה ס"ח. סתנ"ה סוס"י. וכן במרור בחרוסת – ראה סתנ"ה סי"ב. איברא שמלשונו בסתנ"ה שם "יש למנוע" מוכח שאינו מעיקר הדיון בכה"ל. וראה בס' הלכות ליל הסדר (אשכנזי) שם.

וכ"כ בעניינו בצ"ח פסחים קח, א ד"ה רב ששת. וכ"כ במט"א סתנ"ה סי"ה. א"א מבוטשאטש מהדו"ת שם. שו"ת כת"ס או"ח סי' קיט. ערך שי סתנ"ה בד' הפמ"ג סתנ"ה בא"א סק"ט"ו. קצה המטה סתנ"ה סק"צ. וי"ל, דאדרבה משום תשבו כעין תדורו יאכל כדרך אכילתו בטיבול. וראה הליכות שלמה פ"ט סק"ז דאדרבה מעליותא איכא בהכי, משום חיבוב מצוה ושמתח יו"ט. ושם, שהרצוה להחמיר בדבר יאכל אח"כ עוד כזית שלא בטיבול.

[וכש"כ וק"י, ש"כ בד' הפמ"ג סתנ"ה בא"א סק"ט"ו ובמ"ז סוס' תרמג ובס' קפח בא"א סק"ט, שלא ללוש במי פירות, ושלא תהא החלה מתוקה – שלא הוב"ד ברוב הפוסקים, ולא נתקבלה דעתו להלכה, ומועילם לא שמענו שיעשו חלות לסוכות ללא שמן וכו', והוא רק במצוה שצ"ל לחם עוני. ומוכח כן גם בר"ן סוכה כז, ב. בהחידוש דמצות אכילת לחם בפסח וכוית בסוכות לגבי חובת סעודת יו"ט בכלל, שמדיו יו"ט יוצא אפי' במצוה עשירה, ובסוכות מדיו יו"ט אפשר לאכול עד כביצה חוץ לסוכה. ומוכח שבסוכות אד"ה"ג דאפשר בעשירה. ועד"ז הוא בריטב"א שם. וראה גם עיקר הד"ט או"ח סל"ב סי"ד. ועוד.

ולהעיר, ששכמ"ל יש שהחמירו (ע"פ הגה"ת) שצ"ל "שלו" כבמצוה. ועפ"ז, שקו"ט בנוגע לאורח אם קונה מנתו. אבל ראה בלוח לפסח כמה צדדי קולא בנוגע לאורח אפי' במצת מצוה, וכש"כ בנדו"ד].

מילואים יא (להערה 166)

בנוגע ברכת לישב בסוכה על היין, הנה, בכ"מ מפורש שמנהגו לברך לישב בסוכה גם בקידוש היום. וכ"ה גם בס' המנהגים ע' 67. ועוד. ועד"ז ישנן ההוראות (בכ"מ) בנוגע לברכת לישב בסוכה בהבדלה. ומאידך, בשיחת ליל ב' חגה"ס תרצ"ט, ע' 301, מוזכר להדיא בנוגע לכוס של ברכה שלא לשתות באם לא אכלו, מחמת השאלה על ברכת לישב בסוכה בשתיית יין, וכהנפקס בשו"ע אד"ה"ז, ובסגנון דומה להנפקס בשו"ע אד"ה"ז (וניתק בפנים). ומובן, שכונתו שם כפשוטה, שמברכים לישב בסוכה רק בין קידוש (וגם הבדלה כנ"ל), משא"כ בשאר שתיית יין, שיש בה שאלה.

וכו', ודאי לאו בהנאה תליא (אלא שלרו"פ אינה מעכבת. וגם הב"ח (להעיר מלקו"ש חל"ד ע' 213 ח"ו 18. ובלקו"ש חט"ו ע' 40 הע' 52, שכ"מ דעת אד"ה"ז) ונוכרו דבריו בכ"כ שיחות קודש. וראה לקו"ש חט"ו ע' 261 הע' 19. חכ"ו ע' 322) ל"כ רק שלא קיים המצוה "כתיקונה", ולא שמעכבת. וראה פמ"ג סכ"ה בא"א סק"ו. שם סתנ"ה בא"א סק"א ובמ"ז בריש הס'י. וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 214 ובהע' 31. וראה יתירה מזו, במכתב להר"י ע"ה הוטנער – נדפס בשלחן מנחם ח"א סל"ח ע' קא. וראה לקו"ש ח"ו ע' 273 (בנוגע לתפלין). ולהעיר מהל' באג"ק ח"ה ע' קי. והנדפס בר"ד דמוצאי יו"כ תשכ"א (בחלק מהרשימות. וראה התמים חו' לא) – היינו ש"א כן. ובהנחות אחרות – נמצא להיפך). ומ"מ כביון לצאת יד"ח מצות סוכה ולא מצות ליל ראשון א"צ שיחזור ויאכל, שמעיקר הדיון א"צ כוונה לענין זה בפרט. וממנ"פ, אם גדר המצוה ישיבה בסוכה תיסיג בכוונה זו לחור, בדיעבד עכ"פ. ואם המצוה באכילה דוקא, הדינן לסברא שיצא שכן נהנה.

וי"ל"ע לסברת החי"א כלל סח ס"ט שבניכר לפי הענין שנעשה לשם מצוה סגי, ה"נ מוכח מתוך מעשיו שרוצה לאכול בסוכה דוקא (אלא שאי"ז מועיל להכוונה דעניי הכבוד וכו'). וי"ל"ד, שמא אכל שם לשם צל וכדומה. ואכתי י"ל שמתוך ברכתו לישב בסוכה ניכר שנעשה לשם מצות ישיבה בסוכה (אף שאין ניכר שאכל לשם מצות לילה ראשונה). ולהעיר ממחרש"א סוכה מו, א – לגבי עשייתו לשמה (לב"ש). וכבר העירו ממנ"א סתפ"ט סק"ח שבברכה גופא לא סגי. וראה בשו"ת ערוה"ב או"ח סט"ז. ואכ"מ.

עוד ראיתי לדון, שכיון שהמצוה היא בקביעת דירתו ולא במעשה האכילה א"צ כוונה, שחובת כוונה היא רק בדברים התלוים במעשה, וכאן המצוה גוף בקביעת הסוכה לדירתו, שידמה כאילו היא ביתו. ולכא"ו ל"ש לומר כן לגבי ליל ראשון, שיש מצוה פרטית לאכול בסוכה.

ובכל אופן, כנ"ל בהערה לעיל, בשאר הימים – אין המצוה באכילה רק בישיבה, ולכן, לא קיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה (וזולת מחמת סברת החי"א).

מילואים י (להערה 156)

יש שכתבו לחוש בלילה הראשונה שלא להטיל הכזית בדבש, שכן אכילת הכזית מצוה וקאתי טעם דרשות ומבטל טעם המצוה – ראה שו"ת יד אליהו רגולר פסקים סכ"ג סק"א. וראה בית השואבה דינים השייכים לערב חגה"ס (פ"ו ס"ג ס"ד). ומטו בה הכי גם משמ"י דהגר"ח מבריסק. (ויו"א בשמו להיפך). והפוסקים דחו דבריהם, שאין המצוה רק על גוף האכילה ולא במהות האכילה. וכמו שפסו שמונת לאכול לחם חמץ וכן לחם שלא נאפה לשמה וכי"ב. ובסגנון אחר שהמצוה בגוף האכילה, ובקביעות סעודה, ולא בטעמו. ויש להוכיח שרק במצה (ובק"פ) גוף המצה היא המצוה, ממה שרק במצה צריך שישאר טעם מצה בפיו בסוף הסעודה, משא"כ בשאר אכילות דמצוה, כתרומ"מ וקדש"מ (ראה גם עד"ז בפע"מ חומ"צ פ"ז). וכש"כ את"ל שהחובה היא הישיבה בסוכה, והאכילה היא רק לאשוויי לה גדר ישיבה (או שכך למדנו מגו"ש דט"ו ט"ו), אבל האכילה עצמה אינה החפצא דמצוה (ראה גם ד"מ סתנ"ה"ט סק"ו). וכ"ה בכמה ראשונים שהמצוה בגוף הישיבה ולא באכילה. ובכ"מ כתבו לתלות בפי' מהרש"ל ומהרש"א סוכה כז, א בטעם תשלומין לסעודות ליל א' בליל יו"ט האחרון לר"א. אמנם, לר"א שאני לדלדי"ו ודאי עיקר המצוה הוא האכילה ולא הסוכה – ראה גם שם תוד"ה חזר. שו"ת שאג"א סי' קב. ואכ"מ. ועלתה לנו ארוכה בענין זה בשו"ת באתרא דרב סי' נד' תקיט.

לקוראים שכ"ה בכל רביעית יין (ולא רק בקידוש והבדלה). ומסביר – טובא יש לחלק.

ואולי בהשלמות לס' המנהגים הכוונה רק בשוה רביעית מחמת מצות שמחת יו"ט, ודמיון קצת לקידוש ולהבדלה. וג"ז דוחק. ועצ"ע. ואת"ל הכי, יתכן לומר לפ"ז, שז"ב בשיחה, שבכוס ש"ב ייש שאלה"א אם ג"ז בגדר קביעות מחמת חשיבות המצוה.

[אבל אין לומר, שיברך לישב בסוכה בכל שתיית רביעית בסוכה, גם שכבר קיים מצות שמחת יו"ט בו ביום, כיון שגם ברביעית זו י"ב משום קיום מצות שמחת יו"ט עוה"פ (ויל"ע בזה. ונפק"מ לנודד מין הרשות, או לשתיית בן סו"מ) – דא"כ אזדא לה דין שבפוסקים, שאינו מברך על היין, ותו, שבאנו קובע א"ע לשת' פטור מסוכה בכלל. וגם ההדרא קושיא לדוכתה, במה שנו' בשיחה למחרתו, שישנה שאלה בשתיית כוס ש"ב].

וח"א רצה לטעון בפני, שאכן נתחדשה שם הוראה שמברכים לישב בסוכה על כל שתיית רביעית יין, ושאינו כוס ש"ב דמיירי בפחות מרביעית. אבל הדברים לא מסתברים, נוסף לכל הנ"ל, שכן אם בכגון דא אין מקום לשאלה כלל לחייבו בברכה. ושבו טען לה דין שבפוסקים, שיתכן שלפעמים ה' רביעית. אבל לדבריו, שבשיחת יום א' דח"ה באותה שנה נתחדש בכלל לבדך על רביעית יין, שוב אין זו שאלה, שהרי באותם פעמים ה"ז ודאי (אא"כ תאמר בדוחק שבדוחק, דהא גופא השאלה – שאינו יודע אם הוא רביעית. אבל הלשון לא משמע כן כלל). ודוחק לומר שר"ל שכיין שיש חשיבות בשתיית כוס ש"ב, המצוה משוי לה קבע, וממילא לא להסתפק גם בשוה פחות מרביעית (ובדוגמת דעת הראשונים שחייב בסוכה באכילת שבת גם כשלא אכל יותר מכביצה, שאכילת שבת קובעת בכזית. וכ"ה באכילת כזית בלילה הראשונה), משא"כ בכוס של הבדלה דמיירי בשוה רביעית דוקא (שהרי אין לשתות יותר מכזית יין, מחשש ספק ברכה אחרונה), ובכגון דא נתחדש אצלנו לבדך בכל גווי מחמת גוף שתיית רביעית יין – שנוסף לזה שלהלכה פטור מסוכה כל שאינו קובע א"ע לשת', וכש"כ שאין לו לבדך, כמדומה ברור שלא מצוינו כיו"ב ביום דוכתא, לחוש בשוה פחות מרביעית אפי' בקובע א"ע לשתות (אף שבש"ע אדה"ז – בנוגע לעצם החובה לישב בסוכה, כלהלן – לא תפרש להדיא שהכוונה לרביעית). וראה גם בב"ר סתר"ל סק"ד. שר"ת שבה"ל ש]]. ומסתבר יותר להעמיד הדברים כמתאימים לשולחן ערוך, ולא לחדש הפכו, והרי ד"ז גופא ובסגנון שכזה נזכר בשולחן ערוך רבינו. ונמצא שלחש שהמנהג בפועל שמברכים על רביעית יין לחוד – אין בידינו רק רשימת הר"ל הנ"ל ע"פ הבנתו.

[ולעיר, שגם האחרונים שכתבו לבדך על היין – מיייר בקביעות, והיינו בשתי' מרובה ובני חבורה וכדומה (ראה בענין זה במחזור ויטרי סוכות שש"ט. סידור רמ"א סרס"ג. אור זרוע ח"ב סע"א. ר"ן. לבוש. ב"ח סתר"ל טו. מ"א שם סק"ה. פרישה שם. משנ"ב שם ס"ג. ועוד. וכ"כ אדה"ז בש"ע שם ס"ב וס"ט), שרק בקובע א"ע לשתות יין בסוכה חייב בסוכה (אבל אינו מברך מחמת שטפלה לאכילה. ואם הוא בסוכה שלא אכל בה מן הדין חייב לבדך, אבל נכון שלא לקבוע א"ע בסוכה שלא אכל בה היום ויברך על' לישב בסוכה, מחמת שיש מפקפקין על הברכה, וכבפנים). ולא מצוינו למי שיאמר שבכל רביעית חייב, רק הריטב"א סוכה כז, א, והובא במש"כ סתר"ל סק"ב ובה"ל ד"ה ויין. ועצ"ק שלא חשש לדבריו רק בשוה בחבורה ובשת' מרובה. ובדעת הרמב"ם – ראה המכתם סוכה כז, א. רבינו מנוח שם]].

ואף שכלל הנראה קיבל הר"ל הנ"ל הוראה להדפיס כן כהשלמה לס' המנהגים – בפועל לא נדפס ואין אתנו יודע עד מה. וספיקו להקל.

והנה, בשיחת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בנושא, מיום א' דחגה"ס תרצ"ט, שה"ש תרצ"ט ע' 295, בנוגע לברכת לישב בסוכה בשעת קידוש היום, ולא על הפת, בשם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שהיין עושה קביעות. ונראים הדברים, ובהקדמה, שהמדובר ברשימת השומעים ולא הוגהה כלל, שלא בא לחדש לבדך על יין בכלל, וממילא יסתור המובא בשיחה ביום למחרתו, ליל ב', ובא לומר רק שמברכים בקידוש היום, וכמובן גם מהמשך הלשון. וכדעת כו"כ פוסקים (ואכ"מ), וכנ"ל מס' המנהגים, וכהמנהג בחצרות כמה חסידים. וה"ט לפי שנוסף לזה שתיית קידוש היא יין של מצוה, ומצוהה אחש"ב (ובפרט בשבת שיל"א שגם אכילת שבת קובעת), עוד זאת שקידוש צ"ל במקום סעודה וגם אסור לטעום קודם קידוש וממילא ה"ז כהתחלת הסעודה. וגם בנוגע להבדלה – אף שאצ"ל במקום סעודה, אבל מ"מ דומה במקצת לפי שגם היא בגדר יין של מצוה, ונחשבת קביעות (ראה בשו"ת אמרי הלכה ומנהג הלפרין ס"ט), וגם אסור לטעום לפני, וממילא ה"ז כהתחלת (אפשרות) הסעודה, ובפרט כשבדענו לאכול מיד אח"כ (ראה שה"ש תרצ"א ע' 142. שה"ש תרצ"ג ע' 84. אבל ראה המענה שנדפס בשו"ת אמרי הלכה ומנהג שם). וגם כשאין בדעתו לאכול מיד, הא גופא שיכול לאכול מהני להחשיבו קבע. ויז"ל מעין דוגמא לדבר: מש"כ בבכורי סתר"ל סק"ז, לבדך בשו"ט באכילת פה"ב אחרי קידוש היום, גם למ"ז שאין לבדך על פה"ב, כיון שמסתמא אין מכוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום. ודון מינה ואוקי באתרין. ומ"מ, התם שאני שהלילה מפסיק – ראה תוספת ביכורים שם. וראה בשו"ת יבי"א ח"א סס"ד סק"ט מה שכתב לדחות דברי הבכור. וי"ל).

ונהגו במנהג זה ג"כ בכמה חצרות חסידים, וכנראה גם מחמת צירוף היין וההבדלה גם יחד (משא"כ במבדיל על השכר – ראה שה"ש תרצ"א שם. ר"ד תרצ"ז שם. וראה בשו"ת הנ"ל). וע"ד דברי המאירי סוכה כו, א, שייך בצירוף עם פירות ומרקחת היו קביעות. וכן בשיעור יקב סתר"ל סק"ב, באוכל פחות מכביצה ושונה כוס ברכת המזון. וכע"ז מצוינו בראשונים – בשבה"ל סס"מ, ותניא רבתי והאגור – שבשו"ט ה"ז קביעות. ולהעיר משע"ת סתר"ל סק"ה, באוכל פה"ב אחרי קידוש היום (גם לדעת א"ל שפסקו בברכת לישב בסוכה על פה"ב), שכיין שאוכלו בתורת סעודה המוסיפת לקידוש מחשבתו עושהו קבע. וי"ל עוד, עפ"ש"ב לבאר בבכור"ו ושע"ת שם, וכ"כ ביריעות האהל (על אהל מועד ח"ב שער סוכה ולולב נתיב א סק"ד ו"ה איברא – לב, א), שמה שמברכים רק בשעת האכילה הוא רק ממנהגה, לפי שנהגו כדעת ר"ת, אבל מן הדין מברך בכל פעם שנכנס לסוכה, ומנהג"ה כי שמשם אכילה וקובע א"ע לזה יש מקום להקל לבדך לישב בסוכה].

והובא מנהג זה לבדך בהבדלה בכ"מ (ראה לוח א"י. שו"ת שלמת חיים שש"ט. שש"כ פ"ח הי"ק. הליכות שלמה פ"ט ס"א. שו"ת מנח"י ח"ט סי' קסג. רבבות אפרים ח"א סת"כ. שם ח"א סת"כ. ובשם הגר"מ ב"סוכות לשבוע פאק ע"ר. וכ"כ ברשימות שיעורי הגר"ד. שו"ת שבה"ל ח"ו סמ"ב סק"ב. ובאמת, כ"ה כבר ברבינו מנוח סוכה ו, יב. אבל לדעתו מברך גם על שיהנה וטויל).

אלא, שלאחרונה נתפרסם בתשורה (לחתונת קארפ-ענגעל, ח' תמוז תש"פ), דף השלמות לס' המנהגים, עם אישור להדפיס אם ההדפסה לא תתעכב, ושם הועתקה (ככל הנראה) שיחה הנ"ל, אבל בשינוי עיקרי, שהושמט שהמדובר שם – כמובן מהמשך הענין – בנוגע לקידוש היום, ובה"ל: "גם על שתיית כוס רביעית יין בסוכה מברכים לישב בסוכה, כי היין עושה קביעות". ומהצוי שם בהערה "משחית כ"ק אדמו"ר" (מהור"צ) נ"ע, מהנהגת אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע". וממילא מובן

פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקאים אמרו עם הש"צ. ולכא"ל לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ע הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, של לגרוע בתקנת אמית הלל. (וא"ש הא דקיי"ל שבטעה חזרו. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבה"ע הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו. [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה"ל מחויב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועו"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חז"ע תנובה ע' רבי. וזה השולחן סתפ"ח. ושו"ת דורשין ח"ד סכ"ד. הרי קדם ס' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתב"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"ע בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוב"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים יג (להערה 205)

אמירת רבש"ע בנת הצאת הס"ת ביו"ט שחל בשבת

א"א רבש"ע כשחל בשבת, כמ"ש במקורות שהובאו בלוח פנים. והבאנו שכ"ה להדיא בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב. [ולשונו פס"ז "מ"א מאריך אין ויהי בנסוע הארון, און ווער רעדט נאך ביו"ט שחל בימי השבוע זאגט מען דאס אויך מיט י"ג מדה"ר" – מתפרש בפשיטות, שבכלל מאריכים בפתיחת הארון, באמירת ויהי בנסוע ובאמירת בריך שמי' וכו', וביו"ט שחל בימי השבוע מוסיפים גם לומר גימא"ר ורבש"ע. והמשך הדברים "און יעדער יו"ט" – מתפרש שכ"ה בכל יו"ט ולא רק בסוכות דבהכי עסיק, או שבכל יו"ט גם כשחל בשבת אומרים לפחות בריך שמי' (וכלשונו הק': "לאו דוקא די ענינים"). ובהמשך הענין: "זאגט מען נאכמער דעם ענין הכי גדול, אז יעדער איד בעט ביי דעם איבערשטען". וקאי בפשטות על אמירת פסוק ונחה, וממשיך, בניגוד לזה, "אז יעדער איד דאס זאגן בשעת ס'קומט א יו"ט אויב דאס איז נאר אין ימי השבוע". ואף שיש מקום לפרש בהנ"ל באו"א, הרי מהמשך הדברים אח"כ בשיחה שזכר להדיא שאומרים "די תפלה פון ונחה" רק בקביעות הנ"ל, מוכח שכן הפי' גם לפנ"ז].

ולמעשה, כן ה'ל המנהג מאז ומקדם, כידוע (וראה קובצי העו"ב די"ח שבט ופ' משפטים תשס"ח).

ולהעיר, שכ"ה המנהג בכ"מ (ולא עוד אלא שיש שנהגו כן גם ברה"ו וי"ח – ראה מט"א סתפ"ד סט"ז. סתרי"ט סמ"ח

ועכ"פ, גם את"ל להקל בקובע א"ע לשתות יין, והיינו בשת' מרובה או בחבורה ובסעודות מרעים, שחייב מן הדין לישב בסוכה (ואולי גם בשתיית רביעית יין מחמת מצות שמחת יו"ט), קשה להתיר לברך בכל שתיית רביעית איזה שיהי', כשאינו קובע א"ע לשתות, שלדינא פטור מסוכה, ולהורות כדעת יחיד (הריטב"א) שלא נמצא כדוגמתו בפוסקים, וגם לא נתפרש להדיא בשום מקום שכן מנהגו (זולת בדף הנ"ל). וגם שם מקום בדוחק גדול לפרש באו"א, כעין הנ"ל או כיו"ב).

[ולעיר שבהתוועדות וכדומה, שכמדומה שיש שנהגו לברך על רביעית יין, וכן נהגו כמ"פ בהתוועדות שהיו ביום ב' דחגה"ס ב-770, נוסף לזה שהוא בחבורה, ומעיקר הדין מברך בכה"ג בסוכה שלא אכל בה (אלא שנוכח שלא לקבוע רק בסוכה שאכל), עוד זאת שבלא"ה מקום לברך בסוכת חבירו – סוכה שלא אכל בה היום ובידך לישב בסוכה – גם מחמת גוף הטיול בסוכה, כדעת אדה"ל בזה, ולכוון בברכתו גם על הטיול. וראה יומן הראאל"ג ליל א' דחגה"ס תשי"ד. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' טז'תקסא].

מילואים יב (להערה 201)

בדין מן שדילג מלה בהלל

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרי"ט מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מה"ס. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים ס"ג. (ראב"ד מש"כ שם לדמות לפסדו"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"ש שם סק"ג נדחק בזה. ומה שת' שם בפ' דברי הטור, שדעת מה"ס שגם במגילה אין מדקדקין באותיות – אינו מעלה אורכח, דאם שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש דבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מייירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשרטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שייחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאט' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב כמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קיי"ל" גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמניין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיות, דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כן מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי ידלג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז לכל לל"ז זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתב"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל שם לו להחמיר מחמת הברכה, דה"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רס' סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסור תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונו, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במ"א סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתב"ב סק"ג: אם דילג

ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיד (ס' קבא אות ג-ד), הובא בלקו"ש חל"צ ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו. וכ"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א ב"ד ד"ה ויאסוף בשי' הרמב"ם. וראה שיח יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עיי"ש. ויתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדן שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פ"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשוננו כאן, "חזקת כל הכלים ביום טוב טהורין", ולא התנה שזהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפני", במצא ב"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ ב"ה, דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבדאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפיה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק ב"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכיניו לצורך שחיטת פסחו, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למיור הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם שאפי' בירושלים במצא ב"ז שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דמוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכ"פ דלא מייירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכרחי מזה, שגם בירושלים גזרו על סכינים הנמצאים, חוץ מהנמצא ב"ד וביו"ט. וא"כ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכאן צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שונפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמייירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכלים טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מייירי בכלים הנמצאים (ששוקים וכו'), ויש לחשוש שמא בוב או במת ונטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ש פ"ג ה"ח)]. (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פ"א ה"ב משמע קצת דשנו אהדי (כלים) של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (להלן), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג)].

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. וראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בגוייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לר"מ דוקא).

ואף שעי"ה אין בקיאין בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"ה ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פ"ג ה"ד) וכן אין יודיעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן

ובקצה המטה שם. שע"א ס"ה. קיצור שו"ע ס' קכט ס"ב. שו"ע קטן (גאטליב) פנ"א ס"ב. דרכי חו"ש אות תקג. שם אות תשטו. טעמי המנהגים עניני פסח אות תקס. חוקת הפסח הקצר פל"ד ס"ו. אוצר כל מנהגי ישורון סס"א ס"ד. מנהגי קומרנא מנהגי יו"ט אות שג. מנהגי מהר"ו אות תקסד. עדות ביהוסף (וויניץ) פ"א ס"ב. וכ"ה בכמה ספרי מנהגים ולוחות, רבו מלספור. ומש"כ ח"א להעיר משע"ת סתפ"ח סק"ג בשם אגרות הרמ"ז ס"ד – הנה המעייני בפנים באגרות הרמ"ז שם וסט"ו יראה שלדעתו אומרים י"ג מדות גם בשבת, מדלא חילק בדבר. וכפי שנהגו כן בכמה חצרות חסידיים. זאת ועוד, אמירת רבש"ע אצלו הוא במקום בריך שמי', עיי"ש. אבל לדידן שא"א י"ג מדות, פשוט שא"א גם רבש"ע).

ובכלל, בפשטות עיקר הטעם שא"א הי"ג מדות בשבת (אף שלענין י"ג מדות לא שגא שבת מיו"ט) כיון שאין אומרים רבש"ע, וא"צ ב"ג מדות לפני"ז לעורר מדה"ר לפני התחינה. אבל מצד י"ג מדות עצמן אין סיבה וסברא לחלק בין שבת ליו"ט. וטעם המנהג לחלק בין יו"ט לשבת באמירת תחינות – אף שבקשת צרכיו אסורה ביו"ט – לפי שביו"ט לא קפדי כולי האי אבקשת צרכיו (וכמו שא"א אבינו מלכנו ב"ה וי"כ שחל בשבת, אלא שבד"ה וי"כ הקלו טפי משאר יו"ט), ראה מג"א ס' קכח סק"ע. וראה שו"ת משיב דבר סמ"א בהערות למג"א שם. תפלת דוד להאדרת"ר בהערות למנהגי ביה"כ בגדול בק"ק אוטסרהא סק"ז (ע' קמג). ועוד. וראה שו"ת יתור"ד ח"א סנ"ד. וש"נ. ולהעיר מה"ע לירו' שבת פט"ו ה' (בדעת הירושלמי) באיסור בקשת צרכיו משום עונג שבת שיהא כל מלאכתך עשוי. [ומה שנהגו אצלנו לומר רבש"ע בעת נ"כ גם ביו"ט שחל בשבת, אולי משום שטופס ברכה הוא בכל יום שני", והיינו גם בחול להנושאים כפיהם בכ"י כעיקר הדין, עכ"פ כשראה חלום (והרי י"א לאומרו בכ"כ – ראה מאמ"ד ס' קל סק"א, ושכן מנהגו פשוט (אבל לא קייל"ו ח"ה. ובא"מ). ועוד שאם לא עכשיו אימתי, ע"ד אבינו מלכנו בנעילה ביו"כ שחל בשבת, שהרי אא"פ שלא חלם בין רגל לרגל. ובכללות הענין דבקשת צרכיו בשויו"ט, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב יב"ר].

וחדישים מקרוב באו, מפי השמועה שישנם עדי ראי' המעידים שראו מעשה רב פ"א לומר רבש"ע בשבת. ואין ביד שמועות אלו לדחות דבריהם המפורשים. וגם את"ל ששמועה זו נאה ומדויקת (ומה גם שנמסר שכך ראו בחגה"ש תש"ג, והרי ימי חגה"ש חלו אז ברביעי וחמישי), ושאפשר בכלל לראות ולהעיד בכגון דא, ולא שעניניהם הטענים (ולהעיר מסה"ש תרצ"ז (מהדו"ח) ע' 232. ואפשר שכיון שאין אומרים רבש"ע רצה עכ"פ להסתכל בתפלה זו, כפי שראינו עד"ז כמ"פ בענינים שאלים שם מ"א (לענין רוקים יוצא מהכלל, וכי"ז. ועכ"פ, אי"ז הוראה לרבים (וע"ד ההנהגה דאמירת אא"א לפני קריה"ת גם ב"ר"ח).

מילואים יד (להערה 243)

רמב"ם אבוה"ש פ"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד). ביו"ט חזקתן טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם. מטמאי מו"מ פ"א ה"ב), וכנראה הטעם כיון שנהגו רמב"ם בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי פ"ה ה"ש סירילאו שקלים שם מ"א (לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענינו): שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע. א. אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטירה מצוי' לכל. וראה גם (לענין אחר) לקו"ש חל"צ ע' 24 – לדעת הרמב"ם, בסכינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי שם (ושם) פ' באו"א, אבל

וראה קובץ עיונים במשפט דלקמן ע' קמ ואילך]. וכ"ד המרדכי גיטין תינ, והובא בד"מ חו"מ רלה, ג ובפרישה שם, שבש"ש לו אב המפרנסו או אפטרופוס אינו יכול להקנות גם בהגיע לעונת הפעוטות. וכ"ה בריטב"א סוכה מו, ב בעניינו. וכ"ה בשו"ע חו"מ רלה, ב ובמר"א שם [לענין אפטרופוס] ובנתה"מ משה"א י (שיש לו אב). ולא מצאתי חולקים להדיא שאב אין דינו כאפטרופוס (זולת בריטב"א שם שכתב שהוא רק "לדעת מקצת חכמים", וכן במאירי סוכה מא, א ד"ה התבאר בפ' הירושלמי, עיי"ש. וצ"ע שסותר למש"ב במאירי ב"ב קנה, א ד"ה הקטן בתחילתו. ואפשר שבסוכה מייירי ביש לו אב אבל אינו מפרנסו), אף שכ"מ סתמת הדברים הן בחו"מ והן בדיני לולב (ובפרט ששק"ט לענין חינוך הן בשאלו, שהיא מצוה המוטלת על האב), ואכן לפלא שבשו"ע ונו"כ סתמו הדברים לענין אב שהוא מילתא דשכיחא. ועמד בזה בשו"ת מגן שאול קנ"ג ד"ה ועיין ספר. ובערוה"ש רלה, א: תיקנו לקטן יתום. וגם הסברא נותנת כך, שהאב מינורו מהשמים על בנו (ראה ח' חת"ס כתובות יא, א ד"ה דניחא (הב'). וראה גם ס' העיקרים להג"ש איגור ערך ארבע מינים אשכול ד. שו"ת משכנות יעקב או"ח קנט בסופו. מנח"ה, סוס"ה. אבן ישראל ח, מז. ומזה צ"ל עקת על ס"ס הנ"ל שבפוסקים לענין חזקה דרבא. ויש להאריך עוד. ואכ"מ.

[ואכתי יש לצדד להאומרים שקטן שיש לו אפטרופוס אף שאין מקחו מקח מתנתו מתנה (ראה רא"ש כתובות ו, כג בשם ר"ח ורה"ג. ובפ"ש חו"מ רלה, ב שכן עיקר). ועכ"פ באפטרופוס שלא נתמנה ע"י האב או ב"ד (ראה שו"ת מהריט"ץ א, ח. ונימא בדוחק שכ"ה גם באביו בעצמו). וגם להחולקים (ונוכחיהו) – כ"פ בשו"ע ורמ"א שם, גם בסמוכים אצל בעה"ב וגם במתנה), כש"ש חשש דילמא טעי קטן בדעתו י"א דמהני (ראה פת"ש שם. אבל הרבה חולקים. וראה הגהות ורע"א שם). ועכ"פ, כשהוא מדעת האפטרופוס מהני. איברא, שבמרדכי שם מוכח, דביש לו אב גרע שאין מתנתו מתנה אף שבאפטרופוס מתנתו מתנה. ותו, שברשב"א וריטב"א מפורש גם בנדו"ד לגבי לולב, אף שלכא"ה ה"ז מדעת האב. אבל נראה דבהא לא קייל"ן הכי, ראה שו"ע חו"מ שם כשהוא מדעת האפטרופוס, ולכא"ה ה"ז כשהוא מדעת האב. וכ"כ בעניינו בכת"י מהר"ם שיק, נדפס בס' זכרון לחת"ש י קעב ובקובץ בשמח"י לב ב ע' לו. וכ"ה בחי' הגר"מ גורדון נדפס בקובץ בנתיבות הים טו ע' כא. וצ"ע שלא העיר מרשב"א ריטב"א ומרדכי הנ"ל. וראה חוט שני נושאים שונים ע' נד. וכ"ה בכ"מ. (ומסברא, אפשר דל"ד, שבש"ש לו אב לא תיקנו לו קנין כלל, דליכא טעמא דכדי חייו, ואין לו יד להקנות, ורק באפטרופוס שמה"ת (ראה מערכות דברי אמת ערך אפטרופוס אות א) ידו כידי היתומים (ראה פנ"י קדושין מב, א. שיעורי הגר"ש רובסקי ב"ב ב, קיז), שיכול למכור בנכסי קטנים, יכול גם לקיים מקחו ומתנתו. וצ"ע). ואחר העיון, לא ברירא כ"ה, שאפשר בשיש לו אב או אפטרופוס לא תיקנו לו קנין כלל, ואין מתנתו מתנה, והא דמהני מדעת האפטרופוס – לאביו לפי שהאפטרופוס בעצמו הוא המקנה (ויל"ע בזה). אבל בלולב של קטן, לא מהני דעת האב או האפטרופוס להקנותו לאביו (וצ"ע בשו"ת מנח"ה שם). ואפשר שעדיין י"ל שבב"ח האב בעצמו להקנותו לעצמו. וצ"ע אם נכון הדבר לומר כן. אמנם בהקדן סופרים לתשב"ץ יג כתב כי הא"י לישנא "הקטן שמכר מטלטלין וקיים האפטרופוס דבריו קיימין שכיון שלא באפטרופוס היה יכול למכור". ומשמע שהקטן עצמו מקנה. ויל"ד. ויל"ע. והאריך בקובץ עיונים במשפט א ע' קלז בהע'. שם ע' קמה. שם ע' קמז. וראה אמרי סופר סוכה מו, ב. משא המלך אברול תרנח, ח]. אבל לפענ"ד פשוט שאין הכרח מדברי הט"ז, דיל"ד דעדיפא

למעוטה, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודגומא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פ"א ה"ב. שם פ"ב ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פ"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו ושוכל בתרומה (פ"ב ב שם). וכל זירות חכמים הם כך, ולדגומא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמ"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח טומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאות בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפ"א טהרות פ"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים). ויומקת יותר להג' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה – כ' חשון תשמ"ו – נ' בזה, שהוא מעין ודגומת ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

וברא"ד ("הנ"ל כ' שחון לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכוונתו דחיישין לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמייירי בישראל החשוך על הטהרות יותר מע"ה, שעה"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

מילואים טו (להערה 286)

ואחד הרבנים שליט"א העיר לנו תחת אחד השיחים (והיא לו נדפסה לאח"כ), ששתיקת כל הפוסקים שלפניו משמע קצת שלא ס"ל לחוש לזה. וכתב שכן יש להוכיח מקושיית הט"ז סתנ"ז סק"א ב'ל הטוש"ע" אביו חייב לקנות לו לולב, ולא כל' הגמ' "חייב בלולב, דלד' הפמ"ג הול"ל בפשטות דמייירי בחול' שחייב לקנות לו לולב בכדי שיוכל לצאת יד"ח ביוט"ש. ור"ל בטעם שהקלו בזה מחמת ס"ס, אי שאול פסול ביוט"ש (נוסף להספק מחמת יוט"ש גופא שבאחרונים), ומחמת ש' הר"ן שקטן שהגיע לעונת הפעוטות מקנה. ומצו"ב מה שכתבנו אליו (עם הוספות) להעיר בדבריו דכרבה של תורה:

בסברתו משום ס"ס – כ"כ בשו"ת אבני צדק או"ח פו. וראה כעני"ז בפירות האילן ד' מינים תרמט, כג. אבל להעיר מד' הפמ"ג עצמו תרמט במ"ז י דלא לזלוילי ב'י. (אבל ראה בכור"י לב). וכ"כ גם בעניינו בחזון עובדי' סוכות ע' שצט. וכדרכו בכגון דא. אלא שהוא ספק בתרי גופי ביו"ט ובקטן. וראה כעני"ז שו"ת מכתם לדוד או"ח יז ד"ה ושוב ראיתי למגן. גם בנדו"ד איכא חזקת חיוב ולכמה דעות ל"מ ס"ס לקיים מצוה. גם ל"מ להוציא ממון. וי"ל. ועוד, שאין עושיין ס"ס לכתחילה – ראה פמ"ג בא"י יב לענין חזקה דרבא. והב"ד ופסק כותלי' בכור"י יט. (אלא שבאחרונים כתבו כמה טעמים להקל (וראה גם שו"ת כת"ס קטן, הובא בבה"ל על אתר), דחזקה דרבא חזקה גמורה, ובדאיכא ס"ס ל"א הדיכא דאפשר לברורי' מברייני. ועוד כמה שיובים). ויש לחלק. והעיר בזה באבני צדק שם. ועוד יל"ה מדעת אדה"י בסידורו לענין ס"ס בברכות. ולאידך, כשמקיים המצוה י"א שמברך וק"ש סב"ל. ואכ"מ כעת. [ולהעיר שלשו"ת כת"ס או"ח קכח, בהקנה לקטן שהגיע לעונת הפעוטות (ביוט"ר) ונטלו אח"כ, חוזר ונטול בברכה].

ועוד יל"ה ע' שגם בקטן שהגיע לעונת הפעוטות דעת הרשב"א וריטב"א גיטין ס"א, שביש לו אב (או אפטרופוס), וכש"כ בסמוך על שולחן אביו, אינו מקנה. [וגם בגדול בסמוך על שולחן אביו יש לדון. וראה מחנ"א זכ"ב ב. בסופו. שו"ת שבה"ל ח, קנב. אשרי האיש לב, יט. הערות הגריש"א ב"מ יב, ב ד"ה תיפוק.

סוסי' קצא. (ובוא"א – שם תליתא ח"ג סי' קלז. וראה שד"ח אס"ד ד' מינים סוס"כ"ד לפקפק במש"כ ליישב בתחילת דבריו שם). עונן יו"ט סי' קיא. נחל יצחק סצ"ו. עטרת ישועה סוסי' לד. אג"מ או"ח ח"ב סק"ז. ועוד. ובכ"מ מצינו גדר נתינת רשות ולא שאלה. וראה ח"י ראל"א מלין ב"ק סי' סק"א. ובהגיע לעונת הפעוּטוֹת ודאי לית לן בה, שהרי תיקנו לו קנין משום כדי חייו (וראה גם שד"ח שם דמדברנן מקני וסגי בהכי. וכוונתו כמובן כשהגיע לעונת הפעוּטוֹת), זולת מחמת הסברה שרק באין לא לו וכדומה.

מילואים טז (להערה 294)

ומש"כ בפמ"ג סתר"ב סק"ב במ"ז סק"א שלא לברך ביום ב' (ובברכת הבית ש"ב בפש"ב סק"ז תחת כוונתי) – צע"ז שלא ביאר דבריו. וסותר ד"ע בסתר"ב בא"א סק"א שהב"ד הלבוש ומג"א לדינא. וגם דמאי שנא מחנוכה, והו"ע כ"כ שם סתר"ב במ"ז סק"ב (אף שיש לחלק). וראה גם בדעת' סתר"ב ס"א ובמש"ב סתר"ב בשעה"צ סק"ד משה"ק עליו. וראה גם בבכ"ח סתר"ב סק"ג שהעיר על הפמ"ג שאין כן דעת הפוסקים. ובעץ השדה סתר"ב סק"ד, אף שהכריע שלא לברך כפמ"ג (ולא העיר מכל הנ"ל), הכריע שבי"ט שני עכ"פ מברך.

ויותר נראה שפמ"ג כ"כ בדרך הערה וקושיא על הא"ר, דמשמע מינ' שבכ"ג אינו מברך, ולא לדינא. ואדרבה ציין 'ועי' במג"א ושם 'יבואר', ולכא' היינו בא"א הנ"ל. ולהעיר שבלא"ה כמה גירסאות וט"ס בפמ"ג שם (שכתב "אם לא נטל זמן" וצ"ל "אם לא נטל"). ובהמשך "הא לא נטל ביום הראשון" וצ"ל "הא נטל ביום הראשון". אבל יש שקיימו ג' הנ"ל, וכתבו לבאר שבלא נטל ביום ראשון יצא ברכת זמן דלולב בברכת זמן שבליל ב' משא"כ בשכח לברך – ראה בארוכה קובץ הבאר גל' יט ע"מ. והוא מחודש. וראה מה שהעיר עליו בקובץ כזור לאברהם שנת תשס"ב ע' (תרכט). ואכ"מ.

[ול"ד לסוכה שנסתפק בזה בפמ"ג סתר"ב בא"א בתחילתו, כשיש כבר סוכה, אבל באופן שביד כבר על היו"ט בביתו, יעו"ש (וראה ריטב"א סוכה מז, ב, שהביא פלוגתא בדבר) – דשאני סוכה שחייב בה תמיד, משא"כ בלולב דמיפקי ימים מלילות, ראה שעה"צ הנ"ל. ולהעיר שבבכור"י סתר"ב סק"ב פסק לגבי סוכה לברך ומדמה לה ללולב. ולהל"ל חלוקים הם. ואנן קיי"ל שביביר שהחיינו על ראי' או אכילה ראשונה מברך בשני' ללא שר"מ. ואכ"מ.]

והעירני ח"א, שמסבירא אפ"ל איפכא, דבחנוכה באמת כל הימים חדא מצוה היא (להעיר מצפיע"נ מהד"ת נט, ג. לקו"ש ח"ה ע' 243 ובהערה 8), ומה"ט מברך ברכת הזמן על המצוה כל שלא נגמרה, כמו בברכת הזמן על יו"ט שמברך אימתי שנוצר אפי' בשוק. וכ"מ קצת בפירש"י שבת כג, א ד"ה כל יומי. וברית"ב א ורבינו פרחי' שם מפורש יותר שכולם כמו מצוה אחת. ועד"ז הוא בס' הפרדס ענין ברכת סוכה ולולב רפ"א. וראה פ"ח סתר"ב סק"ב. (וראה בב"ח רס"י תרעו ובט"ז שם סק"א ובמאמר"ד שם סק"ג שגורא קצת שפי' ברש"י שמברך על היום ולא על המצוה). והה"נ בלולב (אלא שביים ב' ה"ז רק מדברנן מתקנת ריב"ז. ואכתי' י"ל דתיקוהו כעין דאורייתא, כאילו חדא מצוה היא). ולפום סברא הדין, הה"נ שיוכל לברך על הסוכה אח"כ. אבל בשעה"צ שם קאתי' עלה מאידך גיסא. וכ"ה בפשטות].

מילואים יז (להערה 297)

הנה במג"א שם כתב על דברי הרמ"א שם סי"ב, בנטלן אחד אחד ושם ביניהם שצריך לברך על כ"א בפ"ע – דלדידן

מינה משני באופן שמתאים גם לבני אה"ק. או דס"ל שכן גי' הטור בביריתא, וממילא משני באופן שמתאים לבני א"י. ועוד ועיקר ש"כ בשר"ע, מרא דארעא דישיראל. ומוכרח גם מזה שהפמ"ג עצמו ל"כ כן ביישוב' ה'טושו"ע. והביאו שלא במקומו בס' לרנח. אלא שקושטא קאמר הפמ"ג דלדידן באמת חייב לקנות. ותו לא. [ובכוונת המחבר דאירי בחו"ל דוקא – כבר כתב כן האג"מ בשו"ת או"ח ג, צה. וקדמו בשו"ת המאיר לעולם יח. שו"ת התעוררות תשובה ג, תמו. ודבריהם תמוהים כנ"ל שהמחבר הוא מבני א"י. ובשו"ת התעוררות תשובה שכן מצינו סוגיין דהמחבר בכ"מ. וצ"ע. אלא שבטור איכא לפרושי הכי. ואפ"ל שהמחבר נגדר אחר לשון הטור]. ויתיה מזו, שאין הכרח שחייב לקנות, שהרי י"ל בהעצות באחרונים – להתנות (כבכיוצא יעקב תרנח, יח. אבל באבני צדק שם, שא"צ תנאי. וצ"ע דא"ב לישתרי מה"ט גם ביום א' קודם שיצא. וי"ל), ועוד עצות המועילות גם ליוט"ד. ובפמ"ג גופא שם ט כתב עצה שיפקידנו (אלא שפקפק בזה). וראה עוד עצה בשו"ת קול יהודא לג. ואין הכרח בדעת הטושו"ע אי ס"ל הכי או לא.

ובגוף הענין, להעיר, שכדברי הפמ"ג – כ"כ גם בא"ר ודייק הכי מדברי הלבוש. ודבריו הובאו בכמה אחרונים, כולל בבכור"י, חיי"א, קיצור שו"ע ומש"ב וכו'. ואא"פ לדחות דברי הפמ"ג והא"ר בגילא דמחטא.

ובאמת, עדיפא הו"ל להקשות שביטו"ש שהוא דרבנן אפשר לקנות בקנין דרבנן. וכ"כ כמה אחרונים (שו"ת אורוין תליתאי כ, הביאו בשד"ח כללים מערכות ל כלל קמא, יד בתחילתו. קול יהודה שם לא. ובשו"ת מנח"ב, לד קאתי' ע"ה מטעם אחר, עיי"ש. וראה גם מחזה אברהם או"ח קמ"ד). וי"ל שסמך לקנות בקנין דרבנן ביוט"ש מה"ט, דל"פ בין יו"ט לשני, דלא לזלוזל וצ"ל לכם מדאורייתא. ולהעיר, שבשו"ת הרשב"ש קמו הוכיח שביטו"ש יוצא בגזול מזה שיכול להקנות ביוט"ש. ומוכח שלהחלוקים אכן אא"פ. כן להעיר מסבירת המשתא משה או"ח ד"ה ומירי שקטן בכלל א"י לקנות לולב דלית ב'י' משום כדי חייו. והוא מחודש. ובאמת, כבר כתב בס' המכריע נד שמתנתו מתנה רק במידי דממונא משא"כ כאן.

ומשמעות הפוסקים שבכ"מ בדלית ברירה סמכו על מצות חינוך בשאול. ע"כ דברינו להרב הנ"ל.

הוספה לראו"ז: ודע שיש שאפי' בשאר הימים בחוה"מ אין לצאת בלולב של קטן, או שניתן לקטן, עכ"פ בלא הגיע לעונת הפעוּטוֹת, שכיון שאינו יכול להקנות, אינו יכול להשאל (ראה מנ"ח מ"ס סק"י. אמ"ב חו"מ טוען ונטען סל"ח ד"ה ועיין. שו"ת מהר"ל דרסקין קו"א ס"ה סק"ק קלו ד"ה אך זה נ"ל. מרומי שדה קדושין רפ"ב. ועוד. וראה ברכת שמואל ב"ה סמ"א), והו"ל שואל שלא מדעת שדינו כגזול, שפסול גם בשאר הימים (ראה שו"ת שו"מ תניא ח"ב ס"ט. עמק הלכה לה"ר זאב וולף מזיטל סוף חזרו"ח. חזרו"א אה"ע סע"ד סק"ח. שם חו"מ ליקוטים סי"ג סק"ח). ועפ"י יומתק יותר הנגהת רבינו לא ליתן לקטן במשך כל היום, אם יתנו לו במתנה ע"פ דעת הרמ"א שם. ולדעת (כמנהגנו), לא רק מחמת ההידור, אלא מחשש גזול.

אלא שלמעשה סתימת ושתיקת הפוסקים שאין לחוש לזה. וכדמוכח מזה גופא שנוצר רק לחוש ביום הראשון (ואו ביוט"ש לבני חו"ל). וכבר העיר מזה בעמק הלכה ובחזרו"א שם, ואג"מ דלקמן. ושלדעת השו"ע (סתורמ"ט ס"ה) אין פסול גזול בשאר הימים. ומ"מ הדיק עומד ע"פ דעת הרמ"א שם. ולדעת הרבה פוסקים יכול להשאל (מחנ"א שומרים ס"י, הב"ד בהגהות ורע"א חו"מ סצ"ל לש"ך סק"ב. ועוד. והעירו מהטור שם. שטמ"ק ב"ק ק, ב בשם הרמ"ה. וראה הנסמן בבשולי המנחה למנ"ח שם). והעיקר, שאף אינו יכול להשאל סו"ס ה"ז בהסכמתו ונותן רשות או"ח גל (שו"ת שו"מ רביעאה ח"ב

לו להתחיל סעודתו בבית ולגמור ולאכול בזית בסוכה, לפי שיצטרך לברך זמן עוד פעם, כששבידור זמן בבית לא יצא ל"ז זמן דסוכה, וגורם ברכה שא"צ. ומוכרח שגם כשחייב לאכול בסוכה, לא נפטר בברכת הזמן כשאינו זמן קיום המצוה. וצ"ל, בישוב קושיית ה"ב (כאופן הא' בא"ד), שכוונת הרא"ש לרבותא, שגם אם הלולב לפניו אינו פוטר דשאני לולב כיון דמיפסקי לילות מימים. ונמצא, דדין ברכת שהחיינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ובאמת שצ"ע, והעירני לזה ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א, שכיון שחלה שהחיינו על שאר המינים, מ"ט מברך שוב שהחיינו, והלא הכל מצוה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצוה בפ"ע, וכי המברך שהחיינו על המילה, ומל ולא פרע, והסיח דעתו ומברך שוב על הפריעה, צריך לברך שוב שהחיינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרוא מקומם שפסק האם יברך שוב שהחיינו. וציון שכבר העיר מזה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' קסט. ומ"מ, בדברי רבינו משולם, מתברר דהכי דינא.

מילואים יט (להערה 312)

ויש שהגדו בזה, והבאנו סברתם בהלכה יומית אות תשכו. ודעביד כמו עבד, ומ"מ נראה יותר שאין ספקים מוציא מידי ודא.

וגם למה שכתבו שהנענועים הוא מעיקר המצוה (וראה בהערות לעיל) – לאו ב"ע מודו בהכי. וגם בזה, בכ"מ מוכח דהיינו נענועים בכלל, (ולכמה) לא בנוגע לנענועים בהלל (וראה ריטב"א סוכה לז, ב. ראב"ה סוכה סתר"ג. ועוד). וגם את"ל הכי (ראה הגמ"י לולב פ"ה סק"ה. סק"ס. וכן בל" המתברר סתר"ג ב"סא. לבוש שם ס"ב. ואכ"מ) – משמע בכ"מ דהיינו רק כשאנו מנענע בשעת הנטילה (וכ"מ בל" הרמב"ם לולב פ"ז ה"ט ואילך). וכ"כ בכוונת הרמב"ם בערוגת הבושם הראשון (ח"ב ע' קעח). וראה גם בעה"ח ח"ב מב, ד: עיקר נענוע בהלל הוא אלא מי שאין לו לולב בשעת הלל מנענע בברכה. אבל בעת המהבר דוחק לומר כן – ראה שם סתר"ג א"ס. ועוד זאת, דיתכן שהוא דין בהלל ולא בלולב (ראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סו"ה לענין אחר). ולהעיר, שסברא לומר שהלולב גופא מחייב גוף אמירת הלל – ראה פסחים קי, א: אפשר ישראל נטלו לולביתו וכו'. וראה משנת יעב"ץ מועדים ס"ב. ואכ"מ). ומהיכא תיתי שד"ז גובר על הלל בצבור. ובפרט את"ל שאמירת הלל בצבור (שהיא מצוה מן המובחר – שו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ג) היא מגדרי גוף המצוה (ואכ"מ). [ומה גם באופן שמצד אמירת הלל ביחידות, לא יפסיק לשמוע קריה"ת, או להתפלל מוסף בצבור]. ולהעיר מב"ח סתר"ג ב"שם רש"ל שא"צ לקנות ד"ל לקטן, שכיכול לצאת בשל אב. וגם בט"ז סתר"ג סק"א ובמשנ"ב שם בבה"ל ד"ה אביו, שלמדה טובה בעלמא, אם ידו משגת, יקנה לולב לקטן לנענע בהלל. וראה שו"ת אורנין תליתאי ס"ב שלמעשה לא נהגו לקנות לקטנים. וראה שו"ת אל"מ או"ח ח"ג סצ"ה. תשובה"ן ח"א ספ"ה. וידוע שבכ"מ מצד היותו גם הגדולים לא נענוע בהלל. וכן מוכח במטה יהודה עייאש סתר"ג סק"ב, והובא בכה"ח שם סק"ה, עיי"ש. ושאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך, שכן נהגו בכ"מ. וכש"כ כשיכול לנענע בהודו וכו', רק שאין אצלו לולב במשך כל הלל. ומפורש במנהגים דבי מהר"ם מרומטברג: לאחר שכל אב מברכים כל הקהל על הלולב. ובמאמר (וסוכה לו, ב ד"ה אר"ע): ועכשיו נהגו להקל ולסמוך על נענוע שבשעת הברכה, וכש"כ במקומות שאין הלולב ומינין שבהם מצוים בריוח, ומפני שהנענוע בקריאת הלל אינו אלא מנהג, ומ"מ ראוי לתלמיד וכו' כל שאפשר לו בריוח וכו'. וכן בערוגת הבושם הג"ל: כשאין לולב ביד כאו"א בקריאת הלל כמו עתה שאין לולב

דקיי"ל"ן שבשופר אינו מברך בסך דחדא מצוה היא, א"כ ה"נ אינו חוזר ומברך. (ולהעיר שכן מפורש בריטב"א סוכה לד, ב שאע"פ שהפסיק ושח בין מין למין אי"ז הפסק כבשופר. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סר"ז). אמנם שוב כתב ליישב בדא"פ, יעו"ש. וראה בפמ"ג בא"א בבירור תירוצו משום ס"ס. וכבר העירו בזה דלא אתיא שפיר למ"ד שבס"ס אינו מברך – ראה שו"ת מנח"י דלקמן. גם אחתי לא נתבררה דעת המג"א למסקנא לענין דינא, אם התירוצו שכתב בדא"פ הוא רק ליישב דעת הרמ"א, ול"ל סבירא הכי. ובהמשך דברי המג"א בעובדא דר' משולם, כשלא היה בו ערבה, כתב ש"לדין א"צ לברך אא"כ שח בינתיים". אלא שכל"כ בדעת השו"ע, ואין הכרח בנוגע לדעתו הוא. אבל בבאה"ט סק"ג כתב שהמג"א "העלה דא"צ לברך אא"כ שח בינתיים". (ואפשר, שבעובדא דר"מ כשגם שח גרע טפי, כדלקמן). ובפמ"ג שם בסו"ד כתב שספק ברכות להקל, ונשאר בצ"ע. אבל נראה ברור בכוונת הפמ"ג, דלא קאי בדין שח בינתיים בנטלו אחד אחד, שבוז אפשר דס"ל שמברך, וקאי רק אסו"ד המג"א בעובדא דר"מ, וס"ל שאינו מברך על כאו"א בפ"ע (אא"כ בשח). וכ"ה בבכור"י דלקמן משמו. ובשו"ת מנח"י ח"ד ס"י סס"ד העתיק בשם הפמ"ג שלהלכה אינו חוזר ומברך. ולא הרגיש דקאי רב אבתייתא. וכבר העיר בזה בור סופרים ענף עץ אבות ס"י – ע' קלו. גם בשולחן תמיד לולב ס"ד ס"ז נראה שהבין בדעת מג"א לברך שוב בשח. וכ"פ בברכת הבית שג"ג ס"ו. אמנם, בכה"ח ס"ק קכב נראה שתפס בדעת המג"א שלא לברך בשח. וציון ללהקת אחרונים שנטקו לדינא שלא לברך, משום סב"ל.

ומ"מ, כ"ז רק במי שנטל אחד אחד ושח ביניהם. אבל בעובדא ידון גרע טפי, שנטל אדעתא שיש בו ערבה ונתברר שאין שם. ובהצטרף ג"ז ששח בינתיים נראה שמברך שוב. וז"ל, שכיון שבידן אדעתא שיש בו ערבה, ושוב הפסיק בדיבור, ה"ז כהיסח הדעת מהמצוה (משא"כ בנטלן אחד אחד א"כ בשח, שדעתו על הכל). וכ"נ דעת החיד"א, שלמרות שבנטל אחד אחד פסק בברכ"י סק"ט שלא יברך בשח בינתיים, מ"מ כשה"י אחד חסר או פסול פסק בשו"ת יוסף אומץ סוס"ב לברך שוב בשח. וכ"נ בכה"ח ס"ק קג-ד. וראה שו"ת יבי"א ח"ח או"ח סנ"ב. חסד לאברהם יצחקי ח"ב סוס"י ז'.

וכש"כ בנתברר שיש בו ערבה פסולה, דגרע טפי – ראה במחא"ש שם שכתב לחדש שגם למג"א שא"צ לברך כשלא היה בו ערבה, כשהיתה הערבה פסולה מברך. אלא שבמחא"ש נשאר בצ"ע. וכ"כ לחלק בבכור"י סקמ"ד. וראה זר סופרים שם.

מילואים יח (להערה 300)

אמנם, מצינו בכמה אחרונים שנטקו בהפסק בדיבור שאינו חוזר ומברך שהחיינו (ולא רק בנרות חנוכה ובמגילה מחמת צירוף הדעות שמברך גם על יציצו של יום. וז"ל צ"ע). דלא גרע משעת עשי' – ראה וישמע משה ח"א ע' קצה בשם הגריש"א לענין שופר. שלמי תודה פורים ע' ריג בשם הגר"ק לענין מגילה. אוצר הברכה הופמן ע' צה. שושנת ישראל קנר סוכות פ"ב הע' כג.

וידידנו הגר"י וקסטטוק האריך להוכיח מהא דקיי"ל"ן שאם אכל בלילה הראשון בבית, כשאוכל אכ"כ בסוכה צריך לחזור ולברך שהחיינו. ובשו"ת הב"ח ס"י קלב (ועוד) חולק מחמת דברי הרא"ש סוכה פ"ד ס"ב, דזמן דרגלים שמברכים בלילה על הכוס אינו פוטר לולב שעדיין לא הגיע זמן. ומינה שלולא זאת יכול לפטור גם כשאין המצוה לפניו. ואא"פ"ל, דשאני מי שאוכל בבית שאנוס מלקיים המצוה, והו"ל כאילו לא מטי זימני' (כאופן הב' בא"ר סתר"ג א"ס קב). וכ"ה בשו"ת שבו"א ח"א סל"ב, שמופרש בשו"ת תרועה"ס צ"ח בטעם שבידו גשמים בליל הראשון אין

רק ביד ש"צ אז כל אדם מוליד ומביא ומנענע בשעת נטילה. וראה זה פלא, בהיכל הברכה אמור כן, מ (באוצר החיים): מצוה לנענע בהלל ויוצאין בנענוע הש"צ.

ועוד להעיר, שלדידן שמברכים על לולב קודם התפלה ולא "בשעה הראוי" אליו... קודם הלל" (כל שעה כ"ו) וכן אין מקפידים בהפסק וכו' – עכ"ל שהנענוע בהלל משיירי מצוה היא ואינו ענין לגוף המצוה (וראה קובץ תשובות סקט"ז ד"ה ואמנם. שיערים מצויינים בהלכה לאאזמ"ר סי' קכט סקט"ו). ולהעיר גם מא"מ מבוטאטש מהדו"ת סתרינ"א ס"ח. שו"ת דברי מלכילא ח"ו סי"ד סק"ג. וראה בשו"ת תשועה ח"ג ס"ב מד"ע. [ולהעיר מהסברא של"ש חיוב נענוע בהלל רק בציבור – שמועת חיים ערכין ס"ט. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתרינ"א ס"ח דמשמע שבברכת לולב שבביתנו עדיף שש"צ יברך משום ברוב עם, אף למש"כ בסרי"ג שבעשרה שעושין מצוה כאו"ר יכול לעצמן]. והבוחר יבחר.

מילואים כ (להערה 348)

ומצו"ב מה שכתבנו בנושא זה במענה לא' הרבנים שליט"א: בקיצור נמרץ ממש, הנה הלכות מועד עקורות ואין למדות זו מזו. ובכל אופן מצונו כמה הגדרות בפוסקים שלא כל דבר שהוא מעשה הדיוט הותר כשהנהגה במועד. (ולהעיר פמ"ג תקלא, מ"ז ע"ב בגיטין גילוח גם משום מלאכה שאינו יפוי כ"ו. ובנוב"י קמא יג אם נסתפר כבר קודם הרגל שאינו צורך כ"כ). וכש"כ ביש בו טירחא כגון פינוי חצר אפילו מכעורה לנאה. וכשאפשר באו"א או שאין הדרך כך – ראה מו"ק ט, ב, בתכשיטים לקנה שאין דרכה כך. ואף דלא קייל"ן הכי – ראה מור וקציעה וערוה"ש תקמו בבחורה ולאיש. ואולי התם קאי גם בכוחלת שהיא מעשה אומן, ראה תורת האדם. וכן מצינו בתורת האדם מו"ק ח, ב לגבי עשיית נברכת שאפשר לכבש בלא הבריות. ובריטב"א מו"ק ה, א – לחטוט בור לשתי' שיכול ליקח מבור של רבים. ובתוס' הרא"ש מו"ק י, ב להחיר מעקה למפרסת רג' טפחים. ובשו"ע תקל, א – בצורר רכיבה רק אם לא ניסה ברגליו. ובמנ"ח תקמד, א – בתיקון מרחץ דאסור שאפשר שלא במרחץ ובשעה"צ שם ו, דהיינו גם במעשה הדיוט. שו"ת חיים שאל ב, מג להגי' ולתקן ס"ת של יחיד אף שהמנהג לקרוא בשלו לפי שאפשר בשל ציבור. שעה"צ יקא, י' לבעק עצים לחתיכות קטנות שאפשר לבשל בל"ז. והמנהג לטבול באגרות שלום ובפוסקים לחוש שאינו צורך המועד – ט"ז תקמה, לב ומג"א כא וערוה"ש יג (אבל במשנ"ב שם לב שהוא חשש מעשה אומן). א"ר תקמד, ו לכנות ספסל לצורך קריאה ליל הושע"ר גם במעשה הדיוט. שלחן עצי שטים תופר ג, שרק אם אין לו מה ללבוש הותר תפירת בגד חדש. ויש שם טירחא גדולה וקרבן הוא למעשה אומן. וכעיי"ז במג"א תקמא, ח פמ"ג שם ולבושי שרד שם ומשנ"ב שם יג שאסור לתפור לקטן לבית שאפשר לכוון בשיראין. (אבל ראה א"ר שם ח, שברבי"ש רכו מיירי במעשה אומן ושאין להחיר משום כבוד הבריות).

וכן מצינו יש שהחמירו בקיפול טלית. ואולי ה"ט דהחומרא בצילום.

וכבר כתבנו שכן יש לבאד מש"כ בא"ר תס, ו בשם אמרכל שלא לצייר דפוס בלחם – שאינו משום מעשה אומן, אלא שאינו צורך המועד. [ולפי פשוטו, תמוה לומר שנק' מעשה אומן מחמת התוצאה. וכמה ריאות מכ"מ שהכל תלוי בפעולה (בטיחוד יד ורגל אפילו יפה יפה כעין שעושין בכלי אומנות, ולהפריד תבות דבוקים או אות שרישומו ניכר להעביר עליו קולמוס, ובשכנה"ג הוכיח ממקריעין נייר חלק לעדים שא"י לחתום – ראה שכנה"ג תקמה בהגב"י ד, הובא בא"ר שם ד ובפמ"ג ומשנ"ב ועוד. ומאידך, בתפירה לא די בשינוי באחיות

המחט. וי"ל ואכ"מ). ובכ"מ שהאסור משום טירחא. גם לישתיר משום צרכי או"ר. וי"ל. במג"א שם ג שאינו נכון. ולא כתב לישנא דאסורא, אף שמעשה אומן אסור נמור. אלא שבמג"א קאי בעושה בידיו ובא"ר הוסיף בעושה בדפוס, ושג"ז אינו צורך מועד. ובפוסקים לז, א שדפוס מותר – אפשר דקאי בערב פסח. גם י"ל שבאמרכל אתא לאשמועינן רק גלי הענין שחק תוכות בגדר כתיבה היא, ובאופנים שאינו צורך המועד אסור, ולא נחית לד"ז כאן. ובא"ר בתחילת הענין הב"ד הרוקח לענין חתימה בטבעת בטבעת ביו"ט. והרי ביו"ט אין חילוק בין מעשה הדיוט למעשה אומן, אלא שר"ל שג"ז כתיבה (יעו"ש), ועלה מסיים באמרכל לאסור גם בחוה"מ. וצ"ל מחמת שאינו צורך המועד, או כנ"ל שר"ל שבאופן שאינו צורך המועד אסור. ועיו"ל דקאי בחוה"מ דוקא משום גזירת סריקין המצוייין מחמת חמץ. גם י"ל דקאי באומנות מיוחדת שלא כל אדם בקי בה. ובפרט במצבה צריך למהר משום חמץבלא"ה, ברוקח מוכח שאסור רק ביו"ט. וככ"כ בפמ"ג בא"ר שם. ומהיכא תיתי להחמיר כאמרכל, ובפרט שדבריו לא הגיעו לידיו בשלימות].

והנה, במו"ק י, א: כיון דאפשר לממליה במאי לא טרחין. וכתבו התוספות – משמע דאין מותר אלא לצורך המועד. ולכאן' כוונתם שאין מותר אלא בדבר שמוכרח המלאכה בשביל צורך המועד משא"כ באופן שאפשר את אותו צורך בלי המלאכה. אמנם, לא קייל"ן הכי לדינא. וגם התם הוא משום טירחא. וברמב"ן שם שההיתר לסרג משום מעשה הדיוט. ובדעת האוסר צ"ל משום טירחא.

ולהעיר בדברי התוס' דמשמע דקס"ד שהותר גם שלא לצורך המועד. ואולי כהשטות שמלאכת הדיוט מותר שלא לצורך המועד. ובראשונים משמע בכמה אנפי אם ההיתר משום דבר האבד, ולפ"ז משמע שהוא מעשה האומן, או משום צורך המועד או מכשירי או"נ – ראה רא"ש מו"ק יח, יא. (שהוא דה"א. ואולי רק בשי' ר"מ אמרה, שהרי לר"י הותר רק ממתחין ולא מסרגין. ועכצ"ל דלא ס"ל דהוי דה"א. ואולי משום טירחא יתירה. וכ"ה בפ' הר"ש בן היתום. וכ"ה בנשמ"א קי, א. וצ"ע אם הוא דה"א ולצורך המועד מדוע אסור במקום טירחא. ובשיטה שם משום עובדין דחול. וצ"ב). רי"ז הובא בב"י תקמא, ב. ריטב"א שם (מחמת הצורך לישן). רמב"ם יו"ט ח, יג (שהובא בהדי דיני מכשירי או"ר). ולפ"ז הותר גם במעשה אומן לדידך. וצ"ע הא דשון שאין מפשילין. ולר"ש בן היתום ונשמ"א משום טירחא). עוד דוגמא להמדובר לעיל – מג"א סוסי' תקלג שמשפס לא טרחין.

ויש שהגדירו שהוא כשאר צורך לעשותם דוקא במועד, או שנושאת התוצאה אחר המועד, ונראה שיעקרו משום אחר המועד.

במש"כ בנוגע לתלישת עשבים לזכר תחא"מ – הרי למב"ט א, רג אכן הוא צורך המועד. וי"ל גם בשו"ע דקאי לצורך בית הקברות ולא זכר לתחי' – א"ר תקמו, יא. ולחולקים אכן מוכרח שלא כל דבר הנאה בגדר צורך.

ומש"כ מדין בגשופית – הרי מפריע להליכה. ובראשונים שהוא בכדי שלא יכשל במועד.

ומש"כ בשם האג"מ בתיקיעת מסמר – הרבה חולקים על הגרמ"פ. ויש שביאר דל"ד לגבשופית שמכוונו בבית, וכאן הוי יפוי יתר. ובלא"ה, שם חשש שיכשל, כנ"ל

כן מצינו להחיר לאפות פת נקי' גם כשיש הדראה. ואיסור שחר חדש רק משום העתיד לאפות בעצם.

והאריכו בכ"ז בכמה מלקטים בדיני חוה"מ. וראה גם בשמירת המועד כהלכתו. וגם אנו בעניינן הארכנו פעם בזה בדרשה בחוה"מ ב770.

מילואים כא (להערה 415)

האיסור להמשיך ללמוד כשעלה השחר ללא ברכת התורה כשניעור כל הלילה

אף שיש מקילים (ראה תוספת חיים על חיי"א כלל ט סקכ"ו בשם הדברי חיים מצאנז, כשהולך לישון אחר עלוה"ש. וראה שו"ת עמק התשובה ס"ו עד"ז מד"ע. וצ"ב. ויש שכתבו לבאר שתלוי בכוונתו, ודעתו לפטור עד אחר שישן. וראה פמ"ג סמ"ז בא"א סקכ"ב. א"א מבוטשטוש סמ"ז ללמנ"א סקי"א, וכן בהמשך הסי'. או"י מחמת הספק שמא יצטרך לברך אחר השינה, כדלקמן). שו"ת מהרש"ג ח"א סס"ב (שולח"ת שצריך לברך גם בשיעור, אין איסור ללמוד לפני ברכה"ת. ובפרט לפני נה"ח. ועדיף לברך ברכה"ת אחר שישן ואחר נה"ח). שו"ת לב אברהם ח"א ס"ו (לענין אמירת ק"ש). ועוד) – מצינו בכ"מ שכתבו להדיא לאיסור (ראה כף אחת (להחיד"א) פכ"ב (לענין ליל שבועות), שאחר עה"ש יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שיברך ברכה"ת. והוא גם בשנות חיים (להגרא"ה ע"ה נאה) ס"א במקו"ח סקכ"ח. וזכ"ב בבא"ח וישלח ש"א ס"ג. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ז. שבה"ל ח"א סע"ז סקכ"ב). וזכ"ה גם בלוח כולל חב"ד (ליל הושע"ר). ולהעיר גם מר"ד ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז ע"ה הנהגה בליובאוויטש. (וכבר העירו שצ"ע"כ בהש"ת תרצ"ג ע"ה 78 שם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לא אמר ברכה"ת עד שהאיר היום, וא"כ היאך למד אז פנ"ח (ראה סה"ש תרצ"א ע"ה 146. ועוד). ודוחק גדול לומר דקאי להדעות שעל חכמת הקבלה א"צ לברך (ראה מקו"ח סמ"ז ס"ב (בנוגע לס' דרוש רק כשיש פסוקים). ערוה"ש ס"ח. שלחן מלכים (להנדא"ס ס"ז סקד. לקט הקמח החדש סמ"ז ס"ח. ובפרט שבערוה"ש שם כתב בדעת אדה"ז ס"ב שחייב בברכה"ת. וראה כה"ח סק"ג). וכן דוחק לפרש הטעם שה' מתוך ההרור (וראה שו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ו. וראה ד"ה וידבר גו' אנכי תשיג. שיחת ליל שמח"ת תשט"ז. עקב תשכ"ח. מוצ"ש בשלח תשל"ד. שמות תשמ"ז. ליל ב' דחגה"ש תשנ"ב). ובפרט שה' מתוך הספר (ראה מנחת אהרן כלל ה סל"ד. מו"ק סמ"ז ס"ד סד"ה וכתב הרד"א. פתה"ד סק"ב. ועוד. אבל ראה ט"ז סק"ג. אבל אדה"ז השמיטו. וראה מקורות ועיונים להל' יומית אות רס). ואולי לאו בחדא מחתא נאמרו הדברים. ובלאי צ"ב בטעמא דמילתא שאמר ברכה"ת רק כשהתחיל להאיר (משא"כ בשאר ברכות השחר. ולהעיר מהחילוק שברכה"ש הן על מנהגו של עולם, אבל ברכה"ת אף שתקנו רק פ"א ביום – היינו על הלימוד בפועל – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. וראה לקמן מזה). ואולי מחמת שהיתה שינת עראי. ולהעיר מהדעות בכה"ס סמ"ז סקכ"ב וסרה התשישיא).

ומה שכתבו בכ"מ מסברא, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידיורו (נעתק כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ סלמ"א). וזכ"ה הוא במג"א ח"א סמ"ז סקכ"ב. חיי"א כלל ט ס"ג משנ"ב ס"א סק"ח. סמ"ז סק"ב. בא"ח ש"א וישב ס"יב. ועוד. (וראה בחודש האביב לבעל פלא ויען ברכות מח, ב. בדרי מנחם בהגה"ט ס"א בהקדמה). ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פ"א, ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. ומוכח כן מעצם השקו"ש באמירת תחינות לפני ברכה"ת, אף שאין דעתו לשם לימוד. וכן מדעת הגר"א לאסור להרהר, אף שאינו מברך על הרהור. כן ילה"ע שלפענ"ד מוכרח כן גם מהמענה להרב העכט (נדפס בתשורה העכט כסלו תשס"א. ליקוט מענות תשמ"ז ע' 144). ואכ"מ.

ובל"ה, סברא זו כשלעצמה אינה מועילה, דסו"ס יש כאן חובת ברכה ואין לעשות מצוה ללא ברכה, וכדין ערום לא

יתרום. ולהעיר מל' הט"ז סתרס"ח סק"א שאף שברכות אין מעכבות עון גדול הוא. [אלא שמקום לומר שכיון שבפועל מברך אח"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אח"כ, שהרי דיו שיפקיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצוות שו"ב שיהיה שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח סי"א). או"י בדעתם, דלית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא בגדר ברכת השבח לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלקו"ש ח"ד ע' 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהנין. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וז"ל דחמיר טפי משאר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לגוף המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאיתנן עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סקכ"ז. ובארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב הני"ל. ואכ"מ). ולהעיר מאג"ק ח"ט ע' שצ טעם אמירת ברכה"ש בבית, מחמת שמה זמן בין הקימה לביאה לביה"כ, ובינתיים אא"פ שלא יבטא דבר תורה.

ועוד ילה"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ"ל: כל שקרא בתורה בשחירת קודם שיברך הברכות המתוקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אח"כ, והוא מעוות לא יוכל לתקון. וראה דבריו חמודות עהר"א שברכות פ"א ס"א סק"ט, בפ' "שלא ברכו בתורה תחילה" דש"מ שהיו מברכין שלא להקפיד בלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שע"ז אבדה הארץ. ועד"ה הוא בב"י רס' מז: בתחילת עסקם בתורה בכל יום. (ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שאין איסור ללמוד ללא ברכה כנ"ל, מייירי במקום שאא"פ לברך מאיה סיבה, או במקום ספק, שאין לימנע ממצוות ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ה בשו"ת גו"ר ס"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראינו מי שנמנע לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גו"ר ס"ג. וי"ל, דמצוות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה), דאלת"ה אי ע"ז קאי אף דלא ברכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא בממה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ח שם). ויש שהפליגו בדבר שעד נה"ח בספק קאי (ראה מהרש"ג שם. אר"צ ח"א ס"ט). ובא"ח, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בניוול כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. [אלא שכ"ז רק להסביר שאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. אבל י"ל לאידך, שהאיסור הוא רק מחמת חיוב הברכה וכשא"י לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהשקו"ש אי קייל"ן סב"ל בברכה"ת, שלכמה דעות היא חז"ת מות", ונפס"ה במקא אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגווה, דאיכא להנזי בסבאר הני"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, ד"ל דל"מ סברא הני"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מנב"ק שמברך לאחריו כיון שהוא דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הני"ל. ולהעיר ממאירי ברכות כ, ב ד"ה. ש' בטעם שלא חיבו לבע"ק להרהר בברכה"ת לפני ק"ש].

אמנם, ילה"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שביעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בבדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטל להכי, כשאין מי שיוציאנו, כל כ' היא לא החמירו עליו ובטלו מצוה מבריתו, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדידן שקייל"ן לעיקר שמברך ועד כדי כך שלכתחילה נוהגים בשופי לברך בעצמו,

בטלים לפניו, מאחר דמפסיק ומבטל בלא"ה, וכגון שטבל כבר במקוה וכדומה. ועוד ועיקר, שהרי אפשר בהרהור, וליכא משום ביטול תורה. אבל כולי האי א"צ להחמיר, לבטל מלימוד התורה בזמן עולה"ש הכי מוקדם. וק"ל.

ומה שרדיון ל"ע, האם כדאי להמתין ולברך ברכה"ת רק אחרי שניעור משינתו לצאת דעת הסבורים שבישן שינת קבע ביום מחוייב בברכה"ת (שבפשוטו כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן. וראה שו"ת מהרש"ג ואר"צ שם, שכתבו להמתין מה"ט), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפני"ז. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשינת קבע ביום, מקום ולומר שכ"ז רק בישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מח"י הרא"ה בברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביום לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא בשב"ל סוס"י ה). אבל בניעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היסח הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשינת היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שבישן אח"כ דעתו שלא לפטור עד אחרי שינתו, וראה מהרש"ג שם. ותוספת חיים שם. ועוד. ועוד. זאת, שלסברת רעק"א שבהע"י הבהא, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ מברך). ולאידך, נכון שיקרא ק"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני"ז, ובפרט לפמשי"ת אצלנו במק"א (נדפס בס' זכרון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחייב בברכה"ת לכונ"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתו אחר ברכת האבות עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו) וק"ש ותפלה לא חשיבי ללימוד לענין זה (כל"ה הב"ש)).

מילואים כב (להערה 446)

ומועות כאן ממענה לשואל כענין: הענין דאכילת הסעודה לפני חצות – שיך למש"כ כמה מהפוסקים שאף שמותר מעיקר הדין לקבוע סעודה עד שעה עשירית (וכש"כ כשזמנה קבוע) יש להחמיר להקדים לעשות בשחרית מפני כבוד שבת. ואף שאדה"ז לא הביא – הובא ברמ"א בה"ל פורים סתת"ה (אלא ש"י"מ בדבריו באו"א). וד' הרמ"א ה"ל הובא אצל כמה אחרונים במקומו פורים, ובסרמ"ט לא נזכר בשיחות קודש בנוגע לסעודת פורים. ודון מינה ואוקי באתרי. וכש"כ בסעודה גדולה דהושע"ר. ומובא בפוסקים דשכיחא שכרות בסעודה זו. ולהעיר ממש"כ בערוה"ש סתת"ה ס"ג וסרמ"ט ס"ז. אלא שדבריו צע"ג שהרי מצוה בדבר. וראה נהג צאן יוסף פא, ב והובא במל"ח סכ"ז ס"א.

ובפרטיות יותר: הנה בפ"ד הרמ"א נחלקו בשתיים: פ"י מלת שחרית – חצות או שעה עשירית (ראה הגהות יא"פ וביהג"א לשם); האם ה"ז זין רק בנוגע לפורים. והנה, ידוע כמ"ש שאא"פ להוכיח דעת אדה"ז ממה שהשמיט פרטי דינים (ואכ"מ בזה), וכש"כ בדבר המובא שלא במקומו בשו"ע גופא. והרי גם הרמ"א הביא רק בהלכות פורים, ובסרמ"ט לא נזכר מאומה מזה. וה"ה והוא הטעם בדעת אדה"ז (שלא הגיעו ללידנו ה"ל פורים שלו). ויתירה מזו, דאדרבה כש"כ הוא מדעת הרמ"א. ואין אפי"ל בדעת אדה"ז שמדשהשמיטו ש"מ דלא ס"ל, דאדרבה – הרי אדה"ז מחמיר כאן יותר מהרמ"א, והרי הרמ"א עצמו – לפי הנראה מפשטות דבריו (וכ"מ מ"ל המג"א ועוד) – לא ס"ל כלל להאי דינא שמצוה להימנע מלקבוע סעודה משעה'י והלאה בסעודות שזמן היום. (אלא שבמנוה"ט ר"ל ולפרש בהרמ"א דס"ל ג"כ מחומרת הב"ח). ואעפ"כ כתב הרמ"א שהמנהג לעשות הסעודה בשחרית. וכש"כ וק"י בשי"א אדה"ז שהחמיר טובא. ואם בנוגע לפ"ד הרמ"א – הנה אף שבהגהות יא"פ מ' קצת שמפרש

הו"ט שדינו כברכות השחר (לפי שמעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד ברי' חדשה, וכדלקמן), צ"ע להתייר להמשיך ללימוד בריוו. והעיר בזה בשו"ת שבה"ל שם. ובפרטיות יותר, שכיין שדעת אדה"ז (סמ"ז ס"ז) כשיטת ר"ת, שרק עולה"ש מחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדיעת ר"ת שגם המשכים לפני עולה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שבניעור כל הלילה חובת הברכה בעולה"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עולה"ש. ויש להוסיף מחמת הסברא שבתר"י ברכות ו, א בדפי הרי"ף) בטעם שבברכה"ת הלילה הולך אחר היום, שיעטרך לחזור ולברך שאף על פי שבשאר הדברים אנו אומרים שהיום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום דאנן זופינן ביממא ופרעינן בלילה. וא"כ אפשר שהכל הולך אחר דעת האדם, והמשך לימודו ביום כשלא הפסיק באמצע נגדר אחר הלילה. אבל כ"ז לא יושענו כשהפסיק בינתיים). וראה תה"ל סמ"ז סק"ח. ועוד להעיר, שגם לסברא שהניעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולא כו"ע צדיקי גמירי נינהו.

ואכתי איכא למימר, שגם לדין שנתחייב בברכה"ת, חיוב הברכה מצד בריה חדשה (ראה גם שיחת יט"כ וש"פ וישב תשט"ז) הוא על הגברא (כמו כל ברכת השחר) – ל' אדה"ז בסידורו. וכ"ה גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז: "כמו שאר ברכות השחר שנהוגין לברך אף על פי שלא נותחייב בהן". וראה מה שביארונו בזה בעניינים במקורות להל' יומית שאף שזע"ל, אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכות מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומר תהילים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשטאש סמ"ז ס"ט – בנדו"ד), או באמירת מנין המצות (בליל שבועות), ללא טעמי ההלכות. ולחד מ"ד א"צ לברך לתלמוד ולמדרש (ברכות יא, ב. ועיי"ש ברי"ף. וראה גם במקורות ועיונים הנ"ל).

ויש המביאים ראי' מההנהגה בעת ההתוועדות (דפורים וכדומה) שנמשכו עד אור הבוקר, או מאמרי חנה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ז מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדר ידיעת כל פרטי הדברים על בורין, ואין למדין הלכה מפ"י מעשה. ולפוס יוהטא, בעיניו ביזמנים ובלוחות כמה שנים נראה שמכ"פ ה' לפני זמן עולה"ש הקצוב בלוחות, דאדרבה – ניכר שלמרות האריכות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעולה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עולה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בביור זמן עולה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הנ"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה. (ולהעיר ח"א ממעשה שהבש"פ שראו תלמידיהם וא"ל שהגיע זמן ק"ש, ומדוע לא אמרו שצריך לברך ברכה"ת, ובפרט להגי' שעסקו בה' הפסח. ובפרט שגם סיפור יצ"מ בד"כ הוא בכלל ת"ת. (ואבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע זמן עולה"ש, וגם אף קרה כדבר הזה שנסכלו בלימוד ללא ברכה"ת. והנ"ל כ"ש שה"ז ת"ת דרבים, נוסף לזה שאפשר שכונתם היתה שהגיע זמן סמוך לעולה"ש. ובלא"ה אפשר באמת שאמרו ברכה"ת (או שיצאו יד"ח בשמינה מאחר למאן דאית ל' הכי). אבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע זמן עה"ש. ובתוספתא פסחים פ"י שהיו עוסקים בהלכות פסח עד קרות הגבר. ומפורש שהפסיקו בעולה"ש (או קרות הגבר שזמנו בעולה"ש או גם לפני"ז), אף שיזמן ק"ש משכיח"ל).

ולהעיר, שגם את"ל כמקילים, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס וא"י לברך, אבל כאן הרי ברכה לפניו, ואמרין ל' זיל וברוך, ולא להשתמש מקיים מ"ע דאורייתא (לכמה דעות). וגם למקילים, היינו רק כשהוא באמצע לימודו שיש כאן גם דררא דביטול תורה, ולא באופן שהרבה

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגדר אחר מנין הא', ודינו להקל בזה ותו לא. ובסוגנו אחר, שמש"כ בפוסקים שאומרו מוריד הגשם בשחרית אא"כ מתפלל במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סגי, אף בגריל להתפלל עמם וכדומה, דל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא בגווה, שעיקר הדין שאין מזכירים גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להזכיר בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל כל שהכריז כבר במנין א' י"ל דל"ש לגבי היחיד דין אגודות אגודות (וראה גם מחזה"ש סתפ"ח שם כע"ז). ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להזכיר לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם הזכיר גשמים, כנ"ל.

ולכא' אפ"ל דמייא לקבלת שבת שנגדר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סרס"ג ט"ט במסגור. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר ביה"כ שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אינם להפסיק הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם יל"פ בדעתו דתרווייהו לקולא, שאם בביה"כ שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגדר אחר רוב העיר שקיבלו).

ובאמת, יל"ע בכ"מ שנו' שהתפללו הקהל ערבית ונגדר היחיד (לענין הפס"ט, אבלות, הזכרת ינו"י בברכה"מ, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מר"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעת הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביה"כ בעיר. ובפשוטו, גם בזה אין ביה"כ הא' נגדר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א סי' תקנא סק"ב. וכן הבינו במחזה"ש ועוד בכוונת המג"א. אבל ראה בלבו"ש וגוליון מהרש"א. וראה זית רענן לשתיילי זתים שם סק"ב. ועצ"ע כשאנו מתפלל בביה"כ בתר מאן גריד. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סקנ"ז. ויל"ע בדעת אדה"ז. ולכא' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סקנ"ז עפ"ד הפת"ש. וילע"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ד דין גרייה, ואדרבה – היחיד אינו נגדר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד – למנהג שהציבור מזכיר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר) רק שהכרזה הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים הנ"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בישוב שאין שם מנין נגדר אחרי הציבור, ורק בענינו מצינו שגם הדר בישוב מזכיר גשם רק אחרי שהזכירו בקהילות. (ובפשוטו כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (וראה בלוח יומי לפסח עד"י)). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכא' מקום בראש לחלק יתירה מזו בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), וממילא עליו להמתין מלהזכיר עד שתתפללים בקהילות [ואולי איכא להשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י, ו"ל כה"ג לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא לחלק. וראה גם בקיצור שו"ע רס"י יט.

כוונתו לשעה עשירית (וג"ז יש לדחות שאין הכרח שכוונתו לפרש ד' הרמ"א, בכ"מ כתבו שכוונתו לחצות. וכ"ה פשוטו משמעות דבריו. ויתירה מזו, שבד"מ כתב להדיא בבוקר. ועוד זאת שכשם שבד' הב"ח והמג"א שכתבו שעה עשירית – כתב המשנ"ב ד"לאו דוקא הוא" והכוונה לחצות (אף שצ"ב קצת) – הה"נ שיל"פ כ' בד' אדה"ז. וק"ל. ואל תשיבני, מנ"ל להרמ"א להחמיר כ"כ – ד(נוסף למש"כ חלק מהאחרונים דפורים שאני דשכיחא שכרות, עוד זאת ועיקר) דז"פ שאין כוונת הרמ"א מדינא כ"א ממנהגא. וי"ל בטעם המנהג בכמה אנפי: שי' הראב"ד שהוא איסור מדינא; בב"ח (מקור דהמג"א ואדה"ז שמצוה להימנע מלקבוע לאחר שעה עשירית) כ' שאנשי מעשה נזהרים מחצות. ועוד ועיקר, שבדבר שהוא מנהג קבוע לרבים – זמן סעודת פורים (משא"כ שאר סעודות שהן כרצון איש ואיש) נהגו לקבועה לכתחילה בבוקר מפני כבוד השבת, אף שאי"ז מדינא כלל. (ואו"ל (בדוחק עכ"פ) שז"כ הק' בשיחה דלקמן, שאף שצ"ל לפני חצות אין לדייק על השעון – את"ל שהרושם דייק בההעקתה – שר"ל שאינו הכרח גמור. אבל מחזורתא שחצר קצת בהנחה, כי הלשון אי"מ כ"כ בהשקפה ראשונה). וא"ש כהנ"ל והכל על מקומו יבוא בשלום.

ובכל אופן, איך שלא יהי' הפי' בכ"ז, בלוח כולל כב"ד מפורש בנוגע לפורים שהמנהג לעשותה לפני חצות, למרות ד' אדה"ז הנז'. ובשיחות קודש (שיחת ש"פ תצוה תשל"ז. ש"פ משפטים תשמ"א) נז' כן ג"כ בפשוטו. וא"כ עכצ"ל כנ"ל.

וגם בקצוה"ש סס"ט בבדה"ש סק"ח שר"ל ולחלק בין סעודת פורים לשאר סעודות – גם הוא נזהר בלושנו בכותבם ש"מסעודת פורים אין ראי' כ"כ, ושם"ט פשוט דכל מה שמקדימה יותר עדיף טפי, וש"כן המנהג להקדים הסעודות (היינו שאר סעודות) כל מה דאפשר". (לאידך, מעשה רב כמ"פ שרבותינו נשיאנו לא נזהרו כ"כ בזה אפי' בסעודת פורים (ראה סה"ש קיץ ת"ש ע' 37. וכן נמסר בהנהגתו הק'). ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' רמז. וראה ר"ד מיו"ד אד"ש תשי"ד). וכפ"ג – בדא"פ עכ"פ – מרוב הטידיות בצרכי הכלל ועניני קדושה וכו' וכו').

ובנוגע להשק"ט בכוונת הרמ"א – אין הכרח לכאן או לכאן. וכבר מילתנו אמורה, מד' המג"א שנהגו להשתכר בהושע"ר (ובכלל – בכל סעודת יו"ט מפורש ברמב"ם ושו"ע אדה"ז דשכיחא שכרות, ושלבן חייבים ב"ל להעמיד שטורים וכו'). והרי חייב לקבוע סעודתו על היין ולשמוח ביין וכו'. ואף דבהושע"ר יש רק מצות שמחה ולא עונג – כבר נהגו לקבועו כמו יו"ט. וראה פנ"י סוכה לח, א. מגדול עוז שביית יו"ט פ"ב ה"ג. שו"ת קול אליהו ח"א סי"ג. ועוד. ובמכ"ש משבת – ראה עירובין סא, א. אבל ראה לבוש או"ח סרצ"ב. אבל אדה"ז השמיטו שם). וכ"ה המציאות לדאבוננו בכ"מ כהכנה לשמע"צ ושמש"ת. וד"ל.

ואף שיש להנזיז כהנ"ל ואין הכרח גמור – מ"מ יש ראי' להסוברים שבפורים המנהג לאכול לפני חצות – כמפורש בשיחת קודש. ולהסוברים שהטעם משום קביעות סעודה כנ"ל. וגם להסוברים שהטעם משום שכרות – הוכח ש"ה להדיא בנוגע ליו"ט בכלל והו"ר בפרט. ומה"ט לא כתבו ש"ש להחמיר" וכיו"ב, כ"א "אם אפשר". אבל במקום הצורך, ומשורת הדין, הרי יש שכתבו להקל גם אחרי שעה עשירית. וכ"מ קצת בהבמוא בסה"ש תש"ה – הועתק להלן – שנהגו בבית הרב להיכנס לסוכה לפנות ערב בהושע"ר, ולפעמים אכלו פת].

מילואים כג (להערה 563)

והרי באומר מוריד הגשם יוצא לכו"ע (באה"ט סי' קיד סוסק"א. הגהות ועיק"א שם. משנ"ב שם סק"ב. ועוד. וכ"מ קצת מהמנהג שבמג"א שם סק"א. וי"ח. ואכ"מ. לאידך, גם אם לא הזכיר גשם יצא יד"ח כיון שאמר טל), ואין כאן בית מיוחד.

קיצור דיני שכחה וטעות

חג הסוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ז

טעות	נזכרה	הדין
הדלקת נרות		
ערב יום א' דחג הסוכות וערב שמיני עצרת - ערב שבת		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
ליל ב' דחג הסוכות וליל שמחת תורה		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^ב
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^ב
ביום טוב		
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
קידוש		
ליל א' דחג הסוכות וליל שמיני עצרת שחל בשבת		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה ^ג
אמר קידוש של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו" ^ה
	לאחר שסיים הברכה ^ו	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש

הערות

- כל זמן שהנרות דולקות.
- אבל אינו מברך בורא פרי הגפן, אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
- לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים" ויצא.

טעות	נזכרה	הדין
לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש
הזכיר שבת ויו"ט באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש
ליל ב' דחג הסוכות וליל שמחת תורה		
אמר קידוש של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ⁴ ז
ליל שמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר "חג הסוכות הזה" ⁵	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
ביום טוב		
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ⁶
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר ⁷
אמר "זמן חרותנו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁸
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ⁹

הערות

4. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך הגפן³.
5. אם מסופק, אינו חוזר.
6. אם נזכר תוך הגפן³.
7. אם נזכר תוך הגפן³.
8. אם נזכר תוך הגפן³.
9. אם נזכר תוך הגפן³.

טעות	נזכרה	הדין
ליל ב' דחג הסוכות וליל שמחת תורה		
שכח להבדיל בקידוש	לאחר ששתה כוס הקידוש ¹³	מוזג כוס אחר ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא ⁶	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שבירך המוציא ⁷	טועם מיד ואח"כ מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שאכל ⁶	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	ביום שני של יו"ט	מבדיל מיד ⁸
	במוצאי יו"ט	יוצא ידי חובתו בהבדלת מוצאי יו"ט ¹⁷
	תוך כדי דיבור	אומר "המבדיל בין קודש לקודש"
אמר "המבדיל בין קדש לחול"	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ⁹ טו
ביום טוב		
שיכח ברכת שהחיינו ¹⁰	משך החג	מברך מיד ¹²
ברכת לישיב בסוכה		
בסוכות		
השמיט "אשר קדשנו במצותיו וצונו"	תוך כדי דיבור	חוזר ואומר "אשר קדשנו במצותיו וצונו לישיב בסוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך כתיקונו
בירך לישיב בסוכה כשהמכסה פרוס על הסכך	-	מברך שוב לישיב בסוכה קודם האכילה ¹¹ יח
בירך לישיב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם לאחר ברכת המוציא	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך ברכת המוציא לחם מן הארץ ¹⁰
	לאחר שאמר "אלקינו"	פוסק וחוזר ומברך המוציא ¹¹

הערות

6. אם שכח גם בתפלה חוזר ומתפלל ואינו הפסק בין קידוש לסעודה.
7. או בורא מיני מזונות על חמשת מיני דגן.
8. ואינו מברך ברכת הנר.
9. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה חוזר ומבדיל בעצמו וחוזר ומברך בורא פרי הגפן¹⁰.
10. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
11. אבל אינו צריך לחזור ולקדש, או לחזור ולברך שהחיינו. וגם אם נזכר לפני שהתחיל לשתות מהיין, אינו חוזר ומברך בורא פרי הגפן. וכן הדין בנוגע לברכת לישיב בסוכה על הפת.
12. בעודו בסוכה.
13. ובשמיני עצרת לבן א"י.
14. או ברכת המוציא על הפת.
15. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת".
- ואם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות/שמיני עצרת חג הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".
16. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא כולל שתיים בברכה אחת כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את

טעות	נזכרה/ה	הדין
שכח לברך לישב בסוכה	באמצע סעודתו	מברך מיד ¹²
	לאחר סעודתו	מברך מיד ¹²
בשמיני עצרת		
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	ממשיך ואומר לישב בסוכה
	לאחר שאמר "אלוקינו"	אינו חוזר
בשמחת תורה ¹³		
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ^{14 טו}
	לאחר שאמר "אלוקינו"	פוסק וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ^{14 יז}
ברכת המזון		
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ¹⁵
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{16 17}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁸
		בסעודה שלישית: אינו חוזר ¹⁶
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר ביום חג הסוכות/ שמיני עצרת החג הזה ¹⁹	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
יום ב' דחג הסוכות, חוה"מ ושמחת תורה		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר

הערות

18. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב".

19. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג הסוכות / שמיני עצרת החג הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

יום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים^{כ"ה}.

17. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

טעות	נזכרה	הדין
ביום טוב ובחול המועד		
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ²⁰
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ²¹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט - חוזר ומברך ברכת המזון ^א
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ²⁰
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ²¹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט: חוזר ומברך ברכת המזון ^א
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות נוספות ביו"ט²², בחוה"מ ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט - אינו חוזר ¹⁶
בשמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר "חג הסוכות הזה" ⁵	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	אינו חוזר ²³

הערות

20. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות / שמיני עצרת החג הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.

וביום יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת, אם שכח גם רצה מברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות / שמיני עצרת החג הזה בא"י

21. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה ואינו חותם.

22. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.

23. ונכון באם אפשר שייבקש ממי שלא בירך שיוציאו בברכת המזון (ואף כשלא קבעו יחד)^ט.

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ^{כב}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ^{כד}
	לאחר סיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ^{כז}
מעין שלש		
ביום טוב		
שכח ולא אמר "רצה" או "זכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"זכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ^{כח} ואינו חוזר ^{כט}
תפילת העמידה – ערבית, שחרית ומנחה		
ביום טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ^כ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה ^{כז}	גומר אותה ברכה ^{כז} ומתחיל כה"א "אתה בחרתנו" ^{כח}
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ^{כט} וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ^כ	חוזר ^כ לראש התפילה ^{כא}
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
התפלל כל התפלה של חול ^{כב}	-	הזכיר שבת ויו"ט: יצא
	-	לא הזכיר שבת ויו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב עם ההוספות של שבת
	-	ספק אם הזכיר שבת ויו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב עם ההוספות של שבת
	בשחרית אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ^{כג}

הערות

24. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.

25. אפילו ב"על המח"י" על פת הבאה בכיסנין וכדומה^{כד}. אבל מי שאין לו פת יוצא סעודת יום טוב במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".

26. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

27. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור^{כה}. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

27*. בליל שני של יום טוב, ובליל שמחת תורה, אומר אתה

חוננתו באמצע הברכה,^{כז} ואח"כ מתחיל אתה בחרתנו, וחוזר ומבדיל ואומר ותודיענו^{כח}.

28. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר הברכה לא יחזור.

29. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

30. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון" . . שיבנה וכו'^{כט}.

31. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין^כ. ואם טעה במנחה בשמחת תורה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית

טעות	נזכרה	הדין
יום ב' דחג הסוכות ושמחת תורה		
התפלל כל התפלה של חול ³²	-	הזכיר יו"ט: יצא
	-	לא הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	-	ספק אם הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ^ל
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ^{לא}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ^כ
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה
		בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף אינו חוזר ³¹
יום ב' דחג הסוכות ושמחת תורה		
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ^{לא}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ^{33 31}
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
לא הזכיר שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לכ}
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ^{33 31 34}

הערות

במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה³².
ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת

באתרא דרב ס' כה'תשנ. 32. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. 33. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

טעות	נזכרה/ה	הדין
השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר למקום שטעה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ³⁵ לב
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³⁶
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ³⁷
יום ב' דחג הסוכות ושמחת תורה		
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ³⁷ לד
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
	לאחר שחתם הברכה	בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לה} ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁶	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹

הערות

34. בתפלת ערבית, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י שמיעת
מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל
עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד ששמע וכיוון לצאת אינו יוצא ידי

חובתו (כיון שאין בה הזכרה של יו"ט).
35. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכרה	הדין
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^ט
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
בשמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר רק "חג הסוכות הזה" ולא הזכיר "שמיני עצרת" כלל	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	מבקש מהש"ץ להוציא בתפילתו
		בתפילת ערבית וכן כשהפסיד מלשמוע תפלת הש"ץ: חוזר ומתפלל
ביום טוב		
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר'
אמר "זמן מתן חרותנו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר" ^א
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש (השבת ו) ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה" ³⁸	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לו}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש (השבת) ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לח}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹

הערות

36. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אחר "מקדש השבת" וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש" ישראל

37. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע

טעות	נזכרה	הדין
בחול המועד		
שכח ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר לרצה ³⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
התפלל של יום טוב	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה חונן"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים"	חוזר ל"רצה"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה" ³⁸	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"רצה" ³⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"רצה" ³⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותודיענו" ³⁷
תפילת העמידה – מעריב		
ליל ב' דחג הסוכות וליל שמחת תורה		
שכח ולא אמר ותודיענו	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותודיענו" ³⁷
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	לא אכל או עשה מלאכה: אינו חוזר ⁴⁰
		טעה ואכל ⁴¹ : חוזר ומתפלל ⁴² מ
		עשה מלאכת אוכל נפש: אינו חוזר ⁴³

הערות

³⁹ והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

³⁸ אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

³⁹ אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או

"המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

40. אבל עדיין אסור במלאכת אוכל נפש עד שיבדיל בין קדש לקדש.

טעות	נזכרה	הדין
תפילת העמידה - מוסף		
ביום טוב ובחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר או יום אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מא}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה

טעות	נזכרה	הדין
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות / שמיני עצרת החג הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	קודם "היו לרצון" השני	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "היו לרצון" השני ²⁰	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה": חוזר ³⁰ לראש התפילה

הערות

41. קודם שהבדיל על הכוס או ששכח להבדיל בשעת קידוש. 42. ואם נזכר אחרי קידוש מתפלל אז ואינו הפסק בין קידוש לסעודה⁴³.

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום טוב ובחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם "יהיו לרצון השני"	חוזר ל"אתה בחרתנו"
		בחול המועד - אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ⁴³
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ⁴⁴
התפלל ברכות אמצעיות של מוסף שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מוסף של יו"ט
	קודם "יהיו לרצון השני"	חוזר לתחלת ברכה אמצעית של מוסף מוסף של יו"ט
		חוזר ³⁰ לראש התפילה
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	
התפלל תפלת יו"ט ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרנן מוסף"
		אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרנן מוסף"
	באמצע רצה	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	בחוה"מ: חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	ביו"ט אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"
		ביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ⁴³
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ ומתפלל מוסף ⁴⁵
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר

הערות

43. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
44. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו
למנחה.
45. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
46. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
47. אפילו לא סיים הברכה.

טעות	נזכרה/	הדין
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ³⁶
תפילת העמידה – מעריב		
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש) ³⁸ ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם ³⁹ אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי יו"ט		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו" ^{מד}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴⁶
		עשה מלאכה: אינו חוזר ⁴⁶
		טעה ואכל: חוזר ³⁰ ומתפלל
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה		
בימות הגשמים - ממוסף שמיני עצרת עד שחרית יום ראשון של פסח		
אמר מוריד הטל	תוך כדי דיבור	אומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"
	לאחר כדי דיבור ⁴⁷	אינו חוזר
ברכת ההפטורה		
יום א' דחג הסוכות ויום שמיני עצרת שחל בשבת		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ^ה
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר לתחילת הברכה
לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ^ה
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר לתחילת הברכה

הערות

48. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש" ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר

טעות	נזכרה	הדין
הזכיר שבת וי"ט באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ^י
יום ב' דחג הסוכות ושמחת תורה		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא ^{48 מה}
הבדלה במוצאי יום טוב		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו קודם ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא ⁴⁹	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	שכח רק במוצאי יו"ט: אינו מבדיל ⁵⁰ שכח גם במוצאי שבת: מבדיל עד יום שלישי (בנוסח "בין קודש לחול")
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ^{50 מז}

הערות

49. או "בורא מיני מזונות" על עוגה.

50. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן^י.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

לרעק"א – בחמד משה סר"ט סק"ד, ושם שכן דעת תרומה ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנורה סק"ט, ועוד). ואף דאנן בטר דברי המג"א ואדה"ז גרירין, אפוש פלוגתא לא מפשינן, גם בכה"ג שאינו מענין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגבי לתורי ונוכר שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"ב). וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמיואן סצ"ד) – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז. ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה, שיה"א דהוה הפסק – שו"ת רשב"ש סת"ל"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הספק מברך, כאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות ועיונים שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. ועד"ה הסברא בברכת בשמים במוציא יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט הי"ד. ט"ז סתק"ד סק"ב. הי"ו ר"כ כלל א ס"ח, הובא בהגהות רעק"א לט"ז שם. ולדידן ה"ט דמברכין דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף לצאת כל הדעות מלחוש להפסק כיון שיוצא הבלה ממנ"פ, כבט"ז שם. וראה א"ר שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת הט"ז במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחוש להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על הבשמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק (וכמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיסוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיסוי הדם ס"א. ויתר על כן ברי"מ מלוויל חולין פו, ב דשאני דיבור של מצוה משחית חולין) – הנה נוסף לזה דלא קייל"ן הכי, וגם קדיש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ סט"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאיני כיסוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ן חולין כה, ב (בדפי הר"ף)). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דעניני דשחיטה היא) – עוד זאת דאפי' את"ל דכללא כיילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו רק כשהיא ברכה ראוי' ולא כשלא יצא יד"ח ברכה. ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני. ואין לומר דדמיא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, הדתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אהי"ל גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו במקורות ועיונים שם. ואם נפשו לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק לידוש וביתא אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת בשמים שם ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם – ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבירך שהחיינו באחש"פ

א. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ב.
ב. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מז.
ג. ולא אמרינן דל מינ' תיבות "של שבת וכו'" דסגי ב"להלדיק נר" לחוד – כדהארכנו במק"א.
ד. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמו"ו סי"ט ר"ל שאי"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סער"ד.
ה. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב, עיי"ש באורך – הדכא לכו"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע ארוך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ז סנ"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם הי' ראוי להתפלל יו"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בירך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה. אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין של על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והעבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנו"ד דמיא לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והנה"ל לגבי הפטרה. וכ"כ לעניינו בברכת הבית שמו"ו סמ"ג ובשע"ב שם. אלא, שנו"ד גרע טפי מברכה מעין שלש, הדתם יכול לברך רק על אחת מהנה, ואי בעי לא אכיל, וגם כשאכל כבר – לכמה דעות אינו כולל, וגם לדידן ולדינא שכולל – באם לא הזכיר מין אחד – כו"ע מודו שמברך בפעם הב' רק על מה שלא הזכיר. משא"כ בקידוש שמלכתחילה כך מצותו לקדש שבת ויו"ט באחד, ואינו בגדר הזכרה. אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם. ואחרי שאמר למדין חוקיק אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדו"ד שהתחלת הברכה היא בא"י, אין לו להכנס לחשב ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ג סק"ה. ואף כשאמר למדין חוקיק אין לנו לחוש משום הפסק לגבי ברכת בפה"ג, כיון שהקידוש עלתה לו, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדיו יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא' מהן.

ו. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין – ראה מג"א סרע"א סק"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרע"ט סק"ו) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושור"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בבאורים סקט"ו שהחטורון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כעיי"ז בשו"ע אדה"ז סרע"ט ס"ט. והרי כמה אחורונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף

– ראה מש"כ בקיצור דיני שחכה וטעות ש"ל לקראת פסח אשתקד. וכן מי שבירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש – ראה מש"כ להלן הערה יז. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל חו' מא ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בקידוש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשני', אבל בקידוש על המים, השק"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשתי'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שזה. ול"ז למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה כהגון (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיירי בברכת המצות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי קידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שלא קידוש אסור בשתי', או שכן התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו. והביאו ראי' מיקנה"ז לענין כיסוי הדם בראשונים שם), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש. וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוה שקר" (כל המ"א סרצ"ט סק"ט). וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סק"ח שמסתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שיסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה להלן הערה יד). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ז. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לד-לה.

ח. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' מט.

ט. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב חו' ו"ס ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן מתן תורתנו ולא שם החג לא מהני. דפשוט שאי"ז ענינו שאל יום. ואפילו בשבועות לא יצא דאין ענינו של יום כדעת אדה"ז סתצ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה הל' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכש"כ זמן שמחתינו שאינו ענינו של יום.

י. א"צ להזכיר – ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחרתנו. ובמס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחתינו" בכל המועדים.

יא. כ"כ בשיח מרדכי וייסאמן ס"ב ספ"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רז נסתפק.

יב. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' ח.

יג. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' ג.

יד. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' נא.

טו. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' נב.

טז. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' ט.

טז. ראה באתרא דרב סי' יז' תריג.

יז. ראה במ"מ ללוח שחכה וטעות תשרי ח"א הע' סא.

יח. מוכרחני להאריך כאן, ובהקדים שדין הגז' הובא (בשינויים דלקמן) בבכור"ז סתר"ט סקמ"ט, והב"ד בכ"מ – במשנ"ב שם סקמ"ח. בקצה המטה סתר"ח ס"ק קג. ועוד. ונתחבטו רבים בדבר זה מכמה טעמים:

א. חדא שהרי לדעת ר"ת ודעמ' בפירס סדין להגן כשירה אם אינו מסייע בהכשר הסוכה, עכ"פ כשהסוכה קדמה לסדין, ודינו כפירס לנוי. והביא המחבר דעתו בשו"ע סתר"ט ס"ט בשם י"א. (ובלבוש שם ס"ט משמע שהעיקר כדעה זו. וכ"כ בא"ר שם סק"ח. ועכ"פ מידי ספק לא יצא – ראה בכור"י שם סק"ד. משנ"ב שם בב"ל ד"ה וי"א). ומכיון שלש"ר ר"ת הסוכה כשרה מדוע מברך שוב ליישב בסוכה. ולכא"ו מוכרח לומר, שכאן מיירי באופן שפסולה גם לר"ת, והיינו כשאינו מגין כעת מגשמים שכתת אינם יורדים, או"י דמיירי שאינו תוך ד"ט לסך. ועוד ועיקר, דשאני התם שהוא דבר קבוע, ראה פני' סוכה ט, ב (בהחילוק בין סדין לאילן, שאינו בטל לסוכה). וראה גם מש"כ בח"א א"ח ס" קנ סקט"ו בטעם דשאני מתקנה. (אלא שכ"כ ליישב הקושיא מש"מ מאילן. והרי בר"י ג' וכן בריטב"א כתבו לחלק שתלוי מה קדם. ולב"ח ולמהר"ל שאני סדין שנעשה לצורכו. ולדבריהם אין הכרח לחילוק הגז'). והרי כתב דמיירי בלעט"ו, שהם משל עץ או ברזל – ראה בבכור"י סתר"ו סק"ב. (אבל להעיר משו"ת אבנ"ז א"ח סתס"ז שגם לר"ת כיון שהסך פסול מגין מפני הגשם ואין הכשר יכול להגן פסול גם לר"ת. וכ"כ עוד אחרונים. וראה קובץ קול התורה תשרי תשנ"ד). ואכן ראיתי למי שכתב, שלדעת הבכור"י כשהמכסה הוא עראי העשוי מבר, יחזור ויאכל יותר מכביצה, אבל לא יברך ליישב בסוכה עוד פעם. ואיהו מיירי רק במכוסה בגג. אמנם, לדעת אדה"ז רס"י תרכו כשמכוון להגין גם ממטר פסולה, וא"כ בלא"ה פסולה. [ואיאל"ק פל"א במש"כ ממ"א שמוטב לפרוס הסדין כשיורדים גשמים – שכוונתו שיפרוס לשם צל. וכן מפורש בבכור"י סתר"ו שם שישגור הלעט"ו לשם סוכה. אבל בנדו"ד כשישב תחת המכסה שנפרסה מכבר לשם הגנה ממטר פסולה מעיקרא. וי"ל הכי גם בדברי הבכור"י בנדונגון]. וגם פסולה מדין שסוכה שאין מטר יכול לירד לתוכה, שאי"ז סוכה אלא בית. [ומש"כ במג"א לפרוס הסדין, אף שכששאי מטר יכול לירד פסולה (וגם לר"ת. ואדרבה, מרא דהאי שמעתתא, שסוכה שאין גשמים יורדים לתוכה פסולה הוא ר"ת בעצמו) – י"ל דמיירי בסדין שהוא ארוג, וממילא גשמים יורדים לתוכו, אלא שיורד בטפטוף ואינו מונע הישיבה. ולהעיר שבחכמת שלמה סתר"ט ס"ה פ' מטעם אחר, וכ"כ בספרו שו"ת האלק לך שלמה א"ח סש"ס, דהמג"א מייירי שהגשמים הפסיקו לירד ורק שנוטף מהסך. וראה צפע"ג סוכה פ"ו ה"ב]. ובשו"ת שבה"ל (ח"ד סנ"ז וח"ז ס"י ס. וראה ח"י סצ"ג) השיא הדברים לכוונה אחרת. וצ"ע. (ומה שהביא שם בשבה"ל להוכיח דבריו ממה שהקשו ראשונים שלר"ת יפרוס עור על הסוכה – המעיין בשו"ת מהר"ח אר"ז קצד, יראה שקושייתו ש"פרוס שטיחי נורות על שולחנהו". אלא שקשה ליישב כפשוטו, דא"כ מאי שיאטי' דשי' ר"ת בפירס סדין על הסך. ובכל אופן, נראה שכוונתו שעדיין גשמים יורדים למקום אחר בסוכה, ורק

שטעה שיש בידו יין. (משא"כ במבדק ברכה שאינה ראוי' כעת בכלל - ראה להלן בלוח לליל שמע"צ בטעה ובירך לישב בסוכה בשמע"צ).

ו. ועוד להעיר, שמש"כ בבכור"י ובמשנ"ב וכו' שיאכל כזית - צ"ל שכזית לאו דוקא, שהרי השיעור הוא יותר מכביצה. וראה באו"א בקונטרס ירח איתנים (שפירא) ס"ה (ע' נא). ושם, דמיייר בלילה ראשונה דוקא, ומחד גיסא, כיון שאוכלו בסעודת קבע חייב בכל שהוא, ולאידך כיון שהוא לילה הראשונה חייב בכזית. ולכאורה אינו עולה יפה עם אדה"ז שמוותר לאכול כזית בסוכה ולהשלים ולאכול כביצה בצומצמת חוץ לסוכה, אף שבפשוטות ה"ז תוך כדא"פ. אבל י"ל שבאוכל באותו מקום ה"ז חלק מסעודת קבע.

יט. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יא.

כ. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יב.

כא. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים - כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"ז סי' קפח ט"י שחייב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים - לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ.

כב. שבדלית בריה יש לסמוך על האומרים דבדיעבד מהני להוציא יד"ח, אף שהעיקר כדעה דלא מהני - ראה שו"ע אדה"ז סי' קסז סי"ז.

כג. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יד.

כד. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' טו.

כה. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' טז.

כה*. במאמר"ר רסח, ב נסתפק אפילו בגמור כבר התפלה, שחייב להשלים, ופשיטא לי' שאם לא חתם עדיין ברכת מקדש השבת, שחייב להשלים ברכת חול. וגם במח"ב שם ג, חולק רק בסיים הברכה, אבל באמצע הברכה מוכח מדבריו שעליו לחזור. ושקו"ט בדבריו, דלאו רישא סיפא. ועכ"פ, הבנת האחרונים בדעתו, (וראה גם שו"ת שבט הקהתי ד, צ) שבאמצע הברכה חוזר. ודלא כברכת הבית מא, א. וכ"כ כו"כ אחרונים לדינא, שרק בחתם כבר (או בסיים התפלה) אינו חוזר - חסל"ג שם ג. שעי"ת ג. ערוה"ש ח. ועוד. אמנם, בתה"ד רסח, ה"ל שכל שהפסיק ברכת אתה חונן והתחיל בשל שבת אינו חוזר. ולא הביא רא' לדבריו. ומש"כ שהוא כשח באמצע תפלה שצריך לחזור לראש, וממילא ה"ז כאילו לא התחיל של חול - צ"ל, חזא שלכמה דעות גם בשח אינו הפסק. ועוד, שה"ז מענינו של יום ואינו הפסק לכל הדעות. (וכנראה ס"ל דשאני הכא שהתחיל ברכה אחרת לגמרי, והו"ל כהסיח דעתו מברכת אתה חונן. ואכתי לא תברא, שהרי ברכה אמצעית של שבת אינה ברכה אחרת לגבי ברכת אתה חונן, שהרי לפום סברא הדין שה' ראוי להתפלל י"ח ברכות, יכול להזכיר של שבת גם באתה חונן. ומש"ה יצא יד"ח בהזכיר של שבת בתוך ברכות אמצעיות - כ"מ בשו"ע אדה"ז רסח, ז) אלא שמעיקרא הוי קובעים אותה בעבודה (ראה שם ב). ועוד שלכמה דעות גם בברכה אחרת ממש אינו כשיחה באמצע התפלה וא"צ לחזור לראש (ראה שו"ת מהרש"ם ד, קמח שהכריע כן מספק וראה עד"ת קיד, ו ד"ה ג' בברכות). גם צ"ב, היאך פקע חיובו לגמור הברכה, שכבר נתחייב בה

שניצול שלא תסרח מקפתו, עיי"ש בלשונו. ומתאים לדעת האחרונים שבכה"ג כשירה. ועצ"ע. וגם אם נפרש שלדברי מהר"ח או"ז בכיסוי בעור כשר כיון שאינו במסמרים ונסרים וכן שלפ"ז בסדין עראי מותר (ולהעיר מכע"ז בט"ז סתרה"ה סק"ב, שגדש מותר אף שאין מטר יורד לתוכו, שאינו דומה לבית. אבל ראה פמ"ג במ"ז שם) - הרי בדעת ר"ת עצמו אין הדבר מוכרח. ומשמעות שאר הראשונים וכ"פ אדה"ז, שגם כשהסך מעובה אינו בגדר סוכה, והיינו שגם ללא מסמרים פסול. וראה או"ז ריש הל' סוכה ובהגמ"י סוכה פ"ה סק"ט שגם במסמרים הטעם דמצלת מן הגשמים, ולא משום דהוי (קבע). ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ה סמ"ג מפרש שהשיבה תחת הסדין הוא חומרא בעלמא. ומחזורתא כדברינו. ושו"מ כן בקובץ תשובות להגרש"א ח"ה סי' קיז. ובבכור"י כת"ש, שעדיף לישב תחת הלעטין, לפי שלדעת הרבה פוסקים יוצא יד"ח גם כשאין מטר יכול לירד. וראה שבה"ל שם. אבל אדה"ז (סתרה"ה ס"ה) הניחם אחרי הדלת, ופסק בסתמא שהסוכה פסולה].

ב. ועוד נתקשו לאידך, מדוע אצ"ל ברכת הזמן עוה"פ, שאא"פ לצאת יד"ח זמן כשאין כאן התעסקות בקיום המצוה. והאריכו בזה בשלמי תודוה"ס. אמרי יצחק מועדים ווייס ס"ג.

ג. כן הקשו, שלכא"ל לא יצא יד"ח קידוש שה"ז מהבב"ע ששותה יין ובקביעות חוץ לסוכה. וראה משבירי ים גלגל החזור ח"א סנ"א מש"כ ליישב בזה.

ד. ומה שחוזר ומברך לישב בסוכה, אף שמיד אח"כ יושב בסוכה, ביארו בכמה אנפי: לפי שאין הסוכה מזומנת לפניו, או שכיון שהסוכה פסולה אין לברכה על מה לחול, וכעת אין ע"ז שם סוכה, או שמעשה האכילה הוא בגדר הפסק לפניו (אבל בכ"מ שבהתחיל לשתות יין, וראה שיש בו מים אינו הפסק). וכש"כ שהפסיק בדבריו. וראה שו"ת עצי הלבנון או"ח סכ"ה. מקראי קודש סכ"ה. עדות ביעקב סוסי' ככו. ועוד. ובאמת, בשו"ת עמק התשובה ח"ג סנ"ד ואילך, יצא לחלוק על הנ"ל וס"ל דדמיא לשוחט שנתנבלה בידו שאינו חוזר ומברך. אבל אינו דומה לנדוד, דשאני התם שיועד שהברכה אינה חלה כשלא נמצאת כשירה אבל הכא חשב שהסוכה כשירה, והסיח דעתו מברכתו (וראה עמק התשובה שם סנ"ה. שו"ת קנין תורה ח"ב סי' קי. ועוד).

ה. והעיקר, שצ"ע, לדבריו שמברך עוה"פ לישב בסוכה, לכא"ו ברכת לישב בסוכה הראשונה ה"ז הפסק בין ברכתו בפה"ג לשתית הכוס. ובשלמא בנוגע לקידוש - קייל"ן שגם במפסיק בדיבור בין קידוש לטעימת הכוס אינו חוזר ומקדש. אלא, שבפשוטות ליכא לאקשווי מיד, דהרי קאי התם כשזכר אחרי שכבר שתיח וכלשונו: קודם שהתחיל לאכול. ואין להשיב הנעשה כבר. [ויש שר"ל בדעתו שאם לא התחיל לאכול עדיף שאין כאן הפסק, לפי שמעשה האכילה הוא ההפסק. או שבכגון דא עדיין לא חלה הברכה]. אבל בזכר לפנ"ז יל"ע. ומצינו בכ"מ שגם כששייך לברכה, ה"ז הפסק כשא"צ לאומרו כעת, אף אם לפי טעותו עליו לאומרו עכשיו. ורא' מוכתח ממש"כ בראשונים שברכת אשר נתן או מקדש השבת בקידוש היום ה"ז הפסק בין ברכה לשת' . והאריכו מזה במקורות ועיונים להל' יומית אות תרו. ויותר נראה דדמיא לקידוש על היין ונמצא מים, שאין הקידוש שבינתיים הפסק בין בפה"ג לשת', כיון שבאמת עליו לקדש כעת אלא

תחילה. ואדרבה, משמעות האחרונים למיסבר סברא שאפי' בסיים תפלתו חוזר. ומדברי שו"ת הל"ט ב, מא, בטעה בברכת השנים בשבת, משמע שגם בסיים תפלתו חוזר. ועכ"פ כל שלא סיים ברכת מקדש השבת (וראה גם במאמר "ומח"ב שם). ואף דלא קטנינו הכי, אין לנו לאפשי פלוגתא, ולומר שכל חוזר כשהפסיק והתחיל של שבת. ובכל אופן, ברירא מילתא דליכא קפידא אם יגמור, והכי ודאי עדיף טפי. ונראה פשוט שגם בנוכר תוכ"ד משלים הברכה, דשאני משאר טעות, שבאמת ה' לו להתפלל י"ח בשבת. ובסוגנו אחר, שכיון שבעצם ה' ראוי להתפלל ח"י ברכות, כל שהתחיל בברכה חלה כבר ברכתו, ואין בכוחו לחזור מזה. וכן מוכח משתיקת כל הפוסקים בד"ז, ולא כתבו שיחזור ויתקן מיד. וכ"מ גם במשנ"ב רסח בבה"ג ד"ה ושלא ככוונה. וכש"כ אם נפרש בגדר תוכ"ד שהיא הוספת שבח ולא עקירה, ונמצא דאכתי לא נסתלק מברכת אתה חונן. [ולעירי גם מהשק"ט אם תוכ"ד מועיל גם לקלקל. והה"ג הכא שכיון שבאמת אי"ז טעות למ"ד תוכ"ד לעקור, שה"ז לקלקל הפסידו מחובת ברכה ששל"ן]. ודלא כשו"ת שביבך אש או"ח ב, ה.

כו. מג"א סר"ח, סק"ז. משנ"ב שם סק"ח. כלה"ח שם סק"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כז. וה"ט, דקיי"ן שכיון שהתחיל ב"ח ברכות צריך לגמור הברכה, כולל גם בנוסח הבדלה. ויתירה מזו, י"א שבשכח בשבת והתפלל של חול ולא שאל מטר בברכת השנים – חוזר ומברך (ראה שו"ת מתת ידו ס"ד). ועוד. ולהוסיף, שבח"ה הרא"ה והריטב"א בברכות לג, ב שתקנו ותודיענו בברכת אתה בחרתנו, שצ"ל בברכה סמוכה לג' ברכות ראשונות [ולהעיר מאבודרהם תפלת סוכות ובפ"ה התפלות לר"ב י"ד יקר בטעם נוסח ותודיענו לפי שנאמרת בברכת הדעת]. ובלבוש סוסי"א תצא, שא"ל לומר אתה חוננתנו במוצ"ש ליו"ט, כיון שא"א ברכת אתה חונן ביו"ט, ומו' דבכה"ג שאומר אתה חונן, ש"ד שיאמר אתה חוננתנו. אבל ראה ערוה"ש שם. וכ"מ בפריש"י ברכות לג, ב ד"ה ביו"ט, שאילו מתפלל אתה חונן ביו"ט אומרה בברכת אתה חונן. ומה"ט שקו"ט בגמ' שם באיזה ברכה לאומרה, אלא שלאמח"כ תיקנו מרגינאת לאומרה באתה בחרתנו. וכמ"ש בשו"ת דברי חיים מליניק דלקמן. (וצל"ע מה שרצה בשו"ת דברי חיים שם לה"ר מזה שנקטו שם מלכתחילה לומר בהודאה כר"א, דהא למסקנא אמרו נראין, והיינו לאומרה בברכה אמצעית, ורק אי עבד ואמרה בהודאה לא מהדרין ל'. אמנם בתוס' ריה"ש שם פ' נראין משוורים כן להלכה. וכ"ה בתוס' עירובין מו, ב ד"ה ר"א. ואין שיה' אין מזה סרך ראי' לענינו. ואכ"מ. ולהעיר, מח"ה הצ"צ (ברכות יז, ד) שבשכח אומרה בהודאה. כן להעיר, שברשב"א

(1) הנה, מש"כ הצ"צ בנוגע לתודיענו בפרט היינו לפי שא"א לאמרו בש"ת, משא"כ באתה חוננתנו. וגם משמע קצת מדבריו, שבתודיענו קיי"ן מעיקר הדין כר"א. ומ"מ סיים שכ"ה גם באתה חוננתנו. וצ"ע שלא מצינו כן בשום דוכתא, ולא בנוגע לתודיענו, בטעם באתה חוננתנו, שמופוש פופקיס כשאין לו כוס לאמרו בש"ת. אמנם, בפ' ר"י מלוניל ברכות לג, א והובא גם במכתם שם בשמו, וכן במאירי שם בשם י"מ, כתבו כן באתה חוננתנו שכדאי ר"א לסמוך עליו בשעה"ח במקום שכחה. (ושם עבודה"ז. וצ"ל: בהודאה). וראה גם ש' השולחן ה' סעודה ש"י בשם אחרים. ושם: והוא הנכון (אבל קאי על גוף הענין, עיי"ש). וכ"מ קצת בס' הגר ברכות שם. אבל לא הובא בשאר ראשונים. ובפוסקים הושמט לגמרי. וברשב"ץ ברכות שם כתב עלה: ולא מחזור. וכן בשוכח מעין המאורע של"א אומרה בהודאה (ביצה יז, א) לא קיי"ן

הכי. ואולי מיירי רק כשאין לו כוס, ובשכח לאומרו בש"ת. אמנם, בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ה (וראה תה"ד שם סק"ו) מוכח להדיא שגם בכה"ג חוזר לאתה חונן. וכ"ה בשולחן שלמה שם. ועוד. ואולי לא נחית לזה. ואכן, ראה חו"ע שבת ח"ב ע' שפג שפסק לאומרו בכה"ג בהודאה.

וכ"פ בשו"ת דברי שלום מזרחי ח"ג סנ"ט (ושם, דאילו הוו שמיע להו ד' המאירי הדרי בהו. ואין דבריו מוכרחים, שהרי שאר הראשונים ל"כ כן, והרשב"ץ כתב עלה שאינו מחזור. ומסתבר דלא קאי רק בפ' ד' הגמ'). ושניהם לא הב"ד הצ"צ. ושוב העיר הרה"ג הרלו"צ שליט"א ראסקין, שבאין לו כוס גרע שאמירתו הבדלה היא לעיכובא, ולהחלוקים על ר"א לא יצא ד"ח, אבל כשיש לו כוס לא הפסיד כלל כשיאמרה בהודאה. ומרשי ה"א להמתיק דבריו, דנראה פשוט שאי"ז בגדר משנה שמטבע שטבעו חכמים, שאין מקום אמירתה בתפלה מתקנת אנשי כנה"ג. ואף שגם בפלוגתא דאמוראי שייך ד"ז (ראה מה שהוכחנו בקונט' באתרא דרב חו' ג' הע' 4), מ"מ אכן בשכח קיימין השתא, ולא מסתבר שהחמירו עליו בבגדו, וז' דלדחיי קיי"ן שם במקום שאין מחזירין אותו בשום משום הפסק, ובמכ"ש ממאורע שלא בזמנו. וגם לדעת המחמירים במאורע שלא בזמנו – כאן עדיף טפי, ולא גרע מתפלל תפלת תשלומין במו"ש והבדיל בשתייה – ראה גם ט"ז ס' קט סק"ב. אבל כ"ז אינו, דלהדיא קיי"ן שם במקום שאין מחזירין אותו בשום משום הפסק – שו"ע או"ח סרצ"ד ס"ה ובט"ז שם סק"ג ואדה"ז שם ס"ז. ואכתי יש לחלק.

אבל צ"ע אם עיקר דבריו נכונים שלחכמים לא יצא כשאמרו בהודאה. אבל להעיר שברש"י ברכות שם פ' שנראין היינו דלא מהדרין עובדא. ומשמע שבל"ז מהדרין (ולכאז"ל צ"ל דמייירי בטעם לפי"ז, או באין לו כוס, וכדומה). וכוננתנו בזה, שכ"ז את"ל שלא הזכירה הלכה, ומשו"ה אמרו מטין או נראין (ראה תוד"ה ר' אסי – עירובין מו, ב. תורה"ה ברכות שם. שלמה משנתו ברכות שם). ואילו לרע"ק או לחכמים עצמם לא יצא בכה"ג. [אמנם, פשוטות הגמ' לפ"ז דרבנן לא פליגי על" דר"א ביו"ט אחר השבת, ורק ר"פ פליג. והרי בלא"ה לא קיי"ן כר"ע גם בכל השנה. וראה במעשה חיי ברכות שם שפ"י דמטין וכו' קאתא לאפקי ממרגינאת דרב ושמואל. (וראה סמיכת חכמים בקדושה וברכה, וגפן פורי' שפ"י באו"א)]. ושור' בישיא ברכה האלפערן ברכות שם, שר"ל דבפלוגתא תליא, אי בתקנה ראשונה תיקנו שיאמרו בברכה פס"ג, וכן בתקנה הזכרה פריקו, או שבתקנה הקנה ראשונה כשקבעוה על היין (כפריש"י). ולפ"ז ר"ל שם, דלרש"י לא יצא בדיעבד כשאמרה בהודאה, לפי שישינה מתקנת אנשי כנה"ג. ומדאיתני להכי, איכא לאמייר יתירה מזו, שא"פ להוכיח מכל הני רבונות שבשעה"ח אומרה בהודאה, דלדידהו י"ל שאינו מעיקר התקנה.

אבל הדברים נסתרים במקצת, ממש"כ במאירי (והובא אצלנו בקונט' ה"ל): שנוסח ומטבע הבדלה תיקנו אנשי כנה"ג, ומתוך שנתדלדלו ונטלטלו ונשתבשו בקצת הדברים והוא שחלקו אח"כ חכמי ישראל בכן, ובכ"ז הביא בשם י"מ לאומרה בהודאה. ויל"ד בקל. ובכלל, אין דבריו מוכרחים, דבהכי תליא מילתא. [ולהעיר, שכבר נחלקו חכמים בכללות דין הזכרת מעין המאורע, אם יצא יד"ח כשהזכיר שלא במקומו בשאר הברכות, ש"א דמעיקרא לא טעב חכמים מקום הזכרה פריקו, ורק שבתחילה קבעו איזה מקום יוכשר יותר, ומה גם שיכול להוסיף בכל הברכות מעין הברכה. ואף למ"ד הזכרה בהודאה שאני, ואינו יוצא יד"ח בהזכרה מעין המאורע בהודאה, לא להוסיף הזכרה בג"ד ואחרונות (אכ"מ ב"ז). וראה שו"ת עמק השתבש ח"א ס"ג. ובארוכה – הנסמן בשו"ת הרי יהודה ח"א ס"ל) – בגדו"ז שלר"א מזכיר בהודאה עדיף טפי. ועדיין צ"ב בטעמא דמילתא לחלק בין מעין המאורע דיעו"י, שנפסקה ההלכה להדיא דלא כר"א, ובטעה אחרי ברכת עבודה חוזר ואינו מזכיר בהודאה, לברכת הבדלה].

מקום שיוסיף ויאמר באתה חוננתנו בין קדש לקדש, ואי"ז כמשנה ממטבע שטבעו, שאינו משנה מעיקר הברכה. וה"ז כמוסיף מספר ההבדלות משלש עד שבע, וסדר הבדלות מונה. [אלא ש"א שאין להוסיף במספר ההבדלות אלא"ז מוסיף שבע תוס' שבמדרש פסחים קד, ד"ה והא. אבל לדעת שאר הראשונים מותר להוסיף – ראה רשב"ם – שם. מהר"ם חלאוה. ועוד. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סת"ג ס"ט. ובלא"ה צ"ע בנוסח דידן באתה חוננתנו, וכש"כ לשי' הנ"ל, שיש שם ד' הבדלות – ראה ר"ן בשם תוס'. מרדכי שם ד"ה איברא. שו"ת חת"ס או"ח סע"ה. ערוה"ש סרצ"ד ס"ח]. ושקוט' בכללות הענין בכ"מ: ראה שו"ת מתת ידו מהדו"ת או"ח ס"ג (לגמור הברכה, אבל הבדלה אומר במקומה, באתה בחרתנו בנוסח של ותודיענו, ודבריו ברובם ע"ד הפלפול). דברי חיים מליניק ס"א (כנ"ל, עיי"ש טעמו, שלא לשנות ממטבע שטבעו חכמים). עובר אורח להאדור"ת ס' קמג (כנ"ל בשו"ת דברי חיים. ועיי"ש שהביא בשם מח"ס הדברי חיים באו"א ממש"כ בספרו, שלא לגמור אתה חונן ולהמשיך אתה בחרתנו בתוך הברכה. ושו"ל סברתו). ואצורת ירושלים חלק רכג ע' שסז (כנ"ל, כיון שצ"ל הבדלה בין קודש לקודש דוקא). חיי בנימין (פוזנ) ח"ב סמ"ג (כנ"ל). שש"כ פנ"ח הע' כט (נשאר בספק אם צריך לומר גם אתה חוננתנו או ותודיענו בברכת אתה חונן. ואת"ל שצריך, אם צריך לומר עוה"פ בברכת אתה בחרתנו). חזו"ע שבת ח"ב ע' ששע (כנ"ל בשו"ת דברי חיים, שגומר הברכה ואומר ותודיענו במקומה). שומר אבות או"ח סת"צ"א ע' תגפ – בשם הגריש"א לומר ותודיענו בברכת אתה חונן. ובשם הגר"ק כבשו"ת דברי חיים. וכ"ה במכתבו בס"ד אשי ישראל פפויפר ע' תשעז). מעיל קטן קונסטט סט"ו סק"א (לומר ותודיענו במקומו, אף שאמר כבר אתה חוננתנו כשגומר ברכת אתה חונן. ומספקא ל' אם יצא הבדלה שבאתה חונן לחוד). ברכת איין ברכות ס' קסב (אינו אומר אתה חוננתנו. ואם אמרו חוזר ומבדיל באתה בחרתנו בנוסח ותודיענו). המאור גל' רכו (מכתב בעל רבבות אפרים, ונסתפק אם לומר אתה חוננתנו באתה חונן, או ותודיענו באתה בחרתנו). טל ברכות ס"ו ע' 135 (ע' תקטו ובהערה לשם – שא"צ להבדיל ב"פ דדי בפ"א ע"פ מג"א, ס' קח סק"ה. אבל יש לחלק טובא). אבל עדיף להבדיל בברכת אתה בחרתנו, שאי"ז נוסח בקשת צרכיו, אא"כ נאמר שאומר נוסח ותודיענו באתה חונן).

נז. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה – כ"כ בדה"ח ס' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (אוויבאך) ס"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחיי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפנ"ש סרס"ח ס"ד ובפנ"ע שם סק"ד ובארוחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ה ובכה"ח שם סק"ה (וסו"ת ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק בלכת בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י שלשבת (ראה עדיף) בדת התחיל"א בתהל"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עדי"ן בין שבת ליו"ט – שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחיי"א גופי"כ כ"כ גם בנוגע ליו"ט). [ולהעיר שברדה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בס"י קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא ל' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכא' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ה ברכה לבטלה, וממילא מורוין ל' שיאמר

ברכות שם העיד בשם רה"ג שהגו בא"י לאומרה ברכה רביעית בפ"ע כר"ע). אבל מש"כ שם בשו"ת ד"ח, שלאחרי שתקנו לאומרה באתה בחרתנו שאני – לא ה"ד לסברתו. וראה מרומי שדה שם ד"ה אלא. ולהסבירא שלא לומר אתה חוננתנו משום בקשת צרכי – הרי בלא"ה אומר אתה חונן שיי"ז בקשת צרכיו.ומה שאינו אומר נוסח ותודיענו בברכת אתה חונן, משום שינוי מטבע שטבעו חכמים. וגם דשאני מטבע ברכת ותודיענו שכולל קדושת היום עם הבדלה (ראה מלי דברכות ברכות שם. ועוד), וכ"ז ל"ש בברכת אתה חוננתנו (ראה גם עובר אורח דלקמן). וגם, חלוקים הם ביסודם, שגדר ותודיענו הזוכרת קדושת היום, משא"כ אתה חוננתנו – בגדר הבדלה (וכמ"ש באחרונים. וראה גם אצלנו בקובץ באתרא דרב גל' ג בסופו). והנה, ג"א הארכנו במק"א (קובץ באתרא דרב שם) שבהבדלה בין קודש לחול אינו יוצא. ומ"מ נ' שבאתה חוננתנו לא איכפת לן, שאינו רק מזכיר סדר הבדלות. (וגם בתודיענו למנהג האשכנזים מזכירים ההבדלה בין קדש לחול, ודלא כנוסח שבגמ' ורמב"ם. וראה שו"ת ר"מ פרוינצאלו סמ"ג ע"א). ובפרט – שלאחמ"כ מזכיר ותודיענו. ואה"נ, שלא יצא בזה יד"ח, ואפ"ל אם ה' יוצא בזה, כיון שתקינו לן רב ושמואל מרגניתא טבא לכוללה באתה בחרתנו, לכתחילה יש לאומרה שם ג"כ. ובגוף הענין אם יצא באתה חוננתנו – הנה, מחד גיסא, הרי מזכיר עיקר ההבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה. אלא שיי"ז שהחסיר העיקר – ההבדלה בין קדש לקדש, קדושת שבת לקדושת יו"ט. ובפירש"י שבת קיד, ד"ב להו, הוא מבדילין, שהבדלה בתפלה היא בין קדש לקדש. ואף שלא נז' כן בנוסח דידן בתפלה, צ"ל שהכוונה למש"א "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת", או דקאי להשי' שחנותים בברכה אמצעית כן, ואי"ז דקאי למאן דס"ל דאומרה ברכה בפ"ע. ואולי באמת

והנה, סתימת דברי הצ"צ דבכל גוונא מיירי. אלא שמחמת הקיצור קשה לדייק בדבריו לכאן או לכאן.

גם נראה מדבריו למעשה קייל"ן הלכה כר"א, וא"כ אין לנו לחוש להחלוקים ורק שלכתחילה אומרה כמרגניתא טבא דרב ושמואל בתודיענו. אבל בכ"מ מפורש שהלכה דלא כר"א – ראה רי"ף ורא"ש ברכות לג, ב. ראה"ה שם. נמוק"י שם. ח' הירוש"א שם. מאירי שם. תוסה"ר"א נדה ז, א. פסקי הרי"ד ברכות שם. ועוד. וכ"ה בפיה"מ להרמב"ם ברכות פ"ה מ"ב. (ומש"כ ב' אין הלכה כר"ע ולא כר"א ולא בקיצור דהלכה כת"ק – לפי שביי"ט שחל במוצ"ש אי"ז כת"ק). וכ"כ הבי"א או"ח רס"י רצד שפסקו הפוסקים הלכתא כת"ק. איברא, לשונו דהרא"ש ד"אנן קייל"ן השתא כמרגניתא דתקין רב ושמואל משמע שהוא רק בתר דתקינו מרגניתא טבא ולא מעיקר הדין. וכן יל"פ בכ"מ בנוגע ליו"ט שחל במוצ"ש (וראבי"ה ברכות לג, ב. שו"ת התשב"ץ ח"א רס"י קנז. ועוד). ומ"מ, עדיין אי"ז בהכרח כר"א, והוא כת"ק – ראה ראה"ה וריטב"א שם. ואולי כוונת הצ"צ לומר שמ"מ אין הדבר מוכר, ומשו"ה שרי"ז להורות בדיעבד לאומרה בהודאה. ומחוזרת בדברי הצ"צ שפ"כ כהלכה למעשה כ"א כהערה בדרך לימוד, כסגנון שאר ההערות שם, שהם הערות קצרות, ולא סיימה למילת'.

ובפרט בנוגע לאתה חוננתנו שכתב כן בדרך י"ל (ולהעיר מדוגמתו: אמירת מזמור לתודה בעיו"כ – ח' העה"ש רח, ב. וראה גם לענין זמן ק"ש באג"ק ח"ח ע' צד וח"י ע' רצד, אף שיש לחלק). ולמעשה, במקום שיש לו כוס, ודאי אין מקום להורות כן, שהרי אם לא אמרה אין מחזירין, ומדוע ליכנס לבית הספק. אבל כשאין לו כוס, שצריך לחזור לראש, יש מקום לומר כן, ולא להצריכו לחזור לראש (מאותו טעם גופא שבאין לו כוס אומרה בש"ת, אף שדעת האומרים שאין לה ענין כלל לש"ת עיקר, שלא ליכנס לספק בברכות שא"צ – אדה"ז סרצ"ד ס"ה), ובפרט שצמינו כן למעשה אצל גדולי הראשונים. וילע"ע.

משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבידוע שברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנו בעניותינו כתבנו מזה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"ס) סי' יב"א. ולהעיר מפני ברכות כט, א בפ"י הגמ' שם "הני שבע דלברת כנגד מ"י, דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לרב ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד יצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפנ"י אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאנו מתפלל "ה, אבל במתפלל "ח חוזר לעיקר הדין, והפנ"י ר"ל שכיון שפטרנו מלומר ח" ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצ"ח ברכות ל, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב הגמ"י) למיסב סברא להורות לכתחילה לבן חו"ל ביו"ט ש' להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א", עיי"ש בנדון ידי"ל. ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטין דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכיון שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנזכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא להכריעו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנזכר אחרי שבגמר רצה). וצ"ע לסברא זו, כשנזכר סברא מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שהיוש תפלות, ולא נתפרש להדיא באופן שנוכר לפני"ז. אלא שברכות סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדויק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ש. וי"ל. אבל בדרה"ח גופא בלי קיא מפורש שגם לדעתו בנזכר אחרי מודים מורין ל' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב). ולמעשה, כיון שיר"א מלאי הזכרת שו"ע ש' ברכות ושו"ע ר' בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשנזכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנזכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החי"א. והרי הזכרת שו"ע ברכה אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. אחרת, שהרי מעיקרא כך ה' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שו"י"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מה"ן), אלא שיוצא ד"ח באיזה ברכה שיה' (אדה"ז סרס"ח ס"ז. ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם ס"ז כבונות אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנזכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוס"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראוי שכתב בפשיטות בכרם המשלה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי חתק"כ"ו). וכן במשלה בראשית (בן אדה"ח – מגדולי רבני המערב, נלב"ש בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה

יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיגמור הברכה, כפשוטו. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו ס"ח). ועוד. וראה תהל"ד סרס"ח סק"א. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיט' כל ה"ל, חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (ואף שנמצא מברך יו"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שיל"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצל"ע. ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח – ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממטבע שטבעו – צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שנינו ממטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי ה' לעשות כן. ושו"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"א. ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנזכר בברכה רצה, אבל בנזכר לאחמ"כ יורה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמיא, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"י, אולי מקום לומר מיהו מן בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא יסיים הברכה). אבל לשונו "אפ"י נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא בנזכר קודם מודים, שבפשיטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולברכות נקט'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפ"י בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חזר ומברך ברכה בפ"ע. וראה ברכות הבית ח"ב שם"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פ"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל "ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"י"ל כשגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחוד, ורק כיון שפטרנוהו להתפלל "ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר "ח הדין לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא טריחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אכן בדעת ב"ה איידין הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שביו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, אי"ז שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממטבע שטבעו במתפלל שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כן, אלא שהחכמים הקילו על האדם (כל"ה הרא"ש ברכות פ"ג סוס"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך יו"ט. וכל שכבר בירך יו"ט אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא יו"ט ולהזכיר של שבת, וכל"ה הפוסקים (ואבהוהו דכולהו – בשו"ע סרס"ח ס"ד) "יצא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנו במאי עסקינו כשכבר התפלל "ח. וק"ל. וכבר האריכו לתונן הטעם שלא טריחוהו

חכמים חו' י"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם). איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלת תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנזכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנזכר לפני מוסף, ש"ל דהוי כלא התפלת כלל, כיון שאמר קדושת היום ראש אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלת תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיץ ח"ה סי'.

לא. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' נג.

לב. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לג.

לג. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כ.

לד. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלת תפלת נדבה. אבל בשו"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיומור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהגון אליבא דכו"ע. והנה, איסתפק לו מילתא, אם כבר אמר בא"י אם יאמר למדני חוקיק, שהרי נחית לחשש הפסק, והרי כל החשש דמאורע שלא בזמנו ג"ז משום הפסק, ומאי אולמא דהאי הפסק מהאי הפסק. ואולי כיון שמעיקר הדין ההכרעה שאינו הפסק אין לו להוסיף עוד הפסק. או"י דלמדני חוקיק עדיף טפי, שאינו שקר לפני המקום כמאורע שלא בזמנו באופן שהוא שקר גמור. ולמעשה נראה שיאמר למדני חוקיק, הן מטעם הג"ל, ועוד ש"א במאורע שלא בזמנו דחמיר משאר הפסק, שיש בזה גם גדר שינוי מטבע (ראה משנ"ב סי' קח בשעה"צ סק"ט בדעת הגר"א. חזו"א סי"ח סק"ג בסו"ד). ועוד טעם, שבקשת רחמים עדיף משאר הפסק, שבכ"מ מצינו שאינו בגדר הפסק, ולמדני חוקיק הוא גם בקשה, והל"ד להזכרת המאורע שאינה בקשה. ואפילו במקום שהזכירה נאמרת כבקשה, אכתי חילוק בין דבר שאינו מענין מאורע של יום, ללמדני חוקיק שתמיד זמנו הוא. (וע"ד משנ"ב ה"ט) סי' קח סק"ב לחלק בין הבלדה דשייכת כל השנה, משא"כ כשאומר בימות החול מה ששייך לפסח). ובכלל, מאורע שלא בזמנו, ועוד איכא בגווה, ובהקדם הטעם שבמקום חשש ברכה לבטלה מורין לי' לומר למדני חוקיק. ובקצו"ש סמ"ב בבדה"ש סק"ז דעדיף לן הפסק מברכה לבטלה. ועד"א כתב בשו"ת פלא יועץ סי"ז. ואכתי צ"ב, מ"ט לא אמרין שה"ז כשח במזיד וחוזר לראש התפלה. (ראה משה"ק בקצו"ש סכ"א בבדה"ש סק"ב). שו"ת אג"מ ח"ד ס"ג. (ועוד). ובקצו"ש סמ"ז שם כתב שרק במדבר עם חבירו הו"ל הפסק אבל במדבר לפני הקב"ה אע"פ שאינו מענין התפלה אי"ב גדר הפסק, וה"ר מדין מאורע שלא בזמנו, יעו"ש. אמנם, ד"ל לא יושיענו למ"ד שגם מאורע שלא בזמנו בגדר הפסק. ובפרט בנדו"ד, דקיימין השתא שכבר הפסיק במאורע שלא בזמנו, אין טעם להורות לו מה"ט גופא לומר למדני חוקיק. אמנם, מצינו שכתבו ליישב ההיתר דאמירת למדני חוקיק, שאי"ב משום הפסק מחמת שהוא צורך התפלה להצילו מברכה לבטלה. ואדרבה, האמירה דלמדני חוקיק באה רק לתקן תפלתו. (וע"ד שמונת לשאל הדין אצל חבירו – ראה חיי"א כלל כה ס"ט, הב"ד במשנ"ב סי' קד סק"ב, אף שיש לחלק קצת, שאי"ז לצורך גוף התפלה כ"א למנוע ברכה לבטלה). ובהכי ארוחנא ליישב מש"כ הריטב"א

תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפטרס"ד דלעיל.

נז. ראה בארוכה בקיצור דיני שכחה וטעות לחג השבועות תשפ"ב.

נח. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כא.

נט. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כו.

ל. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוזכר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר – הביא ד"ר רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת לש"ל להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (ואבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו' תלג שביארנו בדברי הפמ"ג באר"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סת"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשו"ט. דספק שמה אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדין שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצו"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ד ע"ה סק"ה. אמנם בכללים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשו"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כתי' שכתב לפסוק לחזור, ואילו הו"ו שמיעי להו הו"ו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחושי"ט בודאי אין לזוז מדפוס אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשו"ט נראה שחוזר, עכת"ד. אמנם אנו בעניינן אין הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משר"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד. ועכ"ז, אכתי לא בירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שו"ט ש"צ יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאינו ש"צ שמקילים גם בשו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הו"ו כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשו"ט י"א שהוא רק בגדר מעיו המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא יריוח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת לר"ח כשלא הזכיר יעו"ש – ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם סי"ז). ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ יקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשו"ט. ועכ"צ' דסבירי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להשא"ל בתפלת מוסף מאיזה סיבה ששה"י. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדן ש"ע"י תפלת מוסף כדן מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת

ולכן חוזר אף אם אמר ש"ש. וכן בהבדלה ה"ז חובת הבדלה בפ"ע, אלא שיכול להבדיל על הכוס. [נכתב אלינו חתנו הר"ה ג בעל אמרי אברהם מוקצה שליט"א: הוא חידוש דעננו הוי חובת תפלה בפנ"ע, ואכמ"ל, ומו"ח אזיל לשיטתו בהל' ת"ב שחידש כן אבל כמדומה אינו פשוט כלל, ועוד דסו"ס הרי יכול להשלים עננו בשומע תפלה, וגם עיקר החילוק אינו ברור מסברא, דסו"ס אם סובר המטה אפרים דשם לבטלה הוא חמור וזו סיבה מספקת שלא לחזור על דבר שאינו מעכב – מנלן לחלק בזה. גם הסברא שאמר מו"ח דהבדלה כיון שיכול להבדיל על הכוס י"ל שכו"ע מודה דאינו חוזר, א"כ גם בעננו הרי יכול להשלים בשומע תפלה. ואף דיש לחלק דבעננו עכ"פ צריך להשלים בתפלה זו משא"כ הבדלה א"צ להשלים בתפלה זו – מ"מ החילוק דחוק, ויותר מסתבר דתלוי ז"ז. והפשוט ביישוב הקושיא ע"ד המטה אפרים מעננו הוא, דשאני התם דהוי תקנת ברכה בפנ"ע, ואף דאינו מעכב התפלה מ"מ כיון שתקנו שמו"ע של כ' ברכות בודאי ראוי לחזור כדי להשלים הברכה אע"פ שיהא שם לבטלה, ולא דמי להזכרה בעלמא].

וכבר כתבו, דהמט"א אזיל לשיטתו דס"ל הכי גם לגבי וכתוב לחיים עובים שבאמר כבד האל – לשיטתו אינו חוזר שלא להזכיר ש"ש. ואכתי לא תברא יממה שלא יאמר במקום שנוכח. גם העירו שמ"מ בנדו"ד יכול להמשיך ולומר מנוסח דותודיענו ותתן לנו ה' אלקינו משפטים ישרים, וממילא לא תהי' הזכרת ש"ש לבטלה. וכתבו שגם לדברי המט"א יכול להחמיר ולחזור. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"א ס"ג, ג בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

ובקצוה"ש שם כתב שבאתה חוננתנו שאני לפי שצריך להזכיר מעין חתימה סמוך לחתימה. אבל טעם זה לא הובא בפוסקים. ועוד, שלכמה דעות אינו מעכב. ותו, שבכ"מ מצינו שחזור ומזכיר במקומו, גם כשל"ש טעם הנ"ל. ורביעי בקודש, שיתכן שמרגינתא טבא שתיקנו רב ושמואל הוא להזכיר במקומו דוקא – ראה להלן.

מ. ראה שש"כ פס"ב הע' לו. כמפורש בפמ"ג סרצ"ד בא"א סק"ג. מט"א סתקצ"ט ס"ו. משנ"ב סרצ"ד בבה"ל ד"ה ואם טעה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"א או"ח סל"ז, שרק בשכח אתה חוננתנו במוצ"ש חוזר ומתפלל, משא"כ בשכח ותודיענו, שהיא מרגינתא דרב ושמואל. (וכבר כתבו ליישב כן דעת המט"א סתקצ"ט ס"ז שאם שכח ותודיענו ונזכר באמצע הברכה אינו חוזר – ראה שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סרי"ג. ועצ"ע שסות ד"ע). אבל מפורש להדיא בתוס' הרא"ש ברכות ג, א שחזור, וגם בעיקר דבריו, הרי שמפורש בגמרא שם שלכו"ע מבדיל בתפלה (וברשב"א שם, שבא"י אומרים ברכה בפ"ע. וראה ידי אליהו תפלה פ"ב ששעורא ובי"ד תיקנו). וגם בתקנת אמוראים חובה גמורה היא. וגם אם טעה ושתה מכוס של קידוש, ולא קידש של יו"ט – חוזר ומתפלל (דלא כהסברא דשאני התם ששתה מכוס של מצוה – ראה שאל בני סימון ח"ב ע"א. וכן"כ בשם הגר"ח מ"מ מירושם אהוב ע' רצ. וראה שו"ת פס"ב הע' לו. ומש"כ "מבטב" – לכאורה חובה גמורה היא). ומפורש הדבר בתוס' הרא"ש שם.

ויש שכתבו למיסבר סברא, דשאני ותודיענו שהיא בגדר תפלה ולא הבדלה (ע"פ דיוק ל' הרמב"ם של"כ "מבדיל" כבמוצ"ש. והארנו בסברא זו בקובץ באתרא דרב חו"ג). אבל אין בכח סברות אלו לשנות ההלכה. ובפשוט, גם לסברא

תענית ג, א, שאין לומר למדני חוקיק רק במקום שמחזירין אותו, ודלא כדעת הרב החסיד שהביא שם – דלכא' ממנ"פ אם הוא בגדר הפסק אין לאומרו כלל. ואם אינו הפסק, מ"ט לא יאמרו בכל גווני, לתקן הברכה שתהא כהוגן. ולהל"ל א"ש (נוסף על ההסברה בלא"ה, שהתיקון דאמירת למדני חוקיק הוא רק בדלית בריה, שמהאר שכבר הוציא ש"ש לשם ברכה, אינו הגון לתקן ברכתו ולשנות לאמירת פסוק. והארנו בזה בבירור הלכה בענין שוכח על הנסים), דס"ל שבמקום שאין מחזירין אותו, ולא נתבטלה תפלתו מחמת העדר ההזכרה, אי"ז בגדר צורך תפלה. ולפ"ז, מובן היטב החילוק בין מאורע שלא בזמנו שאין כאן תיקון התפלה, ולכמה דעות נתבטלה תפלתו מחמת ההפסק וחוזר לראש, אבל אם יאמר למדני חוקיק הרי מטרותיו רק בכדי לתקן התפלה. ולית לן בה.

לה. ולא מהני שיחזור לותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

לו. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לו.

לז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כא.

לח. ראה קצוה"ש סמ"ז ס"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוני חמד בכורות ג, א בארוכה.

לט. ע"פ שו"ע אדה"א סרצ"ד ס"ז לגבי אתה חוננתנו (אף שיש דקמ"ל לקמ"ל קצת). ודלא כמט"א סתקצ"ט ס"ז שאינו חוזר כל שהתחיל כבר "ותתן לנו".

וכבר כתבו כו"כ לתמוה על דבריו (בב' הפרטים – שאינו חוזר, ושאנו אומר במקום שנוכח) – ראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ג. קצוה"ש הערות למעשה ע' קיג (ועיי"ש שכתב באו"א קצת). שו"ת יחז"ד ח"א סצ"א. ועוד. וראה בשערי זבולון או"ח ח"ב ס"ה סק"ב שביאר דעת המט"א באופן מחודש שמרגינתא טבא שתיקנו אינו בגדר הבדלה אלא חלק מנוסח התפלה, וכמו שאינו חוזר בשכח לומר "אתה חוננתנו". ועוד ביארו, שנוסח ותודיענו אינו מתאים במקום אחר רק במקום שתיקנו לאומרו בברכה, ובהקדם שתמהו האחרונים בברכות ג, ב, דהו"ל דרב ושמואל פליגי וס"ל דצריך לאומרה בתוך ברכה אמצעית, ומדוע אמרו בלישנא דתיקנו לנו מרגינתא בבבל, שמה שתיקנו נוסח אחר הוא ענין בפ"ע, ומה זה הנוסח שייך להשקט"ט באיזה מקום לומר הבדלה. ועל כרחק הכוונה, שתיקנו בנוסח אחר, בכדי שיוכלו לאומרו בברכה אמצעית, שללא נוסח הנ"ל, אין לאומרו שם כיון שאינו ממטבע וענין הברכה. וראה עד"ז במרומי שדה שם. והשתא דאתנין להכי, י"ל בדעת המט"א שאין לאומרו רק קודם ותתן לנו. אלא שכ"ז מחודש מאד. ותלוי גם בטעם שתיקנו ותודיענו בברכת אתה חוננתנו, אם היינו משום שצ"ל בברכה סמוכה ל' ברכות ראשונות, כבאתה חוננתנו, או לא, שהרי לכמה דעות טעם אמירת אתה חוננתנו שם הוא בכדי שיהא קודם בקשת צרכיו, וד"ז ל"ש ביו"ט. וא"כ בהכרח שיש טעם אחר לאומרו שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ט סכ"ג כ' ליישב כיון שיכול לומר על הכוס, שמה"ט אינו אומר בשומע תפלה (משא"כ באין לו כוס שאומר בש"ת). וראה גם שערי זבולון שם. וכ"ז דחוק. והרי בשכח ותודיענו וטעה ואכל קודם הבדלה על הכוס קנסינן ל' שעשה שלא כהוגן. (כמבואר אצלנו במקומו).

עוד כתב בשערי זבולון שם, דל"ד לש"צ שישכח עננו ונזכר קודם שחתם רפאנו דחזור – דעננו הוי חובת תפלת תענית בפ"ע, ולכן אף שאינו מעכב בתפלה מ"מ מפסיד תפלה זו

ל"י, ולכא"צ צ"ל הטעם שבטעה גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים. ובטעה בספיקא דיומא, לכו"ע יצא כשהזכיר יומו, דאנן בקיאנין בקביעא דירחא. ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות ("פסח לה", ובינים הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר במקומו, לא איכפת לו, ועכ"פ ה"ל כמזכיר מאורע שלא בזמנו – שה"ל שקר גמור, דלדידן חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ל ל"ש במוסף. אבל, עפ"י לכא"ו נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ל שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ל שקר, שאומר "זאת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור", ומסיים בענין אחר. והדרנין לסברא קמייא. ראה בעיקרי הד"ט א"ח סי"א. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שקר כיון שהיה טעות דמוכת. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנ"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוסי' לא. ועצ"ע בכ"ז.

מב. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מ.

מג ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מא.

מד. שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מה. בברכת הפטרה – לא הזכיר של יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשאטש סרפ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף ש"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונט' ז סס"ח. ומ"מ כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

מו. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, והיינו ע"י שיתן היין לתינוק (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו) והובא בשע"כ ח"ב פ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

מז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' נב.

הנ"ל, היינו שאי"ז רק הבדלה לחוד אלא גם הזכרת קדושת היום. ולשוון אדה"ז בשו"ע סתפ"א שמבדיל בתפלה. ואפ"ל גם בל' הרמב"ם איפכא של"כ "מבדיל", דשאני אתה חוננתנו, שלא תיקנו מרגינא לומר בנוסח מסוים.

מ* שברך כלל מתפלל נדבה (ראה שו"ת באתרא דרב סי' מ'תתקכו) אבל אין להתפלל נדבה בשבת ויו"ט.

מא. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצוי" תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא – במזכיר קרבן אחר קלל וגרע טפי. ועד"ה הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ה כתבו כמה אחרונים (דלקמן). וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהד"ב) גליון ג' הע' 26 בכיו"ב. ושי"ג. נז"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוסף" ביום א' דר"ה שחזור – ראה הגהות רעק"א סתפ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת"ש שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחזור רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ה, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או ביו"ט שחל בשבת – של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בלוח יומי לחנוכה תשע"ו (יום שבת ר"ח). אבל ראה בשו"ת אנ"מ א"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפ"י הזכיר של שבת בהברכה. אבל, ג' פשוט שאם אמר "זאת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים. אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) – ראה בכור"י סתרני"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט". משנ"ב סי' קח סק"ל. סתפ"ח סק"ג. ועוד. וכ"פ בשו"ת חבלים בניעמים ח"ב המאסף לחא"ח סק"ג. מנח"י ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ש שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שיתתא סכ"ב דאזיל בתר איפכא). אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שרלו"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש להדי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. וראה גושמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ז שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנח"מ מ' שכ) עד' הרמב"ם הם נגד פשוט הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ ה"ל בתפלה, עיי"ש מש"כ). הנסמן בארחות חיים סתרס"ג סק"א. דעת"ש שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קודינבו בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' דל. תשוה"נ ח"א סשפ"ח. בצח"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו סשד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף במספר הקרבנות). וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (ויר"א שגם בדיעבד

**Will every family
in our neighborhood
celebrate with joy?**

That depends on YOU.

Donate today.

KerenAnash.com

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם				
י"ד אלול תשרי – א' חשוון תשפ"ז				
יום	יום בחודש	ג' פרקים	פרק אחד	ספר המצוות
ו'	יד	פרק יח-כ.	פרק ד.	מ"ע קו.
ש"ק	טו	פרק כא-כג.	פרק ה.	מ"ע קד.
א'	טז	פרק כד-כו.	פרק ו.	מ"ע צו.
ב'	יז	פרק כז-כח. הל' מקוואות פרק א.	פרק ז.	מ"ע קט.
ג'	יח	פרק ב-ד.	פרק ח.	מ"ע קט.
ד'	יט	פרק ה-ז.	פרק ט.	מ"ע קט.
ה'	כ	פרק ח-י.	פרק י.	מ"ע קט.
ו'	כא	פרק יא. הט לבי וגו'. ספר נזיקין: הל' נזקי ממון פרק א-ב.	פרק יא.	מ"ע קט. רלז.
ש"ק	כב	פרק ג-ה.	פרק יב.	מ"ע רמ.
א'	כג	פרק ו-ח.	פרק יג.	מ"ע רלח.
ב'	כד	פרק ט-יא.	הל' יבוס וחליצה פרק א.	מ"ע רמא.
ג'	כה	פרק יב-יד.	פרק ב.	מ"ע רמא.
ד'	כו	הל' גניבה פרק א-ג.	פרק ג.	מל"ת רמז. מ"ע רלט.
ה'	כז	פרק ד-ו.	פרק ד.	מ"ע רח. מל"ת רעא. ערב.
ו'	כח	פרק ז-ט.	פרק ה.	מל"ת רמו. רמג.
ש"ק	כט	הל' גזילה ואבידה פרק א-ג.	פרק ו.	מל"ת רמה.
א'	ל	פרק ד-ו.	פרק ז.	מל"ת רמז.
חודש חשוון				
ב'	א	פרק ז-ט.	פרק ח.	מל"ת רסה.